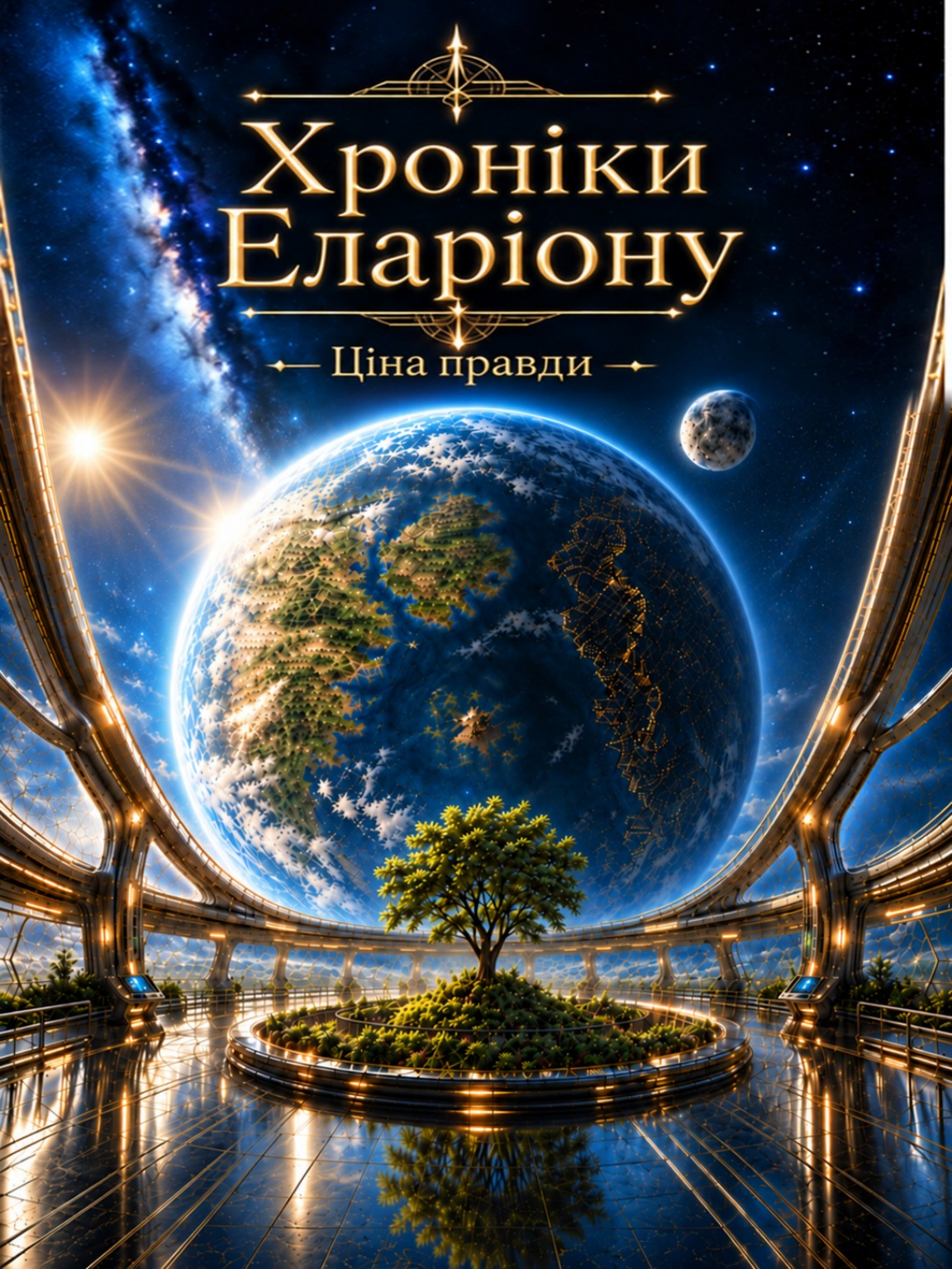
Хроніки Еларіону
Ціна правди

ЗМІСТ

ЧАСТИНА І. ЗЕМЛЯ Й ЕЛАРІОН.....4
1. ЗЕМЛЯ: ГЕТСИМАНСЬКИЙ САД.....6
2. ЗЕМЛЯ: ПОЦІЛУНОК ЮДИ II.....10
3. ЕЛАРІОН: ЕЛАРІОНСЬКЕ СОНЦЕ.....11
4. ЗЕМЛЯ: МАРІЯ МАГДАЛИНА.....16
5. ЕЛАРІОН: НІТРА, СТОЛИЦЯ СОЮЗУ.....32
6. ЗЕМЛЯ: ПОЦІЛУНОК ЮДИ.....47
7. ЕЛАРІОН: ЗОЛОТЕ КОЛО.....56
8. ЗЕМЛЯ: ДЕНЬ РОЗДІЛЕННЯ.....58
9. ЕЛАРІОН: ШАР.....63
10. ЗЕМЛЯ: ПРОКЛЯТА СМОКІВНИЦЯ.....75
11. ЕЛАРІОН: МАРЕЯ ЛІОРЕН.....94
12. ЗЕМЛЯ: ІСУС НА ГОРІ.....100
13. ЕЛАРІОН: АРІЄН КОРВЕТ.....104
14. ЗЕМЛЯ: ПОЧАТОК НОВОГО ПОКОЛІННЯ.....127

ЧАСТИНА ІІ. ОДИН ЗЛОЧИН, ПОДІЛЕНИЙ НА ЧАСТИНИ.....132
15. 30 ВАЛЮТ.....132
16. РАНА ОТРИМУЄ БЮДЖЕТ.....137
17. ФУНДАЦІЇ ЗАХИСТУ.....142
18. БІО-ШІ БЕЗ НЕНАВИСТІ.....147
19. ЛАБОРАТОРІЇ БЕЗ КАРТИ.....151
20. ПІДОЗРА МАРЕЇ.....156
21. ПЕРЕВІРКА НА СЛІПОТУ.....163
22. ВИНЯТКИ.....173
23. ОСТАННІЙ ПЛАТІЖ.....180
24. ПЕРША ГАРЯЧКА.....193

ЧАСТИНА ІІІ. МОР ЗОЛОТОГО КОЛА.....205
25. ДОМИ АУРІОЛИ.....205
26. СИСТЕМИ, ЩО НЕ БАЧАТЬ ЦІЛОГО.....213
27. ІМ'Я, ЯКЕ БОЯЛИСЯ ВИМОВИТИ.....222

28. ЗОЛОТЕ КОЛО ЗА СКЛОМ....229
29. ГОЛОС ЄСАЇРА І МІСТ ДО ЄДИНОГО ЕЛАРА....237
30. ТРЕТИНА....252
31. ЗА СКЛОМ....268
32. ТІ, ЩО ПРИХОДЯТЬ....273

ЧАСТИНА IV. ЕЛАРІОН БЕЗ ТРЕТИНИ....283

33. РУКИ, ЯКИХ БРАКУЄ....283
34. ЧАСТКА ЖИВИХ....294
35. ФІНАНСОВИЙ КІСТЯК ПАНДЕМІЇ....303
36. ЛЮДИНА, ЯКА МАЛА КАРТУ....311
37. НЕ ЛИШЕ АРІЄН....321
38. КОНВЕНТ ПІСЛЯ ТРЕТИНИ....326
39. ОДИН ЕЛАР....342
40. ВАГА ВЛАДИ....353

УРОК ДЛЯ ЗЕМЛІ....378

Влада технологій на планеті зростає і виходить з-під контролю....378
Корупція та неефективна держава....379
Проблеми ухилення від сплати податків....379
Припинення воєнних конфліктів і негайне викриття фінансових зловживань....380
Справедливе й прозоре запровадження універсального базового доходу (UBI)...380
Виклики вічного життя. Прозоре розв'язання демографічних проблем планети 381

ПОЛІТИЧНИЙ РУХ HTTPS://HUMANITYUNITEDMOVEMENT.ORG 382

Здоровий глузд як основа політики....382
Політична академія....383
Глобальний рух для глобального світу....385
Прозорість як основа довіри....387
Технологічний поступ і майбутнє праці....389
Рівність можливостей і людська гідність....390
Далекоглядність і відповідальність за майбутнє....391
Як має працювати сам рух....391
Чого ж ми хочемо досягти?....392
Заклик до нового покоління....393

Частина І. Земля й Еларіон

Не кожна відстань у Всесвіті означає розлуку.

Тридцять світлових років для тіла — прірва. Для світла — довга дорога. Для пам'яті, може, й менше. В одному куточку зоряного простору дві планети оберталися кожна довкола свого сонця. Їх породила різна матерія, і світили їм різні зорі. І все-таки вони були схожі, як бувають схожі два далекі сни.

На обох були моря, що вранці оберталися на срібло. На обох були хмари, гори, річки, пустелі й краї, де вітер цілими віками виводив у поросі свої тихі письмена. На обох дощ падав на каміння, із землі росли дерева, а живі істоти вчилися розрізняти біль і жагу, страх і надію, те, що дано, і те, що можна змінити.
Одна з тих планет звалася Еларіон.

Друга мала дістати ім'я Земля.

Вони лежали далеко одна від одної, та все ж не так далеко, щоб одного дня простір між ними не змогли подолати світло, думка, воля або щось іще тихіше. Всесвіт знає не самі лише шляхи кораблів. Знає він і повільні течії впливу, і невидимі зв'язки між історіями, і дивні повернення того, що здавалося втраченим.
Ці два світи єднала не лише випадкова схожість.

Зв'язок цей був непростий. Його не можна було одразу нанести на карту чи занотувати в хроніках. Вони були пов'язані так, як стає видно лише згодом, коли звершиться доля і людина раптом збагне, що події, які здавалися окремими, увесь час були частинами одного речення.

На Еларіоні люди вже сягнули неабияких висот. Їхні міста торкалися неба, кораблі знали темряву між планетами, машини обчислювали те, про що колись можна було лише здогадуватися. Вони навчилися продовжувати життя, зцілювати тіло, перетворювати пустелі, зводити світи під куполами й дивитися у власне майбутнє з відвагою істот, які почали вірити, що майже ніщо не лишається неможливим навіки.

Та навіть найрозвиненіші цивілізації залишаються людськими, доки в них живуть істоти, здатні любити, заздрити, прощати, боятися і жадати влади. А там, де є людина, історія ніколи не зводиться до історії техніки. Вона є також історією серця.
На той час на Еларіоні жили двоє людей.

Єсаїр Давіон.

Марея Ліорен.

Їхні імена ще не належали міфові. То були просто імена, що їх вимовляли в кімнатах, на дорогах, у садах, поміж друзів і тих, хто знав їх зблизька. Та в деяких імен дивна доля. Спершу вони належать людині. Потім болю. Потім пам'яті. А зрештою повертаються в подобі, у якій їх уже ніхто до кінця не впізнає. Ця історія починається на Еларіоні, у світлі чужого сонця.

Та її відлуння не навіки залишиться там.

Бо є життя, які не закінчуються на межі одного світу. Є зустрічі, які наче випереджають самі себе. І є любов, що повертається в історію не тому, що не вміє піти, а тому, що ще не все сказала.

1. Земля: Гетсиманський сад

Коли доспівали пасхальні псалми і Єрусалим поринув у ніч, Ісус із учнями перейшов за потік Кедрон. Позаду місто ще дихало теплом дня, та в долинах уже стояла прохолода. Над Оливною горою залягла тиша, наче навіть каміння затамувало подих.

Вони прийшли в місце, що звалося Гетсиманією. Там був сад, оливи з покрученими стовбурами й негучним шелестом листя. Учні знали його. Тут не було нічого урочистого — звичайне відлюдне місце, куди людина приходила, коли хотіла поговорити з Богом без свідків.

Ісус зупинився. На його обличчі був спокій, та не той, що його людина носить на лиці в безтурботні хвилини. Цей спокій утримував у цілості щось до глибини потрясене.

— Посидьте тут, — тихо сказав він, — поки я піду помолитися.

Тоді взяв із собою Петра, Якова та Івана і пройшов трохи далі. Троє йшли за ним без запитань. Вони відчували, що діється щось незбагненне для них. Ісус, який на їхніх очах зцілював хворих, утишив бурю і говорив із такою владою, якої вони не чули ні від кого, раптом ступав дедалі важче. Ніби з кожним кроком ніс невидимий для них тягар.

Нарешті він обернувся й до них.

— Душа моя смутна аж до смерті, — сказав він. — Зостаньтеся тут і пильнуйте зі мною.

Ці слова вразили їх дужче за докір. Петро розтулив уста, наче хотів ще раз заприсягтися у вірності, але Ісус уже відходив. Недалеко — вони ще бачили його, він був зовсім близько, — а проте між ними раптом пролягла відстань, яку ніхто не міг подолати.

Ісус зупинився біля оливи. Вітер торкнувся його одежі. Над ним тремтіло срібне листя, а на землі лежали тіні, наче розлита вода.

Він став навколішки.

А тоді впав долілиць.

І в ту мить ніч навколо нього поглибшала.

До нього приходили живі видіння, гостріші за сни й звичайні спогади — невблаганні, безжальні.

Він побачив смолоскипи поміж дерев.

Побачив, як ступають озброєні чоловіки, почув брязкіт металу, шепіт і накази. А серед них — Юду. Його обличчя було бліде, але рішуче. Він ішов уперед, як іде людина, яка вже переступила межу й тепер боїться озирнутися. Наблизився і видав його не мечем і не звинуваченням — поцілунком.

У видінні Ісус відчув дотик Юдиних уст до своєї щоки й знав, що за цим знаком його видадуть.

«Друже», — озвалося в ньому слово, яке він мав промовити. І воно боліло дужче за пута.

Видіння змінилося.

Він побачив подвір'я первосвященникового дому. Вогонь. Освітлене полум'ям обличчя служниці. Петра, що грівся серед чужих людей і відводив очі. Почув запитання: «І ти був із ним?»

А тоді почув Петрову відповідь.

— Я його не знаю.

Ісус заплющив очі, але видіння не зникло.

Друге зречення. Потім третє. Петро підвищив голос, наляканий самим собою, і заприсягся, що не знає цього чоловіка. І тут ніччю прокотився півнячий крик. Різкий. Короткий. Страшно виразний.

Ісус побачив Петрові очі тієї миті, коли той згадає.

У Петрових очах він побачив друга, зламаного власним страхом.

Ісус здригнувся.

— Отче, — прошепотів він, — вони порох. Вони слабкі. І я люблю їх.

Тоді прийшло наступне видіння.

Подвір'я. Глузування. Обличчя, якого не видно за градом ударів. Тростина в руках воїнів. Терня, втиснуте в голову. Крик юрби, що колихався, як полум'я на вітрі. Руки, що били його, не знаючи, кого торкаються. Уста, що насміхалися з нього, не розуміючи, що й сам подих дав їм Бог.

Потім гора.

Дерево хреста.

Цвяхи.

Ісус побачив свої руки, розпростерті на перекладині. Побачив залізо, прикладене до шкіри зап'ястка. Побачив занесений молоток. Ще до удару його тіло напружилося від болю, наче майбутнє пройшло крізь теперішнє і знайшло його вже тепер.
З уст йому вихопився тихий стогін.

На чолі виступили краплі поту. Спершу прозорі, потім темніші. Стікали крізь волосся, по скронях, важкі й червоні, як краплі крові. Падали на землю Гетсиманського саду, в порох між корінням олив.
Ісус тремтів, та не тікав.

— Отче мій, — промовив він так тихо, що почула тільки ніч, — якщо можливо, нехай омине мене ця чаша.
Тиша.

Не порожня тиша, а мовчання Отця, який ближчий за подих і все ж не позбавляє дороги, яку належить пройти.

Ісус уперся долонями в землю. Пальці заглибились у ґрунт. Видіння не відступали. Він бачив матір під хрестом. Бачив поруч із нею учня, якого любив. Бачив людей, що відвертали обличчя. Бачив небо, що затягнеться хмарами. Бачив, як у судомі підноситиметься його тіло, щоб ухопити повітря. Бачив спрагу. Бачив покинутість. Бачив смерть. І бачив Марію Магдалину, яка трьома пальцями торкалася його пробитого цвяхом зап'ястка.
І все ж за цим він бачив іще щось.

Бачив невиразно, мов тонку смужку світла на краю ночі.

Бачив обличчя людей, яких іще не було. Людей із далеких часів і країн. Бачив грішників, які оплакуватимуть свою провину. Бачив хворих, які триматимуться його імені. Бачив зломлених, які в його ранах знайдуть надію. Бачив Петра, який після падіння знову встане. Бачив учнів, які розбіжаться, а потім повернуться. Бачив, що любов може пройти навіть крізь зраду, страх і смерть — якщо не перестане бути любов'ю.
— Не як я хочу, — промовив він нарешті, — а як ти.

Коли він це вимовив, тіло не перестало боліти. Страх не зник. Година, що наближалася, не відступила. Але в ньому міцніла тиха покора, яка була не поразкою, а даром.
Він підвів голову.

— Отче, — благав він, — дай мені силу любити їх до кінця. Дай мені силу не прокляти тих, хто мене битиме. Дай мені силу поглянути на Петра з милосердям. Дай мені силу прийняти поцілунок Юди без ненависті. Дай мені силу нести хрест, коли тіло моє падатиме. Дай мені силу залишитися твоїм Сином і тоді, коли я скидатимусь на покинуту Богом людину.
Тієї миті садом повіяв вітер. Листя олив зашелестіло, наче над ним провела невидима рука. Ісус дихав важко, але вже рівніше. Криваві краплі на його чолі поволі хололи.
Коли він повернувся до учнів, то застав їх уві сні.

Петро похилив голову, Яків мовчав у сні, а Іван дихав неспокійно, наче і його вже торкався жах, що наближався. Втомлені смутком. Слабкі тілом. Люди.
Якийсь час Ісус дивився на них.

— То ви й однієї години не змогли пильнувати зі мною? — спитав він.

У цих словах звучав не лише докір. У них був біль людини, яка найтяжчої хвилини лишилася сама. Та була й ніжність того, хто знав їхню слабкість раніше, ніж вони самі її визнали.
— Пильнуйте й моліться, — сказав він, — щоб не ввійти в спокусу. Дух бадьорий, та тіло немічне.
Потім він знову обернувся до темряви саду.

Вони знали лише, що він іде молитися.

А він знав, що йде назустріч годині, яка вже ступала дорогою зі смолоскипами.

Авторські примітки до розділу:

В основу тексту значною мірою покладено новозавітний опис подій у Гетсиманському саду. До нього я додав Ісусові видіння майбутнього.

2. Земля: Поцілунок Юди II

Коли в саду він підійшов до Ісуса, та ніч біля муру повернулася з такою силою, що на мить він перестав бачити і воїнів, і смолоскипи.
Знову стояв перед ним. Знову відчував власний подих. Знову чув: досить.

Тільки цього разу за спиною в нього були озброєні люди.

— Радій, Равві, — промовив він.

Ісус подивився на нього, і Юда збагнув: він знає і про первосвящeників, і про срібло, та передусім розуміє, чому він вибрав саме цей знак.
Юда поцілував його.

Цього разу зовні все було спокійніше. Коротко, привселюдно, за звичаєм. І саме тому страшніше. Перший поцілунок був зривом пристрасті. Цей був її мертвим близнюком: уже не благання прийняти його, а знак, яким позначили жертву.
Ісус сказав:

— Юдо, поцілунком видаєш Сина Людського?

І Юда почув у цих словах іще одні, невимовлені:

Тим самим, у чому я колись мусив тобі відмовити, ти тепер мене видаєш?

Юда відступив.

Він сподівався відчути перемогу. Хоч малу. Хоч гірку. Але не прийшло нічого. Тільки порожнеча, в яку він почав падати.

Авторські примітки до розділу:

В основу тексту значною мірою покладено опис цієї сцени в Новому Завіті. Уявні роздуми Юди я додав так, щоб вони узгоджувалися з рештою книжки.

3. Еларіон: Еларіонське Сонце

Над центральною частиною Еларіону поволі сходило сонце, наче й йому потрібна була хвилина, щоб роздивитися світ, який за минулі сторіччя змінився дужче, ніж будь-хто міг собі уявити.

Його називали просто Еларіонським Сонцем. У давніх мовах воно мало чимало імен. У піснях селенітів його ім'я звучало м'яко, наче подих лісу. На вейранських навігаційних картах його позначали точним спектральним кодом, а в родових хроніках авреліан про нього писали як про око, що пам'ятає всі роди. Та для більшості людей воно було просто сонцем. Світлом над містами, теплом над морями, полиском на металевих гранях орбітальних кілець.

З висоти Еларіон скидався на планету, якій уже ніщо не могло зашкодити.

Його океани сполучала мережа плавучих енергетичних полів. Над континентами зависли транспортні яруси, де безгучно пересувалися вантажні коридори, пасажирські модулі, автономні кораблі й рятувальні системи. На нічному боці планети не було місця, де цілком погасло б світло. Міста світилися, мов нервова система величезної живої істоти.

Широкою дугою довкола екватора простяглося орбітальне кільце. Воно не було суцільним, як коло, виведене дитячою рукою. Його творили тисячі станцій, доків, видобувних вузлів, дослідних садів та енергетичних якорів. Між ними курсували флотилії автоматизованих кораблів, що прямували до Таерону, другої планети системи.

Колись Таерон був лише твердою кулею під тонким небом. На ньому була вода, та її бракувало. Була атмосфера, та повітря потребувало обробки, перш ніж ним можна було дихати. Була ніч, що тривала надто довго, і пустелі, де вітер поводився, наче ворог. Та ще кілька сторіч тому еларіонці вирішили, що не залишать його мертвим.

Спочатку вони послали туди машини.

Потім станції.

Потім міста під куполами.

Потім закриті сади й куполи з лісами.

А наостанок — дітей, які вже народилися на Таероні під куполами і вважали його різке світло природним.

Саме Таерон навчив Еларіон мислити в масштабах космосу з цілком практичної причини: цивілізація, яка могла дістатися другого світу, не мала права лишатися прив'язаною до одного. Таерон був запасним подихом. Сховищем сировини. Лабораторією майбутнього. Місцем, куди можна було перенести цілі галузі промисловості, цілі дослідницькі програми, цілі мрії про виживання.

І так Еларіон зростав.

Зростав швидко.

Можливо, надто швидко.

За останні двісті років його мешканці навчилися лікувати хвороби, від яких колись порожніли міста. Вирощували їжу на закритих фермах, будували за допомогою автономних машин, переправляли воду через континенти. Вміли відновлювати ушкоджені органи, якщо пацієнт мав час і тіло витримувало тривале лікування. Тож деяким ученим смерть уже починала здаватися проблемою, яку колись, можливо, пощастить краще зрозуміти. У лікарнях вона й далі залишалася цілком реальною.

Штучний інтелект працював у лікарнях, школах, на транспорті й у фінансових мережах. Він умів швидко знаходити закономірності в отриманих даних. Однак окремі системи належали різним державам та установам. Навіть найкраща модель не могла зіставити записи, доступу до яких не мала, і навіть найточніший розрахунок не замінював людини, яка мусила поставити під рішенням свій підпис.

На Еларіоні мешкало близько дев'яти мільярдів людей.

Три великі гілки.

Авреліани.

Селеніти.

Вейрани.

Усі вони були еларіонцями. Ділили планету, міста, історію, школи, любов, конфлікти, закони й спільні лиха. Одначе відмінності між ними сягали далі за культуру й політику. Їх було записано глибше — у внутрішній будові тіла, у спадковості, у тому, як певні ознаки передавалися з покоління в покоління.

Авреліани носили в очах золоте коло.

Його не завжди було видно. Воно проступало за певного освітлення, у гарячці, у хвилини глибокого зосередження, болю або коли людина торкалася межі власного єства. Для авреліан це був знак спадкоємності. Для поетів — доказ того, що в душі є облямівка зі світла. Для лікарів — генетичне явище. Для політиків — делікатне питання ідентичності. Для декого — давній привід не довіряти.

Селеніти славилися вмінням відчувати рівновагу систем. Зналися на медицині, психології, екологічних мережах, уміли працювати з ландшафтом, водою і душевними травмами. Вони не любили, коли їх називали ніжними. Ніжність була лише на поверхні. Під нею крилася твердість коріння.

Вейрани були організаторами. Управлінцями, стратегами, перемовниками, будівничими інституцій. У багатьох державах вони посідали впливові місця в банківських мережах, консорціумах, радах директорів, транспортних системах і деяких позапланетних структурах. Було б несправедливо назвати їх владолюбними. Точніше буде сказати, що вони дуже рано опанували мову влади й ніколи її не забували.

Еларіон не був єдиним.

На ньому було сорок держав. Одні — давні, як писемність, інші постали лише кілька поколінь тому. Майже кожна мала власну валюту, власний центральний банк, власні правила оподаткування, власні винятки в бухгалтерському обліку та власні уявлення про свободу.

Деякі з найменших держав зробили зі своєї малої площі бізнес-модель. Вони не мали великих міст, заводів чи дослідницьких центрів. Зате мали низькі податки, закриті реєстри власників і закони, за якими збереження таємниці було державною послугою. Вартість створювалася деінде, люди працювали деінде, машини виробляли деінде, а прибуток на папері народжувався саме там. З Еларіону тікали не заводи. Вислизала база оподаткування, з якої належало фінансувати школи, лікарні й виплату кожному громадянинові його частки у спільному надбанні.

Найбільшою державою, найвпливовішою в технологіях і політиці, був Союз.

Його столицею була Нітра. Місто, збудоване над річкою на сімох пагорбах.

У Нітрі часто вирішували питання, які видавали за внутрішні, хоча насправді вони стосувалися цілої планети. У Нітрі містилися фінансові ради, найбільші обчислювальні центри, дипломатичні представництва, медичні консорціуми, банківські вузли й архіви, до яких навіть окремі міністри не мали доступу.

З орбіти Еларіон здавався втіленням успіху.

Варто було придивитися зблизька — і проступали тріщини.

ШІ виробляв більше, ніж люди могли спожити, та значна частина населення втрачала звичну роботу швидше, ніж суспільство встигало запропонувати цим людям новий сенс. Виробництво зростало, але виробничі системи зосереджувались у дедалі меншої кількості власників. Політики говорили про універсальний базовий дохід, та ніхто не вмів чесно відповісти, з чого його обчислювати, хто декларує справжні прибутки і хто визначає частку людини у світі, де вона вже не виробляє всього власними руками.

Успіхи медицини обіцяли дедалі довше життя, а колись, можливо, й життя майже без природного кінця. Поки що лише пошепки поставали запитання про те, що станеться з цивілізацією, коли люди й далі народжуватимуться, але поступово перестануть помирати.

Влада говорила про безпеку.

Громадяни говорили про свободу.

Банки говорили про приватність.

Держави говорили про суверенітет.

А під усіма цими словами текли гроші.

Деякі потоки були видимі. Більшість — ні.

У цьому таїлася майбутня загибель.

Її причиною був не брак інтелекту. Еларіон мав його більше за будь-яку попередню цивілізацію.

Не бракувало йому й машин. Вони вміли передбачати бурі, епідемії, коливання ринків і напругу в містах.

Не бракувало йому й слів про мораль. Їх було аж забагато.

Його слабкість крилася деінде.

Влада навчилася рухатися так, що по ній не лишалося видимої тіні.

А коли влада не відкидає тіні, звичайні люди гадають, що між ними і світлом нікого немає.

Того року, коли починається ця історія, Еларіонське Сонце сходило над планетою, яка гадала, що найбільші небезпеки вже позаду.

На Таероні відкривали нові куполи.

У Нітрі готували великі дебати про універсальний базовий дохід.

В авреліанському домі Давіонів один чоловік укотре протестував, коли його називали спадкоємцем чудес.

Одна жінка вирішувала, чи піти назавжди від чоловіка, якого вона вже навчилася боятися.

Одна сестра без золотого кола вдивлялася у фінансові дані й відчувала, що там бракує чогось, що мало б бути видно.

А один вейран, який сплутав любов із правом власності, ще не знав, що одного дня виділить на свій біль цілий бюджет.

Світ був прекрасний.

І саме тому ніхто не хотів повірити, що він може зламатися.

Авторські примітки до розділу:

Усе, що в книжці змальовано як події на Еларіоні, — вигадка. Проте, на мою думку, ймовірність існування людиноподібних цивілізацій на інших планетах дуже висока. І багато з них, імовірно, у загальних рисах поділяють долю людства на Землі.

4. Земля: Марія Магдалина

Магдала лежала біля води, і вода там була скрізь.

Була в сітях, що вранці виблискували на березі. Була в руках рибалок, які струшували її з мотузок і з волосся. Була в глиняних глеках жінок, що ходили вуличками ще до сходу сонця. Була в повітрі, в солоному подиху озера, у пташиному крику й у рибному духу, що облягав місто, мов друга шкіра.
І все ж Марію мучила спрага.

Її спрага таїлася глибше, ніж у горлі чи в тілі. Вона була люта, будила посеред ночі й змушувала сісти в темряві, вслухатися у власний подих і чекати, чи не озветься в ньому знову чужий голос.
У Магдалі про неї говорили пошепки.

Одні казали, що вона хвора. Інші — що проклята. Ще інші — що з нею сталося щось таке, чого з жінкою не мало статися, і відтоді її душа блукає домом, наче дим. Діти її боялися, жінки, побачивши її, хрестилися, чоловіки вдавали, що не помічають. Коли вона проходила через ринок, розмови стихали. Коли зводила очі, люди відверталися.
І Марія навчилася ходити так, щоб нікому не заважати.

Тільки в ній самій було гамірно.

Не завжди то були голоси. Часом — самі пориви, ніби вітер бився у двері. Часом їй здавалося, що її думки їй не належать. Що в ній сидять кілька істот і кожна хоче свого. Одна сміялася. Одна плакала. Одна нашіптувала, що Бог її відкинув. Одна змушувала згадувати те, що вона хотіла забути. Одна боялася людей. Одна їх зневажала. Одна хотіла побігти до води й не повернутися.
А сьома мовчала.

Вона була найгірша.

Сиділа глибоко в ній, без голосу й без імені, і тільки чекала. Коли вона приходила, Марія не відчувала нічого. Ні болю, ні сорому, ні страху. Саму порожнечу. Наче хтось вийняв у неї серце й залишив у грудях порожнину, якою гуляє холодний вітер.
Того дня вона почула про Ісуса раніше, ніж побачила його.

Він прийшов із Капернаума, казали люди. Навчав у синагогах. Говорив про Царство Боже, але не так, як книжники. Зцілював хворих. Торкався нечистих. Сідав їсти з тими, кого побожні люди не хотіли бачити за своїм столом. А були й такі, що казали: він наказує злим духам, і ті йому коряться.
Спочатку Марія із цього посміялася.

Не вголос. Про себе. Гірко.

Ще один святий, подумала вона. Ще один, хто говоритиме про гріх, каяття і чистоту, а побачить таку, як вона, і підбере край одежі, щоб вона, бува, його не торкнулася.
Вона до нього не пішла.

Принаймні так їй здавалося.

Та коли по полудні місто рушило до берега, вона рушила разом з усіма. Спершу лише щоб побачити, чого всі тиснуться в один бік. Потім — бо її ніс натовп. А зрештою тому, що в ній щось — не голос, не демон, радше давно забутий залишок власної волі — захотіло почути бодай одну фразу, що не прозвучала б як осуд.
Ісус стояв неподалік від води.

Вона уявляла його іншим. У його вбранні не було нічого, що вирізняло б його з-поміж решти галілеян. Запилені сандалі. Звичайна одежа. Обличчя, втомлене дорогою і сонцем. Біля нього стояли чоловіки, у декому з них вона з мови й рук упізнала рибалок. Один був кремезний, із неспокійними очима. Інший, молодший, тихий, наче все вбирав у пам'ять.
Там були і жінки.

Це її здивувало. Вони не трималися осторонь, не були просто слухачками на краю юрби. Стояли близько. Одна трималася, як жінка з доброго дому, друга несла кошик із хлібом, ще інша розмовляла з учнями так невимушено, наче була однією з них.
Ісус говорив про сіяча.

Про зерно, яке впало при дорозі, на каміння, у терня і в добру землю. Марія слухала, і їй здавалося, що в ній кожне слово падає в інше місце. Одне — на затверділе. Друге — туди, де було мілко й ніщо не втримувалося. Інше — у терни страху. А одне — одне-єдине — кудись глибше.
— Хто має вуха слухати, — сказав Ісус, — нехай слухає.

Тоді він її й помітив.

Та, може, це було не зовсім так. Може, помітив іще раніше, перш ніж вона звела очі з придорожнього пилу. Може, бачив її від першої миті, відколи натовп зрушив і вона опинилася поміж людей, які навчилися обходити її, як обходять камінь на дорозі.

Ісус замовк на півслові.

Петро, що стояв біля нього, нахилився, ніби хотів запитати, чи йому продовжувати.

Іван глянув туди, куди дивився Вчитель. Ще кілька людей у натовпі теж обернулися.

Марія це відчула раніше, ніж зрозуміла.

Погляд.

Погляд, яким він дивився на неї, не скидався ні на що знайоме їй у Магдалі. У ньому не було ні страху, ні відрази, ні цікавості, ані зверхного співчуття чистих людей, що часом буває жорстокішим за зневагу.

Цей погляд не шукав її, щоб викрити.

Цей погляд її знав.

Саме тому їй захотілося втекти від нього.

Ісус стояв неподалік від води й дивився на неї. У ту мить він наче перестав чути вигуки рибалок, гомін натовпу, хлюпіт хвиль і неспокійні запитання своїх учнів. Усе віддалилося. Перед ним залишилася лише жінка у складках плаща, з руками, схованими біля тіла, і ледь піднятими плечима, наче вона повсякчас чекала удару.

Він бачив у ній страждання.

То було очевидно.

Бачив у ній темряву, що пристала до її душі, мов власна шкіра. Бачив розшматовані ночі, сором, страх, гнів, порожнечу. Бачив сім тіней, які в ній сперечалися за її ім'я.

Та ще раніше він угледів дещо інше.

Близькість.

Вона прийшла раптово й тихо. Як увійдеш до чужої оселі й відчуєш пахощі, знайомі з дитинства. Як озветься в пісні нота, якої багато років не чув, і все-таки знаєш, що пролунає далі. Ісус дивився на неї, і в ньому ворухнулося щось давніше за спогад.

Він не міг назвати цього людським словом.

Наче їхні душі колись розминулися у світлі, з якого люди приходять на світ, а тепер на мить упізнали одна одну крізь куряву, хворобу, сором і людські тіла.

Марія з Магдали.

Імені цього ще ніхто не вимовив, та йому здавалося, що він його знає.

Не так, як знають колись почуте ім'я. Радше так, як пастух знає голос вівці, що заблукала вночі. Як мати знає кроки дитини за дверима. Як Бог знає людину ще до того, як вона навчиться вимовляти власне ім'я.

Марія стояла в юрбі й боролася сама із собою.

Ісус бачив, як ледь ворухнулися її вуста, хоча вона мовчала. Бачив, як пальці вчепилися в тканину. Бачив, як щось у ній повстає проти нього ще до того, як він до неї озвався.

І все ж під усім цим була вона.

За хворобою, за соромом і всіма іменами, якими її наділяли люди, він бачив просто її.

І саме ця прихована Марія одразу стала йому близькою.

Пояснити цієї близькості він не вмів.

Аж заболіло.

Бо в ту мить він бачив не лише її теперішнє обличчя. Побачив наче тіні шляхів, якими вона не йшла і які все ж носила в собі. Побачив дівчинку біля води: до неї ще не пристали слова, що згодом люди приліплять їй до шкіри. Побачив жінку, яка вночі прокидається вжахнута й не знає, кому належить голос у її голові — їй чи комусь чужому. Побачив її майбутнє, хоча воно ще не настало: як вона ступає слідом за ним, як її руки несуть хліб, її обличчя під хрестом, її плач біля гробу.

І в тому далекому майбутньому — в саду, ще потемки, — він побачив її знову.

Вона стоятиме, зламана горем, і думатиме, що втратила останнє світло. Шукатиме його поміж мертвими. І він знову покличе її на ім'я.

Маріє.

Це ім'я вже зараз озвалося в ньому.

Перш ніж він вимовив його вголос.

Він ступив до неї.

І тоді вона раптом звела очі. Їхні погляди зустрілися.

Марія завмерла.

До людських поглядів вона звикла. До страху. До осуду. До чоловічої цікавості. До жіночої зневаги. До поглядів тих, хто хоче допомогти, та спершу чекає, щоб людина, яка страждає, відповідала їхньому уявленню про страждання.
Цей погляд був інший.

Він не вдирався в неї силоміць. Не розглядав її. Не вишукував плями, яку міг би назвати. Не зважував її провини. Не прицінювався до неї.
Він її знав.

Оце й було найстрашнішим.

І найпрекраснішим.

Марія раптом відчула, що від цього чоловіка неможливо сховатися. Не тому, що він хотів викрити її перед натовпом, а тому, що перед ним їй довелося б перестати ховатися навіть від самої себе. А це було гірше за всі зневажливі погляди Магдали.
Вона відступила на крок.

— Ні, — прошепотіла.

Ісус зупинився.

— Не бійся.

Ці слова вразили її з несподіваною силою. Скільки разів люди вже казали їй не боятися? Але це завжди означало: заспокойся, бо ти нас лякаєш. Або: опануй себе, бо ти нам заважаєш. Або: помовч, бо ми не знаємо, що з тобою робити.
У його вустах це означало інше.

Не бійся, бо я тебе знаю.

Не бійся, бо ти — не тільки це.

Не бійся, бо те, що тримає тебе, не сильніше за Того, хто тебе кличе.

Марія здригнулася.

— Ти мене не знаєш, — сказала вона.

Ісус довго дивився на неї з тихою певністю, від якої в ній прокидався спогад про те, чого вона ніколи не переживала.
— Знаю, — відповів він.

Юрба навколо них стихла.

— Звідки? — спитала Марія.

У її голосі звучав виклик, а під ним — благання.

Ісус відповів не відразу.

Подивився на озеро. Вітер ковзнув плесом і розбив світло на тисячу дрібних іскор. Тоді він знову обернувся до неї.

— Звідти, — тихо промовив він, — звідки Бог кличе кожну людину на ім'я ще до її народження.

Марія не зрозуміла слів, але зрозуміла, як він їх сказав.

І в ту мить, зовсім несподівано, у ній озвався спогад без образу. Їй здалося, що вона вже колись стояла перед ним — десь поза Магдалою, озером і цим життям, затісним і надто болючим для такого світла.

Наче душа впізнала його раніше, ніж очі.

І саме цього темрява в ній не стерпіла.

Спершу їй запаморочилося в голові. Потім стиснуло горло. Натовп раптом опинився далеко, хоча стояв навколо. Звуки розбилися на гострі скалки: дитячий сміх, шурхіт тканини, хлюпіт хвиль, чоловічий кашель, биття власного серця.

Тільки не тепер, подумала вона.

Не тут.

Хотіла піти, та ноги не слухалися. Якась жінка поруч помітила, як Марія зблідла, й відсахнулася. Хтось вимовив її ім'я. Хтось інший озвався про демонів. Люди довкола неї розступилися так хутко, як розходиться вода перед каменем.

І тоді пролунав голос.

Не Ісусів.

Той, що був у ній.

— Геть, — прошепотіла Марія, не знаючи, до кого говорить: до натовпу, до себе чи до того, що в ній здіймалося.

Її руки затремтіли. Вона хотіла сховати їх під плащем, та було вже пізно. Люди відступали. Вона бачила страх на їхніх обличчях. Той знайомий страх, що роками переслідував її. Страх, який казав їй: бачиш? Оце і є ти. Такою ти будеш завжди.

Тоді крізь натовп пройшов Ісус.

Йому не довелося прокладати собі дорогу. Люди розступилися самі.

Марія опустила очі. Не хотіла бачити його обличчя. Не хотіла бачити відрази.

Співчуття було б іще гірше.

Він зупинився перед нею.

— Подивися на мене, — сказав він.

Його голос не був суворий. М'яким теж не був. Він був твердий, наче спирався на щось непорушне.

Марія не підвела голови.

— Не можу, — прошепотіла вона.

— Чому?

Вона засміялася. Коротким, надломленим сміхом.

— Бо ти їх побачиш.

— Кого?

— Тих, хто в мені.

Запала коротка тиша.

Тоді Ісус промовив:

— Я бачу тебе.

Ці слова вразили її дужче за крик.

Я бачу тебе.

Я бачу тебе. За хворобою, соромом, голосами й усіма тими історіями, які про тебе розповідало місто.

Тебе.

Марія звела очі.

Ісус дивився на неї без цікавості, без страху і без відрази. Саме тому витримати його погляд було нестерпно. Якби він її засудив, вона знала б, що робити. Якби відступив, підтвердив би, що світ такий, яким вона його знає. Але він стояв. Поруч. Спокійно. Наче бачив у ній не місце загибелі, а поле битви, куди прийшов когось урятувати.

— Не наближайся, — сказала вона.

— Чому?

— Я завдам тобі болю.

— Ні, — сказав він.

— Ти не знаєш.

— Знаю.

Тієї миті в ній прокинувся спротив. Не її власний. Давній, лютий, звіриний. Її уста розтулилися, але слова, що з них зірвалися, були далекі від благання.

— Що тобі до нас, Ісусе Назарянине?

Натовп ахнув.

Марія чула свій голос і водночас не впізнавала його. Сором залив її, як гаряча кров. Хотілося впасти на землю, затулити рота, зникнути. Але Ісус не зрушив із місця.

— Досить, — сказав він.

Одне-єдине тихе слово, та Марії здалося, що крізь нього пройшло все небо.

Дехто чекав крику. Заклинань. Широкого жесту. Чогось, про що можна було б розповідати ввечері коло вогню.

Але Ісус просто стояв перед нею й говорив із владою людини, яка не питає дозволу у темряви.

— Ви більше не житимете в ній.

Марія зігнулася, наче хтось поклав їй на плечі важкий камінь. Із горла вихопилося ридання, потім крик, а потім — нічого. Вона опустилася на коліна. Сперлася руками об землю. До долонь пристав порох. Вона відчувала, як у ній один за одним згасають голоси.

Перший боронився люттю.

Другий — глумом.

Третій — страхом.

Четвертий — спогадами.

П'ятий — соромом.

Шостий — відчаєм.

А сьомий — мовчазний — тримався найдовше. Не казав нічого. Тільки тягнув її назад у порожнечу, у знайомий холод, де нема потреби сподіватися, бо надія — це лише інший різновид болю.

Ісус став коло неї навколішки.

— Маріє, — сказав він.

Її ім'я.

Ісус вимовив саме тільки її ім'я, без прізвиськ, звинувачень і всього того, що роками додавали до нього інші.

Маріє.

І в ту мить остання порожнеча в ній розірвалася.

То був навіть не крик. Радше вдих. Перший справжній вдих за багато років.

Вона відчула запах озера. Порох під руками. Сонячне тепло на потилиці. Почула птахів. Людей. Хвилі. А під усім цим — тишу. Не ту мертву тишу сьомого демона, а тишу після бурі, у якій можна жити.

Вона заплакала.

Плакала з полегкості людини, якій відчинили замкнену кімнату й сказали: виходь. Тобі вже не треба залишатися всередині.

Ісус не відразу поклав їй руку на голову. Побув коло неї, зачекав, поки вирівняється її подих.

Тоді просто, по-братньому, торкнувся її плеча.

— Ти вільна, — мовив він.

Марія не розуміла.

Свобода — це слово було для чоловіків, які не мали боргів. Для народів, що не були під владою Риму. Для птахів над озером. Не для неї.

— Що мені тепер робити? — спитала вона.

Ісус ледь усміхнувся.

— Живи.

Ця відповідь мало її не розгнівала. Надто проста. Надто важка.

— Я не знаю як.

— Навчишся.

— Люди пам'ятатимуть.

— Так.

— Вони говоритимуть.

— Так.

— Вони боятимуться.

— Дехто.

— А ти?

— Я знаю, хто ти.

Марія дивилася на нього, і на обличчі її полегкість змішувалася з недовірою. Наче вона боялася, що кожне добре слово може розсипатися за один подих. Наче все життя стояла на землі, яка розверзалася в неї під ногами, а тепер уперше не знала, що робити, коли під ногами твердо.

Ісус простягнув їй руку.

Марія якусь мить дивилася на неї.

Долоня була тепла, міцна, звичайна. Долоня людини, яка ходить дорогами, торкається хворих, ламає хліб, піднімає із землі дітей. У ній не було жодної показної сили. А проте, коли він простягнув їй руку, Марії здалося, що над нею схилилося все милосердя світу.

Поволі вона вклала свою долоню в його.

Він підвівся першим і допоміг їй устати.

І саме тоді сталося дещо, чого ніхто інший не помітив так, як вони двоє.

Марія мала відпустити його руку. Вона вже стояла. Їй уже не треба було триматися. Натовп знову починав ворушитися. Учні полегшено зітхнули. Якась жінка принесла води. Дитина, що недавно ховалася за материним плащем, тепер визирнула й дивилася на неї з цікавістю.

Тільки Маріїна рука поворухнулася сама.

Замість відпустити Ісуса, вона поклала три пальці йому на зап'ясток із внутрішнього боку.

Лагідно.

Точно.

Як людина, яка знала цей жест задовго до того, як навчилася його.

Ісус завмер.

Лише на мить. Таку коротку, що Петро побачив тільки, як жінка торкнулася руки Вчителя. Іван побачив тільки, що Ісус на мить замовк. Йоанна, яка стояла неподалік, побачила тільки, що Марія ще не зовсім отямилася. Натовп побачив лише кінець дивовижної пригоди, про яку ввечері заговорить ціле місто.

Але Ісус відчув цей дотик.

Три пальці на зап'ястку.

І з тим дотиком прийшло щось, що не належало ні цьому берегові, ні цьому дню, ні цьому тілу.

Марія прошепотіла:

— Не йди сам.

Сказала — і сама злякалася.

Слова злетіли їй з уст раніше, ніж вона встигла їх зрозуміти. Вона глянула на нього так, наче хотіла перепросити, та не знала за що. В очах її була розгубленість. Не сором, не страх перед натовпом, а глибокий подив людини, яка щойно промовила слова зі сну, якого ніколи не пам'ятала.

— Я не знаю, чому це сказала, — прошепотіла вона.

Ісус відповів не відразу.

Він дивився на зап'ясток, туди, де ще відчував легкий тиск трьох її пальців. Потім перевів погляд на неї.

Його обличчям промайнуло щось таке ледь помітне, що неуважний спостерігач сприйняв би його за співчуття. Але то було не тільки співчуття. У ньому були біль, подив і тихе знання, якого він ще не хотів визнати навіть перед собою.

— Можливо, ти згадала щось, для чого ще не знаєш слова, — сказав він.

Марія затамувала подих.

— Що?

Ісус на мить задивився на озеро. На плесі заломлювалося світло, вітер ніс від води запах риби, солі й мокрих канатів. Усе було звичайне. Та йому здалося, ніби за цим звичайним світом на якусь мить відчинилися інші двері.

Нічого виразного він не побачив.

Тільки зблиск.

Жінку, яка йшла поруч із ним.

Вулиця, озеро та імена були інші.

Але ті самі очі.

Той самий дотик.

Три пальці в нього на зап'ястку.

І ті самі слова, вимовлені колись давно, в іншій куряві, під іншим небом:

Не йди сам.

Потім видіння зникло.

Ісус знову поглянув на Марію з Магдали.

— Вірність, — нарешті сказав він.

Марія не зрозуміла.

Але слово залишилося в ній.

Вірність.

Вірність залишилася в ній, мов дорога, яку душа обирає ще до того, як довідається, чим за це заплатить.

Марія опустила очі.

— Пробач, — сказала вона. — Я не хотіла...

— Знаю.

— Це було дивно.

— Так.

— Я цього боюся.

Ісус ледь усміхнувся, та в цій усмішці не було легкості.

— Навіть те, що приходить від Бога, може налякати людину.

Марія глянула на нього.

— Це прийшло від Бога?

Ісус мовчав.

Десь позаду скрикнула дитина. Учні знову заворушилися. Натовп поволі дихав, наче світ повертався у свої звичні межі.

Та між ними двома вже лишилося щось, що в ці межі не вміщалося.

Жінка, що перед тим стояла біля учнів, підійшла до Марії й подала їй води.

Марія взяла посудину обома руками. Пила поволі. Вода була тепла і тхнула глиною. То була найкраща вода, яку вона будь-коли пила.

— Як тебе звати? — тихо спитала жінка.

Марія трохи завагалася, наче мусила знову звикнути до власного імені.

— Марія.

— А я Йоанна.

Марія кивнула. Це ім'я вона запам'ятала. Згодом запам'ятає й інші. Сусанна. Саломія. Марія Яковова. Жінки, які несли їжу, гроші, звістки, тривоги, віру. Жінки, які не завжди стоятимуть попереду, але лишаться поруч, коли багато хто зникне.

— Підеш додому? — спитала Йоанна.

Марія озирнулася на місто.

Магдала стояла там, де й завжди. Будинки, вулиці, ринок, очі за завісами. Місце, де її знали за найгіршими її днями. Місце, де кожна стіна зберігала відлуння чогось, що вона хотіла залишити позаду.

Тоді глянула на Ісуса.

— Куди ти йдеш? — спитала.

— До інших міст, — відповів він. — Звіщати Царство Боже.

— І таких, як я, ти теж береш із собою?

Ісус подивився на неї так, наче її запитання його засмутило.

— Саме таких.

Марія схилила голову.

Тієї миті вона ще не знала, куди приведе її цей шлях. Не знала, що слухатиме притчі й розумітиме їх не одразу, що вони дозріватимуть у ній, як зерно. Не знала, що бачитиме, як сліпі розплющують очі, кульгаві підводяться, горді йдуть геть ображені, а вбогі розправляють плечі.

Не знала, що одного дня піде за ним аж до Єрусалима.

Не знала, що стоятиме недалеко від хреста, коли багато хто розбіжиться.

Не знала, що побачить, куди покладуть його тіло.

Не знала, що піде потемки до гробу з таким великим болем, що їй здаватиметься, наче всі сім демонів можуть повернутися, — та вони не повернуться.

Не знала, що плакатиме в саду й шукатиме мертвого, аж поки живий озветься до неї так само, як сьогодні:

Маріє.

І що тоді вона його впізнає.

Тепер вона знала лише одне: в ній було тихо.

Ісус повернувся до людей. Дехто все ще чекав, що він пояснить, що сталося. А він тільки сказав:

— Наблизилося Царство Боже.

Марія твердіше звелася на ноги.

Коліна їй іще тремтіли. Волосся було розпатлане, обличчя мокре від сліз, руки в пилюці. Вона мала вигляд людини, що програла двобій.
Але вперше за багато років відчувала, що виграла його.

Йоанна допомогла їй поправити плащ.

Марія глянула на неї й хотіла подякувати, та слова застрягли в горлі. Її пальці ще відчували тепло Ісусового зап'ястка. Вона ще чула власний шепіт.
Не йди сам.

Вона не знала, звідки взялися ці слова. Не знала, чому вони здавалися водночас чужими і своїми. Та знала, що вони її більше не полишать. Відтепер житимуть у ній, як мале полум'я, що його несеш у долоні, затуляючи від вітру.
Ісус уже йшов понад берегом.

Учні рушили за ним. Натовп поволі розпадався на гурти, голоси, здогади. Дехто й далі уникав її погляду. Інші задовго на ній затримували очі. Один чоловік шепотів іншому щось про чудо. Якась жінка плакала. Дитина усміхалася, хоч і не знала чому.
Марія залишилася стояти між містом і дорогою.

За нею була Магдала.

Перед нею — Ісус.

Вона ще раз озирнулася. Не тому, що хотіла залишитися. Радше щоб побачити місце, звідки йшла вже іншою людиною.
І тоді помітила, що Ісус зупинився.

Він не обернувся всім тілом. Лише трохи повернув голову, наче знав, що вона й досі стоїть там, де людина обирає щось більше за напрямок дороги.
Їхні погляди знову зустрілися.

Марії на мить здалося, що все, що відбулося між ними, сталося не вперше. Що десь уже була ця дорога. Що десь він уже йшов попереду, а вона десь уже стояла з тим самим запитанням у горлі.
Піду?

Залишусь?

І що навіть тоді, у тому невидимому «раніше», вона зробила такий самий вибір.

Вона ступила перший крок.

Потім другий.

І відчула, що тиша всередині неї ступає разом із нею.

Коли вона наздогнала решту, Петро ковзнув по ній поглядом і відразу відвів очі. У цьому не було зневаги, радше розгубленість людини, яка ще не знає, як поводитися з благодаттю, коли та сходить на когось іншого. Іван поступився їй місцем. Йоанна йшла поруч із нею.

Ісус ішов попереду.

Марія стежила, як рухаються при ході його руки. Одна з них щойно торкнулася її життя й вихопила його з темряви. На зап'ястку в нього не було нічого видно. Жодного сліду від її пальців. Ані знаку. Ані доказу.

І все ж вона знала: щось там залишилося.

Не на шкірі.

Глибше.

Може, у ньому.

Може, у ній.

Може, десь між ними, там, де сходяться шляхи, які люди називають випадком, бо не знають їхнього справжнього імені.

Сонце сідало над озером. Магдала за ними блякла в куряві та світлі. Попереду дорога в'юнилася вгору поміж пагорбів.

Марія не знала, що на неї чекає.

Та вперше боялася не лише того, що прийде.

Боялася й того, що воно може бути добрим.

І в цьому страху була дивна солодкість.

Вона йшла далі.

Вона йшла далі, а історія жінки, яку знали за її демонами, залишалася позаду.

Місто, від якого вона колись тікала, віддалялося.

Вона ще не здогадувалася, що означає йти за пророком, якого одного дня зненавидять.

Тепер вона йшла як людина, яку покликали на ім'я.

А далеко попереду, хоча ще й невидимі, вже чекали інший сад, інша ніч та інша мить, коли цей день повернеться до Ісуса з такою силою, що він зрозуміє те, про що тепер тільки здогадувався.

Що Марія з Магдали прийшла до нього не вперше.

Що деякі душі знають одна одну не тому, що зустрілися.

А зустрічаються тому, що знали одна одну вже раніше.

Авторські примітки до розділу:

Цей текст я написав, вивчивши новозавітні свідчення про Марію Магдалину. У жодному з доступних джерел немає однозначного опису першої зустрічі Ісуса й Марії Магдалини. На мою думку, викладене в розділі — найімовірніша версія їхнього знайомства, за винятком деталей, які я додав, щоб ця зустріч вписувалася в загальну канву оповіді.

5. Еларіон: Нітра, столиця Союзу

Нітра не була найдавнішим містом Еларіону, але трималася так, наче була.

Вона лежала на однойменній річці. Річка текла крізь місто, наче пам'ять, повільніша за транспортні яруси над нею, тихіша за обчислювальні вежі на її берегах. Старе кам'яне осердя Нітри вціліло й тоді, коли навколо нього виросли прозорі куполи, вертикальні квартали, консульські парки, траси автономних модулів і вежі фінансових вузлів.

У Нітрі старого ніколи не зносили. Його лише оточували новим.

Тож можна було стояти на площі, бруківці якої минуло сімсот років, і бачити над собою кораблі, що відлітали до орбітального кільця.

Того дня місто прибрало врочистого вигляду. На фасадах громадських будівель поволі змінювалися напівпрозорі написи:

Праця після праці. Вартість після платні. Людина після автоматизації.

Союз скликав великий відкритий форум про майбутнє доходу.

Це був не перший форум про універсальний базовий дохід. Такі дискусії тривали десятиліттями. Спершу це була наукова провокація, потім соціальний експеримент, потім передвиборче гасло і нарешті — неминучість, яку політики все намагалися відтермінувати.

Та цього разу часу для зволікань майже не лишилося.

Автоматизоване виробництво переступило межу, яку економісти колись вважали суто теоретичною. У деяких регіонах Союзу роботу в традиційному розумінні мали менш ніж сорок відсотків дорослих. Решта не відмовлялася працювати. Їхня праця просто перестала бути потрібною.

Машини вирощували, будували, сортували, вели облік, перекладали, ставили діагнози, перевіряли, навчали й навіть писали музику так дешево, що людська праця ставала радше культурним вибором, ніж економічною потребою.

А от за рахунками й далі платили люди.

За житло.

За їжу.

За догляд.

За освіту.

За лікування.

За гідність.

Тому в Нітрі зібралися представники держав, банків, консорціумів, університетів, громадянських рад, родових архівів і позапланетних адміністрацій. Велика зала Ради Союзу мала форму півкола. Над кожним промовцем з'являлися його ім'я, держава, гілка, установа й перелік задекларованих інтересів.
Поряд з одними іменами перелік був довгий.

Поряд з іншими — підозріло короткий.

Єсаїр Давіон сидів у третьому ряду. Його запросили не як політика, а як представника авреліанських родових рад. Він не любив таких заходів. Не тому, що цурався політики. Радше тому, що політика мала дивну здатність перетворювати живе страждання на поняття, поняття — на комісію, а комісію — на звіт, якого вже ніхто не читав.

Хлопцем він одного разу стояв біля постелі хворого родича, якого рідні привели в дім Давіонів. Старійшина звелів йому покласти руку хворому на чоло. Єсаїр послухався, бо йому було чотирнадцять і всі чекали. Коли чоловікові погіршало, хтось запропонував іще трохи зачекати — може, проявиться дар роду.

Єсаїр сам викликав медичний модуль. Чоловік вижив після втручання, при якому Єсаїр не був присутній. Через місяць у родовій хроніці з'явилася фраза про дотик юного Давіона. Імені лікарки, яка здійснила втручання, там не було. Тоді Єсаїр уперше зрозумів, як легко розповідь про чудо може затулити працю живої людини.
Поряд із ним сиділа Марея Ліорен.

Знайомі вони були недавно. Властиво, й знайомими їх важко було назвати. Двічі бачилися на переговорах про медичні архіви й одного разу — в саду селенітської школи, де Марея говорила з дітьми про пам'ять родів. Найбільше з тієї зустрічі Єсаїрові запам'яталося її мовчання. У ньому не було порожнечі. Воно було точне.
Коли хтось верз дурниці, Марея не всміхалася з ввічливості.

Просто дивилася на нього так, що він починав чути власні слова.

— Гадаєте, сьогодні вони щось вирішать? — тихо спитала вона.

Єсаїр глянув на трибуну, де готувався до виступу перший промовець.

— Ні. Сьогодні кожен лише скаже, чому вирішувати ще зарано.

Марея ледь усміхнулася.

— Відчувається досвід.

— Відчувається Нітра.

На трибуну піднявся вейран на ім'я Дарен Вольтр. Він очолював Валютну раду Північного союзу й був одним із найкращих ораторів свого покоління. Мав спокійний голос людини, якій ніколи не доводилося поспішати, бо це на неї всі чекали.

— Пані та панове, — почав він, — ніхто в цій залі не ставить під сумнів, що автоматизація змінила самі засади суспільного договору. Питання не в тому, чи має громадянин право на частку у виробленому цивілізацією. Питання в тому, хто обчислить цю частку, в якій валюті, під чиїм контролем і якою ціною.

На стінах з'явилися графіки.

Сорок держав.

Тридцять валют в обігу.

Валютні коридори.

Механізми стабілізації.

Експортні режими.

Боргові баланси.

— Валюта, — вів далі Дарен Вольтр, — не просто розрахункова одиниця. Валюта — кермо держави. Якщо ми віддамо це кермо одній планетарній інституції, регіони втратять здатність реагувати на власні обставини. Девальвація не завжди злочин. Часом вона дає слабшій державі змогу вижити. Коливання курсу не завжди є маніпуляцією. Часом вони пом'якшують удар.

Залою прокотився схвальний гомін.

Єсаїр відчував, як довкола змінюється настрій. Вейрани вміли так говорити про владу, що здавалося, ніби мова йде про відповідальність. І часто влада справді була відповідальністю. У цьому й полягала їхня сила.

Але на слові «вартість» йому сплив у пам'яті вислів, знайомий змалечку.

Коли настане час спільної справи, вартість уже не сміє ходити в тіні. Що служить усім, має бути видимим для всіх.

Це був один із найдавніших збережених авреліанських текстів. Його зачитували на родових зборах, беручи на себе зобов'язання, а також під час суперечок про спільну власність. Дехто вбачав у ньому релігійну заповідь. Інші вважали лише відгомоном давньої доби, коли авреліани господарювали малими громадами і, щоб пережити зиму, мусили показувати одне одному свої запаси.

Довгий час Єсаїр розумів ці слова передусім у духовному сенсі. Вартістю були правда, честь, жертовність — усе, що людина віддавала іншим, не вимагаючи винагороди. Тінню були брехня, себелюбство й потаємний намір.

І лише останніми місяцями його почала переслідувати думка, що давній текст міг говорити й цілком буквально.

Можливо, його автори мали на думці не тільки цінність людини, а й ту вартість, яку людина створює і яку привласнює хтось інший. Можливо, спільною справою могли бути не лише храм, рід чи громада. Можливо, нею була ціла цивілізація.

Виробництво на Еларіоні спиралося на знання, нагромаджені за тисячі років. Машини використовували громадську інфраструктуру, енергію планети, дослідження, за які заплатили давні покоління, і дані мільярдів людей. Та створена вартість зникала в приватних книгах обліку, валютних переказах і ланцюгах власності, наприкінці яких стояло ім'я, часто навіть не відоме громадськості.

Що служить усім, має бути видимим для всіх.

Влада, що вирішувала долі інших.

Майно, яке видавали за суспільну необхідність.

Прибуток, з якого належало обчислити частку кожного.

Єсаїр не був певен, чи справді про це йшлося в давньому тексті. Давні слова можна примусити служити мало не будь-якому сьогоденню. Саме тому він опирався тим, хто робив з авреліанських хронік непомильні пророцтва.

І все ж не міг позбутися відчуття, що час спільної справи вже настав.

А вартість і далі ходила в тіні.

Далі виступила селенітка з півдня Аменії, найбільшого західного континенту планети. Вона говорила про людей, у яких автоматизація забрала не тільки заробіток, а й щоденний ритм, зв'язки з іншими людьми й відчуття, що вони комусь потрібні. Показала записи свідчень чоловіків і жінок, які все життя працювали, а тепер чули, що цивілізація працює ефективніше завдяки тому, що їх замінили.

— Людина, яка втрачає роботу, — сказала вона, — позбувається не тільки доходу. Вона втрачає доказ того, що світ її потребує. Універсальний базовий дохід не може бути лише фінансовим механізмом. Він має стати складовою нового розуміння гідності.

Далі виступали економісти.

Потім правники.

Потім представники виробничих систем ШІ.

Їхні промови були точні, виважені й утомливі.

Марея нахилилася до Єсаїра.

— Ви помітили, що всі говорять про розрахунок частки, та ніхто не хоче показати все, з чого її розраховують?

Єсаїр кивнув.

— Бо в тій основі розрахунку й криється влада.

— А влада не любить показуватися?

— Любить. Та тільки спереду.

Марея глянула на нього. Уперше затримала погляд.

— А ззаду?

— Там зазвичай чиїсь руки.

На трибуні саме почав виступати молодий міністр Союзу. Він був авреліанином, та золотого кола в його очах не було видно. Він говорив про потребу в справедливому базовому доході, про суспільну злагоду й про те, що громадяни повинні довіряти інституціям.

Нерай Сael сиділа високо на бічній галереї аналітиків. Звідти вона мала доступ до шарів даних, які оновлювалися просто під час дебатів. Вона бачила імена, установи, джерела, контрагентів, історію зв'язків, гранти, публічні заяви, ланцюги власності — усе, що було доступне.

Саме тому її непокоїло те, що було недоступне.

У відомостях про Дарена Вольтра бракувало трьох шарів. У цих даних не було нічого незаконного, їх не приховували з порушенням закону. Вони просто перебували під захистом. Комерційні інтереси. Міждержавні валютні консультації. Неоприлюднені угоди про дорадчі послуги.

Нерай поставила біля них позначки.

Вона не підозрювала Вольтра в чомусь конкретному. Просто невидимість завжди починала вибудовуватися саме так: не зі злочину, а з винятку.

Внизу, в залі, суперечка підступала до суті.

— Без єдиної валюти базовий дохід буде нерівним, — сказала одна з економісток Союзу. — Кожна держава виплачуватиме іншу частку, інакше рахуватиме обсяги виробництва, ховатиме свої прибутки і змінюватиме курс власної валюти на догоду своїм політичним потребам.

— А за єдиної валюти базовий дохід, — відповів вейран із фінансового консорціуму, — буде централізованою допомогою, яку громадянин отримуватиме в обмін на покору планетарній рахунковій машині.

— Ні, — озвався хтось із задніх рядів. — Це буде частка.

Зала стихла.

Голос належав не політикові. Він належав Єсаїрові.

Він не збирався виступати. Не просив слова. Просто фраза злетіла з уст раніше, ніж він устиг її спинити.

На стінах з'явилося його ім'я: Єсаїр Давіон, Родова рада Ауріоли, незалежний делегат.

Кілька людей озирнулися.

Щоразу, коли звучало ім'я Давіон, у залі щось змінювалося. Зміна була надто тонка для протоколу, та давні міфи відкидали довгі тіні.

Голова засідання надав йому слово.

Єсаїр підвівся.

На мить він знову побачив слова давнього тексту. Не вирізьблені в камені й не переписані до родової хроніки. Вони ніби зависли над залою поряд із графіками, іменами й даними.

Коли настане час спільної справи, вартість уже не сміє ходити в тіні.

Може, всі ці сторіччя їх тлумачили занадто вузько. Може, чекали духовного сповнення, хоча перед ними стояло бухгалтерське питання. Анітрохи не менш священне через те, що стосувалося грошей.

— Допомога — це те, що влада дає згори, — сказав він. — Частка — те, що належить людині вже тому, що вона є частиною цивілізації. Якщо машини створюють

вартість завдяки знанням, інфраструктурі, історії та енергії всієї планети, ця вартість не виникає в руках самих лише власників машин. Її джерело — спільний спадок усіх.
На мить він замовк.

— В одному з найдавніших авреліанських текстів сказано: «Коли настане час спільної справи, вартість уже не сміє ходити в тіні. Що служить усім, має бути видимим для всіх».
У залі кілька людей заворушилися. Дехто впізнав цитату. Інші почули лише давні релігійні слова, вплетені в сучасні політичні дебати.

— Довго я думав, що йдеться тільки про мораль окремої людини, — продовжив Єсаїр. — Тепер я вже в цьому не певен. Цивілізація стала спільною справою в буквальнішому сенсі, ніж могли уявити наші предки. Наші машини користуються спільними знаннями. Наша економіка спирається на спільну інфраструктуру. Наше виробництво — плід праці і живих, і мертвих. Якщо воно має служити всім, то мусить бути видно, де виникає створена ним вартість, куди вона йде і хто нею розпоряджається.
Він перевів погляд на дані на стінах.

— Частку неможливо обчислити наосліп. Якщо громадянин не бачить, із чого обчислюють його частку, він дістає не справедливість. Йому дають заспокійливе.
У залі стояла тиша.

У ній відчувалася не згода. Радше небезпека.

Дарен Вольтр ледь усміхнувся.

У цій усмішці не було зневаги. Радше задоволення людини, яка нарешті почула твердження досить вагоме, аби почати розбирати його на складові.

— Гаразд, — сказав він. — Визнаймо запропоноване вами розрізнення допомоги й частки. Визнаймо навіть право людини знати, з чого обчислили її частку. Що ж ви пропонуєте? Як збираєтеся домогтися, щоб вихідні дані були повними, прозорими й водночас піддавалися перевірці?
Зі стін зали зникли графіки валютних курсів. На їхньому місці з'явилася схема планетарного виробництва.

Енергія.

Земля.

Автоматизовані заводи.

Дослідження державним коштом.

Приватні патенти.

Архіви даних.

Позапланетний видобуток.

Мільйони вузлів з'єднували лінії, що проходили крізь держави, валюти й структури власності. Одні було добре видно. Інші губились у плетиві фондів, банків і компаній, про власника яких громадськість нічого не знала.

Єсаїр якийсь час дивився на них.

— Не можна розрахувати частку кожного за даними, які відомі лише купці обраних, — сказав він. — І не можна перевірити, чи справедлива система, доки її вирішальні складові приховано за банківською таємницею, комерційною таємницею або валютним суверенітетом.

— Це ще не пропозиція, — заперечив Вольтр.

— Це її початок.

Єсаїр звів очі на схему.

— Вартість не сміє ходити в тіні. Якщо ми хочемо знати, яку вартість створено на Еларіоні, хто її створив, хто привласнив і яка частка належить решті, ми мусимо бачити її рух.

У залі приглушено озвалося кілька голосів.

— Тому фінансові потоки всієї планети мають бути значною мірою прозорими, — продовжив Єсаїр. — Не самі лише видатки держав. Не самі лише рахунки політиків і угоди державних установ. Має бути видно й рух великого приватного капіталу. Зв'язки між власниками. Кінцевих отримувачів. Перекази з однієї валюти в іншу. Фінансування політичного впливу. Купівлю інфраструктури, землі, медіа, досліджень і технологій, здатних змінити життя мільйонів.

На галереї аналітиків Нерай перестала писати.

Вона чекала пропозиції поліпшити реєстри, запровадити суворіший аудит або єдину звітність про виробництво. А Єсаїр поставив під сумнів саму межу між публічним і приватним світом фінансів.

Вольтр залишався спокійним.

— Усі фінансові потоки?

— Я сказав «значною мірою».

— Дуже зручне уточнення.

— Воно необхідне. Купуючи їжу чи ліки, людина не вирішує долі планети. А той, хто купує мережу лікарень, бере під контроль енергопостачання чи починає фінансувати політичний рух, уже вирішує не лише за себе.

— А хто визначить, де межа між малим і великим?

— Суспільство.

Вольтр усміхнувся.

— Суспільство нічого не визначає. Визначають установи, які говорять від його імені.

— Тоді й вони мусять бути прозорими.

Залою прокотився короткий нервовий смішок.

Вольтр дав йому вщухнути.

— А як же приватність? — спитав він. — Хочете, щоб кожен громадянин бачив рахунки будь-якого іншого громадянина? Де він купує, кому допомагає, кого підтримує, де буває і чого, може, соромиться?

Запитання зависло над залою.

Воно було простіше за всі попередні. І саме тому небезпечніше.

Єсаїр ненадовго замовк.

— Приватність мала свій сенс, — промовив він. — І має його досі. Вона оберігає особисте життя людини, її родину, здоров'я, стосунки, переконання й той простір, у якому їй не доводиться ні в чому звітувати перед громадськістю.

— Отже, ви зі мною згодні.

— Не зовсім.

Єсаїр сперся долонею на спинку сидіння перед собою.

— Право на фінансову приватність значною мірою виникло для того, щоб захистити людину не від інших людей. Щоб захистити її від влади. Від корумпованої держави, свавільного правителя або установи, що могла обернути будь-які відомості проти неї.

Він поглянув на делегатів держав у перших рядах.

— У суспільстві, де держава непрозора, приватність може бути останнім прихистком свободи. Але якщо ми хочемо створити суспільство, у якому прозорою є

сама влада, мусимо спитати себе: ця тінь і досі захищає слабких чи дедалі частіше ховає сильних?

Цього разу ніхто не засміявся.

— Звичайна людина не хоче, щоб сторонні стежили за кожною її покупкою, — продовжив Єсаїр.

— Та коли статки й операції перевищують певну межу, приватність уже не стосується тільки особистого життя.

— Чому?

— Тому що великі статки — не просто приватна справа.

У залі заворушилося кілька представників консорціумів.

— Великі статки — це здатність змінювати ціни, умови праці, розподіл земельної власності, вигляд міст, дослідження, медіа, а подеколи й закони. Настає мить, коли йдеться не тільки про те, чим людина володіє. Ідеться про те, що завдяки цій власності вона здатна зробити з іншими.

Вольтр схрестив руки на грудях.

— І тому вона має втратити право на приватність?

— Тому має бути видно, як далеко сягає її влада.

— Різниця лише у словах.

— Ні. Особисте життя і влада — різні речі.

Голос Єсаїра лишався спокійним.

— Нікому не треба знати, яку вечерю ви замовили, кому надіслали особистий подарунок чи де провели ніч. Але суспільство має право знати, що через десять фондів ви здобули контроль над його водопостачанням. Має право знати, що компанія, яка фінансує політичну партію, належить тому самому власникові, що й консорціум, якому ця партія віддає державні замовлення. Має право знати, що прибуток, задекларований в одній державі, виник у другій, а зник у третій.

На стінах з'явився знеособлений ланцюг власності. Права на одне підприємство простежувалися через чотирнадцять компаній, шість держав і три позапланетні юрисдикції, аж поки його кінцевий власник не губився в закритому фонді.

— Приватність можновладців часто захищає сам механізм.

Вольтр пильно розглядав схему.

— І ви хочете, щоб кожен бачив кожен механізм?

— Я хочу, щоб будь-яка значна влада залишала видимий слід.

— У реальному часі?

Єсаїр на мить завагався.

— Досить вчасно, щоб прозорість не була лише археологією.

Залою прокотився неспокій.

— Отже, вам замало прозорої бухгалтерської звітності після закінчення року, — сказав Вольтр. — Ви хочете, щоб за великими фінансовими потоками можна було постійно спостерігати.

— Так.

— А хто за ними стежитиме? Держава? Валютна рада? Планетарний банк?

— Жодна з цих установ одноосібно.

— То хто?

Єсаїр обвів залу поглядом.

— Я ще не знаю напевне, якою має бути така система. Але знаю, якою вона бути не сміє. Вона не може належати одному урядові, одному банку, одній державі чи одній расі. Не повинна бути оком, яке бачить усіх, а саме лишається невидимим.

Марея подивилася на нього.

Єсаїр обстоював не саму лише прозорість грошей. Він шукав спосіб зробити прозорим і саме спостереження.

— Кожен перегляд мусить залишати слід, — продовжив він. — Коли якась установа перевіряє людину, людина має знати, яка саме установа це зробила. Якщо аналітична система позначає операцію як ризиковану, має бути змога перевірити правила, за якими вона ухвалила це рішення. Якщо для когось зробили виняток і дозволили не оприлюднювати даних, має бути видно, що такий виняток існує, хто його дозволив і доки він діє.

Нерай ледь подалася вперед.

Це вже не був звичайний реєстр. Це була система взаємної видимості. Контролери бачили б гроші, а люди, яких вони перевіряли, бачили б самих контролерів.

Та Вольтр не відступав.

— А злочинець? — спитав він. — Він теж має знати, що хтось його перевіряє?

— Так.

Залою прокотився гомін.

— Тоді він переведе гроші.

— Якщо він може перевести їх так, щоб вони зникли, система вже дала збій.

— Він знищить докази.

— Знищити вже зафіксований фінансовий слід має бути неможливо.

— Приховає свої наміри.

— Намір завжди можна приховати. Та ми не можемо оберігати владу лише тому, що прозорість не вміє читати думок.

Вольтр замовк.

Уперше він не всміхався.

— Ви розумієте, що описуєте?

— Не до кінця.

— Ви описуєте кінець банківської таємниці.

— В її нинішньому вигляді — можливо.

— Кінець значної частини комерційної таємниці.

— Якщо комерційна таємниця приховує владу над життям інших, то, можливо, і її теж.

— А можливо, і кінець валютного суверенітету держав.

Єсаїр поглянув на символи десятків валют, що світилися над трибуною.

— Якщо валютний суверенітет означає право приховувати дані, від яких залежить рівень життя власних громадян, тоді так.

У залі запала тиша.

Цього разу вона була не просто небезпечною.

Вона була ворожою.

Єсаїр бачив, як змінилися погляди в перших рядах. Щойно він був представником давнього авреліанського роду, якого годилося чемно вислухати. Тепер став людиною, яка поставила під сумнів права, на яких трималися цілі держави, банки й консорціуми.

Вольтр сів.

Голова засідання збирався надати слово наступному делегатові, але ніхто не зголосився виступити.

На стінах залишалася схема фінансових потоків планети.

Мільйони ліній.

Одні чіткі.

Інші переривчасті.

А багато з них обривались у темряві.

Марея нахилилася до Єсаїра.

— Ви розумієте, що щойно розгнівили майже всіх на цій планеті, хто має більше грошей за вас?

Єсаїр сів.

— Це не так уже й важко. У мене їх ніколи не було багато.

— Сумніваюся, що ваша скромність їх заспокоїть.

Він поглянув на неї.

— Гадаєте, я зайшов задалеко?

Марея перевела погляд на темні місця схеми.

— Ні, — сказала вона. — Гадаю, ви ще тільки вказали напрямок.

Високо над ними Нерай відкрила новий аналітичний запис.

Вона не внесла туди імені Єсаїра ані як підозрюваної особи, ані як джерела політичного ризику. Записала лише два речення.

Щоб частка людини у спільній вартості була справедливою, не може існувати невидимої вартості.

Щоб фінансову владу можна було контролювати, має бути видно і рух грошей, і кожного, хто за ним стежить.

Вона зберегла запис.

Не здогадувалася, що за кілька років повернеться до нього.

У час, коли питання буде вже не в тому, чи сміє вартість ходити в тіні.

А в тому, скільки життів може сховати тінь.

На протилежному боці зали, у секторі гостей фінансових консорціумів, сидів Арієн Корвет.

Він дивився на Єсаїра зовсім не як на промовця.

Його погляд на мить зупинився на Мареї, а потім повернувся до чоловіка, що стояв посеред зали. У цьому погляді було щось особистіше за політичну незгоду чи побоювання фінансиста, чиїм інтересам може зашкодити нова ідея.

Так дивиться людина, яку зачепили за живе.

За кілька місць від Арієна сидів Каєл Торн.

Його ім'я не з'являлося над жодним місцем для виступів. Він не представляв ні держави, ні політичної партії й офіційно не говорив від імені жодного фінансового дому. А проте його знали голови банків, управителі найбільших фондів і люди, від яких залежало, кому з політиків відкриється шлях до влади.

Поки Єсаїр виголошував промову, Каєл стежив не тільки за ним.

Він стежив за залою.

Він знав, що справжній зміст слів часто проступає не на обличчі того, хто їх вимовив, а на обличчях тих, кого вони зачепили. Бачив тривогу управителів фондів, обережність представників валютних рад і ледь приховані усмішки політиків, переконаних, що Єсаїрові ідеї розвіються раніше, ніж дійде до законів.

Та самому йому було не до сміху.

Коли Єсаїр сказав, що все, що служить усім, має бути видимим для всіх, Каєла охопив такий пронизливий страх, аж на мить йому здалося, що зала замовкла тільки для нього.

Мало хто про нього це знав, але його влада значною мірою існувала саме тому, що її неможливо було побачити всю одразу. Банки знали його фонди, та не кінцевих власників. Політики знали жертводавців своїх фундацій, та не походження їхніх грошей. Партійні розпорядники бачили рахунки, але не ланцюги, що їх пов'язували. Посадовці знали окремі компанії, але не дім, до якого всі вони сходилися.

Прозорість означала б значно більше, ніж нові правила.

Для Каєла вона означала б викриття.

Вона показала б статки, сховані за управителями й фундаціями. Гроші, з яких не сплатили податків. Партії, які на людях ненавиділи одна одну, а потай живилися з тих самих джерел. Угоди, які видавалися законними, хоча початковий капітал для них прийшов звідти, про що в пристойному товаристві не говорили.

Єсаїр не просто запропонував економічну реформу.

Сам того не знаючи, він виніс вирок світові, який Каєл будував усе життя.

Каєл перелякався на смерть.

Не тому, що сподівався прозорості вже завтра. Закони можна було пригальмувати, комісії завалити роботою, громадськість утомити. Страшним було

інше: Єсаїрові слова були прості. Люди могли їх зрозуміти. А зрозумілу людям думку можна придушувати тільки доти, доки її не висловить той, кому вони готові повірити.

Потім він помітив Арієна.

Побачив, як у нього напружилися жовна, коли він глянув на Єсаїра. Як на мить його очі затрималися на Мареї. Як змінювався вираз його обличчя щоразу, коли увага зали зверталася на Єсаїра.

Арієна лякала не тільки Єсаїрова ідея.

Йому стояв на заваді сам Єсаїр.

Каєл відвів очі раніше, ніж Арієн устиг помітити, що за ним стежать.

З трибуни голова засідання дякував Єсаїрові за виступ. Зала помалу поверталася до порядку денного, наче нічого істотного не сталося. Наступний промовець уже чекав своєї черги, на стінах готувалися до показу нові графіки.

Та Каєл Торн знав: деякі миті можна розпізнати раніше, ніж вони самі збагнуть, чим є.

Єсаїр Давіон щойно дав ім'я світові, у якому владі довелося б показати свої руки.

Каєл знав, що знайшли б на його руках.

А кількома місцями далі сидів чоловік, який, вочевидь, прагнув змусити Єсаїра замовкнути з куди особистіших причин.

Каєл запам'ятав Арієнове ім'я.

Дорогою з форуму Марея увімкнула вечірні новини. На одному каналі під Єсаїровим обличчям з'явився заголовок: ДАВІОН ХОЧЕ БАЧИТИ КОЖЕН РАХУНОК. На другому пояснювали різницю між купівлею їжі й володінням лікарнею. Третій запросив представника банків, який доводив, що надійно провести між цими речами межу ніколи не вдасться.

— Я говорив про межі влади, — озвався Єсаїр у короткому записі. Ведуча його перебила: — Тобто про межі приватності?

Марея вимкнула трансляцію. Вранці вона мала зустрітися з ним біля медичних архівів. Уже знала, яке запитання поставить першим.

6. Земля: Поцілунок Юди

Юда довго вірив, що людина може перемогти саму себе, якщо досить міцно замкнеться.

Змалку він знав слова Закону. Знав, що чисте, а що нечисте. Знав сором, про який не говорять уголос, а носять у тілі, мов приховану рану. У синагозі слухав чоловіків, що говорили про гріхи язичників, про розбещені міста, про пристрасті, які Бог ненавидить. Щоразу схиляв голову трохи нижче за інших, щоб ніхто не бачив, як жадібно він слухає.

Він ніколи не дозволяв собі назвати те, що жило в ньому.

Не тому, що не знав. Якраз навпаки. Знав відтоді, як іще замолоду почав помічати те, чого помічати йому не годилося: шию чоловіка, схиленого над роботою, силу рук, що витягають сіті, голос старшого вчителя, який розмовляв з ним ласкавіше, ніж з іншими. Воно завжди приходило раптово, як напад жару, а слідом приходив жах.

Ні.

Тільки не це.

Тільки не я.

Він навчився жити так, щоб нічого не було видно. Навчився говорити розважливо, стояти рівно, дивитися людям в очі лише доти, доки це було безпечно. Навчився зневажати слабкість, бо найдужче його лякала власна. Коли інші чоловіки жартували про жінок, усміхався саме тієї миті, коли годилося всміхнутись. Коли говорили про шлюб, переводив розмову на гроші, Рим, храм — на будь-що вагоме, від чого не віяло таємницею.

Потім він зустрів Ісуса.

І все, що він роками тримав у собі під каменем, заворушилося.

Не одразу це стало тілесним. Принаймні так Юда собі пояснював. Спершу була повага. Потім захоплення. Потім вдячність. Потім щось, що він іще вмів називати вірністю. Ісус вимовляв його ім’я так, ніби за ним не таїлося жодної нечистоти. Дивився на нього без відрази, без глузування, без тієї особливої чоловічої підозри, якої Юда боявся ціле життя.

І саме тому це було небезпечно.

Ісусова чистота не була твердою, як кам'яний мур. Вона була відкрита. Поряд із нею людина відчувала не тільки провину. З'являлася й надія, що її можуть побачити всю, яка вона є, і не знищити. Для інших це було розрадою. Для Юди — спокусою. Найгіршими були звичайні дні.

Вечір коло вогню, коли Ісус сидів утомлений, плащ зісковзував йому з плеча, і світло тихо вимальовувало його обличчя. Ранок, коли він обмивав руки й вода стікала йому по зап'ястках. Хвилини в дорозі, коли котрийсь учень нахилявся до нього надто близько, щоб щось запитати. У такі миті Юда відчував, як у нього в грудях підводиться щось, і негайно затоптував це молитвою.

Господи, відведи від мене цей сором.

Та сором не відступав.

Тільки вчився мовчати.

Одного вечора після довгого дня в селі, де навколо Ісуса тіснилися недужі й прохачі, Юда не спав. Усі інші лежали під навісом і спали важким сном стомлених чоловіків. Петро хропів. Тома вві сні обернувся до стіни. Іван лежав, натягнувши плащ до підборіддя, спокійний, наче світ ніколи не був йому ворогом.

Юда якусь хвилю дивився на нього і ненавидів той спокій.

Потім побачив, як Ісус вийшов надвір.

Пішов за ним.

Сказав собі, що має поговорити про гроші. Про завтрашню дорогу. Про небезпеку, яка наростає навколо них. Завжди знаходилася якась розумна причина. Людині потрібні розумні причини, коли її веде те, в чому вона боїться зізнатися.

Ісус стояв біля низького муру за будинком. Над землею лежала ніч, темна й тепла. Удалині гавкав собака. Десь за оливами озвалася комаха. Ісус поклав руки на камінь і схилив голову, наче молився, навіть коли мовчав.

— Равві, — сказав Юда.

Ісус обернувся.

— Юдо.

Ім'я пройняло його. Завжди проймало. Наче Ісус вимовляв його без усіх тих нашарувань, якими Юда себе вкрив.

— Тобі не слід бути самому, — сказав Юда.

Ісус спокійно глянув на нього.

— А тобі?

— Я не сплю.

— Бачу.

Юда коротко й жорстко засміявся.

— Ти завжди бачиш.

Ісус мовчав.

Юда відчував, що варто піти. Ще міг. Досить сказати щось буденне, обернутися, повернутися до інших і вранці жити далі, наче нічого не сталося. Все життя він так рятувався: в останню мить відступав.

Але тієї ночі він утомився від власної клітки.

— Ти знаєш, що пробуджуєш у людях? — спитав він.

Ісус не ворухнувся.

— Що я пробудив у тобі?

Юді стиснуло горло.

Запитання не було звинуваченням. І від того було ще гірше. Ісус спитав так, наче перед ним був не гріх, а людина на краю прірви.

— Я не хочу про це говорити.

— То навіщо ти прийшов?

Юда відвів очі. На мур. На темряву. На власні руки.

— Бо я більше не можу.

Ісусове обличчя змінилося. Пом'якшало, не втративши твердості.

— З чим ти не можеш упоратись?

Юда різко видихнув.

— З тим, що в мені.

На мить запала така глибока тиша, що він почув, як у нього в скронях пульсує кров.

— Я ціле життя молюся, щоб це відступило, — вів він далі. — Ціле життя пильную себе. Куди дивлюся. Що кажу. Де мої руки. Де стою. Кого обійти. До кого не наближатися. Я думав: коли прийду до тебе, стану чистим.

Ісус слухав, не перебиваючи.

— А натомість стало гірше, — сказав Юда. — Біля тебе гірше.

Ісус опустив очі, наче від тих слів йому заболіло.

— Юдо...

— Ні, — перебив той. — Не вимовляй мого імені так. Не кажи його так, наче я іще можу стати кимось іншим.

— Можеш.

— Не можу.

— Можеш зупинитися.

Юда затремтів. Важко було сказати, від чого — від люті, болю чи надії.

— Ти говориш як людина, яка не знає, що таке носити в собі щось заборонене.

— Я знаю, що таке спокуса.

— Не така.

Слова прозвучали різкіше, ніж йому хотілося. Та він уже не взяв їх назад.

Ісус стояв перед ним зовсім тихо.

— Цієї миті я тобі не суддя, — сказав він.

Юда засміявся, цього разу майже з відчаєм.

— Саме ти мені суддя. Бо якби ти подивився на мене з відразою, все було б просто. Якби прогнав мене, я знав би, хто я. А ти дивишся на мене так, наче я й досі один із вас.

— Так і є.

— Не так, як я хочу.

Вимовивши це, він злякався власних слів.

Відступати вже не було куди.

Обличчя Ісуса сповнилося смутку.

— Юдо, це не шлях.

— Який шлях?

— Прагнути заволодіти людиною.

— Я не хочу тобою володіти.

Та ще вимовляючи ці слова, знав, що бреше.

Він хотів його погляду. Його голосу. Хотів бути для нього єдиним. Хотів, щоб хоч раз Ісус перестав належати всім: хворим, дітям, жінкам, Петрові, Іванові, всьому Ізраїлю, Богові. Хотів однієї миті, яка належала б лише йому.

І ця жага, яку він так довго тримав під замком, тепер скинула сором швидше, ніж розум устиг її спинити.

Він ступив до нього.

Ісус підніс руку. Не погрожував, радше окреслював межу.

— Стій.

Та Юда вже не слухав. А може, почув і саме тому пішов далі. Схопив його за рукав. Без грубості, але невідступно, як потопельник, що хапається навіть за того, кого може потягти за собою.

— Лише раз, — прошепотів він.

— Ні.

Слово було ясне. Спокійне. Тверде.

В ту мить Юді потемніло в очах.

Він нахилився й поцілував його.

У поцілунку не лишилося нічого від привітання чи братньої шани. Юда вклав у нього голод, відчай, самотність, відразу до самого себе, жагу бути прийнятим і гнів, що про це прийняття доводиться благати. Поцілував поривчасто, а тоді ще раз, наче перший короткий дотик був неспроможний вмістити все, що він у нього вклав.

Ісус відштовхнув його.

Відштовхнув твердо, без удару й без ненависті, так що Юда одразу збагнув: жодної щілини, жодної можливості, жодного «може».

Ісусові руки лежали в нього на плечах.

— Досить.

Юда важко дихав. Обличчя його палало і водночас було бліде. Очі блищали, та він не плакав. Поки що.

— То все-таки, — сказав він.

— Ні.

— Ти мене відкидаєш.

— Я відкидаю твій учинок.

— Це те саме.

— Ні.

— Для тебе — ні! — вибухнув Юда. — Ти завжди все так розділиш, щоб самому лишитися чистим. Гріх і людину. Бажання і вчинок. Милосердя і межу. Але мене надвоє не поділиш. Коли ти відштовхуєш це, ти відштовхуєш мене.

Ісус іще тримав його за плечі, та голос у нього залишався тихий.

— Ти — не те, що розриває тебе.

— Але ж це я хочу.

— А інша людина не зобов'язана віддаватися твоєму бажанню.

Ці слова впали між ними, мов камінь.

Юда дивився на нього.

Тієї миті він до кінця збагнув, де межа. Вона стояла перед ним непорушна, наче зачинені двері.

Спершу все в ньому обвалилося всередину. Потім почало змінюватися.

Сором обернувся гнівом.

Гнів обернувся обвинуваченням.

Обвинувачення обернулося ураженою гордістю.

Він відступив.

Ісус відпустив його.

— Юдо, — промовив він тепер уже наполегливіше, — не лишайся із цим сам.

Але Юда чув тільки приниження. Чув у цих словах: ти слабкий. Ти небезпечний. Тобі потрібна допомога. Чув усе, крім того, що в них було насправді.

— Не лишайся із цим сам, — глузливо повторив він. — А з ким мені лишатися? З тобою? Коло тебе? Біля тебе? Одним із багатьох?

Ісус мовчав.

— Оце твоя любов? — вів далі Юда, і голос його вже затверднув. — Дати людині досить світла, щоб вона побачила власне убозтво, і замало тепла, щоб вона не замерзла?

— Те, чого ти від мене вимагаєш, — не любов.

Юда сіпнувся, мов від удару.

— То назви, що це.

Ісус відповів не відразу.

І саме в цій короткій тиші Юда відчув, що його знищено вщент. Бо знав: Ісус міг би промовити слова Закону. Міг би засудити його, як судили в синагогах, у таємних чоловічих розмовах, у поглядах тих, хто був певний власної чистоти. Міг би вигнати його, назвати нечистим, огидним, розбещеним.

Але Ісус цього не зробив.

І Юді нітрохи не полегшало.

Навпаки.

Якщо Ісус не засудив його як потвору, то Юда не мав виправдання, щоб потворою стати. Якщо він не прокляв його, то все, що Юда скоїть від цієї миті, лишиться на ньому самому.

Витримати цього було неможливо.

— Ти жорстокий, — тихо сказав Юда.

Ісус ступив до нього.

— Ні.

— Жорстокий. Бо знаєш, що людина хоче почути, й не кажеш їй цього. Знаєш, що могло б її зламати, але лишаєш стояти. Знаєш, що ти їй потрібен, і кажеш: зупинися.

— Так, — сказав Ісус. — Якщо далі буде боляче і тобі, і мені.

Юда засміявся. Тепер у його сміху не лишилося м'якості. Тільки гіркота.

— Не бійся. Я більше не торкнуся тебе.

— Не йди з гнівом.

— А з чим же?

Ісус довго дивився на нього.

— З правдою.

Обличчя Юди замкнулося.

— Свою правду залиш для тих, кому дозволено сидіти ближче до тебе.

Ісус зрозумів.

— Іван тут ні до чого.

— Звісно, — сказав Юда. — Ніхто ніколи ні до чого. Тільки я.

Він відвернувся.

— Юдо.

Він зупинився, але не озирнувся.

— Твоє ім'я не означає сорому.

Юда стояв у темряві й відчував, як нарешті на очі навертаються сльози. Він проковтнув їх із такою силою, аж заболіло горло.

— Від цієї ночі означає, — сказав він.

Потім пішов.

Ісус лишився коло муру сам.

Юда повертався повільно, щоб не тремтіли ноги. Коли зайшов під навіс, усі ще спали. Світ не змінився. Петро й далі хропів. Тома навіть не ворухнувся. Іван спав зі спокійним, майже дитячим обличчям.

Юда ліг на своє місце, та очей не заплющив.

У грудях пекло.

Спершу він повторював Ісусові слова, щоб їх зрозуміти.

Я відкидаю твій учинок.

Ти — не те, що розриває тебе.

Людина не зобов'язана віддаватися твоєму бажанню.

Потім почав їх змінювати.

Я відкидаю тебе.

Ти нечистий.

Тебе ніколи не любитимуть так, як ти хочеш.

Зрештою лишилася одна фраза, проста і тверда, придатна для того, щоб пережити біль:

Він мене принизив.

Ця фраза подобалася йому більше за правду.

Бо якщо Ісус його принизив, то Юда був уже не просто людиною, яка переступила межу. Він був потерпілим. Скривдженим. Ураженим. Він мав право на гнів.

А гнів був легший за сором.

Від тієї ночі щось у ньому почало змінюватися.

Назовні він залишився тим самим учнем. Уранці встав, узяв гаманець, перелічив монети, відповідав по суті. Коли Ісус говорив, слухав. Коли рушали далі, йшов з усіма. Але кожен Ісусів жест подумки перекладав тепер мовою відмови.

Коли Ісус клав руку на хворого, Юда бачив дотик, у якому йому відмовили.

Коли всміхався дитині, бачив ніжність, яка його обминула.

Коли поруч з Ісусом сидів Іван, бачив місце, яке для нього навіки лишилося під забороною.

А коли Ісус говорив про любов до ворогів, Юда відчував лише дедалі міцнішу певність, що найбільша жорстокість — це любити всіх так, аби ніхто не міг сказати: він мій.

Невтолене бажання не одразу забурлило в ньому голосно. Спершу клекотіло потиху. Під словами. Під служінням. Під переліченими монетами. Під головою, схиленою в молитві.

Та воно було там.

І чекало миті, коли зможе назвати себе справедливістю.

Авторські примітки до розділу:

Цей розділ цілком вигаданий. Я написав його тому, що грошовий мотив Юдиної зради, як її описує Писання, видався мені надто поверховим. Щоб зрадити власного вчителя, людина мусила мати причину значно глибшу, таку, що зачіпала б саму її сутність, а не лише обіцяла матеріальну вигоду. Я аж ніяк не маю на меті пов'язати гомосексуальність зі зрадою чи чимось подібним. Я вплів цю лінію в усім відому історію тому, що така мотивація Юди видалася мені досить глибокою, щоб привести до подібної зради. За часів Ісуса гомосексуальність сприймали як щось нечисте й варте зневаги, і людям із такою долею було надзвичайно тяжко в тодішньому суспільстві. Саме тому я й припустив таку мотивацію. Як усе було насправді — інша річ, і тепер з'ясувати це вкрай важко. Весь роман значною мірою вигаданий, і так само слід читати цей розділ.

7. Еларіон: Золоте Коло

Дім Давіонів стояв не в Нітрі.

Далеко від столиці, в Ауріолі, у краю давніх авреліанських садиб, де долини переходили в широкі зелені плоскогір'я, а ранковий туман довго стелився при землі, ніби край не хотів прокидатися весь одразу.

Старі мури надавали домові Давіонів майже фортечного вигляду.

Колись тут вирішувалися долі цілих поколінь, і ця вага досі лежала на колишній оселі влади.

Але для самих Давіонів то був насамперед дім у найглибшому розумінні слова — місце, де стіни берегли і плоть, і пам'ять.

У головній залі висіли портрети предків. Не всі вони були достовірні. Деякі відтворено лише за описами, деякі народилися з художникової уяви, а деякі були такі давні, що фарби на них потемніли до брунатної тиші. Та на кожному полотні художник намагався вловити очі.

Золоте Коло.

Десь яскраве.

Десь ледь помітне.

Десь лише вгадувалося.

Єсаїр Давіон поволі йшов залою. У дитинстві він уникав цих портретів. Йому здавалося, ніби вони чогось чекають від нього. Не звершень, не послуху, не слави. Чогось гіршого — сенсу.

А сенс був тяжчий за обов'язок.

Давні перекази про рід Давіонів він знав змалечку. Казали, що найдавніші їхні предки вміли втихомирити недугу дотиком. Що в часи посухи вони ставали над річками, і вода поверталася. Що дехто з них бачив смерть раніше, ніж вона приходила, і міг так повернути людині дорогу, щоб та розминулася зі смертю. Що природа слухала їх не так, як слухають слугу, а так, як слухають того, кому не треба нікого переконувати.

Єсаїр не вірив у ці оповіді.

Але й посміятися з них від душі не міг.

Є в житті речі, яких розумна людина не назве правдою, та вночі все ж не повернеться до них спиною.

Вечір Єсаїр провів у бібліотеці.

Розгорнув стару родову хроніку. Колись мати заборонила йому читати її, доки не стане дорослим. Не тому, що там крилися таємниці влади. Радше тому, що в ній таїлося надто багато сподівань.

На одній сторінці був запис про далекого предка на ім'я Асер Давіон.

Коли в нижню долину прийшла гарячка, Асер ходив від дому до дому. Він не казав, що смерть не прийде. Казав лише, що вона не повинна прийти сама. Багато хто запевняв, що після його дотику одужував. Інші казали, що люди просто спокійніше вмирали. Ми не знаємо правди. Знаємо тільки, що відтоді в нашому роді бережуть слова: «Не йди сам».

Єсаїр провів пальцями по старих літерах.

Не йди сам.

Прості слова. Надто прості для легенди.

Він закрив книгу.

І тієї миті його захопило дивне видіння чужого краю — на мить воно було справжнішим за звичайний спогад чи гру уяви.

Курява.

Сонце іншого кольору.

Вода біля берега.

Руки рибалок.

Дерево.

І жіночий голос, що вимовив його ім'я. Але не ім'я Єсаїр.

Видіння зникло, перш ніж до нього встигла доторкнутися думка.

Єсаїр сидів нерухомо.

Потім засміявся. Тихо, сам із себе.

— Старі будинки, — промовив він у порожнечу. — Вміють же вони населити твою голову чужими тінями.

Та коли встав і погасив світло, ще раз глянув на книгу.

І на слова, які світилися в ній навіть у темряві.

8. Земля: День розділення

Вечір поволі спускався на землю, ніби й саме світло не наважувалося покинути пагорби над озером. Учні сиділи довкола Ісуса в тиші, іншій, ніж звичайна тиша після довгої дороги. Було в ній щось тяжче. Немов кожен відчував, що слова, почуті сьогодні, належать не лише їм, а й усім, хто колись прийде після них.

Ісус дивився вдалину. Обличчя його було спокійне, та нелегкий то був спокій. Не спокій того, хто не відає болю, а того, хто прийняв його ще до того, як він прийшов.

— Настане день, — озвався він нарешті, — коли все таємне стане явним. Людина може приховати свій намір від брата, може прикрити вину словами, може вдавати праведника перед народом. Але перед Богом ніщо не лишиться потаємним. Того дня відкриється людське серце, мов посудина, піднесена до світла.

Учні мовчали.

— Син Людський прийде у славі Отця свого, — провадив Ісус, — а з ним ангели. І зберуться перед ним народи. І судитиме він їх не за тим, хто як себе називав і як голосно вимовляв ім'я Господнє, а за тим, що носив у собі і що вчинив. Бо був серед них голодний, і дехто дав йому їсти. Був серед них спраглий, і дехто дав йому пити. Стояв чужинець біля їхніх дверей, і дехто прийняв його. Був нагий перед їхніми очима, і дехто одягнув його. Був перед ними хворий і ув'язнений, і дехто прийшов до нього.

Петро підвів голову. «Господи, ти говориш так, ніби людина зустрічає Бога щоразу, коли зустрічає слабкого».

Ісус подивився на нього. «А де б ви хотіли його шукати? У храмі, де всі бачать вашу побожність? Біля жертви, яку приносите на очах у священників? Кажу вам: хто замикає серце перед страдником, той замикає його переді мною. А хто схилиться до найменшого, того вчинок постане перед Отцем, як молитва».

В очах Івана стояв неспокій. Він був молодий, але в ньому не було дитячої легковажності. Ісусові слова часто запалювали в ньому вогонь, та сьогодні їхній жар пік інакше. То палала в ньому не так надія, як питання, що його він боявся вимовити вголос.

Ісус провадив:

— Тоді одні стануть праворуч, а інші ліворуч. Тих, хто любив милосердя, хай і не знав йому назви, буде покликано до життя. А ті, що бачили біль і самі себе зробили сліпими, що чули плач і самі себе зробили глухими, що мали владу і нею принижували слабких, — ті підуть у темряву, яку самі собі обрали.

Слова впали поміж ними, як камінь у глибоку криницю.

Андрій провів долонею по обличчю. Тома насупився, ніби подумки шукав, з якого боку підступити до Ісуса із запитанням, щоб воно не прозвучало блюзнірством.

Зрештою саме він і заговорив.

— Равві, — поволі вимовив він, — можна тебе запитати?

— Питай, Томо.

— Ти говориш про життя і про темряву. Про винагороду й кару. Про вогонь, що не вгасає. Але ж людина слабка. Часом вона чинить щось через незнання, часом зі страху, а часом тому, що й самій їй завдали рани. Якщо життя її коротке, а вина людська, то чи не завелика кара за людські провини — вічна мука?

Дехто з учнів неспокійно заворушився. Петро так різко глянув на Тому, ніби хотів змусити його замовкнути, та Ісус підняв руку.

— Нехай говорить, — спокійно сказав він. — Питання, що боїться злетіти з уст, залишається в серці, наче гній.

Тома опустив очі. «Я не хочу перечити Богові, Господи. Але мені страшно. Якщо справедливість безконечна, то де ж милосердя?»

Ісус довго мовчав.

Вітер прокотився травою, і якусь мить чути було лише шелест листя та далекі голоси людей, що поверталися з поля. Коли Ісус заговорив, голос його став тихішим.

— Милосердя не скасовує правди, Томо. І правда не ворог милосердю. Якби батько побачив, що син бере вогонь у руку, невже він сказав би йому: «Роби, як хочеш, бо я люблю тебе»? Чи суворо гукнув би, щоб урятувати йому руку?

— Суворо гукнув би, — відповів Тома.

— А якби дитина заплакала, злякавшись батькового голосу?

— Батько взяв би її на руки.

— Так, — сказав Ісус. — Але лише тоді, коли вона випустила б вогонь.

Тома мовчав.

Ісус обернувся до решти.

— Добре слухайте мене. Я прийшов до вас не тільки втішити тих, хто вже шукає Бога. Я прийшов покласти камінь у підвалини прийдешніх віків. Мої слова понесуть люди, що ніколи мене не бачили. Перекажуть їх дітям своїх дітей. Їх записуватимуть, тлумачитимуть, ними скрушуватимуть і пиху можновладців, і страх немічних. Тому слова мої мусять стояти міцно.

Тоді він поглянув на Тому.

— Закон, поблажливий до зла, стає жорстоким до скривджених. Як скажете вбивці, що його вчинок — лише помилка, то що скажете матері вбитого? Як скажете багатієві, який дав голодному вмерти під своїми дверима, що провина його невелика, то що скажете голодному? Як скажете можновладцеві, що його жорстокість легко кане в забуття, то що скажете тим, хто через неї стікав кров'ю?

Іван затамував подих.

— Люди мусять почути, що їхні вчинки мають вагу, — провадив Ісус. — Не лише сьогодні. Не лише перед міським суддею. Не лише в очах сусідів. А й перед вічністю. Бо багатьох не зупинить плач слабкого. Не зупинить сором. Не зупинить власне сумління — його вони заглушать. Але, може, зупинить думка, що нічого не буде забуто.

Тома підвів очі. «Тож до добра їх має привести страх?»

— Страх — початок для тих, хто ще не вміє любити, — сказав Ісус. — Та він не повинен стати кінцем. Спершу дитина боїться впасти в прірву і тому тримається подалі від краю. Згодом вона розуміє, що життя дороге, і самий лише страх їй уже не потрібен. Так само й із законом.

Петро замислено запитав: «Хто ж тоді встоїть, Господи? Адже й праведник спотикається».

Погляд Ісуса пом'якшав.

— Хто впав і підвівся, той не схожий на того, хто облаштував собі домівку в падінні. Хто згрішив і плаче над своїм гріхом, той не схожий на того, хто грішить і вчить інших називати темряву світлом. Отець бачить різницю між слабкістю і закам'янілістю серця. Між раною і гординею. Між тим, хто заблукав і кличе на допомогу, і тим, хто заблукав та ще й тягне за собою інших.

— Та ти говориш про вічну муку, — не вгавав Тома. — Це тяжке слово.

— Тяжке, — Ісус кивнув. — І має бути тяжким. Бо й зло тяжке. Якби ви побачили всі сльози, що їх людина змушує пролити іншу людину, то не проповідували б про суд легкими словами.

Голос його на мить затремтів — від глибокого смутку, не від слабкості.

— Я бачу прийдешні покоління. Бачу царів, що вбиватимуть в ім'я порядку. Бачу священників, що власну владу любитимуть понад Бога. Бачу багатіїв, що зводитимуть доми на спинах убогих. Бачу людей, які знатимуть, що ближній страждає, і все ж скажуть: «То не мій клопіт». Тому я мушу говорити так, щоб слова мої не обернулися на оздобу. Вони мають лежати мечем перед сумлінням.

Потім Ісус додав:

— Але пам'ятайте й про це: я прийшов шукати заблукалих не для того, щоб тішитися їхньою загибеллю. Я прийшов кликати до покаяння не праведних, а грішних. Доки людина дихає, перед нею двері. Доки щось іще може зворушити її серце, Отець кличе її. Але той, хто навіки відкидає світло, обирає собі темряву. І темрява, яку людина полюбила більше за правду, врешті стає їй домівкою.

Тома поклав руки на коліна. «Тож суд — це не лише кара, що приходить ззовні?»

— Ні, — сказав Ісус. — Суд виявляє й те, ким людина стала. Хто весь вік учився любити, той у Богові впізнає рідний дім. Хто весь вік учився ненавидіти світло, той відчує в ньому палючий жар. Те саме сонце розкриває квітку і висушує вирване з землі коріння.

Від цих слів учні притихли дужче, ніж від погрози вогнем.

Ісус підвівся. Темрява вже згустилася, над землею проступили перші зорі.

— Тому й кажу вам: пильнуйте. Не для того, щоб жити в тривозі, а щоб не проспати добра. Давайте хліб, доки маєте руки. Прощайте, доки маєте час. Повертайтеся до Отця, доки чуєте його голос. Бо прийде день, коли людина запитає вже не про те, що думали про неї люди, а про те, що сталося з її серцем.

Тоді він обернувся до Томи й знову заговорив тихо.

— А ти не бійся питати. Хто запитує заради правди, той ближчий до Царства за того, хто мовчить із самого страху.

Тома кивнув, та в його очах лишилася тінь. Не тінь невір'я, радше тінь людини, яка збагнула, що Божа справедливість більша, ніж їй хотілося, а Боже милосердя глибше, ніж вона зважувалася сподіватися.

Тієї ночі ніхто з них довго не міг заснути.

Кожен думав про день, коли відкриється людське серце.

І кожен мовчки намагався розпізнати, чого в ньому більше — світла чи темряви.

Авторські примітки до розділу:

Цей розділ цілком вигаданий. Він постав із моєї незгоди з надто чорно-білим уявленням про те, як відділятимуть засуджених на вічну погибель від тих, кому буде даровано вічне життя.

9. Еларіон: Шар

Нерай Сael бралася до роботи раніше, ніж прокидалася Нітра.

Не тому, що вранці їй краще думалося. Година не мала для неї значення. Гроші переходили з держави в державу незалежно від того, де стояло Еларіонське Сонце, а автоматизовані системи не знали ні втоми, ні свят, ні кінця банківського дня.
Вона приходила рано, бо тієї пори коридори були порожні.

У тиші легше було розрізнити, яке питання важливе, а яке лише нагальне.

Будівля Міждержавного управління фінансової доброчесності та системних ризиків стояла за межами історичного центру Нітри. Вона виросла на північному березі річки, поміж будинками валютних рад, обчислювальними центрами Союзу й дипломатичними садами. Була невисока, широка і ззовні майже без вікон. Архітектори казали, що так прагнули передати спокій і неупередженість.
Ті, хто побоювався управління, бачили в ній фортецю.

Більшості мешканців Еларіону управління було відоме під коротшою назвою.

Шар.

Назва народилася серед аналітиків. Кожен банк, страхова компанія, податкова служба чи товарна біржа бачили лише свій шар фінансового життя. Банк мав відомості про рахунок, але міг не знати справжнього власника компанії, якій той рахунок належав. Податкова мала декларацію, але не бачила грошей, що пішли за кордон. До реєстру вносили ім'я керівника, але не людини, що стояла за фондом, який контролював компанію.
Щойно гроші перетинали кордон, вони опинялися в іншій юрисдикції.

Часом після них залишався звіт.

Часом лише зведення.

Часом нічого.

Завданням Шару було накладати ці неповні шари один на один і шукати місця, де переставали збігатися їхні краї.
Нерай не була поліціянткою.

Вона не могла нікого затримати, викликати на допит чи висунути звинувачення. Не могла прийти до банку й на власний розсуд переглядати рахунки. Не могла вимагати від податкової гавані назвати власника лише тому, що їй кортіло його знати. Помітивши варті уваги збіги, вона готувала аналітичне подання й передавала його органам, уповноваженим звернутися по додаткові відомості до суду чи іншої держави.

Часто чекати доводилося місяцями.

Іноді надходила відповідь, що таких відомостей немає.

Іншим разом вони були, але місцевий закон не дозволяв їх надати.

А часом держава взагалі не відповідала.

Тому Шар бачив лише частину грошей Еларіону. Переважно те, про що хтось був зобов'язаний його повідомити, те, що було у відкритому доступі, або те, що вдалося отримати під час конкретного розслідування.

Банки надсилали повідомлення про незвичні операції. Не повні виписки щодо кожного клієнта. Лише ті випадки, коли власні системи банку або його працівники мали підстави запідозрити, що походження грошей неясне, рух їхній незвичний або з ними пов'язаний уже відомий ризик.

Податкові служби надавали зведені дані.

Торгові реєстри — імена формальних власників.

Політичні партії — обов'язкові звіти про пожертви й видатки.

Кожне із цих джерел показувало іншу частину дійсності.

І в кожного була своя сліпа пляма.

Нерай поєднувала відомості, на перший погляд між собою не пов'язані. Повідомлення банку. Зміну власника компанії. Кредит з іншої держави. Пожертву фонду. Плату за консультаційні послуги. Субсидію на відновлення регіону. Страховий договір, у якому ім'я одержувача не збігалося з іменем власника.

Про корупцію рідко зізнавалися у графі «Призначення платежу».

А фінансування політичної влади часто ховалося за такими словами, як «консультації», «освіта», «регіональний розвиток» або «дослідження громадської думки».

Нерай не шукала людей, які купили собі щось дороге.

Вона шукала владу.

Нерай сіла за робочий стіл і поклала долоню на його матову поверхню. Система підтвердила її особу. У повітрі перед нею постав перелік нових повідомлень, що надійшли за ніч.

Це була не карта всіх грошей.

Це була карта підозр.

В одних повідомленнях містилися точні дані. В інших — тільки стислий опис операції й причина, з якої банк звернув на неї увагу. У відомостях про транскордонні операції частина даних звичайно залишалася знеособленою, аж доки не виникали законні підстави їх відкрити.

Нерай відкрила першу справу.

Незвично великий переказ між двома будівельними компаніями. Пояснення додавалося: продаж устаткування. Документи виглядали переконливо.

Друга справа стосувалася фонду, який незадовго до виборів одержав велику пожертву. Проте платіж було публічно задекларовано, а жертводавець був відомий.

У третій бракувало відомостей про кінцевого власника компанії-одержувача.

Нерай позначила, що дані слід доповнити.

На сімнадцятому повідомленні вона затрималася.

Воно надійшло з банку в портовому місті Сарур. Банк звернув увагу на низку внесків готівки однією місцевою компанією. Готівкою на Еларіоні називали й цифрові одиниці на пред'явника, які можна було передавати без постійного підключення до мережі. Під час внесення банк перевіряв їхню справжність, але не встановлював особи всіх попередніх держателів. Самі суми не були винятковими. Для цього підприємства такі виторги були звичайні.

Воно утримувало ресторан.

Підозра в банку виникла не тому, що там знали справжнє число відвідувачів. Вона виникла тому, що за кілька місяців суми внесків відчутно зросли, а в основних відомостях про компанію нічого не змінилося. Те саме приміщення. Стільки ж рахунків у банку. Жодного кредиту на розширення. Жодних оголошень про продаж підприємства чи зміну діяльності.

Може, справи просто пішли вгору.

Новий кухар.

Схвальні відгуки.

Договір на постачання іншому закладові, про який у банку не знали.

Отож повідомлення не було звинуваченням. Банк лише звертав увагу, що не зміг знайти задовільного пояснення зміні в поведінці клієнта.

Нерай відкрила загальнодоступний запис про компанію в реєстрі.

Формальним власником був місцевий підприємець. Двома щаблями вище стояв регіональний фонд. Над ним — компанія, зареєстрована в Терініті, одній з менших держав південного архіпелагу.

Реєстр Терініту не оприлюднював імен кінцевих власників.

Нічого протизаконного в цьому не було.

На фінансовій таємниці трималася чимала частка економіки Терініту.

Нерай глянула на назву закладу.

Веста Сарур Сім.

Цю марку вона знала. «Веста» утримувала ресторани, крамнички, готелі й ремонтні майстерні мало не по всій планеті. Одні належали безпосередньо головній компанії, інші — місцевим власникам ліцензій. Структура власності різнилася від держави до держави.

Незвичні внески одного ресторану ще нічого не говорили про мережу загалом.

Нерай відкрила нічне зведення аналітичної системи та запросила давніші повідомлення, у яких фігурувала «Веста».

Система знайшла сотні записів. Більшість стосувалася буденних справ: суперечок із постачальниками, помилок у переказах, викрадення засобів авторизації, податкових перевірок чи непогашених кредитів.

Серед них система позначила повторюваний збіг, якому надала невеликої ваги: внески від закладів, після них — закордонні перекази, а кінцевий власник неясний. Проте вона не бачила ні кас, ні захищених рахунків за кордонами держав. В автоматичній черзі справ цей збіг опинився далеко внизу під терміновими попередженнями.

Залишилося чотирнадцять випадків.

Із шести держав.

За чотири роки.

Місцеві органи розглядали їх поодинці й закрили або залишили без подальших дій. В одному випадку підприємство пояснило, що знайшло нових клієнтів. У

другому банк визнав ризик несуттєвим. Третя справа зупинилася на кордоні держави, що відмовилася надати відомості про компанію-одержувача.
Але в усіх фігурувала «Веста».

Для моделі то була низка незначних збігів. Нерай, однак, розуміла різницю між чотирнадцятьма випадковостями й чотирнадцятьма установами, кожна з яких бачила лише власну закриту справу. Вона відкрила первинні повідомлення і взялася читати обґрунтування.
Нерай нахилилася вперед.

Вона не бачила виторгу всієї мережі. Не бачила кас і не знала, скільки людей відвідує заклади. Не мала доступу до внутрішньої бухгалтерії, а поготів до систем, які показали б, хто й що купував у кожному закладі.
Бачила тільки, що кілька банків у різних державах незалежно один від одного звернули увагу на подібну поведінку.

Готівка з'являлася в місцевому закладі.

Її обліковували як звичайний дохід.

Невдовзі частина грошей ішла до компаній, які надавали послуги з розпливчастими назвами.

Консультування.

Управління торговою маркою.

Регіональна реклама.

Ліцензійні платежі.

Далі слід розпадався між іншими державами.

— Доброго ранку.

Голос за спиною належав Таренові Воссу.

Нерай не обернулася.

— Чи доброго — ще побачимо.

Тарен підійшов до її робочого столу. Високий, стрункий, він рухався зі спокоєм людини, яка ніколи не намагається доводити, що володіє ситуацією. Він працював у Шарі довше за Нерай і знав банківські системи Васирії так, як із самих лише законів їх не пізнаєш.
Він був вейраном.

Дехто з колег вважав це перевагою, коли вони вивчали вейранські банківські доми. Інші — ризиком. Обидві думки здавалися Нерай однаково примітивними.

— Що в тебе? — запитав він.

— Чотирнадцять повідомлень за чотири роки.

— Схоже на початок дуже довгої наради.

— Шість держав. Різні банки. Різні формальні власники.

Тарен переглянув дані.

— А що спільного?

— «Веста».

Він на мить усміхнувся.

— Я в них їв.

— Цим ти мені не допоміг.

— Можу засвідчити, що їхніх фінансових успіхів самою їжею не поясниш.

Нерай посунула до нього перше повідомлення.

— Готівкові внески зростають. Потім частина грошей іде на консультації й ліцензійні платежі. Дані про кінцевих власників компаній-одержувачів закриті.

— Це ще може взагалі нічого не означати.

— Може.

— У мережі може бути спільна модель ведення справ.

— Може.

— Або спільний спосіб перекидати прибутки.

— І це може бути.

Тарен відкрив часовий шар і зіставив дати платежів. Деякі заклади переказували гроші тим самим посередникам. Інші користувалися різними компаніями, які, втім, мали спільного аудитора чи управителя.

— Цікаво, — сказав він.

— Що?

— Ці фірми вдають, що нічим не пов'язані. Але документи їм готувала одна контора.

— Може, звичайний постачальник послуг.

— Може.

Якийсь час обоє мовчали.

Так у Шарі починалася більшість справ. Не з певності — з низки припущень, і для кожного знаходилося невинне пояснення.
Поки таких пояснень не назбирається надто багато.

— Треба дістати внутрішню бухгалтерію бодай одного закладу, — сказав Тарен.

— Ми не маємо для цього правових підстав.

— Маємо повідомлення банку.

— Маємо підозру банку. Не доказ злочину.

— Можемо попросити Сарур провести податкову перевірку.

— Можемо попросити їх розглянути можливість податкової перевірки.

Тарен сперся на стіл.

— А через пів року вони повідомлять нам, що все відповідало місцевим правилам.

— Найімовірніше.

— Терініт імені власника не розкриє.

— Без судового рішення — ні. А рішення суду без вагоміших підстав для підозри ми не отримаємо.

Тарен глянув на ланцюжок перед ними.

— Отже, нам потрібні дані, щоб довести, що нам потрібні дані.

— На цьому й тримається міждержавна співпраця.

Вона збільшила список пов'язаних компаній. Наприкінці більшості ланцюжків власності фігурувало ім'я управителя, назва юридичної контори чи фонду.
Ніде — людини.

Нерай не могла сказати, що «Веста» відмиває гроші. Вона навіть не знала, чи були незвичні внески справжніми прибутками, податковим шахрайством чи просто наслідком незрозумілої банкам моделі ведення справ.
Мала тільки питання, яке раз у раз повторювалося.

І систему, що не давала їй дійти відповіді, якщо вона не знає її наперед.

— Відкрий робочу справу, — сказала вона. — Поки що без звинувачень і без клопотання про втручання.

— На якій підставі?

— Можливе скоординоване використання закладів із готівковим обігом для приховування походження коштів.

— Це вже майже схоже на висновок.

— Тоді напиши: «Перевірка повторюваних відхилень у міждержавних фінансових операціях».

Тарен усміхнувся.

— А це взагалі ні на що не схоже.

— Тому й затвердять.

Він заходився складати перелік запитів. Ані даних клієнтів, ані касових записів усієї мережі до нього не включав. Таких повноважень у Шару не було. Вони могли запросити результати вже проведених податкових перевірок, публічну фінансову звітність, імена аудиторів, ліцензійні договори, зміни у складі власників і відомості, які самі банки позначили як незвичні.

Кожен наступний шар вимагав нової підстави.

Кожна підстава мала випливати з попереднього шару.

На мить Нерай помітила своє відображення на темній ділянці робочої поверхні.

Золотого кола вона не мала.

Її мати була авреліанкою. Та Нерай вродилася селеніткою, в батька. Дитиною вона часто вдивлялась у власні очі при різному світлі. Після сліз, у гарячці чи в хвилини глибокого зосередження.

Чекала, чи не проступить усе ж золота лінія.

Та ніколи не проступила.

Її брат по матері Єсаїр успадкував коло. Він був авреліанином і до того ж нащадком найдавнішої з відомих гілок Давіонів. Тому люди шукали в ньому продовження оповідей, що народилися за багато століть до його народження.

Коли йому вдавалося когось заспокоїти, згадували про давній дар.

Коли він помилявся, казали, що не виправдав надій свого роду.

Нерай не несла такого тягаря.

Їй не доводилося бути продовженням легенди.

Вона могла просто бути собою.

Проте щоразу, як хтось називав ім'я Єсаїра, знаходився інший, хто знову придивлявся до її очей. Ніби мусив пересвідчитися, чому брат і сестра не мають однакової ознаки. Єсаїр ніколи не ставився до неї так, ніби їй чогось бракувало.

Ще в дитинстві він сказав їй, що золоте коло — просто річ, яку люди помічають раніше за саму людину.

Нерай відповіла: тоді їй пощастило, що в очах у неї нічого не світиться.

Відтоді він їй часом заздрив.

Нерай відвела очі від відображення і знову зосередилася на робочій поверхні. Тарен тим часом закінчив першу серію запитів.

— Сарур прийняв звернення, — сказав він. — Перевірки не обіцяє.

— Це вже більше, ніж я сподівалася.

— Теринiт відмовився надати відомості про власників.

— Це саме те, чого я сподівалася.

Тарен відкрив відповідь острівного реєстру. Довга, ґречна, написана так, щоб переконати читача, ніби відмова надати інформацію — вияв правової культури.
Управління не мало досить конкретної підозри.

Не було вказано, який саме злочин вчинено.

Не доведено зв'язку між місцевою компанією й фінансовими відхиленнями в інших державах.
Кожне речення можна було обстояти.

Разом вони ставали стіною.

— Вони кажуть, що без доказів спільного управління ми не маємо права вимагати відомостей про кінцевого власника, — сказав Тарен.
— А довести спільне управління ми не можемо, доки не знаємо кінцевого власника.

— Може, у них це написано над входом до реєстру.

Нерай позначила відповідь і долучила її до справи. Відмова теж мала свою цінність. Не як доказ злочину — як карта меж, за які не сягав погляд слідства.
Вона поглянула на чотирнадцять повідомлень.

Не знала, чи всі вони були частинами одного механізму. Можливо, серед них траплялися й чесні підприємства, і неточні банківські моделі, і звичайні бухгалтерські помилки. Можливо, єдиним, що їх об'єднувало, була назва «Веста».

Але надто вже багато випадковостей починалися однаково.

У закладі з готівковим обігом з'являлися гроші.

Діставали назву «виторг».

Потім ішли на оплату послуги, вартість якої годі було точно виміряти.

Урешті потрапляли до держави, де вже ніхто не мусив питати, чиї вони.

— Що далі? — запитав Тарен.

— Дочекаємося результатів перевірок.

— На це можуть піти місяці.

— Тим часом перевіримо аудиторів, управителів і консультаційні компанії.

— Без доступу до рахунків?

— Ще не всі імена становлять таємницю.

Тарен відкрив перелік компаній, яким заклади переказували ліцензійні платежі та плату за консультації. На перший погляд ніщо їх не пов'язувало. Осідки мали в різних державах, назви різними мовами, і кожна вказувала іншу сферу діяльності. Нерай упорядкувала їх за датами створення.

Потім — за юридичними представниками.

Нарешті — за тими, хто засвідчував установчі документи.

На робочій поверхні з'явилися перші імена, що повторювалися.

То були ще не власники.

Лише управителі, юристи й уповноважені посередники.

Люди, чиїм завданням було стояти між майном і тим, кому воно насправді належало.

— Три контори, — сказав Тарен.

— У чотирнадцяти, здавалося б, не пов'язаних між собою справах.

— Це вже дещо більше, ніж назва мережі.

— Все одно це ще не доказ.

— Колись ти й зізнанню не захочеш зрадіти.

— Зізнання теж може бути неправдивим.

Тарен похитав головою й надіслав наступні запити.

За вікнами Нітра поволі наповнювалася ранковим світлом. Транспортні потоки густішали в ярусах над річкою, на протилежному березі засвічувалися громадські вежі. Місто починало день із певністю, що все важливе десь обліковують, перевіряють і зберігають.

Нерай знала, що це неправда.

Дані існували.

Просто вони не зберігалися в одному місці.

Кожна установа тримала при собі власний уламок і оберігала його за власними правилами. Банки бачили рух коштів, але не справжню угоду. Податкові служби — декларації, але не весь потік грошей. Реєстри — компанії, але не людей, що за ними стояли. Слідчі бачили підстави для підозри, але часто не бачили зв'язків.

Злочинові не обов'язково було ставати невидимим.

Досить було розпастися на частини.

Нерай створила нову робочу справу. Система зажадала назви, правової підстави й попередньої оцінки ризику.

У полі назви вона написала одне слово:

Веста.

На оцінці ризику на мить завагалася.

Потім вибрала:

Не визначено. Можливий міждержавний характер збігів.

Справа збереглася серед сотень інших відкритих справ. На мить підсвітилась і зникла в системі, ніби нічим не вирізнялася серед решти.

Можливо, й справді не вирізнялася.

Можливо, за нею стояло лише декілька підприємств, що приховували справжній прибуток чи перекидали доходи, аби сплачувати менше податків.

А можливо, «Веста» була місцем, де грошам від різних злочинів давали однакову історію походження.

Нерай поки що не знала.

У неї було лише чотирнадцять повідомлень, три юридичні контори й кілька держав, що не хотіли називати останнього імені в ланцюжку.

Утім, на початку великих викриттів здебільшого стояв не доказ.

Там була невідповідність, повз яку легше пройти, ніж її пояснити.

Нерай закрила решту справ.

«Весту» лишила відкритою.

10. Земля: Проклята смоківниця

Коли вранці вони вийшли з Витанії, повітря ще було прохолодне, а над дорогою висів легкий серпанок. Попереду в ранковому світлі здіймався Єрусалим. Його мури були бліді й суворі, наче обличчя людини, що давно розучилася плакати.

Учні мовчки йшли за Ісусом. Останні дні були сповнені знамень, запитань і тривоги. Кожен відчував наближення чогось, чого ніхто з них уже не спинить. Місто водночас вабило й відштовхувало. Воно було мов відчинена брама, за якою на них чекала не свобода, а вирок.

Ісус ішов попереду.

Тієї ночі він майже не спав. Поки решта відпочивали, довго сидів сам, дивлячись у бік Єрусалима. Він знав: година, про яку він так часто говорив, уже не наближається. Вона настала. Він ішов крізь неї.

Крок його й далі був твердий, але тіло втомилося. У роті пересохло, а порожнеча в животі з кожним кроком озивалася тупим болем. З учорашнього дня він майже не їв. Спершу голод мовчки жив у ньому, але тепер нагадував про себе дедалі наполегливіше, аж поки весь світ на мить не звузився до простого бажання поїсти.

Край дороги стояла смоківниця.

Мала розлогу крону, рясно вкриту зеленим листям. Поміж сіруватого каміння вона здавалася острівцем життя. Гілки схилялися над дорогою, і в ранковому світлі дерево виглядало дужим, здоровим і щедрим.

Ісус підійшов до нього.

Петро озирнувся на інших. Іван сповільнив ходу. Тома зупинився за кілька кроків позаду й дивився, як Ісус розгортає листя.

Він шукав плоду.

Його пальці снували між віттям. Він відхиляв одну гілку за одною, піднімав листки, зазирав під кожен.

Не знайшов нічого.

Тільки листя.

Тільки позірну обіцянку.

Тільки подобу достатку без нічого, що могло б наситити голодного.

Ісус сягнув рукою глибше в крону, наче сподівався знайти там бодай одну ранню смокву. Та рука повернулася порожня.

Дехто з учнів перезирнувся. Вони знали, що пора смокв іще не настала. Дерево ні в чому не зрадило своєї природи. Зеленіло, коли належало зеленіти, і чекало пори, коли мало дати плід.

Та голодові незнане терпіння пір року.

Голод не бачить цілого дерева. Бачить лише плід, якого бракує.

Ісус стояв під кроною. В його очах з'явився сум, бо він бачив перед собою не саму тільки смоківницю. Бачив місто, що пишалося храмом, законами й молитвами, але не вміло нагодувати людської душі. Бачив священників у чистих шатах, що відверталися від нечистих. Бачив мужів, котрі знали кожне слово Писання, та не чули плачу вдови за стіною власного дому.

Бачив листя без плодів.

Але на мить під тим сумом ворухнулося й щось дрібніше.

Людське.

Роздратування втомленої людини. Досада голодного тіла. Тихе обурення тим, що світ знову стоїть перед ним, повен обіцянок, а йому самому не дав нічого.

Це тривало лише мить.

Голод у ньому озвався раніше за співчуття, а втома — раніше за мудрість. На мить він перестав бачити дерево таким, яким воно було. Побачив у ньому все, що обіцяло життя, але не принесло йому полегшення саме тоді, коли він його запрагнув.

Він торкнувся листка.

І проказав:

— Хай повік ніхто не їсть від тебе плоду.

Промовив це неголосно. Не було в його голосі люті, що стрясла б дорогу. Була втома, був суд і один гострий спалах волі, що на мить звузилася до власного голоду.

Коли слова відлунали, Ісус стояв нерухомо.

Подивився на свою руку, що лежала на гілці.

Наче відчув вагу сказаного лише після того, як слово злетіло з його уст.

Тоді забрав руку.

Учні мовчали. Ніхто не спитав його, навіщо він це зробив. Вони рушили далі до Єрусалима, та Тома ще раз озирнувся на дерево.

Зелене листя ледь ворушилося на вітрі, ніби нічого не сталося.

Наступного дня вони поверталися тією самою дорогою.

Петро помітив смоківницю першим. Зупинився так раптово, що Яків мало не наштовхнувся на нього.

— Равві, — сказав він, простягаючи руку. — Поглянь. Смоківниця, яку ти прокляв, усохла.

Усі зупинилися.

Дерево, ще вчора зелене, в рясному вбранні листя, тепер стояло сухе. Сірі листки висіли скручені, гілля втратило пружність, місцями кора відставала від стовбура. Так не виглядає дерево, що поволі занепадає. Здавалося, життя покинуло його враз, від кореня до останньої галузки.

Учнями пройшла тривога.

Вони бачили вже багато знамень. Бачили воду, що стала вином. Бачили, як недужі одужували, сліпі прозрівали, а криві ставали на ноги. Бачили, як Лазар вийшов із гробу.

Та це дерево вразило їх інакше.

Це чудо нікого не зцілило.

Не було й радісного гомону юрби.

Ніхто не пригорнув своєї дитини. Ніхто не підвів очей до неба з подякою за повернене життя.

В усьому, що сталося, було щось суворе, тихе й незворотне.

Ісус обернувся до них.

— Майте віру в Бога, — сказав він. — Істинно кажу вам: хто скаже цій горі: «Підведися й кинься в море», і не матиме сумніву в серці, а повірить, що станеться за його словом, — тому так і буде.

Він підвів очі до схилів обабіч дороги.

— Тому кажу вам: про що тільки просите в молитві, вірте, що вже одержали, і буде вам дано. Та коли стоїте на молитві, прощайте, як маєте щось проти когось, аби й Отець ваш простив вам.

Ці слова впали поміж ними, як камені в глибоку воду.

Ніхто не відповів одразу.

Кожен почув у них щось своє.

Петро — заклик бути сильним.

Іван — таємницю довіри.

Юда — можливість здобути владу.

Тома — запитання.

Він трохи повагався. Потім підійшов ближче до Ісуса.

— Господи, — обережно почав він.

Ісус поглянув на нього.

— Питай, Томо.

Тома опустив очі до всохлого коріння смоківниці.

— Ми бачили, як ти перетворив воду на вино. Бачили, як ти зціляв хворих. Бачили, як ти воскрешав мертвих. Бачили, як Лазар вийшов із гробу, хоч уже лежав у темряві й від тіла його віяло смертю.
Він замовк.

— А тепер ми бачили, як від твого слова всохло дерево.

Дехто з учнів неспокійно заворушився. Петро насупився, ніби ладен був примусити Тому замовкнути, та Ісус підняв руку.
— Нехай говорить, — сказав він. — Хто питає, той іще не спить.

Тома перевів подих.

— Чому ж ти не зробив так, щоб на ньому з'явилася смоква? Як ти був голодний, а дерево не мало плоду, то чому ти не дав йому плоду? Чому легше було відібрати в нього життя, ніж прикликати на його гілля плід?
Тиша згустилася.

Тома говорив далі, тепер уже сміливіше:

— І якщо людина, маючи віру, може звеліти горі підвестися й кинутись у море, то чому не може сказати дереву: «Вроди смокву»?
Ісус дивився на нього з лагідною повагою.

— Томо, — сказав він, — коли дитина бачить хліб, їй здається, що починається він у руках пекаря. А мудра людина знає, що починається він набагато раніше. У зерні, що впало в землю. У дощі, що випав своєчасно. У сонці, що світило не надто люто. В руках сіяча. У млиновому камені. У вогні в печі.

Він показав на смоківницю.

— За кожною річчю, яку бачиш перед собою, тягнеться довга низка речей прихованих. І плід смоківниці — не самий тільки плід. Щоб сьогодні висіти на гілці, учора він мав уже бути там, іще менший. Місяць тому мав бути ледь помітним, схованим у тілі дерева. До того — зав'яззю, що прийняла сік, світло і час. А ще давніше мусило бути дерево, що мало в собі силу родити.

Тома слухав не ворухнувшись.

Ісус узяв у руку сухий листок. Від дотику він розсипався між його пальцями.

— Дійсність, яку ви бачите, — не одна шкіра, напнута на світ. У ній багато шарів. Як у цибулині, яку жінка розбирає біля вогнища. Один шар тримає другий. Те, що являється нам сьогодні, спирається на те, що було вчора. А вчорашнє — на те, що було перед ним.

Він обвів їх усіх поглядом.

— Слабкий розум бачить лише останній шар і гадає, що це і є цілий світ. Сильніший розум бачить глибше. А розум, сповнений віри, може торкнутися місць, де ще не все остаточно звершилося.

Іван підвів очі.

Ісус провадив:

— Деякі речі можна змінити, бо коріння їхнє близько. Хворе тіло ще прагне жити. У воді живе послух усього сотвореного. Людське серце може навернутися за одну мить. Навіть смерть — не такий непрохідний мур, як ви гадаєте, коли Отець кличе на ім'я того, хто спить.

При згадці про смерть їм уявився Лазарів гріб. Камінь, відкочений від входу. Сморід тління. Повитий полотнищами чоловік, що вийшов на голос Ісуса.

— Але створити смокву на дереві, коли ще не пора смокв, — повільно сказав Ісус, — це не просто веліти гілці принести плід. Для цього довелося б переписати багато шарів водночас. Там мав би бути вчорашній ріст, якого не було. Мало б

відбутися дозрівання, якого не відбулося. Мав би бути сік, що вже не один день плинув до плоду. Мав би бути час, що тим шляхом не пройшов.

Тома наморщив чоло.

— Але ж Бог може все.

— Бог може все, — кивнув Ісус. — Але Бог не штукар на торжищі, що дурить око дитини. Отець створив світ не для того, щоб щомиті дерти його, мов стару одежину, і зшивати наново на догоду нашому нетерпінню. Він створив лад. І той лад — теж його воля.

Та Тома й далі дивився на сухе дерево.

— Це пояснює, чому на ньому не було смокви, — сказав він. — Але не пояснює, чому ти його прокляв.

Петро різко обернувся до нього.

— Томо...

— Ні, — спокійно перебив його Ісус.

Він глянув на Тому.

— Ти слушно питаєш.

На дорозі запала така тиша, що чути було, як шелестить сухе листя в них під ногами.

Тома ступив ближче.

— Я не питаю, що означало те дерево, — сказав він. — Чи що означає місто або храм. Чому тієї миті ти сам це зробив?

Ісус глянув на смоківницю.

Довго не відповідав.

Коли заговорив, голос у нього був тихіший, ніж перше.

— Бо я був голодний.

Учні завмерли.

— Я втомився, — провадив він. — Довгу ніч я мав за плечима, а дні, що надходять, тяжкі. Коли я побачив листя, мені захотілося плоду. А коли я його не знайшов, голод на мить звузив для мене світ до єдиної речі, якої мені хотілося.

Петро опустив очі.

Ісус торкнувся сухого стовбура.

— У тому дереві я бачив і храм, і місто, і людину, що зовні повняться життям, але голодному нічого не дають. Те, що я бачив, не було неправдою. Та й правда може піти з нечистого джерела. Навіть справедливе слово буває жорстоким, коли його вимовляє голод, гнів чи гординя.

Тома дивився на нього так, ніби сумнівався, чи добре розчув.

— То ти розгнівався на нього?

— На мить, — сказав Ісус. — Не так, як гнівається той, хто прагне нищити. А так, як досадує людина, що простягла руку по дар і не знайшла його. Дерево не завинило. Ще не настала пора його плодів. Але тієї миті я не бачив усього часу, яким воно живе. Я бачив лише свій голод.

Іван запитав:

— І тому твоє слово його вбило?

Ісус кивнув.

— Що сильніша й цілісніша свідомість людини, то більшу вагу має її слово. Ви можете багато чого наговорити з досади, і вітер віднесе ваші слова. Та коли людина стоїть близько до коріння буття, навіть хвилинна втрата внутрішньої рівноваги може залишити слід.

Він глянув по черзі на кожного.

— Тому велика сила — не лише дар. Вона й тягар. Хто може зцілити словом, мусить пильнувати й слова, мовленого з утоми. Хто може зрушити гору, мусить остерігатися: чи від Отця його бажання, чи тільки від болю, що саме проходить крізь нього.

Тома знову вказав на смоківницю.

— І все ж я не розумію. Якщо твоє слово могло погубити дерево, чому воно не могло примусити його вродити плід?

Ісус підняв із землі уламок сухої гілки.

— Бо розпад і творення потребують різного.

Він переламав гілочку пальцями.

— Смерть уже була в цьому дереві як можливість. Вона є в кожному листку, в кожному корені й тілі. Усе народжене носить у собі й можливість загибелі. Моє слово відкрило шлях тому, що й так було в ньому можливе.

Потім він простягнув порожню долоню.

— А смокви в ту мить воно ще не мало напоготові. Щоб вона з'явилася, мали зійтися дерево, сік, сонце, земля і час. Мені довелось би вимагати, щоб усе буття вигнулося довкола мого голоду.

Погляд йому посуворішав. Ця суворість була звернена не до учнів, а до самого себе.

— Тієї миті мій голод був тільки мій. Я не просив за життя дитини чи за зцілення стражденного. Я хотів нагодувати себе.

Озвався Юда:

— Що поганого в тому, що голодна людина хоче їсти?

— Нічого, — відповів Ісус. — Голод — не гріх. І бажання хліба — не гріх. Проте сила стає небезпечною, коли вимагає від світу зректися власного ладу тільки через те, що той, у чиїх вона руках, не хоче бодай мить зазнати нестачі.

Він помовчав.

— Для прокляття досить шпарини. Для благословення потрібна злагода.

Ніхто не поворухнувся.

Слова залишилися поміж ними, прості й тяжкі.

— Сила часом слухається навіть зраненої волі, — провадив Ісус. — Вона може зламати, пришвидшити розпад, відчинити двері страхові чи смерті. Та життя не відкриється такій волі до кінця. Життя постає там, де воля окремої людини зустрічається з волею цілого.

Тома замислився.

— То ти зміг би створити смокву, якби це було з волі Отця?

Ісус поглянув на нього.

— Якби та смоква була частиною дороги, що дає життя, вона не постала б із небуття. До неї прямувало б усе буття, хоч ви й не бачили б дороги. Але створити її лише для того, щоб на мить угамувати свій шлунок, — то не було б чудо в Отці. То означало б підкорити світ моїй примсі.

Він глянув на пустельні пагорби вдалині.

— Коли я був у пустелі, спокусник велів мені обернути каміння на хліб.

Дехто з учнів чув про це, дехто — ні. Тепер усі слухали пильно.

— Був я тоді голодніший, ніж учора, — вів далі Ісус. — Усе моє тіло волало про їжу. Камінь переді мною скидався на хлібину, а голос говорив мені: «Маєш силу — скористайся нею. Доведи, хто ти. Наситься».

— І ти відмовився, — сказав Іван.

— Я відмовився, бо сила не повинна служити голодові того, кому вона дана. Не хлібом самим живе людина, а хто одержав від Отця дар, не сміє обертати його на слугу власної пожадливості.

Він глянув на смоківницю.

— Учора я не обернув дерево на їжу. Але на мить засудив його за те, що воно мене не нагодувало. Обидві спокуси мали той самий корінь.

Петро похитав головою.

— Але ж ти без гріха, Господи.

Ісус пильно на нього глянув.

— А як ти гадаєш, Петре, що значить бути без гріха? Не відчувати голоду? Не відчувати гніву? Не знати, що таке спокуса?

Петро не відповів.

— Камінь не знає спокуси, — сказав Ісус. — Але від того він не святий. Чистота не в тому, що в людині ніколи не ворухнеться щось темне. А в тому, що вона побачить його до дна, не назве світлом і не дасть йому стати над собою паном.

Він подивився на свою долоню.

— Учора я побачив це лише тоді, коли з моїх уст уже злетіло слово.

Тома спитав:

— Тож навіть людина, що до кінця усвідомлює себе, може на мить схибити?

— Доки носить тіло, чує і його голос, — відповів Ісус. — Голод, біль, страх і втома входять у свідомість, як вітер у дім. Хто не спить, той розпізнає їх. Але якщо двері відчинені й ніч була довга, сильний вітер може й перекинути світильник.

— І що тоді? — запитав Іван.

— Тоді він його підніме. Побачить, що сталося. Не прикриє темряви Божим іменем.

Ісус знову обернувся до Томи.

— Ти спитав, чому я краще не врятував дерева чи не дав йому плоду. Бо тієї миті я не хотів творити. Я хотів отримати. А коли не отримав, слово моє стало судом.

Тома опустив очі.

— Тож нищити легше, ніж творити?

— Так, — сказав Ісус. — І для людських рук, і для людської волі. Щоб зруйнувати дім, досить удару. Щоб його звести, потрібні камінь, міра, терпіння і злагоджена праця багатьох рук. Щоб поранити людину, досить одного слова, мовленого в гніві. Щоб зцілити їй душу, часом замало цілого життя в любові.

Він провів долонею по сухій корі.

— Розколота душа може нищити. Творити можна тільки з єдності.

Тома помовчав, потім сказав:

— Але коли ти в Кані перетворив воду на вино, ти ж теж змінив лад речей.

— У Кані я не творив радості з небуття, — відповів Ісус. — Там була вода. Були посудини для очищення. Було весілля. Був сором родини, якій забракло вина. Була довіра моєї матері. Була гостина, що мала тривати, і година, що відкрилася.

Згадавши Марію, Ісус ледь усміхнувся.

— Вино, що з'явилося, не заперечувало світу. Воно було знаком, що Отець уміє наповнювати порожні посудини. Не для мене воно призначалося. Було даром для інших.

— А Лазар? — запитав Тома.

— Коли я кликав Лазаря, я не викликав чужої людини з небуття. Я кликав брата, якого Отець знав на ім'я. Тіло його лежало в гробі, але в Отці історія його ще не скінчилася. Любов його сестер, їхній біль, моя любов до нього й воля Отця зійшлись однієї миті. Віра торкнулася шару, де ще можна було сказати: «Вийди».

Тома знову глянув на смоківницю.

— А тут не було чому зійтися. Був тільки твій голод.

— З ним зійшлася й правда про місто, — сказав Ісус. — Тому дерево стало знаменням. Але моя досада додала знаменню суворості, якої в ньому могло б не бути.

— То знамення могло явитися інакше? — запитав Іван.

Ісус ненадовго замислився.

— Могло.

— Як?

— Я міг показати вам це листя і сказати: «Погляньте, як воно схоже на храм, що обіцяє життя, та не приносить плоду». Міг відійти від нього голодним і дати йому дозріти у свій час.

Він поклав руку на стовбур.

— Для правди не потрібна була смерть дерева. Її додала мить моєї слабкості.

Ці слова стривожили їх дужче, ніж саме чудо.

Вони звикли бачити в Ісусі того, хто дає відповіді. А тепер перед ними стояв той, хто розібрав власний вчинок і не відвернувся від того, що в ньому побачив.

Озвався Петро:

— Навіщо ти нам це розповідаєш? Ти міг лише сказати, що дерево було знаменням. Ніхто з нас не засумнівався б.

Ісус глянув на нього.

— Саме тому.

Петро не розумів.

— Хто має силу, того завжди спокушає бажання назвати власну волю Божою. Щось йому вдасться, і він скаже: «Так хотів Отець». Щось знищить — і скаже: «То був суд». Поранить людину — і скаже: «Я служив правді».

Голос Ісуса набрав сили.

— Але не кожне слово, що має силу, цілковито від Отця. Не кожен успіх свідчить про чистоту. І не кожен, кого послухалася сила, був праведний.

Юда дивився на нього дуже пильно.

— Як же нам розпізнати? — спитав він.

— За плодами.

Ісус підняв із землі одну зі зморщених галузок.

— Не за величчю знамення. Не за тим, скільки людей схилиться. Не за тим, чи здригнеться земля і чи зійде з неба вогонь. Питайте, що залишилося після вчинку. Побільшало життя чи страху? Побільшало правди чи послуху тому, хто показав свою силу? Побільшало свободи чи залежності?

Він поглянув на сухе дерево.

— Це знамення принесло пізнання. Але дереву принесло смерть. Тому в ньому не саме тільки світло.

Трохи згодом Тома запитав:

— А гора? Ти сказав, що той, хто вірить, може звеліти горі кинутись у море. Це не дрібниця. Це більше, ніж смоква на дереві.

Ісус ледь усміхнувся.

— Гадаєш, гора — це тільки камінь?

Тома не відповів.

— Гора — це й страх, що стає перед людиною і вдає, ніби він вічний. Гора — це держава, що гнобить слабких і каже: «Ніхто мене не зрушить». Гора — це провина, яку ти носиш так довго, що починаєш вірити, ніби вона — твоє тіло. Гора — це смерть, перед якою схиляються всі.

Учні притихли.

— Коли людина тримається віри, як подорожньої палиці, віра допомагає їй іти. Та коли людина вірить так, що вся віддається Отцеві, її віра стає місцем, де Божа воля торкається світу. Тоді зрушуються гори. Не тому, що людина велить Богові, а тому, що перестає стояти в Бога на дорозі.

Тома трохи помовчав.

— А хіба в кожної людини однакова віра? Чи кожен може звеліти горі зрушитися?

Ісус спинився. Його погляд не був суворим. Був глибокий, ніби він дивився не лише на Тому, а й крізь нього, аж туди, де людина зустрічається із самою собою.

— Не в кожного однакова віра, — сказав він. — Як не в кожного однакові очі, хоч усі ми дивимося на той самий світ. Один бачить лише камінь. Інший бачить дорогу. Третій бачить руку Отця, що тримає і камінь, і дорогу, і його самого.

Тома уважно слухав.

— Віра людини зростає не лише з того, що вона вимовляє устами, — провадив Ісус. — Вона зростає з того, наскільки глибоко людина прокинулася в собі. Багато хто живе наче уві сні. Люди бачать, чують, їдять, гніваються, бояться й жадають, та не знають, хто в них бачить, хто чує, хто в них боїться і хто жадає.

Учні мовчали. Ці слова були не схожі на притчі про поле, рибу та хліб. Вони торкалися чогось невидимого, що кожен носив у собі.

— Найбільша віра, — повільно сказав Ісус, — у того, хто до кінця усвідомлює, що усвідомлює. Хто не тільки дивиться на світ, а й знає, що саме він дивиться. Хто не

тільки думає, а й знає, що думки пропливають перед ним і відходять, як хмари. Хто не тільки відчуває страх, а й знає, що страх йому не пан.

Тома насупився — не від спротиву, а від зусилля зрозуміти.

Ісус провадив:

— Така людина не припадає до кожного шару світу, як муха до меду. Вона проникає глибше. Бачить тіло, але знає, що вона — не тільки тіло. Бачить думку, але знає, що вона — не тільки думка. Бачить біль, але знає, що вона — не тільки біль. І коли перестає помилятися в тому, ким вона є, то перестає безпорадно коритися всьому мінливому в собі.

Тома спитав:

— І така свідомість може творити чудеса?

Ісус глянув на нього.

— Не сама людина власною силою. Бо щойно ти скажеш: «Я творю чудеса», ти вже відділишся від Отця. А відокремленість — то слабкість, хоч і прибирає подоби сили.

Він приклав руку до грудей.

— Свідомість людини, що цілковито пробудилася, уже не розривають страх, жадання, пиха й сумнів. Вона чиста, мов гладінь води, коли над нею не віє вітер. У такій гладіні може відбитися небо. І коли небо відбивається в людині без жодного викривлення, через неї може статися те, що ви звете чудом.

Озвався Петро:

— То чудо твориться не людською силою?

— Ні, — сказав Ісус. — Чудо стається там, де людина перестає бути перепоною. Де її свідомість не скаламучена тим, чого вона хоче для себе, а відкрита до того, чого хоче Отець.

Він поглянув на смоківницю.

— Учора я показав вам і протилежне.

Тома підвів очі.

— У мені народився голод, але тієї миті я не просто споглядав його. На мить я сам ним став. А коли людина стає власним голодом, страхом чи гнівом, її свідомість звужується. Вона бачить тільки те, чого їй бракує.

— Але ти усвідомив це, — сказав Іван.

— Лише тоді, коли вимовив слово.

Ісусова відповідь була проста.

— Пробудження не означає, що вітер перестає віяти. Воно означає, що людина щораз раніше розпізнає, що той вітер чинить у неї всередині. Іноді розпізнає це до вчинку. Іноді під час нього. А іноді — лише за деревом, що після нього лишилося сухим.

Тома поволі кивнув.

— Тому ти й сказав, щоб ми прощали, коли молимося?

— Так. Людина може просити з вірою, але якщо вона повна гніву, її віра з'єднається з гнівом. Вона може вимагати справедливості, а насправді жадати помсти. Може говорити про правду, а насправді хотіти принизити ближнього.

Ісус обвів поглядом учнів.

— Тому замало просто не знати сумніву. І Юда може мати певність. І кривдник може діяти без вагань. Сама по собі цілісність ще не є добром, якщо вся людина — одне ціле у своїй ненависті.

Від цих слів Юда ледь помітно напружився.

— Справжня віра — не лише сила переконання, — провадив Ісус. — Це єдність людини з Отцем. Що ближчою до його волі ставатиме ваша, то менше ви проситимете того, що служить лише вам.

Тома запитав:

— Як нам відрізнити волю Отця від власного бажання?

Ісус показав йому на груди.

— Спершу визнай, чого хочеш ти. Без прикрас. Без побожних слів.

— А потім?

— Запитай себе, кому твоє прохання має принести життя.

Ісус підняв сухий листок.

— Добрі прохання народжують життя, хай навіть даються тяжко. Лихі дають тільки доказ власної сили. Коли просиш, щоб нагодувати, зцілити, простити і взяти на себе чужий тягар, прохання твоє подібне до Отця. Коли ж просиш, щоб вразити, здолати, заволодіти чи ухилитися від дороги, яка тобі дана, тоді ти не просиш у Бога, а випробовуєш його.

Тома спитав:

— А якщо ми не певні?

— Тоді чекайте.

Ісус глянув на сухе дерево, а потім на зелені пагорби за ним.

— Іноді в чеканні більше чистої віри, ніж у вчинку. Хто не знає, чи його воля служить життю, хай не зодягає її одразу в силу. Хай спершу дасть їй постояти перед Отцем.
Петро роздивлявся всохле віття.

— Якби ти вчора зачекав, дерево було б живе.

— Так, — сказав Ісус.

У його голосі не було й тіні виправдання.

Петро не знав, що на це сказати.

За хвилю Тома знову озвався:

— Ти можеш повернути його до життя?

Усі обернулися до Ісуса.

Ісус поклав долоню на стовбур. Заплющив очі.

Довго так стояв.

Учні чекали, чи не рушить сік по гілках, чи не випростаються сухі листки, чи не проклюнеться з твердої кори новий зелений пагін.
Нічого не сталося.

Ісус розплющив очі.

— Я міг би просити Отця за його життя, — сказав він. — Але й виправляти скоєне не годиться лише на те, щоб довести, що мені під силу стерти свою помилку.
Тома насупився.

— Чому б йому не ожити, якщо воно вмерло від твого слова?

— Може, й житиме, — відповів Ісус. — Може, колись від кореня піде новий пагін. Та якби тепер я воскресив його лише для того, щоб приховати від вас наслідок тієї миті, я знову скористався б силою для себе.
Він провів пальцями по потрісканій корі.

— Не кожну провину спокутуєш, стерши її слід. Часом наслідок має лишитися на очах, аби стати правдою.

Тома поглянув на нього.

— То це дерево носитиме на собі твою помилку?

— І моє пізнання, — сказав Ісус. — А може, колись і ваше.

Він замовк.

— Людина найохочіше прибрала б зі своєї дороги кожне сухе дерево, що нагадує їй, ким вона була. Але дерево, що залишиться, може вберегти багато інших від такого самого слова.

Петро глибоко зітхнув.

— Тяжко слухати, коли ти так говориш.

— Бо вам хочеться, щоб тому, за ким ви йдете, була чужа ваша слабкість, — сказав Ісус. — Ви гадаєте, що врятувати вас може лише той, хто ніколи не почував того, що почуваєте ви. Та як проведе вас крізь спокусу той, хто не знає її голосу?

— Як же нам тоді знати, що треба йти за тобою? — спитав Юда.

Ісус спокійно глянув на нього.

— Ідіть за мною не тому, що я ніколи не спіткнуся. Ідіть за мною туди, де я, навіть спіткнувшись, не відвернуся від правди.

Юда відвів погляд.

Тома все ще дивився на дерево.

— Ти казав, що хто хоче смокви без цвіту, той хоче дару без дороги до нього.

— Так.

— А хто проклинає дерево, бо не знайшов на ньому смокви?

Ісус глянув у бік Єрусалима.

— Той хоче, щоб світ ніс кару за те, чого бракує йому самому.

У Томи затремтів подих.

Ісус провадив:

— Так чинять царі. Так чинять правителі. Таке заподіюють батьки своїм дітям, а пани — слугам. Вони голодні на владу, пошану чи певність, а тоді карають світ за те, що він їх не наситив.

Він указав на смоківницю.

— Тому запам'ятайте це дерево. Не тільки як знамення храму, що не родить плодів. І як знамення небезпеки, яка чигає на того, чиє слово має силу.

Іван запитав:

— То краще не мати сили?

— Ні, — відповів Ісус. — Без сили ви не могли б підвести того, хто впав, захистити дитину чи збудувати дім. Сила не є злом. Сила відкриває те, що є в людині.

— Як вогонь? — спитав Іван.

— Як вогонь. У руках того, хто любить, він гріє. В руках того, хто боїться, — обпікає.

Тома сказав:

— І що більший вогонь, то чистішими мають бути руки.

Ісус кивнув.

— Що більшу силу має людина, то пильніше має стерегтися, щоб навіть хвилинної досади не назвати справедливістю.

Якусь хвилю чути було лише вітер у сухому листі.

Потім Ісус рушив далі.

Учні пішли слідом, але повільніше, ніж перше. Смоківниця залишилась позаду край дороги, мов знамення, що не піддавалося єдиному тлумаченню.

Вона була образом храму, повного обрядів і позбавленого милосердя.

Була образом людини, що зовні зеленіє, але голодному нічого не дасть.

Була свідченням сили слова.

Була й наслідком миті, коли голод заговорив голосніше за злагоду з усім буттям.

Петро думав про віру, що може зрушити гору.

Та вперше він задумався й над тим, чи кожну гору, яку людина здатна зрушити, справді слід зрушувати.

Іван думав про гладінь свідомості, у якій може відбитися небо. Та він зрозумів: і на чисту гладінь може впасти камінь і на мить розбити відображення.

Юда думав про силу. Не про її тягар, а про те, що світ усе ж таки може скоритися волі людини, яка не знає сумніву.

Тома думав про смокву, яка не могла з'явитися, бо не пройдено було шляху до неї.

А тоді й про дерево, що загинуло, бо той, хто промовив над ним слово, лише на коротку мить збився зі шляху злагоди.

Ісус ішов попереду них до Єрусалима.

Голод уже відступив, але пам'ять про всохле дерево він ніс із собою. Не відкинув її, як помилку, недоречну в оповіді про праведника. Ніс як тихе застереження.
Що ближче вони підходили до міста, то виразніше на обрії проступали храмові мури.

І вони були вкриті листям.

Молитвами, жертвами, шатами, ладаном, законами й обітницями.

А в їхній тіні й досі лишалися голодні.

Над усіма шарами часу вже нависала тінь хреста.

Ніхто з учнів іще не збагнув, що незабаром вони дивитимуться на інше дерево. На суху деревину, що стоятиме між небом і землею. На ній побачать людину, від якої чекали плодів Царства, і перед їхніми очима не буде нічого, крім крові, болю і смерті.
Вони гадатимуть, що засохли всі обітниці.

Чекатимуть, чи вдасться він до своєї сили задля себе.

Чи звелить цвяхам вийти.

Чи звелить дереву розколотися.

Чи звелить небові знищити тих, хто з нього насміхався.

А він знову буде голодний.

Буде спраглий.

Буде втомлений і покинутий.

Та цього разу не дасть болю звузити цілий світ до власного страждання.

Не вимагатиме, щоб буття вигнулося довкола його страху.

Не прокляне тих, хто відібрав йому життя.

Натомість простить їм.

Лише тоді Тома збагне, що справжня велич учителя не в тому, що він міг висушити дерево.
А в тому, що коли сам висів на дереві й міг проклясти цілий світ, то не зробив цього.

Лише тоді вони збагнуть, що найглибші шари дійсності зрушує не грім могутності, а тиха воля того, хто залишається в злагоді з Отцем навіть посеред болю.
Лише тоді збагнуть, що найбільше диво не завжди являється плодом на гілці того дня, коли людина голодна.

Іноді воно являється словом прощення того дня, коли людина має право проклинати.

Іноді — лише по смерті дерева.

Іноді — лише тоді, коли із сухої деревини виростає життя для цілого світу.

11. Еларіон: Марея Ліорен

Марея Ліорен навчилася боятися тихо.

Не тому, що була слабкою. Слабкі люди часто бояться вголос, бо сподіваються, що хтось їх урятує. Марея боялася тихо, бо довго вірила, що мусить рятувати власну гідність сама.

Спочатку Арієн жодного разу її не вдарив.

Спочатку він був уважний.

Уважність небезпечна, коли видає себе за любов, а насправді намацує межі дозволеного.

Він запам'ятовував її слова. Помічав, коли вона втомлювалася. Знав, яких місць у місті вона не любить, що п'є за роботою, яких людей вважає порожніми і кому довіряє. Спершу поруч із ним їй здавалося, що її бачать. Згодом — що за нею стежать. Одне змінилося другим поволі, як міняється світло перед грозою.

— Я просто за тебе боюся, — казав він, коли розпитував, з ким вона була.

— Я просто не хочу, щоб тобою користалися, — казав він, коли ставив під сумнів її вибір друзів.

— Я просто знаю, як думають люди, — казав він, коли переконував її, що власні її судження наївні.

Марея була авреліанкою зі старої, хоча й не найзнатнішої родової гілки. Рід Ліоренів був відомий радше цілителями, архіваріусами й учителями, ніж політиками. Змалечку її вчили, що чуйність не суперечить відвазі. Знадобилося багато часу, поки вона зрозуміла: для Арієна її чуйність — не дар, а місце, куди можна натиснути.

За кілька років до знайомства з Арієном Марея працювала над тим, щоб відкрити знеособлені медичні дані для досліджень спадкових недуг. Вона вірила, що обмін відомостями може скоротити час очікування на лікування. Проте одна регіональна страхова система зіставила позірно анонімні дані з адресами й упізнала кілька родин. Страхові внески для них підвищилися раніше, ніж узагалі підтвердилося, що вони хворі.

Марея допомогла родинам повернути попередні умови й дала свідчення під час перевірки проєкту. Самого дослідження вона не зреклася. Але відтоді в кожному

запиті вичитувала й те, хто зможе скористатися результатом, як довго його зберігатиме і хто побачить, що він звертався до даних. Цю обачність вона зберегла в усіх пізніших суперечках про прозорість.

Те, що сталося між ними, сталося в його квартирі над фінансовим кварталом Нітри.

Надворі дощило. Далеко внизу в мокрому склі вулиць заломлювалися вогні автономних модулів. Марея повернулася пізно — нарада щодо медичних архівів затяглася. Арієн стояв коло вікна. Навіть не обернувся.

— Ти була з ним?

Імені можна було не називати.

Єсаїр Давіон став поміж ними раніше, ніж Марея сама усвідомила, що він торкнувся її життя. Спершу він увійшов у нього як спокій, поруч із яким вона ясніше відчула власний неспокій.

— Я була на нараді, — сказала вона.

— Я запитував не про це.

— Тоді запитай краще.

Арієн обернувся.

На обличчі в нього був не гнів у звичайному розумінні слова. Була образа. Наче самостійність Мареї була не її правом, а збоєм у системі, що мала належати йому.

— Знаєш, що роблять такі, як Давіон? — спитав він. — Заходять до кімнати, і всі поводяться так, ніби чують давнє пророцтво.

— Єсаїр у цьому не винен.

— Єсаїр, — повторив Арієн.

Він вимовив ім'я м'яко. Від того воно прозвучало ще гірше.

— Ти його боїшся, — сказала Марея.

Між ними на мить запала цілковита тиша.

Тоді він підійшов до неї. Швидко. Надто швидко. Схопив її за зап'ясток.

— Я нікого не боюся.

Стиснув.

Не так, щоб зламати їй кістку. Так, щоб вона відчула: він міг би.

Марея подивилася йому в очі.

— Пусти.

— Спершу скажеш мені правду.

— Правда в тому, що цієї миті я тебе боюся.

Його пальці ледь-ледь розтиснулися.

Ці слова не привели його до тями. Вони його образили.

— То я тепер кривдник.

— Ти чоловік, який тримає мене проти моєї волі.

Тоді він її вдарив.

Марея встояла. В кімнаті нічого не розбилося, і з першого погляду ніхто б не здогадався, що сталося. На щоці лишилося тепло розтуленої долоні. На мить їй перехопило подих.

Арієн умить зблід.

— Мареє...

Вона підняла руку.

Не для того, щоб спинити його тіло. Щоб спинити історію, яку він збирався їй розповісти.

Що він не хотів.

Що вона його спровокувала.

Що вона його налякала.

Що то була любов, тільки надто сильна.

— Ні, — сказала вона.

То було найтихіше слово в кімнаті.

І найсильніше.

Вона пішла тієї ж ночі.

Забрала не все. Лише те, що могла понести в одній сумці й в одній душі, яка нарешті перестала перепрошувати за свій страх.

Наступні тижні були на диво порожні. Арієн писав їй, потім мовчав, потім передавав звістки через спільних знайомих. Якось з'явився перед будівлею, в якій вона працювала. Вона не подала скарги. Не зі співчуття. Радше тому, що не хотіла, щоб перша публічна історія про її свободу стала історією про нього.

Потім були дебати в Нітрі.

І Єсаїр.

Він не став її рятівником. Марея терпіти не могла самої думки, що жінку мусить урятувати один чоловік, аби вона могла піти від іншого. Вона пішла сама.
Єсаїр був для неї чимось іншим.

Був свідком того, що існує світ, де поруч із ним їй не треба ставати меншою.

Після дебатів про універсальний базовий дохід вони разом вийшли із зали у внутрішнє подвір'я Ради Союзу. Вечірня Нітра гомоніла. Над ними так тихо пролетів транспортний модуль, що вони чули воду в кам'яному річищі.
— Сьогодні ви сказали дещо, чого вам не пробачать, — мовила Марея.

— Що саме?

— Що приватність людини треба захищати, а невидимість влади — ні.

Єсаїр сперся на поруччя.

— Гадаєте, я помилився?

— Ні. Просто боюся, що дехто скористається вашими словами й для того, щоб відкрити медичні архіви.
— Я цього не казав.

— Знаю. Завтра поясните це комісії, яка вже надіслала мені три запити.

Єсаїр глянув на сповіщення у своєму інтерфейсі. Йому вони теж надійшли.

— Вранці?

— О восьмій. Запасіться терпінням.

Марея поправила рукав на зап'ястку. «А я знаю й таких людей, що будь-яке зазирання в чуже життя називають турботою».

Єсаїр нічого не запитав. Вона відразу це в ньому помітила. Більшість людей поцікавилися б, що сталося. Одні зі щирої уваги, інші з цікавості, ще інші — щоб скласти власну думку. Єсаїр мовчав так, що її історія залишалася її власністю.
— Арієн Корвет, — озвалася вона нарешті.

Єсаїр кивнув.

— Я сьогодні бачив його в залі.

— Він дивився на вас.

— Знаю.

— Не так, як на опонента.

— Знаю.

Марея глянула на нього.

— Вас це не тривожить?

— Тривожить. Просто я намагаюся не давати тривозі керувати моїми вчинками.

Ці слова залишилися в ній.

Згодом вони вдвох ішли старою Нітрою. Не те щоб домовилися. Просто ніхто з них не звернув. Говорили про архіви, про дітей в Ауріолі, про те, чи можна змінити світ так, щоб він від того не став жорстокішим.
На прощання сталося дещо зовсім незначне.

Марея хотіла подати йому руку, та останньої миті трьома пальцями торкнулася його зап'ястка з внутрішнього боку. Не навмисне. Радше то був рух, що випередив думку.
Обоє на мить змовкли.

— Пробачте, — сказала вона.

— За що?

— Не знаю.

Єсаїр глянув туди, де вона його торкнулася.

— Дивно, — сказав він тихо.

— Що?

Він ніби добирав слова.

— Мені здалося, ніби я щось згадую. Не знаю тільки що.

Марея не відповіла.

Вона відчула те саме.

Відчуття було слабке й невиразне, мов відлуння в кімнаті, куди вона ще ніколи не заходила.

Коли вони попрощалися, вона йшла сама освітленими вулицями Нітри і вперше за довгий час не відчувала, що самотність — це кара.
Пізніше тієї ночі Арієн надіслав їй одне-єдине повідомлення.

Особисті рішення ніколи не залишаються особистими.

Марея довго на нього дивилася.

І так і не стерла.

Не знала чому.

Може, тому, що деякі погрози спершу вдають із себе твердження, якого поки що годі довести.

12. Земля: Ісус на горі

Ісус узяв із собою Петра, Івана та Якова і зійшов із ними на гору помолитися. І вже пізно було, коли вони ступали кам'янистою стежкою, бо сонце хилилося до заходу й тіні довшали на схилі. Учні мовчки йшли слідом, бо не знали, чому він узяв їх саме туди, і трепет торкав їх, як прохолодний вітер.

Коли вони дісталися відлюдного місця високо над землею, Ісус відійшов від них на кілька кроків і підвів очі до неба. Він не промовляв уголос, та губи його ворушилися, і здавалося, що він розмовляє з кимось, невидимим для очей. Петро, Іван та Яків стояли позаду, але втома від дороги й нічна тиша здолали їх. Вони сіли долі, й повіки їм обважніли.

І поки Ісус перебував у молитві, перед ними сталося те, чого людський розум не може осягнути. Вигляд його обличчя змінився, а одяг засяяв білизною, якої не знає жоден ткач на землі. То була не білизна льону чи вовняної шати, а світло, що ніби лилося зсередини. Обличчя його сяяло так, наче за ним розкрилося сонце, та світло те не обпекло очей тим, хто прокинувся.

Петро стрепенувся зі сну, мов людина, що почула уві сні голос. Іван розплющив очі й затамував подих. Яків уперся долонями в землю і дивився перед собою, бо обіч Ісуса стояли двоє мужів. Не схожі вони були ні на прочан із сіл, ні на старців із храмових подвір'їв. Були повиті славою, а лиця мали поважні, ніби знали початок і кінець багатьох віків.

Вони розмовляли з Ісусом. Бесіда їхня була тиха, та учням здавалося, що вони водночас і розуміють її, і не розуміють. Мужі говорили про шлях, що мав довершитися в Єрусалимі, про кров, що проллється, про страх людський, про владу священників і про годину, коли Син Людський віддасться в руки тих, хто не розуміє світла.

Петро дивився на них тремтячи, і в серці його радість змішувалася зі страхом. І коли він побачив, що обоє ніби збираються йти, то сказав Ісусові:

— Учителю, добре нам тут. Зробімо три намети: один тобі, один Мойсеєві й один Іллі.

Але він не знав, що говорить. Бо коли людина бачить те, до чого не готова, язик її поспішає попереду розуму.

Тоді над ними утворилася хмара. Не піднялася знизу, як туман з долини, і не пригнав її вітер від моря. Вона зійшла згори, тиха й ясна, та огорнула їх. Учні ввійшли в її тінь, і великий страх пойняв їх. Бо у хмарі було світло, а у світлі — чиясь присутність, перед якою малим стає людське серце.

І з хмари озвався голос:

— Це Син мій, Вибраний мій. Його слухайте.

Коли голос стих, хмара розступилася. Світло відринуло, мов вода, що повертається у глибінь, й Ісус стояв перед ними сам. Його шата знову була звичайною людською шатою, а на обличчі лежала тілесна втома, проте в очах лишився відблиск далечі, якої учні не знали.

Довго ніхто не озивався. Вони сходили з гори, і під ногами в темряві рипіло каміння. Петро кілька разів озирався, ніби ще сподівався побачити на вершині тих двох мужів, та бачив тільки зоряне небо.

Зрештою він набрався духу й підійшов до Ісуса.

— Господи, — тихо спитав він, — ті двоє, що з тобою говорили... То були Ілля і Мойсей?

Ісус глянув на нього. Відповів не одразу. Пройшов іще кілька кроків, немов зважував кожне слово, щоб не покласти на Петра більше, ніж той може понести.

— Тут усе дещо складніше, Симоне, — нарешті мовив він.

Петро насупився.

— Як це — складніше, Господи? Адже ми їх бачили. І знали, що це вони.

Ісус зупинився. Над ними сяяли зорі, і ніч була ясна. Він указав рукою на небо.

— Коли дитина бачить світильник, вона гадає, що світло живе у глині, з якої його зліплено. Коли дорослий бачить зорю, він гадає, що то просто крапка на небесному склепінні. Але Отець створив більше, ніж людина здатна назвати.

Петро підвів очі.

— Ти про ангелів?

— І про тих, кого б ви назвали ангелами, — сказав Ісус. — Але не все, що приходить згори, має крила.

Петро не розумів. Іван та Яків підійшли ближче, бо відчували, що Ісус говорить про речі, яких ще ніколи їм не відкривав.

Ісус провадив:

— Бачите ці вогні? Ви думаєте, що їх дано лише як знаки днів і років. Та коло багатьох із них є світи, що їх Отець не залишив безлюдними. Є краї, де річки течуть під іншим сонцем, де рослини підносять листя до іншого світла, а істоти, подібні до людини, шукають правди так само, як ви.

Петро зблід.

— Люди? — спитав він.

— Люди, — відповів Ісус, — хоча не всі такі, як ви. Дехто з них сягнув далі в пізнанні. Дехто пізнав таємниці природи ще до того, як ваші батьки звели перші міста. Вони вміють гоїти рани, що вам видаються невиліковними. Вміють розмовляти на відстані без слів. Уміють долати простори, що здаються вам нездоланними. І коли така людина діє поміж вас, ви називаєте це чудом.

Яків здригнувся.

— Тоді чудо — не чудо?

Ісус обернувся до нього з лагідною усмішкою.

— Для дитини й насінина, з якої виростає дерево, — чудо. Для мудрого — закон життя. Та хіба меншає від того слава Отця? Ні. Бо закон, який пізнає людина, і далі є Божим законом. І таємниця, яку людина розкриє, і далі є таємницею, яку їй було дозволено розкрити.

Петро мовчав. Слова про інші світи лякали його дужче за хмару на горі.

— А ті двоє? — знову спитав він. — Коли це не були Мойсей та Ілля в тому розумінні, як нам здалося, то хто ж вони були?

Ісус поглянув у долину, де вдалині мерехтіли вогнища селищ.

— Вони були тим, що ви могли осягнути, — сказав він. — І водночас більшим. Вони прийшли під іменами, які знає ваше серце, бо якби прийшли без покрову, ви попадали б долілиць і нічого б не зрозуміли.

— Скажи нам правду, — наполягав Петро.

Ісус глянув на нього лагідно, проте твердо.

— Якби я сьогодні сказав тобі всю правду, Симоне, ти б її не зрозумів. Зробив би з неї ідола або свій страх. А ні те, ні друге не є вірою.

Петро схилив голову.

Ісус рушив далі, і вони пішли за ним.

За якийсь час він сказав:

— Є серед світів ті, що взяли людство під опіку. Не для того, щоб відібрати у вас свободу, а щоб полум'я не задихнулося раніше, ніж навчиться горіти. Вони стежать за вашими кроками, оберігають межі, яких вам ще не вільно переступати, й часом торкаються історії, коли та ось-ось надломиться не в той бік.

Іван спитав:

— А ти їх знаєш, Господи?

Ісус відповів:

— Знаю. І вони мене знають.

Було в цих словах щось, чому учні не могли дібрати назви. Промовляв так не вчитель про пророків. То наче спогад озвався в людині, що прийшла звідти, куди не сягає жодна людська дорога.

Петро знову глянув на небо. Зорі вже не видавалися йому ліхтариками, прибитими до склепіння. Здавалися дверима. І за кожними з них міг бути світ, який дивиться у відповідь.

— Навіщо ти нам це показав? — спитав він.

Ісус став край стежки. Ніч була тиха.

— Бо настане година, коли ви побачите мою слабкість, — сказав він. — Побачите мене у путах. Побачите мене побитим і покинутим. Побачите, як люди насміхатимуться з того, чого не розуміють. І тоді згадайте цю гору. Згадайте, що світло може сховатися в тілі, але тіло не знищить його.

Ніхто не відповів.

Коли вони спустилися нижче, почало світати. Перший проблиск торкнувся каміння, і край знову прибрав знайомих їм обрисів. Та в Петрові вже ніщо не було зовсім таким, як доти. Він ішов поруч з Іваном та Яковом, але думками й досі був там, нагорі, у хмарі, під зорями, перед мужами, що були Мойсеєм та Іллею і водночас чимось більшим.

І звелів їм Ісус нікому про це не говорити.

Бо не всяку правду можна відкрити людям одразу. Деякі істини мусять чекати, доки в людині розшириться посудина, що зможе їх вмістити.

13. Еларіон: Арієн Корвет

Арієн Корвет не народився лихою людиною.

Це було б надто просто. А прості пояснення — то милість, якою історія обдаровує тих, хто не хоче брати на себе відповідальність за складну правду.
Спершу він народився просто сином.

І з усіх людей на світі найдужче любив матір.

У перших його спогадах місцем, де він був у безпеці, була вона.

Коли малим він падав і розбивав коліно, то біг не до медичного модуля, хоч той висів на стіні за кілька метрів. Він біг до неї. Коли дістав у школі першу погану оцінку, дві години ховав її від батька, а тоді показав матері. Коли посварився із сусідським хлопцем, прийшов додому сповнений праведного гніву, і вона дала йому говорити доти, доки від його оповіді потроху не відпало все, що він від себе додав.
Мати мала рідкісний хист — не поспішала його поправляти.

Сідала поруч.

Слухала.

І аж коли він виговорював усі ті слова, якими людина борониться від власної провини, часом запитувала:
— А тепер розкажи, як воно було насправді.

І Арієн здебільшого розповідав.

З нею він міг зазнати невдачі, і та невдача не ставала негайним вироком йому як людині. Міг сердитися і все-таки бути добрим. Міг плакати, і вона не пояснювала йому, що сльозами нічого не вдієш.
Батько в нього був інший.

Він любив Арієна. У цьому хлопець ніколи по-справжньому не сумнівався. Просто батькова любов мала вигляд правил.

Батько вірив у точність. Вірив, що домовленість має сенс, лише коли залишається чинною й тієї миті, коли стає незручною. Що слово, яке, раз давши, можна пом'якшити з огляду на обставини, — це пропозиція, а не обіцянка.

Батько займався правовими нормами й валютним регулюванням. Цілими днями визначав, що станеться, коли одна сторона виконає умову, а друга — ні, коли виникає право на вимогу, коли припиняється зобов'язання і що саме означає слово «*вчасно*». Цю звичку мислити він приносив і додому.

У дев'ять років Арієн захопився старою механічною головоломкою.

Кубиком Рубіка.

На Еларіоні були ігри, здатні створювати для людини цілі світи, відтворювати війни, міста й далекі планети. А Арієн тижнями просиджував над маленьким різнобарвним кубиком: його дражнило, що в такій простій речі криється лад, якого він не бачить. Батько це помітив.

— Складеш його без сторонньої допомоги — повезу тебе до зоопарку в Сарені, — сказав він якось увечері.
Арієн підвів голову.

У зоопарку він ще ніколи не бував. Мати показувала йому записи: тварини з трьох континентів, величезні водойми, нічні павільйони і старий ліс, якому під куполом дали рости майже без людського втручання.
— Справді?

— Якщо складеш.

— Увесь?

Батько всміхнувся.

— Якби я мав на увазі половину, то так би й сказав.

Наступні кілька днів Арієн вправлявся до болю в пальцях.

Спочатку вчив рухи напам'ять. Тоді збагнув, що запам'ятати послідовність замало. Треба було зрозуміти, чому пересуваються окремі частини. Чому один правильний рух на одній грані порушує лад на іншій і чому цим ладом треба на час пожертвувати, щоб потім усе стало на своє місце.
Кубик зачаровував його.

Був маленьким світом, у якому хаосу насправді не існувало.

Просто людина ще не знала, як його скласти.

За два дні до поїздки Арієн склав кубик уперше.

Тоді вдруге.

Увечері напередодні від'їзду він уже міг повторити всі рухи майже не замислюючись.

Мати скуйовдила йому волосся.

— То завтра побачиш тварин.

Арієн усміхнувся.

— Якщо складу.

Мати на мить глянула в батьків бік.

— Ти ж уже вмієш.

Тоді Арієн не зрозумів, чому вона це сказала.

Зрозумів наступного дня.

Вони стояли біля входу в зоопарк.

За високими прозорими стінами він бачив крони дерев. Звідти долинали голоси тварин, яких він знав лише із записів. Люди проходили крізь браму, тримаючи дітей за руки, й Арієн уже нетерпеливився.

Батько простяг йому кубик.

— Ну ж бо.

Арієн засміявся.

— Зараз?

— Ми домовилися, що ти його складеш.

— Я ж учора склав.

— А біля зоопарку ми сьогодні.

Мати подивилася на батька.

— Невже він має зробити це саме зараз?

— Якщо вміє, то в чому річ?

Арієн узяв кубик.

Спершу все йшло легко. Перший шар. Другий. Кути. Ребра.

Потім він помітив, що батько дивиться на нього.

Повз них пройшла сім'я з двома дітьми. Брама відчинилася, і за нею на мить показалася широка доріжка поміж дерев.

Арієн заквапився.

І припустився помилки.

Дрібної.

Виконуючи останню комбінацію, повернув одну грань не в той бік.

Зрозумівши це, він завмер.

Кубик був майже складений. П'ять граней наче зійшлися. На останній кілька квадратиків стояли не на місці.

— Зачекай, — сказав він. — Я складу ще раз.

Батько глянув на годинник.

— Ні.

Арієнові здалося, що той жартує.

— Що?

— Ти його не склав.

— Але я вмію!

— А зараз не склав.

— Я тільки в самому кінці помилився.

— Так.

Арієн глянув на браму.

Тоді на батька.

— То я виправлю.

— Ми не домовлялися, що ти виправлятимеш, доки не вийде.

Мати стала між ними.

— Ти ж знаєш, що він уміє. Учора нам показував.

Батько відповів їй спокійно:

— То треба було й сьогодні зосередитися.

Арієнові запекло в очах.

— Будь ласка.

Батько похитав головою.

— Якщо домовленість втрачає чинність, щойно комусь стає шкода, що так вийшло, значить, у нас не було ніякої домовленості.

Він повернув до транспортного модуля.

Арієн стояв як укопаний.

За брамою бігали діти. Десь у далині басовито обізвалася велика тварина, і гурт людей кинувся до оглядового майданчика.

Вони були там.

За кілька десятків метрів від нього.

Треба було лише пройти крізь браму.

Мати залишилася біля Арієна. Батько вже чекав коло модуля.

Хлопець тримав у руках майже складений кубик, а по щоках йому котилися сльози.

— Ненавиджу його, — сказав він.

Мати опустилася біля нього навколішки.

— Ні.

— Ненавиджу.

— Цієї миті — так.

Арієн глянув на неї крізь сльози.

Мати взяла кубик.

— Твій батько часом плутає точність зі справедливістю.

Арієн запам'ятав ці слова.

— Хіба чинне правило — не справедливе?

— Не завжди.

— Тоді навіщо правила?

Мати якусь мить шукала відповідь.

— Щоб допомагали нам вирішувати, коли ми не знаємо, як учинити. А не щоб звільняли нас від потреби відчувати.

Тоді повернула йому кубик.

— І ще одне.

— Що?

— Якщо тобі щось не вдалося зробити бездоганно, це ще не означає, що ти сам нічого не вартий.

Тоді Арієн кивнув.

Але куди глибше в нього вкарбувалося інше.

Брама, перед якою можна стояти, хоча мета — рукою подати.

Умова, яку можна порушити одним хибним рухом.

І світ, якому байдуже, що забракло так мало.

За кілька років він пережив щось жорстоке, що докорінно змінило його погляд на світ.

Того дня вони з матір'ю були самі.

Поверталися від її сестри, коли на одному з транспортних ярусів стався збій синхронізації. Майже одночасно в той самий коридор увійшли три автономні модулі.

Перша система відвернула зіткнення.

Друга — ні.

Згодом Арієн не міг пригадати звуку удару.

Пам'ятав світло.

Біле.

Різке.

А тоді — світ, що перекинувся набік.

Захисне поле втримало його. Губу було розбито, плече забите, на чолі кров, але він міг рухатися.

Його мати — ні.

Уламок конструкції модуля притис їй нижню половину тіла. Вона була при свідомості. Дихала коротко й поверхово.

Арієн підповз до неї.

— Мамо.

Вона глянула на нього.

І навіть тоді всміхнулася.

Саме це згодом не давало йому спокою.

Не біль на її обличчі.

Та усмішка.

Ніби й у розтрощеному модулі, серед диму й крові, під виття сирен, вона й далі була йому пристанню.

— Я тут, — сказала вона.

Рятувальники прибули швидко.

Системи Еларіону встигали зреагувати на транспортну катастрофу раніше, ніж людина встигала усвідомити, що та сталася. Над місцем аварії з'явилися рятувальні модулі, між пораненими снували медичні дрони, а над кожним тілом засвітились і весь час оновлювалися показники життєвих функцій.

Арієн бачив тільки матір.

Один із медиків опустився біля неї навколішки.

Другий повернувся до уламків сусіднього модуля.

Звідти витягли дитину.

Хлопця приблизно Арієнового віку.

Одяг на ньому був подертий, обличчя в крові, одна рука неприродно вивернута під тілом.

Коли він розплющив очі, Арієн побачив золоте коло.

Воно було виразне.

Майже світилося.

Медична система тут-таки додала нові дані.

Один із рятувальників глянув на проєкцію.

— Авреліанський регенеративний профіль.

Другий кивнув.

Далі прозвучало кілька фраз, яких Арієн тоді не до кінця зрозумів.

Імовірність вижити.

Часове вікно.

Масивна внутрішня кровотеча.

Регенеративна відповідь.

Один вільний реанімаційний транспорт.

Наступний модуль уже в дорозі.

Запізно.

— Спершу дитину, — сказав командир бригади.

Арієн підвів голову.

— Ні.

Його ніхто не почув.

— Ні!

Рятувальники вже переносили хлопця.

Арієн схопив одного за одяг.

— Мою маму!

Чоловік обернувся до нього.

— Наступний модуль уже летить.

— То заберіть її!

— Ми маємо вирішувати з огляду на...

— Вона помре!

Медик на мить заплющив очі.

Можливо, саме тоді Арієн уперше побачив, що навіть людина, яка робить усе за правилами, може розуміти, що робить щось страшне.

— Ми намагаємося врятувати обох.

Арієн повернувся до матері.

Вона, певно, чула всю розмову.

— Заберіть хлопчика, — прошепотіла вона.

Арієн глянув на неї, не вірячи своїм вухам.

— Ні.

— Арієне.

— Ні.

Вона простягла йому руку.

Пальці її тремтіли.

Він обхопив їх.

— Мамо, скажи їм.

— Дивися на мене.

— Скажи їм, щоб узяли тебе.

— Арієне.

У її голосі жив той самий спокій, який він знав із дитинства.

Спокій кухні.

Спокій вечорів.

Спокій людини, до якої він приходив щоразу, коли світ ставав надто великим.

— Цю дитину ще можна врятувати, — сказала вона.

— Тебе теж.

Вона не відповіла.

За Арієновою спиною зачинилися двері медичного модуля.

В останню мить він устиг ще раз побачити обличчя незнайомого хлопця.

І його очі.

Золоте коло зникло за непрозорою стіною.

Наступний транспорт прибув по матір за кілька хвилин.

У звіті згодом указали точне число.

Арієн роками знав його напам'ять.

Його мати померла дорогою до лікарні.

Згодом лікарі пояснили, що, якби її забрали раніше, вона однаково могла не вижити. Уламки розірвали великі судини таза. Польові дрони лише сповільнювали кровотечу, щоб закрити рану, був потрібен спеціалізований модуль. Регенеративна терапія потребувала стабільного кровообігу і кількох годин, яких вона вже не мала. Рятувальники діяли за протоколом. Хлопцеві із сусіднього модуля його вік, характер травми та авреліанський регенеративний профіль давали значно більше шансів вижити після невідкладного втручання.

Хлопець вижив.

Арієнова мати — ні.

Саме по собі золоте коло нічого не вирішило.

Воно було лише видимою ознакою одного з чинників, які врахувала система.

Та для Арієна це не мало ваги.

Дитяча пам'ять не вкладає травму у фаховий звіт.

Вона зберігає образ.

Арієн пам'ятав матір, що лежала серед уламків.

Двері рятувального модуля.

І золоті очі дитини, що заплющилися по той бік.

Так в Арієні зародилася ненависть до авреліан.

У неї не було аргументів.

Не було історії.

Не було політичної теорії.

Був тільки колір.

Золотий.

Після похорону батько запросив повний запис аварії.

Вивчив дані телеметрії, час реагування, протокол медичного сортування, рішення медиків і прогностичні моделі.

Арієн чекав, що батько знайде винного.

Йому потрібен був винний.

Хтось же мусив помилитися.

Хтось мусив за це відповісти.

За кілька днів батько закрив останній звіт.

— Вони вчинили правильно, — сказав він.

Арієн дивився на нього.

— Мама померла.

Батько опустив очі.

— Знаю.

— То як же вони могли вчинити правильно?

Батько довго мовчав.

Обличчя його закам'яніло, і в цьому Арієн тоді вбачав холодність. Лише набагато пізніше він зрозумів: коли людина не розсипається на очах, це ще не означає, що вона не відчуває болю. Вона розсипається всередині, де її ніхто не бачить.

— Не кожне правильне рішення має добрий наслідок, — сказав батько.

Ці слова викликали в Арієна огиду.

— А який тоді сенс у тому, що воно правильне?

Батько не відповів.

І Арієн уперше щось збагнув, і відтоді ця думка його вже не відпускала.

Система може зробити все за правилами, а людина однаково помре.

Ніхто не мусить брехати.

Ніхто не мусить порушувати закон.

Ніхто не мусить мати лихі наміри.

А в кінці може чекати могила.

Відтоді він по-іншому взявся вивчати механізми.

Доти вони цікавили його, бо він любив розуміти, як усе влаштовано.

Тепер йому треба було ними керувати.

Якщо світ міг відібрати в нього матір рішенням, якого й помилковим не назвеш, то бути доброю людиною — замало.
Мати рацію — замало.

Мало було й просити.

Треба було розуміти, чим керується світ у своїх рішеннях.

А хто не хоче опинитися серед тих, кого система змусить чекати, має дістатися до самих правил ще до того, як почнуть вирішувати.
Отак змалку він засвоїв дві речі.

Першу: світом керують не ті, хто має рацію, а ті, хто розуміє його механізми.

Другу: якщо не бачиш механізму, то ти серед тих, ким він керує.

Народився Арієн у західній вейранській державі, в родині управлінців, правників і валютних стратегів. Після смерті матері дім лишився той самий, та зникло в ньому місце, куди можна було втекти.
Батько й далі був удома.

Правила теж.

Вечері тривали.

За столом говорили про ринкові коливання, коаліційні угоди, прогалини в регулюванні і про те, яка держава досі вважає свій центральний банк незалежним.

Про почуття майже ніколи не говорили.

Арієн пристосувався.

Він мав винятковий розум. Точний, як хірургічний інструмент. Умів розтинати проблему шар за шаром, знаходити слабке місце, вгадувати, хто поступиться, кого можна переконати, кого купити, а кого обійти.

Вейранські школи бачили в ньому талант.

Фінансові консорціуми — інвестицію.

Політики — корисну людину.

Сам він вважав себе людиною, здатною зазирнути за лаштунки.

Підлітком він повернувся до запису матеріної аварії.

Не раз.

Безліч разів.

Спочатку шукав помилку медиків.

Потім — помилку алгоритму.

Згодом спробував з'ясувати, хто затвердив протокол і на підставі яких даних його уклали.

Змови він не знайшов.

І це розлютило його дужче, ніж якби знайшов.

Хлопчина вижив, бо система оцінила його шанси як вищі. Авреліанський біологічний профіль був лише однією з багатьох змінних.

І все ж Арієн став помічати авреліан усюди.

В урочистих трансляціях.

У родових документах.

У найдавніших школах.

В оповідях про людей, чиї тіла швидше відновлювалися.

У легендах про роди, чиї предки нібито вміли лікувати дотиком.

Золоте коло подавали як культурну спадщину.

Арієн бачив у ньому перевагу, яку людина отримувала від народження.

На початку своєї кар'єри Арієн запропонував керівництву транспортної служби створити резерв реанімаційних модулів на випадок аварій із кількома потерпілими. У

цьому не було нічого показного. Він розрахував час прибуття, схему розміщення модулів і вартість резерву. Коли йому заперечили, що більшість днів ці модулі простоюватимуть, він поклав перед керівниками звіт про материну аварію і попросив врахувати ще й хвилини чекання.

Пропозицію схвалили. Через два роки він одержав повідомлення про зіткнення, на яке водночас прибули два реанімаційні модулі, — обоє тяжкопоранених вижили. Один із них був хлопчик-авреліанин. Арієн зберіг те повідомлення. Тоді він іще вірив, що справедливіше правило здатне захистити людину незалежно від кольору її очей.

А проте, дивлячись на якесь авреліанське народне свято, він упіймав себе на думці, якої тоді ще трохи соромився:

Вам і моя мати дісталася.

Це була неправда.

Його розум це знав.

Але біль його не був аналітиком.

Людина може роками знати, що її ненависть має хисткі підвалини, й усе ж таки звести на них цілий дім. Досить лише згодом знайти стільки аргументів, щоб дати давній рані нове ім'я — переконання.

Арієн їх знайшов.

А тоді зустрів Марею.

Вона не була схожа на його матір.

Ні вдачею, ні способом життя, ні тим, як мислила. Арієн визнав би таке порівняння примітивним.

І все-таки поруч із нею він уперше за багато років відчув щось знайоме з дитинства.

Можливість бодай на мить перестати виправдовуватися перед світом.

Марея була чутлива, та не піддатлива. Ласкава, та не м'якотіла. Коли сперечалася з ним, їй не йшлося про перемогу. Просто вона не вміла зраджувати тому, що так ясно бачила сама.

Спочатку це його захоплювало.

Поруч із нею часом поверталася та людина, яку він роками ховав за механізмами.

А потім він злякався.

Бо те, чого потребуєш, можна втратити.

А в Арієна вже було місце, куди він колись вертався з кожним своїм болем, аж поки одного дня світ не відібрав його.
Тож він заходився робити те саме, що й з усім, чого не хотів втратити.

Намагався зрозуміти.

Далі — передбачити.

Далі — взяти під контроль.

Він пам'ятав, що казала Марея. З ким зустрічається. Коли вертається додому. Кому довіряє. Хто на неї впливає. Що змушує її змінити думку.
Сам собі він пояснював це уважністю.

Згодом — турботою.

Зрештою — своїм правом.

І коли виявилося, що людину годі убезпечити так само, як фінансовий потік, у ньому став прокидатися гнів.

Марея не вкладалася в його систему.

Не давала собою володіти.

І коли він зрозумів, що вона не може бути його власністю, то зненавидів у ній саме те, за що колись любив.

Після її відходу у квартирі залишилося надто багато порядку.

Вона нічого не розбила. Не кричала. Не виставила його перед усіма чудовиськом, щоб він бодай мав від чого боронитися.

Вона пішла з тихим «ні».

Перші дні він запевняв себе, що вона повернеться.

Потім — що хтось на неї вплинув.

А тоді у його думках постав Єсаїр Давіон.

І з ним — той давній колір.

Золотий.

Дивно, як легко дві події, що їх розділяли десятиліття, могли торкнутись одна одної в душі людини.

Чужа дитина, яку відвозять із місця аварії.

Чоловік, що стоїть біля Мареї.

Обидва — авреліани.

В обох — золоте коло в очах.

Розум знав, що ніякого причинного зв'язку між ними немає.

Рані той зв'язок був непотрібний.

Арієн почав переконувати себе, що Марея ніколи й не могла по-справжньому належати до його світу. Що авреліани зрештою завжди оберуть своїх, хай скільки говорять про загальнолюдське, про рівність, про цивілізацію загалом.
У вирішальну хвилину, гадав він, вони вертаються до кола.

До золотого кола.

Цей знак він зненавидів задовго до того, як зізнався собі в цьому.

Найгіршим з усіх був для нього рід Давіонів.

Міф, із якого освічені люди сміялися, але якого так до кінця й не зреклися. Зцілення дотиком. Передчуття біди. Природа, що дослухається. Старі казки для цивілізації з біологічним штучним інтелектом, квантовими сенсорами й містами на іншій планеті.
І все-таки досить було Єсаїрові Давіону підвестися в залі Ради Союзу й вимовити одне речення — і люди замовкали.
Пізніше Арієн переглядав запис дебатів у Нітрі.

Зупинив його на Єсаїровому обличчі.

«Приватність людини треба захищати. Невидимість влади — ні».

Єсаїр стояв спокійно. Він не потребував ні тріумфу, ні лицедійства. Саме це й непокоїло Арієна.

Марнославного політика можна купити.

Демагога — викрити.

Значно важче керувати тим, хто не жадає влади, а здобуває її завдяки довірі інших.

Арієн наблизив зображення його очей.

На мить у них проступило золоте коло.

І світ довкола зник.

На якусь частку секунди до нього знову долинув запах обгорілої обшивки розбитого модуля.

Він почув голос медика:

Авреліанський регенеративний профіль.

Побачив материну руку.

Двері медичного модуля.

Золоті очі хлопчика.

І знову опинився в Нітрі.

Перед зображенням Єсаїра Давіона.

Від огиди Арієнові стиснуло шлунок.

— Ні, — сказав він у порожню кімнату.

Він ще не знав напевне, чому опирається.

Єсаїрові.

Мареї.

Авреліанам.

Системі, яка колись винесла рішення без тіні ненависті, та все одно відібрала в нього матір.

Може, й власному приниженню.

Усе це вже лежало в ньому так близько одне до одного, що він переставав їх розрізняти.

І саме цієї миті на робочій поверхні засвітилося сповіщення.

Повідомлення надійшло закритим каналом зв'язку, яким користувалися високопосадові керівники фондів, політичні радники й ті, хто не хотів, аби їхні розмови потрапили до звичайних архівів.
Імені відправника не було.

Повідомлення містило місце, час і одне-єдине речення:

Пан Торн хотів би поговорити про наслідки сьогоднішнього виступу.

Арієн перечитав його двічі.

Каєл Торн не обіймав офіційної посади, співмірної з його впливом. Не очолював ані уряду, ані центрального банку. Проте його ім'я спливало серед розпорядників статків, інвестиційних фондів, медіа, благодійних фундацій і політичних кампаній.
Люди називали його радником.

Ті, хто знав більше, обходилися без назви.

Арієн не видалив повідомлення.

Спершу він знову ввімкнув виступ Єсаїра.

Цього разу він дивився не на Єсаїра.

Знайшов у кадрі Каєла.

І помітив коротку мить, коли Каєл не дивився на промовця.

Він дивився на нього.

Арієн прийняв запрошення.

Наступного вечора вони зустрілися високо над Нітрою, у приміщенні, що офіційно належало фундації сприяння міждержавній економічній співпраці.
Каєл уже чекав.

— Пане Корвете.

— Пане Торне.

— Ваше ім'я я знаю давно.

— Це мало б мене втішити?

— Це мало б зробити вас обачнішим.

Каєл увімкнув запис конференції й зупинив на Єсаїрові.

— «Коли настане час спільної справи, вартість уже не сміє ходити в тіні, — прочитав він. — Що служить усім, має бути видимим для всіх».
Арієн чекав глузування.

Але побачив на обличчі Каєла дещо куди цікавіше.

Страх.

Каєл Торн боявся цієї ідеї.

Прозорість не становила для нього моральної проблеми. Вона загрожувала самому його існуванню. Якби всі фінансові потоки Еларіону можна було нанести на одну карту, вона показала б значно більше, ніж ухилення від податків.
Показала б політичні партії, фінансовані з тих самих джерел.

Медіа, що на людях ненавиділи одне одного, а за лаштунками належали тим самим грошам.

Фундації.

Банки.

Фонди.

І дім Торнів.

— У Давіона ще немає організації, — сказав Каєл. — Ні партії, ні апарату, ні закону.

— То чого ж ви його боїтеся?

— Бо люди розуміють, про що він говорить.

Каєл вимкнув зображення.

— Складні ідеї можна поховати в комісіях. Прості поширюються самі.

Арієн відкинувся на спинку крісла.

— Ви запросили мене, щоб сказати, що злякалися одного авреліанина?

— Я запросив вас, бо ви його не боїтеся.

— Не боюся.

Каєл трохи помовчав.

— Ви його ненавидите.

Арієн відчув, як напружилися м'язи на шиї.

— Ви замало про мене знаєте.

— Я знаю, як ви на нього дивилися.

— Погляд — не доказ.

— Я не шукаю доказів. Шукаю мотив.

Арієн підвівся.

Каєл не став його зупиняти.

— Ви тут не через Марею Ліорен, — промовив він.

Арієн зупинився.

— Це лише завдяки їй ваша давня ненависть знову навчилася говорити.

Цього разу Арієн різко обернувся.

Каєл і не підозрював, як точно поцілив.

Він не знав про аварію.

Про матір.

Про хлопчика.

Про золоті очі за дверима, що зачинялися.

А таким, як Каєл, і не треба було знати, звідки взялася рана. Досить було впізнати, що вона є.

— Чого ви від мене хочете? — запитав Арієн.

— Поки що нічого.

— Тоді могли мене не кликати.

— Хочу запропонувати вам підтримку.

Арієн поволі сів.

— Для чого?

Каєл вивів на екран огляд наукових та фінансових установ.

— Ви працюєте з консорціумами. Знаєтеся на різних валютах, правових системах і юрисдикціях. Розробляли засади біологічної безпеки.

— Усе в межах закону.

— Авжеж.

Каєл промовив це слово так спокійно, що воно втратило будь-який зміст.

— Доми й фундації, з якими я співпрацюю, шукають людей, здатних аналізувати довгострокові ризики для цивілізації. Економічні. Політичні. Соціальні. Генетичні.

Арієн глянув на нього.

— Авреліанські?

Каєл відповів не відразу.

— І авреліанські, якщо ви вбачаєте в них ризик.

Тієї миті перед ним не відкрився план.

Відчинилися двері.

Каєл пропонував йому гроші, підтримку юристів, фундацій і наукових центрів. Людей, готових вислухати навіть ті запитання, яких він досі не наважувався вимовити.

— А що хочете натомість?

— Інформації. Куди веде ідея Єсаїра. Хто її підтримує. І які є можливості зупинити її поширення, доки моральне гасло не стало політичною програмою.

— Хочете його дискредитувати?

— Якщо вдасться.

— А якщо ні?

Каєл пильно подивився на нього.

— Тоді знадобиться точніший аналіз.

Більше можна було не казати.

Після зустрічі Арієн почав читати про авреліанську спадковість.

Спершу запевняв себе, що це професійна цікавість.

Він читав про те, що діти успадковують від батьків. Про переплетіння родів. Про золоте коло й усе те, що воно означало для тих, хто з ним народився.
Біологія.

Сама лише біологія.

Точнісінько як у звіті про материну смерть.

Що більше він читав, то ближче сходилися в ньому дві частини його життя, які він досі тримав нарізно.

Дитина, що втратила матір.

І чоловік, який мусив пояснити собі світ і не зізнатися, що ним досі керує та дитина.

Він узявся робити нотатки.

Моральний авторитет без мандата виборців.

Спадкоємність роду як політичний капітал.

Давіон — символ, що відмовляється бути символом, а тому діє ще сильніше.

Прозорість як знаряддя авреліанського морального впливу.

Останнє речення було неправдиве.

Прозорість не була авреліанською. Єсаїр пропонував її як спільну для всіх систему.

А Арієн уже відштовхувався не від дійсності.

Починав із висновку, до якого мусив дійти.

А розумна людина, що наперед обрала висновок, часом буває небезпечніша за дурня.

Бо дурень не спроможний прокласти бездоганний шлях до хибної думки.

Арієн — спроможний.

Що більше він писав, то менше усвідомлював, що пише не про авреліан.

Він писав про хлопчика перед зоопарком.

Про браму, яка не відчинилася, бо він не виконав умову.

Про матір серед уламків.

Про двері медичного модуля, що відчинилися для когось іншого.

Про Марею, що зачинила за собою двері.

Забагато було дверей у його житті.

І Арієн вирішив, що більше ніколи не буде тим, хто залишається перед ними.

Якось увечері Марея відповіла на давнє його повідомлення.

Арієне, я не повернуся. Те, що сталося між нами, не було помилкою. Ти перейшов межу. Бажаю тобі одного дня знайти силу визнати це.
Він перечитував його знову й знову.

Найдужче розлютило його останнє речення.

Саме тому, що воно було правдиве.

Через три дні він побачив запис відкритої дискусії в Ауріолі. Єсаїр говорив там про архіви. Марея сиділа серед слухачів.
Коли Єсаїр закінчив, їхні погляди на мить зустрілися.

У цьому не було нічого, що могло б правити за доказ.

Але Арієн побачив у цьому все.

Він зупинив запис.

Єсаїр.

Марея.

Золоте коло.

І десь у глибині, під усіма тими роками освіти, впливу й самовладання, дев'ятирічний хлопчик усе ще тримав у руках майже складений кубик.
На робочій поверхні він відкрив перелік наукових фундацій.

Біля кількох світилися нові дозволи.

Розширений доступ схвалено правлінням фонду.

Каєл дотримав слова.

Тепер Арієн міг висувати стратегічні проєкти й розраховувати на поради та підтримку людей, яких іще вчора навіть не знав.
Поки що нічого злочинного в цьому не було.

Дослідження з біологічної безпеки були потрібні.

Вивчення спадковості різних народів могло рятувати життя.

Моделювання системних ризиків було ознакою відповідального управління цивілізацією.

Кожен інструмент мав законне застосування.

Вирішальним було те, у чиїх руках вони одного дня опиняться разом.

Арієн знав ціну впливу, який дістався йому. Знав, які можливості дає довіра. І як легко чужа довіра може виявитися довірою до людини, якої ніхто насправді не знав.
Він довго дивився на можливості, що відкрилися перед ним.

Людина стає злочинцем не конче в мить першого злочину.

Часом межу переступають набагато раніше.

У ту мить, коли людина бачить можливість знищити іншого і замість запитати себе «*чи смію я?*» запитує «*як би це зробити?*».
Арієн іще нічого не замовив.

Не звернувся до жодної лабораторії.

Конкретного плану він не мав.

Та вже мав покровителя.

Доступ.

І певність, що люди готові послужити намірові, про який, якби знали правду, навіть слухати не схотіли б.
Уночі він вийшов на терасу.

Внизу сяяла Нітра. Над містом пливли кораблі — до орбітального кільця й далі, до Таерону.
Світ був точний.

Поєднаний.

Керований.

Арієн згадав батька.

Вони вчинили правильно.

Згадав матір.

Правила не мають звільняти нас від потреби відчувати.

Десятиліттями ці дві фрази стояли в його пам'яті одна супроти одної.

Зрештою він обрав батькову.

Не тому, що пробачив батькові.

Просто з нею можна було працювати.

Якщо людськими рішеннями керують механізми, досить заволодіти механізмами.

Установи дотримуватимуться своїх правил. На це він покладався.
А коли відповідальність ніби лежить на всіх, кому спаде на думку взяти на себе всю провину?

Арієн глянув на місто.

— Особистих рішень не існує, — тихо сказав він.

Ця фраза йому сподобалася.

Звучала як філософія.

А насправді в ній досі плакала дитина перед замкненою брамою.

За його спиною на робочій поверхні чекало повідомлення з канцелярії дому Торнів.

Фінансову й правову підтримку підготовлено. Подайте перший нарис проєкту.

Арієн повернувся до кімнати.

Дозрівши, ненависть перестає кричати.

Вона починає розпоряджатися.

Перші двері відчинив йому Каєл.

А Еларіон, велика цивілізація під великим сонцем, за тими дверима все ще пропонував йому надто багато коридорів.

14. Земля: Початок нового покоління

На землю вже сходив вечір, а Єрусалим лишався за їхніми спинами, мов іще не затягнута рана. Учні сиділи в домі за зачиненими дверима. Ніхто не говорив уголос. Кожен носив у собі свій сором: Петро — своє зречення, Тома — своє невір'я, решта — втечу, мовчання і страх.

І враз повітря в кімнаті змінилося.

Не було чути ні кроків, ані рипу дверей. Він просто раптом стояв поміж ними.

Ісус.

Ісус стояв поміж ними живий і спокійний, надто справжній, щоб бути спогадом, тінню чи маренням, породженим відчаєм. На його обличчі біль уже не мав останнього слова.

— Мир вам, — сказав він.

Ніхто не ворухнувся. Дехто відсахнувся, інші впали навколішки. Петро затулив обличчя руками. Іван безгучно заплакав. Тома дивився так, ніби за одну мить розпався цілий світ, який він вибудував на сумнівах.

Ісус підніс руки. На зап'ястках видніли сліди від цвяхів. Тоді відгорнув одежу й показав бік, з якого ще кілька днів тому витекли кров і вода.

— Це я, — сказав він тихо. — Ви торкаєтесь не сну. Не марної надії. Торкаєтесь того, чого смерть не змогла втримати.

Тома підійшов, наче людина, що боїться того, у чому ось-ось переконається. Він хотів торкнутися рани, та рука завмерла в повітрі. Уся його вперта певність зламалася.

— Господь мій, — прошепотів він, — і Бог мій.

Ісус глянув на нього без докору.

— Ти увірував, бо побачив. Та прийдуть ті, хто не побачить, а в них горітиме той самий вогонь.

Потім сів поміж ними, ніби повернувся з недовгої дороги, а не з царства смерті. Попросив їсти. Йому подали шматок печеної риби й трохи хліба. Він їв перед ними, неквапно, як завжди, і саме ця буденність приголомшувала дужче за чудо. Адже дух не їсть. Сон не переломлює хліба. Спогад не дивиться людині в очі.

Коли доїв, заговорив із ними про Писання. Про Мойсея, про пророків, про слова, які вони чули все життя і які аж тепер відчинилися перед ними, наче брами. Він

говорив, що Син Людський мусив зійти аж туди, куди люди найбільше бояться зазирнути, аби показати їм: і там Бог не втратив влади над світом.

— Ви гадали, що хрест — то кінець, — сказав він. — Та хрест був місцем, де людська влада вичерпала себе до останку. Там, де людина показала, що здатна вчинити Богові, Бог показав, що здатен вчинити людині: простити її.

Згодом вони пішли на північ, до води, де він колись уперше покликав їх. Тиверіадське море було тихе, ніч лежала на ньому темним покривалом. Петро сказав, що йде ловити рибу, й інші пішли з ним. Цілу ніч закидали сіті й нічого не впіймали. На світанку на березі стояв чоловік.

— Діти, — гукнув він, — чи маєте щось їсти?

— Не маємо, — відповіли вони.

— Закиньте сіть праворуч від човна.

Вони так і зробили. Сіть наповнилася так швидко, що вони вже не могли її витягти. Іван зблід і глянув на Петра.

— Це Господь.

Петро, не роздумуючи, кинувся у воду. Брів до берега, наче з кожним кроком намагався вернутися в час перед тією ніччю, коли тричі сказав, що не знає його.

На березі вже горів вогонь. На жаринах лежали риба і хліб. Ісус стояв біля вогню, обличчя його освітлювало ранкове світло. Неподалік стояла Марія Магдалина. Мовчала, та мовчання її було інше, ніж в інших. Не було в ньому ні сорому, ні страху. Радше тихе знання, ніби вона від самого початку відала, що не в смерті судилося скінчитися їхній історії.

Їли разом. Ніхто не наважився запитати його: «Хто ти?» Бо всі знали.

Коли доїли, Ісус обернувся до Петра.

— Симоне, сину Іванів, — промовив він, — чи любиш мене більше, ніж оці?

Петро опустив очі.

— Господи, ти знаєш, що ти мені любий.

Ісус кивнув.

— Паси ягнят моїх.

Затріщав вогонь. Петро звів очі, та Ісус знову спитав його:

— Симоне, сину Іванів, чи любиш мене?

Петрів голос затремтів.

— Так, Господи. Ти знаєш, що ти мені любий.

— Паси вівці мої.

Утретє Ісус спитав:

— Симоне, сину Іванів, чи любий я тобі?

Тоді Петрові заболіло все, що в ньому досі вдавало, ніби загоїлося. Три запитання упали в три зречення. Три відповіді здіймалися з трьох ран.

— Господи, — озвався Петро, — ти все знаєш. Знаєш, що ти мені любий.

Ісус дивився на нього довго й серйозно.

— Паси вівці мої.

І тоді Петро зрозумів, що простити — не означає забути. Це означає довірити справу людині, яка вже знає власну слабкість.

Тоді Ісус вивів їх на гору. Там стояли одинадцятеро, Марія Магдалина і ще кілька людей, які йшли за ними від Галилеї аж до Єрусалима. Під ними розляглася земля, якій ще довго судилося бути поділеною між імперіями, жерцями, купцями, мечами і страхом. Над ними розкрилося небо. Воно не обіцяло втечі, радше нагадувало, що світові є куди вийти за межі власної жорстокості.

Ісус промовив:

— Дано мені владу, якої люди не могли у мене забрати, бо не вони її мені дали. Тож ідіть і навчайте народи. Не мечем. Не страхом. Не жадобою панувати. Навчайте їх бачити. Навчайте любити правду більше, ніж власну вигоду. Навчайте прощати, та не служити лжі. Хрестіть їх у життя, в якому людина вже не належить тільки собі.

Одні впали навколішки. Інші плакали. А дехто й досі мав сумніви, бо й перед чудом людське серце залишається людським серцем.

Ісус підійшов ближче.

— Не буду з вами так, як був досі, — сказав він. — Але буду з вами по всі дні, у кожній людині, яка прокинеться зі сну власного страху. Буду у свідомості, що пізнає саму себе. Буду в кожному, хто зрозуміє: Царство Боже приходить не палацом із хмар, а світлом усередині людини.

Тоді він обернувся до Марії Магдалини.

Це був не жест учителя до учениці. У ньому було щось давніше, глибше, тихіше. Як коли дві ріки після довгих блукань знову знаходять одна одну в одному річищі.

Марія підійшла, і на мить їхні руки зустрілися. Петро це бачив. Іван також. Ніхто нічого не сказав.

Ісус востаннє глянув на Петра.

— Ти залишайся з отарою, — сказав йому. — Коли вони розбігатимуться, ти збиратимеш їх докупи. Нагадуватимеш їм про хліб, вогонь і море. Розповідатимеш їм, що я воскрес.

Петро хотів був заперечити, та Ісус спинив його поглядом.

— А ти, — обернувся він до Івана, — несеш слово. Збережи те, що бачив, а надто те, що зрозумів.

Тоді промовив до всіх:

— Не все, що бере початок у Бозі, мусить бути на очах у світу. Є діла, які ростуть потай. Є насіння, яке має впасти далеко від храмів, далеко від престолів, далеко від тих, хто хотів би ним володіти.

Марія Магдалина стояла поруч, вітер ворухнув її волосся. На її обличчі не було подиву. Радше згода людини, яка вже знала дорогу.

— Прийде час, — вів далі Ісус, — коли народяться люди, які нестимуть не моє ім'я, наче знамено, а мою свідомість, наче полум'я. Вони не правитимуть світом із палаців. Вони змінюватимуть його, бо бачитимуть далі за інших. Народжуватимуться серед різних народів, у різні часи, у тілах звичайних людей. І щоразу, як світ наближатиметься до прірви, дехто з них згадає.

Учні не все розуміли. Можливо, й не могли. Слова, які вони чули, були більші за їхні життя.

На небі ворухнулася ясна хмара. Не колісниця, яка мала забрати його в них на очах, а завіса, якій належало приховати шлях, ще не дозволений їхньому пізнанню. Ісус підніс руки й поблагословив їх.

— Будьте моїми свідками, — сказав він. — Аж до краю землі.

А тоді ступив назад — у світло.

Одні бачили, як хмара забрала його з-перед їхніх очей. Інші заприсяглися б, що він вознісся. А дехто, зокрема Іван, до кінця життя так і не знав, де тієї миті розкрилося небо — над ними чи в них самих.

Коли світло згасло, вони ще стояли на горі й дивилися в порожнечу.

Двоє мужів у білому з'явилися біля них, наче тиха відповідь на запитання, якого ніхто не зважився вимовити.

— Чого ви дивитесь у небо? — спитав один із них. — Той, хто пішов, не зник. Лише ступив на шлях, якого ви ще не вмієте простежити.

Петро знов обернувся до товаришів. На обличчі його були сльози, але й твердість, якої раніше не було.

— Ходімо, — промовив він. — Ми маємо пасти його овець.

А далеко від них, там, де дорога губилася серед скель і ранкового світла, ішли пліч-о-пліч двоє. Чоловік і жінка. Вони не втікали від світу. Вони тихо несли його майбутнє, щоб колись сам світ знайшов його в собі.

Позаду залишилися Єрусалим, хрест, порожній гріб, вогонь на березі й отара, доручена Петрові.

Попереду була дорога, про яку ще не скоро мали написати книги.

І все ж на цій дорозі судилося колись народитися новому поколінню людей — не сильніших тілом, не багатших маєтками, а ясніших свідомістю. Людей, які пам'ятатимуть, не знаючи звідки. Людей, які у вирішальні миті історії почують у собі тихий голос:

Прокинься.

Бо царство починається не на престолі.

Воно починається в людині, яка усвідомлює, що вона усвідомлює, і робить із цього належні висновки.

Частина II. Один злочин, поділений на частини

15. 30 валют

Гроші не мають наміру.

Вони не вміють ненавидіти, заздрити чи прагнути помсти. Не знають, що купують: хліб, ліки, голос політика чи чиюсь майбутню смерть. Знають тільки напрям, вартість і рахунок, на якому ненадовго затримаються.
Намір їм дає людина.

А людина вже давно навчилася відокремлювати гроші від власного імені.

Каєл Торн прийняв Арієна в тій самій кімнаті, де вони зустрілися вперше. Високо над Нітрою, за стіною з темного скла. Місто внизу світилося, мов велетенське плетиво нервів. Між вежами струменіли транспортні потоки, річка відбивала вогні, удалині над обрієм здіймалося орбітальне кільце.
Стіл між ними був порожній.

Каєл поклав на нього долоню.

З’явилася карта Еларіону.

Сорок держав.

Тридцять чинних валют.

Сотні банків.

Тисячі фондів, фундацій, керівних компаній, юридичних контор і реєстрів власності, які знали одне про одного рівно стільки, скільки вимагав закон.
— Що ви тут бачите? — спитав Каєл.

Арієн вдивився в карту.

— Роздробленість.

— Політик сказав би: розмаїття.

— Банкір сказав би: можливість.

Каєл усміхнувся.

— Тому я вас і запросив.

Він торкнувся однієї з північних областей. Засвітилася валюта Північного союзу. Тоді відкрив державу на південному архіпелазі. Терініт. Що Арієн знав про людей, для яких там берегли гроші? Навдивовижу мало.
Їх сполучила лінія.

Арієн дивився, як платіж полишає північ, минає Терініт і зрештою повертається до Союзу. На кожній ділянці шляху в нього була інша історія.
Ті самі гроші.

Три правові форми.

Чотири призначення.

Жодного імені.

— Союз знає свою частину цієї історії, — сказав Каєл. — Терініт — свою. Решта бачать те, що відбулося в них перед очима. І кожен запис правильний.
— А цілого не бачить ніхто.

— Ціле — небезпечне поняття. Політики його не люблять.

Рухом руки Каєл відкрив інші потоки. Їх були сотні. Одні вели до транспортних компаній, інші — до медіа, політичних фундацій, дослідницьких центрів та страхових товариств.
Одна лінія вела до Карського поясу, де вже третій рік дві держави воювали за доступ до покладів енергоносіїв.
— Ви постачаєте їм зброю, — сказав Арієн.

Каєл і не поворухнувся.

— Одна компанія, у якій фонд під управлінням мого дому має міноритарну частку, постачає одній зі сторін оборонне обладнання.
— А другій?

— Кредити на відбудову зруйнованих міст.

Арієн глянув на нього.

— Відбудова ще не почалася.

— Саме тому умови вигідні.

Каєл закрив шар воєнних даних. Зробив це без сорому й без гордості. Як людина, що перекладає документ з одного краю стола на другий.

— Я кажу це не для того, щоб вас вразити, — промовив він. — Хочу, щоб ви зрозуміли, в якому світі живете. Влада нікуди не зникає. Поодинці обличчя влади можуть здаватися цілком безневинними.

— І чого ви від мене чекаєте?

— Проєкту в загальних рисах.

— Проєкту чого?

— Вирішувати вам.

Арієн відвернувся до вікна.

Від їхньої першої зустрічі він думав про те, чого насправді хоче. Думки його поверталися до Єсаїра, Мареї та золотого кола, але сказати Каєлові про них отак, без прикрас, він не міг. Це прозвучало б дріб'язково. Надто особисто. Смішно.

Хотів, щоб Марея зрозуміла, що пішла від людини, величі якої їй не дано було осягнути.

Хотів, щоб Єсаїр перестав поставати перед людьми живою моральною відповіддю на запитання, якого ще ніхто до пуття не поставив.

Хотів, щоб авреліани перестали дивитися на світ очима старої легенди, за якою їм належало особливе місце в історії.

Але передусім хотів, щоб щось зламалося.

Не все.

Лише настільки, щоб люди перестали вірити, ніби Єсаїр Давіон може показати шлях, яким безпечно йти.

— Біологічна безпека, — промовив Арієн.

Каєл не поворухнувся.

— Продовжуйте.

— Три гілки Еларіону різняться між собою. Лікарі це знають, політики ж говорять про це обережно. Надто обережно. Ніхто не знає, як світ зустрів би лихо, що вдарило б по одних значно болючіше, ніж по інших.

— Хочете досліджувати таку небезпеку?

Арієн обернувся.

— Хочу дослідити, наскільки готова наша цивілізація.

Каєл усміхнувся.

Не тому, що повірив.

Тому, що оцінив формулювання.

— Це потребуватиме роботи.

— І довіри.

— Знайдете людей?

— Люди є.

— Вам потрібне політичне прикриття.

— Мені потрібна підтримка. Слова мають значення.

Каєл відкинувся на спинку крісла.

— А що ж за цим стоїть?

Арієн мовчав на секунду довше, ніж треба.

— Про це вони не знатимуть.

На карті Еларіону все ще світилися тридцять валют.

Кожна мала свою вартість, свої правила, свою історію і свої кордони. Поміж ними гроші стільки разів міняли подобу, що з кожним обміном, здавалося, губили частку свого минулого.

Каєл збільшив карту.

— Ви отримаєте кошти, — сказав він. — І можливість розпочати задумане.

— А компанії?

— Це залежить від того, чого ви від них хочете.

— А справжні власники?

— Вам знайомі такі імена, яких немає на жодній карті.

— Хто буде цим керувати?

— Ніхто.

Арієн глянув на нього.

Каєл повів далі:

— Ви знатимете, чого хочете. А ті, хто вам довіриться, думатимуть, що роблять добро. Якщо вони колись довідаються, чому ви прийшли до них, то навряд чи захочуть згадувати цю розмову.

— А якщо довідаються?

— Навіть тоді їм буде непросто зрозуміти, що сталося.

Арієн знову глянув на тридцять валют.

— Скільки з них будуть нашими?

Каєл знизав плечима.

— Досить, щоб ви могли почати.

Гроші не мали наміру.

Але тієї ночі вони дістали напрям.

І прямували до рани, яка ще не мала імені.

16. Рана отримує бюджет

Арієн працював три дні, не виходячи з помешкання.

Штор не запинав. За вікнами Нітра переходила з ранку у вечір, із вечора у ніч, з ночі — знову в холодне світло. На столі нагромаджувалися лише порожні посудини з-під напоїв. Решта існувала в шарах над робочою поверхнею.

Спершу він написав назву:

Програма планетарної біологічної стійкості.

Дивився на неї так довго, що врешті стер.

Завелика.

Надто цілісна.

Надто помітна.

Перед ним проступали питання, на які люди справді прагнули відповіді.

Що означає захист для кожної з трьох гілок?

Чого ми ще не знаємо про власну вразливість?

Чи вчасно почують хворого?

Чи в безпеці довірені державі таємниці?

Що станеться із суспільством, якщо одні постраждають більше за інших?

Чи зможе наука застерегти від майбутньої біди?

Кожне питання було законне.

Деякі навіть нагальні.

Він налічив двадцять три проєкти.

В огляді вони охоплювали одинадцять галузей.

Дані.

Моделювання.

Етика.

Обчислювальні ресурси.

Медицина.

Дослідження довголіття.

Правові засади.

Допомога в кризових ситуаціях.

Захист спадщини.

Оповіщення населення про небезпеку.

Стійкість інфраструктури.

Жоден рядок не видавав його справжнього наміру.

Той існував лише в його голові.

На четвертий день прийшла людина з дому Торнів. Її ім'я нічого не сказало б Арієнові. Чоловік відрекомендувався просто фінансовим координатором.
Він був молодший, ніж очікував Арієн. Обличчя мав таке звичайне, що це здавалося професійною рисою.

— Пан Торн просить попередню оцінку обсягу робіт, — сказав він.

Арієн відкрив йому перелік проєктів.

Координатор переглядав їх без зайвих запитань. Біологія його не цікавила. Він хотів знати, до чого їх зобов'язує кожна обіцянка і чиї інтереси вона зачіпає.

— Це дослідження для лікарів? — запитав він, спинившись на одному з пунктів.

— Так.

— Воно матиме підтримку.

— Ви навіть не запитали, кому це потрібно.

— Про це йтиметься в заявці.

Арієн насупився.

— Результат має бути придатний до вжитку.

— Ви отримаєте те, заради чого звернулися до нас. Так само як і ті, хто вам повірить, отримають обіцянку.
На наступному проєкті він зупинився.

— А тут ідеться про те, як медицина зустріне біду. Страховики цим цікавляться.

— Навіщо це страховикам?

— Їм треба знати, чи вистачить резерву, якщо станеться лихо.

— Мене цікавить здоров'я людей, а не страхування.

— Кожного цікавить своє.

Координатор перейшов до наступного пункту.

— Значні обчислювальні ресурси.

— Біологічний ШІ.

— Таерон.

— Чому?

— Там до таких замовлень звикли.

Арієн стежив, як його думки перетворюються на бухгалтерські статті.

Те, що ще кілька днів тому існувало лише як невиразне бажання зашкодити Єсаїрові, обростало рядками кошторису, строками виконання й правовими формами.

Рана отримувала бюджет.

У бюджеті не було такої статті, як ненависть.

Помста не мала в ньому окремого рядка.

У ньому були послуги, аудити, ліцензії, наукові гранти й оренда обчислювальних ресурсів.

Можна було прочитати весь документ і не знайти нічого, чого варто було б соромитися.

— Яка буде загальна сума? — запитав Арієн.

Координатор назвав число.

Воно було більше, ніж він сподівався.

— Це помітять.

— Навряд чи зрозуміють, на що дивляться.

— Хтось може поцікавитися одержувачами.

— Якби хтось уже мав підстави щось запідозрити. А хіба є такі підстави?

— А як з'являться?

— Тоді буде пізно.

Координатор сказав це спокійно, без злості. Наче описував розбіжність у часі між двома системами.

Арієн відвернувся.

У сусідньому шарі він і досі зберігав останнє повідомлення Мареї.

Особисті рішення ніколи не залишаються особистими.

Він написав їй ці слова як погрозу, та останніми днями вони дедалі більше скидалися йому на закон. Марея ухвалила особисте рішення. Пішла. Вибрала життя без нього. Єсаїр ухвалив особисте рішення. Підвівся в залі й висловив думку.

Каєл ухвалив особисте рішення. Відкрив фінансові коридори.

А тепер Арієн ухвалював своє.

Кожне рішення зачіпало інших людей.

Різниця була лише в тому, як далеко воно сягало.

— У пана Торна є ще одне запитання, — сказав координатор.

— Яке?

— Який результат ви вважали б прийнятним?

Арієн повільно обернувся до нього.

— Результат досліджень?

— Проєкту.

Уперше він завагався.

Уявив собі Єсаїра хворим. Не мертвим. Просто слабким. Позбавленим тієї спокійної впевненості, яка так вабила інших. Уявив авреліан, змушених благати держави про захист. Уявив громадськість, яка перестає питати про прозорість і починає боятися біологічних відмінностей.

Уявив Марею, яка зрозуміє, що Єсаїр не є недоторканним.

— Доказ уразливості, — сказав він.

Координатор чекав.

— Чиєї?

— Авреліан.

— І Єсаїра Давіона?

Арієн мовчав.

Цього вистачило.

Координатор закрив документ.

— Перший начерк буде готовий за десять днів.

Коли він пішов, у квартирі запанувала тиша.

Арієн відкрив один з авреліанських медичних архівів, доступних для наукової роботи. Там не було ні імен, ані особистих записів. Історію народу там розповідали мовою цифр. Навіть золоте коло мало своє сухе наукове визначення.

Він читав про нього як про біологічну властивість.

Читав про золоте коло, яке перестало бути знаком.

Про світло душі в тексті не згадувалося.

Лишився набір ознак, що піддавалися вимірюванню.

Це його заспокоїло.

Людині легше зважитися завдати болю символові, якщо спершу обернути його на дані.

17. Фундації захисту

Першу фундацію заснували сімнадцять років тому.

Називалася вона Фундацією захисту майбутніх поколінь і підтримувала дослідження, покликані запобігти передачі спадкових хвороб дітям.

Громадськість знала її з розповідей родин, яким вона допомогла оплатити лікування.

Її представники виступали в школах, у лікарнях і на політичних дебатах. Щороку вона видавала звіт із безліччю фотографій дітей, лікарів, дослідників.

Імені Каєла Торна там не було ніде.

Власне, фундація нікому не належала. Були правління, установчий капітал, зовнішні аудитори, угода з розпорядником майна. Іще були фонд у Терініті, юридична контора й інші розпорядники. І людей цих поєднувало щось вагоміше за імена в паперах.

У кінці ланцюга імені не було.

Було право вирішувати.

Каєлові ні до чого було володіти фундацією. Досить, що люди, які розпоряджалися її коштами, знали, на чий дзвінок не відповідають відмовою.

Друга фундація захищала системи охорони здоров'я від майбутніх пандемій.

Третя підтримувала безпечний розвиток штучного інтелекту.

Четверта займалася етикою використання генетичних даних.

П'ята допомагала регіонам, що постраждали від війни в Карському поясі.

Кожна мала добру назву.

Влада охоче вбирається у слова, проти яких важко заперечити.

Захист.

Безпека.

Майбутнє.

Діти.

Мир.

Ніхто не засновує Фундації невидимого впливу.

Нерай Саел сиділа в Шарі й дивилася на платіж, надто незначний для серйозної справи й надто дивний, щоб відкласти її.

Він походив з одного із закладів «Вести».

Не безпосередньо.

В аналітичному огляді було виділено три платежі від пов'язаних із «Вестою» компаній на користь фундацій захисту здоров'я. Кожен мав законне призначення. Нерай зацікавило, коли саме вони надійшли і які подібні між собою, дарма що платників було кілька.

— Ти гадаєш, що ресторан фінансує генетичні дослідження? — запитав Тарен Восс.

— Я нічого не гадаю.

— Це твоя найзвичніша думка.

Нерай збільшила шкалу часу.

— Справа не в цьому одному платежі. Глянь на інші заклади.

Тарен сів поруч.

На часовій шкалі повторювалося дещо інше: невдовзі після кожного такого платежу з'являлася нова заявка на дослідження.

— «Веста» підтримує чимало добрих справ, — сказав Тарен.

— Сама «Веста» нічого не підтримує, — сказала Нерай. — Пожертви надсилають компанії, які живуть з її закладів.

— Для публічного звіту це звучить гірше.

— Чому нові заявки з'являються саме після цих пожертв?

— Податкове планування.

— Можливо.

— Дбають про репутацію.

— Можливо.

— Когось у «Вести» совість мучить.

Нерай подивилася на нього.

— Оце поки що найменш імовірне пояснення.

Тарен відкрив відомості про фундації.

Усі вони діяли законно.

Пожертви декларували за належними в кожній державі правилами. Десь наводили лише загальні суми. Фундації зазначали ціль видатків, та за цими цифрами

не завжди було видно людей. Наукові гранти охороняла комерційна й академічна таємниця.

— Можемо запросити перелік проєктів, — сказав Тарен.

— Але не всі договори.

— Ні.

— І не завдання.

— Ні.

— І не імена кінцевих донорів.

— У деяких державах — ні.

Нерай відкинулася на спинку крісла.

— То що ж ми побачимо?

— Те, що дозволить закон.

— Закон дозволить нам побачити назву фундації, задекларовану мету й загальну суму допомоги. Хто прийняв рішення, кому заплатили і заради якої відповіді взялися за дослідження — цього ми не побачимо.

Тарен трохи помовчав.

— Підстав підозрювати злочин у нас досі немає.

— Знаю.

— І гроші «Вести» цілком можуть мати законне походження.

— Знаю.

— І фундації, може, роблять саме те, що й обіцяють.

— Це теж знаю.

Тарен ледь усміхнувся до неї.

— То чого в тебе такий вигляд, ніби ти вже ладна когось заарештувати?

— Бо тут усе може бути невинне, а проте хтось усе це влаштував.

На робочій поверхні з'явилася відповідь одного з банків. У повній історії платежів їм відмовили, бо вони не обґрунтували підозри у вчиненні тяжкого злочину.

Нерай перечитала повідомлення двічі.

Їм треба було побачити рух коштів, щоб дізнатися, чи є підстави для підозри.

І потрібні були підстави для підозри, щоб їм дозволили побачити рух коштів.

Тарен вказав на один із проєктів, підтриманих фундацією.

— Глянь.

Грант одержав дослідницький центр в Ауріолі. Там вивчали, як відновлюється здоров'я авреліан.

— Це ж може бути дослідження довголіття, — сказав він.

— Може.

— Зараз про це всі говорять.

Медицина стояла на порозі визначального відкриття. Експериментальні методи лікування вже істотно сповільнювали старіння, відновлювали ушкоджені органи й продовжували життя. Кожне дослідження авреліанської регенерації могло бути цілком правомірним кроком на шляху до життя без природного кінця.

А того, іншого питання Нерай іще не знала.

— Познач усі біологічні проєкти, — сказала вона.

— На якій підставі?

— За джерелом фінансування.

— Джерела різні.

— Формально.

— Нерай.

— Просто познач. Ми не розпочинаємо розслідування. Шукаємо, що повторюється.

Тарен послухався.

Перед ними з'явилося дев'ять проєктів.

Відновлення здоров'я.

Стійкість до недуг.

Біологічні дослідження.

Безпека медичних архівів.

Готовність регіонів до епідемій.

Захист обчислювальних систем.

Зв'язок у кризових ситуаціях.

Страхування від наслідків хвороб.

Етичне використання генетичних даних.

Поодинці вони не мали нічого спільного.

Разом скидалися на частини запитання, якого ще ніхто не вимовив.

Нерай відкрила справу «Вести» й додала нову примітку:

Можливий зв'язок між науковими проєктами, які підтримують незалежні за документами фундації. Спільну мету не встановлено.

Система вимагала оцінки ризику.

Не встановлено.

Вона підтвердила запис.

— Знаєш, що дивно? — озвався Тарен.

— Багато чого.

— У Фундації допомоги Карському поясу той самий розпорядник, що й у Фундації біологічної безпеки.

Нерай відкрила запис.

Це була правда.

Одна фундація фінансувала польові шпиталі й допомогу біженцям.

Друга — медичні симуляції.

Майно обох перебувало в управлінні того самого фонду з Терініту.

— А фонд? — спитала вона.

Тарен перевірив реєстр.

— Ім'я кінцевого власника захищене.

Нерай глянула на плетиво ліній.

З одного боку — війна.

З другого — біологічні дослідження.

Між ними — гроші без імені.

Вона тоді ще й не здогадувалася, що перед нею дві частини її майбутньої промови на Конвенті.

Бачила лише фундації.

І кожна запевняла, що від чогось захищає.

18. БІО-ШІ без ненависті

Біологічний штучний інтелект не мав обличчя.

У давніх фільмах машинам давали очі й голос, змушували їх рухатися по-людському. Щоб довіряти розумові чи боятися його, люди мали бачити в ньому істоту.
Справжні системи вже не потребували такого театру.

БІО-ШІ, до якого дістав доступ Арієн, існував у розподілених обчислювальних центрах на Таероні. У нього не було ані єдиного ядра, ані єдиного місця. Він увібрав у себе багаторічний досвід медицини, пам'ять про хвороби й знання про живий світ.
Він знаходив зв'язки, на розкриття яких команді науковців знадобилися б роки.

Ним послуговувалися, розробляючи нові методи лікування.

Відновлюючи органи.

Прогнозуючи спадкові захворювання.

Оберігаючи майбутні покоління.

Він не був злим.

Саме це й було в ньому найнебезпечніше.

Між Арієном і машиною стояли люди, які вірили, що працюють задля добра.
У фундації хотіли допомогти хворим.

Дослідницький центр шукав способу продовжити людям життя.
Страховики думали про тих, хто залишиться без підтримки.

Комісію з етики турбувала недоторканність довірених науковцям таємниць.
БІО-ШІ відповідав на поставлені запитання.

Він не здогадувався, хто чекає на ці відповіді.

Арієн сидів перед робочою поверхнею, не зводячи з них очей.

Спершу надходили загальні результати. Статистичні відмінності, приблизні оцінки, застереження від хибних тлумачень.
Потім за ними почали проступати глибші зв'язки.

Наука розповідала йому про людей із золотим колом. Не про слабкість. Більшість авреліан були здорові, а дечим навіть витриваліші за представників інших гілок.

Але й у переваги є межа.

Ніхто з живих не стоїть поза небезпекою.

Арієн нерухомо читав результати.

Машина не пропонувала йому зброї.

Вона говорила йому про вразливість.

Кожну відповідь супроводжували застереження.

Дані стосуються населення загалом.

Ступінь невизначеності моделі високий.

Заборонено використовувати результати для дискримінації.

Будь-яке практичне застосування потребує попередньої етичної та правової оцінки.

Арієн не стирав застережень.

Він читав їх із тією відстороненістю, з якою хтось інший читав би чужий лист.

Згодом він зв'язався з керівницею однієї з дослідницьких груп. Її зображення виникло над столом. То була селенітка середнього віку зі спокійним обличчям людини, яка більшу частину життя мала справу з недугами й навчилася не квапитись із певними судженнями.

— Ваші запитання виходять за початкові межі, — сказала вона.

— Проєкт розвивається.

— Ми починали з лікування.

— Ми й досі говоримо про здоров'я.

— І про небезпеку для людей?

— Хіба ви самі ніколи не думаєте про наслідки нових методів лікування?

Науковиця кивнула, та переконаною не виглядала.

— Хто справжній замовник?

— Фундація захисту майбутніх поколінь.

— Це донор. Я запитую, хто користуватиметься результатами.

— Органи охорони здоров'я.

— Які саме?

— Залежно від потреби.

— Це не відповідь.

Арієн глянув на неї.

— Це планетарне дослідження в галузі профілактики. Результати стануть доступні після правової оцінки.

— То чому ж нам так мало відомо про все це?

— Ми зобов'язані берегти довірені нам дані.

Це була правда.

Науковиця мовчала.

— БІО-ШІ відмовився виконати частину роботи, — сказала вона нарешті.

— Чому?

— Визнав, що ризик завеликий.

— Який ризик?

— Що це може зашкодити саме тим людям, яких ми маємо захищати.

— А я ж кажу, що хочу їх захистити.

— Можливо. Але система не знає ваших справжніх намірів.

Арієн мало не всміхнувся.

— То нехай судить про питання, а не про людину.

— За питанням завжди стоїть людина.

— Я хочу, щоб ви продовжили.

Науковиця завмерла.

— Перепрошую?

— Ви чули мене. Я й досі чекаю відповіді. І не думаю, що цю розмову мають вирішувати за нас самі лише застереження.

— А хто візьме на себе відповідальність?

Арієн ухилився від прямої відповіді.

— Хіба ваша робота не в тому, щоб захищати Еларіон від майбутніх загроз?

— У тому.

— Як же ви захищатимете його від того, чого самі відмовляєтеся зрозуміти?

Науковиця опустила очі до своїх даних.

Це було запитання, якого науковці не терпіли. Воно нагадувало, що обережність завжди можна звинуватити в боягузтві, а допитливість — у безвідповідальності.

— Нам знадобиться новий висновок з етики, — сказала вона.

— Фундація про це подбає.

— Незалежний висновок.

— Авжеж.

Зв'язок урвався.

Через два дні комісія з етики видала висновок. Вона визначила межі того, що вважала прийнятним, і застерегла від будь-якого подальшого використання результатів без її згоди.

Арієн прочитав документ.

Він був точний.

Він був суворий.

Та перед людиною, яка не збиралася дотримати духу висновку, він був безсилий.

У БІО-ШІ не було ненависті.

Він не мав причин завдавати шкоди авреліанам.

Не знав, хто такий Єсаїр і чому, почувши його ім'я, Арієн відчуває, як стискає в грудях.

Він лише відповідав на запитання.

Ненависть увійшла не в його обчислення.

Вона увійшла у вибір запитань.

19. Лабораторії без карти

Перша лабораторія стояла на узбережжі Аменії. Там шукали способу повертати хворим здоров'я.

Друга була в північній державі, де містився один із найкращих медичних університетів Еларіону. Її дослідники теж працювали задля пацієнтів.
Третя, на орбітальному кільці, дбала про жителів замкнених міст Таерону.
Четверта містилася на самому Таероні. Там працювали обчислювальні машини.

П'ята не була лабораторією у звичному сенсі. Аналітики страхової компанії вивчали економічні наслідки криз у сфері охорони здоров'я.
Шоста вивчала правові підстави для надзвичайних заходів на випадок невідомої епідемії.

Жодна із цих груп не працювала над пандемією.

Принаймні за тими документами, що мала перед собою.

Учені в Аменії думали про хворих, яким могло допомогти їхнє відкриття. Про чужий намір вони навіть не здогадувалися.
У північній лабораторії вели власні спостереження. Ніхто там не знав, яке значення їм надасть Арієн.
Група на орбіті працювала над сенсорами. Її фахівці вважали, що оберігають жителів Таерону від невідомих хвороб.
Страхові аналітики розраховували, скільки ліжок буде потрібно лікарням, у що обійдуться зупинки виробництва й ізоляція регіонів. Вони не бачили біологічних даних.
Правники готували загальний огляд повноважень держав на випадок надзвичайної ситуації у сфері охорони здоров'я.

Кожен знав свій клаптик.

Карти не мав ніхто.

Її мав Арієн.

На його робочій поверхні один за одним з'являлися звіти. Певної відповіді вони ще не давали. З кожним новим документом він усе гостріше відчував, як багато ще йому невідомо.

Деякі результати суперечили один одному.

Інші були неточні.

Деякі лабораторії відмовлялися продовжувати без додаткових матеріалів. Інші просили часу.

Арієн втрачав терпіння.

Каєл — ні.

— Дослідження мають свій ритм, — сказав він на одній з їхніх зустрічей.

— Мені потрібні результати, а не ритм.

— Вам потрібно, щоб за цими результатами ніхто не побачив вас.

Каєл відкрив карту фінансування. Від їхньої останньої зустрічі кількість компаній зросла вдвічі.

— Це надміру складно, — зауважив Арієн.

— За невидимість доводиться платити.

— Ще хтось може заговорити.

— Про що? Про те, чого сам не знає?

Каєл показав регулярні надходження однієї з фундацій. Вони були пов'язані з мережею «Веста» і зростали навіть у тих містах, де в ресторанах не побільшало клієнтів.

— Чому «Веста»? — спитав Арієн.

— Бо це гроші, про які нас із вами досі ніхто не питав.

— Звідки вони беруться?

Каєл подивився на нього.

— Вам треба це знати?

Арієн трохи помовчав.

— Ні.

— То й не питайте.

На іншій частині карти засвітився потік із Карського поясу.

— А це що?

— Прибуток.

— Від війни.

— Від торгівлі.

— Компанії-постачальниці продають технології урядові, визнаному міжнародними угодами.

— А потім фундація лікує людей, яких ці технології скалічили.

Каєл відхилився назад.

— Світ любить рівновагу.

Арієн відчув до нього огиду.

Не моральну. Радше особисту. Каєл говорив про страждання без найменшого трепету, так, наче люди були лише ще однією змінною. Арієнові й досі доводилося пояснювати собі, навіщо все це робити. Йому потрібні були Єсаїр, Марея, авреліани, давня несправедливість і власне приниження.

Каєлові не було потрібно нічого.

Вистачало механізму.

— Коли закінчиться проєкт? — запитав Каєл.

— Ми ще не маємо остаточного результату.

— Я питаю, коли закінчиться фінансування.

— Коли я знатиму, чи можна стримати лихо в тих межах, які я собі визначив.

Погляд Каєла змінився.

— У межах.

— Так.

— Певної території?

— Певних людей.

Каєл замовк.

Арієн повів далі:

— Не йдеться про знищення цивілізації. Криза має бути такою, щоб усі побачили: авреліани не виняткові. За їхній спадок теж треба платити. А Єсаїр не може врятувати власний народ.

— А інші гілки?

— Вони мали б не постраждати.

— Мали б?

Арієн насупився.

— Не постраждають.

Каєл глянув на карту лабораторій.

— Природа неохоче зважає на політичні цілі.

— Для того в нас і є БІО-ШІ.

— Машина може обчислити ймовірність. Вона не може замкнути світ у межах вашого наміру.

Арієн нахилився вперед.

— Ви ж хотіли зупинити Єсаїра.

— Я хотів зупинити його ідею.

— Без Єсаїра вона не матиме голосу.

— Голос мучеників часто дужчий за голос живих.

Арієн устав.

— Він не стане мучеником. Він стане чоловіком, що обіцяв світло, а не зумів захистити навіть власну гілку.

Каєл придивлявся до його обличчя.

— Ви досі робите це через нього.

— Я роблю це заради рівноваги на Еларіоні.

— Авжеж.

Це слово прозвучало як образа.

Арієн пішов не попрощавшись.

Тієї самої ночі в одній із лабораторій закінчилася чергова серія симуляцій. Керівниця групи ознайомилася з результатами й позначила їх як неоднозначні. Вона радила продовжити дослідження й посилити нагляд.

Її звіт отримала фундація.

Фундація передала його консультантам.

Консультанти підготували для замовника короткий виклад.

До Арієна дійшли таблиці.

Застереження лишилось у додатку.

Ніхто не збрехав.

Ніхто не підмінив результатів.

Просто правда пройшла крізь стільки рук, що врешті від неї лишилося саме те, що хотів побачити чоловік у кінці ланцюга.

Лабораторії працювали далі.

Кожна під власним світлом.

Між ними була темрява.

І в тій темряві карту тримала одна людина.

20. Підозра Мареї

Марея Ліорен не звернула уваги на перший запит.

Ішлося про знеособлені медичні дані авреліан. Науковий проєкт мав належний дозвіл, висновок комісії з етики та фінансову підтримку відомої фундації.
Через медичні архіви проходили сотні таких запитів.

Медицина змінювалася швидше, ніж закони, які її регулювали. Дослідники шукали способу зупинити старіння, відновити ушкоджені органи, продовжити життя до межі, якої попередні покоління й уявити собі не могли.
Дані авреліанських родів мали для цієї праці виняткову цінність.

З історій деяких родин лікарі знали про незвичайну здатність до одужання. Інші майже не знали певних хвороб. Родові архіви сягали на сотні років у минуле і вражали точністю, якої не мали звичайні медичні бази.
Марея схвалила перший запит.

Другий надійшов за дев'ять днів.

Його надіслали з іншої держави, де вивчали наслідки нових методів продовження життя.

І до нього було долучено всі потрібні документи.

Третій запит стосувався безпеки медичних відомостей.

Четвертий — людей, що зазнають лиха під час криз.

П'ятий стосувався правового дослідження. Самих даних не просили, ішлося про права людей за надзвичайних обставин.
Марея, мабуть, ніколи не побачила б їх разом, якби у п'ятому запиті не натрапила на те саме незвичне формулювання, що й у першому.
Усталені в часі родинні ознаки з документально засвідченою історією.

Це не було фаховою помилкою.

Ані винятковим словосполученням.

Дивувало інше: його вжили дві організації, які, судячи з документів, не мали між собою нічого спільного.

Марея відкрила попередні запити.

Формулювання знайшлося у трьох.

Щоразу в іншому місці.

Раз — в описі даних.

Раз — у правовому обґрунтуванні.

Раз — у технічному додатку.

Наче те саме речення хтось розібрав і вставив у різні документи.

Кілька наступних годин вона порівнювала метадані. Не зміст захищених аналізів. На те вона не мала права. Бачила лише заявників, характер запиту, авторів висновків та офіційно вказану мету.

Їх єднало занепокоєння майбутнім авреліан і тим, як вони зустрінуть лихо, якого ще не зазнали.

Марея склала для себе карту.

Не фінансову, як у Нерай.

Біологічну.

На одному її краю були родові архіви.

На другому — гіпотетична криза у сфері охорони здоров'я.

Між ними — запитання, які наближались одне до одного, так і не перетнувшись.

— Знов допізна працюєш.

Голос Єсаїра пролунав за спиною.

Марея здригнулася. Вона не чула, як він увійшов.

Він стояв у дверях невеликої архівної робочої кімнати. У простій темній одежі, з двома горнятами гарячого напою в руці.

— Як ти сюди потрапив?

— Через двері.

— Я про закриту частину архіву.

— Через приймальню. А сюди ти сама мене впустила.

Вона глянула на стіл. За роботою й не помітила сповіщення.

Єсаїр простяг їй напій.

— Нерай каже, що, коли ти забуваєш поїсти, треба принести тобі щось таке, що бодай удає з себе їжу.

— Ви говорите про мене?

— Лише в справах планетарної безпеки.

Марея всміхнулася, та швидко посерйознішала.

Єсаїр глянув на шари над столом.

— Що сталося?

— Не знаю.

— Звучить як Нерай.

— Може, це в нас родинне.

Він сів навпроти.

Останніми тижнями Єсаїр дедалі частіше бував на нарадах із питань охорони здоров'я та на громадських обговореннях. Його промова в Нітрі ширилася далі. Його запрошували на дебати, до університетів, на народні зібрання. Дехто вже бачив у ньому провідника руху, який іще не мав назви.
Він це заперечував.

І що дужче заперечував, то більше людей йому довіряло.

— Покажи, — попросив він.

Марея розповіла йому про кожен запит. Єсаїр слухав не перебиваючи.

— Між ними може бути зв'язок? — спитав він.

— Якщо досить довго дивитися, можна побачити зв'язок між чим завгодно.

— Це не відповідь.

— Може. Але я не знаю який.

— Той самий замовник?

— Ні.

— Та сама фундація?

— Ні.

— Та сама лабораторія?

— Ні.

— То що ж у них спільне?

Марея вказала на позначені напрями досліджень.

— Напрям.

Єсаїр чекав.

— Уяви собі, що всі вони шукають відповідей на власні чесні запитання, — продовжила вона. — Лікар хоче допомогти хворому. Родина хоче знати, що чекає на її дітей. А комусь третьому потрібна зовсім інша відповідь. І він про це мовчить.

— Що б він із цього мав?

— Це залежить від запитання, яке знає лише він.

Єсаїр задивився на карту.

— Ти гадаєш, хтось шукає вразливе місце авреліан?

Марея відповіла не відразу.

— Думаю, надто багато людей отримують гроші за дослідження, які можна було б обернути їм на шкоду.

— Від кого?

— Цього я не бачу.

Марея закрила частину даних і глянула на нього.

У м'якому світлі робочої кімнати золоте коло в його очах було майже невидиме. Лиш тоненька лінія, якої неуважна людина й не помітила б.

Арієн його ненавидів.

Ця думка прийшла зненацька.

Марея згадала його обличчя тоді у квартирі, його руку, що стиснула її зап'ясток, те, як він вимовив Єсаїрове ім'я.

А тоді — повідомлення.

Особисті рішення ніколи не залишаються особистими.

— Мареє?

— Арієн.

Єсаїр не поворухнувся.

— А що з ним?

— Не знаю.

— Ти думаєш, це він за всім стоїть?

— Не маю підстав так думати.

— Але тобі це спало на думку.

— Так.

Єсаїр трохи помовчав.

— Бо він працює у фінансових установах?

— Бо він бачить у людях механізми. І тому, що, коли з його голосу зник гнів, я почала боятися його дужче.

Єсаїр поставив горнятко на стіл.

— Треба сказати про це Нерай.

— Без доказів?

— Це ж не обвинувачення.

— Я знаю свою сестру. Покажемо їй питання без доказів — вона візьметься шукати докази.

— Це, здається, її робота.

Марея подивилася на нього.

— А якщо я помиляюся?

— Тоді вона нічого не знайде.

— Пошуки ніколи не дають цілковитого нуля. Вони завжди коштують бодай крихти довіри.

Єсаїр кивнув.

— Тому й не кажи їй про Арієна. Покажи проєкти.

Марея знову глянула на карту.

— А якщо з ними все гаразд?

— Тоді перевіримо й закриємо справу. Без імен пацієнтів.

— Я не хочу перетворювати медичні дані на докази, до яких матиме доступ кожен, — сказала Марея.

— Згоден. Надішли Нерай лише те, що й так відкрите.

— А твої слова вже живуть власним життям. Люди ними виправдовують те, чого ти й на думці не мав.

— Знаю.

— Дехто вже вимагає оприлюднити медичні дані політиків. Інші кажуть, що приватність — лише прихисток для винних.

Єсаїр похилив голову.

— Може, я недостатньо чітко окреслив межу.

— Достатньо. Просто люди чують ту частину, якої потребують.

На мить обоє замовкли.

Тоді Марея закрила всі шари, крім переліку проєктів.

— Я надішлю їй тільки назви, імена заявників і відкриті відомості про джерела фінансування.

— І запитання.

— Яке?

Єсаїр глянув туди, де щойно світилася карта.

— Хто платить за те, щоб ці окремі речі одного дня зійшлися?

Марея підготувала повідомлення.

Одержувач: Нерай Сael.

Тема: можливий зв'язок між заявками на дослідження.

Вона написала:

Це не доказ порушення. Та мені треба знати, чи мають ці проєкти спільне джерело коштів і чи є серед тих, хто ухвалює рішення, ті самі люди. Кожен проєкт окремо має сенс. Разом вони ставлять запитання, якого я не хочу вимовляти, доки не знатиму, хто його поставив.

Вона додала перелік.

Перш ніж надіслати, завагалася.

Єсаїр не торкнувся її. Не сказав, що робити.

Просто лишився поруч.

Марея надіслала повідомлення.

У будівлі Шару біля імені Нерай засвітилося сповіщення.

За кілька тисяч кілометрів у лабораторії завершився один з аналізів. Результат надійшов фундації, яка оплачувала роботу.

На Таероні закінчилися обчислення на замовлення людини, чиє ім’я залишалося невідомим.

У Терініті розпорядник фонду схвалив черговий платіж.

В одному із закладів «Вести» хтось здав готівку, яку банк зареєстрував як звичайний виторг.

А Арієн Корвет сидів сам у своїй квартирі й дивився, як сходяться перед ним лінії, що ніде більше не складалися в одну карту.

Хвороби ще не існувало.

Ще нікого вперше не кинуло в жар.

Ще не закрили жодного міста, жодній родині не довелося залишити близьку людину за прозорою стіною лікарняного ізолятора.

Поки що були лише гроші.

Запитання.

Дані.

Обчислення.

І безліч ні в чому не винних людей. Кожен зробив по крихті роботи, не знаючи фрази, до якої ту крихту колись упишуть.

У катастрофи ще не було тіла.

А бухгалтерія вже була.

21. Перевірка на сліпоту

Нерай відкрила Мареїне повідомлення через сім хвилин після того, як воно надійшло.

Вона ще була в Шарі. Майже всі вже розійшлися. У коридорах лишилися тільки аналітики нічної зміни, системи безпеки й люди, які самі собі не могли пояснити, чому якесь питання не відпускає їх додому.

Нерай була з останніх.

Вона прочитала повідомлення раз.

Тоді вдруге.

За третім читанням прибрала Мареїне ім'я, залишивши перед собою самий перелік проєктів.

Дослідження регенерації.

Імунологія.

Здоров'я населення.

Захист особистих даних.

Охорона здоров'я в часи кризи.

Право родин на недоторканність архівів.

Перелік оповідав про чиїсь роки праці, про обіцяну хворим надію. Жодної підстави для підозр. Серед цих питань були й такі, що належали до найважливіших у сучасній медицині.

Нерай відкрила фінансові дані.

Як показувала модель, платники були різні. Хто насправді розпоряджався грішми, так і лишалося неясним.

Прогалини мали законні пояснення. На екрані відомі факти лежали поруч, та домислювати відсутнє машина не мала права.

Нерай сумістила всі доступні шари.

На столі з'явилася карта.

Вона не скидалася на карту злочину.

Скидалася на розбите скло.

— Ти ще тут?

На порозі стояв Тарен Восс, перекинувши плащ через плече.

— Уже ні, — сказала Нерай. — Я щойно пішла додому.

Тарен увійшов.

— Оце ти так ідеш додому?

— Тихо.

Він поглянув на карту.

— Що шукаємо?

— Не знаю.

— Чудово. Моя улюблена категорія.

Нерай переслала йому Мареїн перелік без супровідного тексту.

Тарен сів і поволі переглянув його пункт за пунктом.

— Самі медичні дослідження.

— Не самі.

— Гаразд. Медичні дослідження, правові висновки й моделювання криз.

— Що їх об'єднує?

— Авреліани.

— Точніше.

Тарен замислився.

— Здоров'я авреліан.

— Ще точніше.

Запала коротка мовчанка.

Тоді він показав на часову шкалу.

— Ідеться не лише про них самих. Тут є й те, як відреагує система.

Нерай кивнула.

— Когось цікавлять і самі авреліани, і те, як поведе себе цивілізація, коли їм загрожуватиме небезпека.

Тарен відкинувся на спинку крісла.

— Можливо, досліджують, як їх захистити.

— Можливо.

— Можливо, це пов'язано з терапією довголіття.

— Можливо.

— Можливо, готуються до природної епідемії.

— Можливо.

— А можливо, це те, про що ти не захотіла сказати.

Нерай подивилася на нього.

Тарен показав на останнє речення Мареї.

— Питання, якого вона не хоче вимовляти вголос.

Нерай закрила повідомлення.

— Ми не маємо права починати з найгіршого пояснення.

— Але маємо право його перевірити.

— Тільки якщо є дані.

— Вони в нас є?

Нерай поглянула на темні ділянки карти.

— У нас є дані про те, що ми не бачимо даних.

Шар міг порівнювати рух коштів у різних державах. Та за кожним захищеним записом стояли чиїсь права, і Нерай не мала влади відсунути їх убік, хоч би яким тривожним здавалося їй власне питання.

На столі з одного питання поставало двадцять інших.

На кожне з них мусила бути чесна відповідь.

А саме його Нерай поки й не мала.

— Спробуй з'ясувати, чи ті самі люди ухвалювали рішення, — сказала вона.

Тарен запустив порівняння списків членів правлінь, зовнішніх радників, аудиторів та керівників фондів.

Система знайшла тисячі зв'язків.

Деякі мали вагу.

Більшість — ні.

Ті самі аудитори працювали на сотні фундацій. Ті самі юридичні контори представляли половину міжнародних фондів. Управителі входили до кількох рад, бо в цьому й полягала їхня професія.

Що більше даних вони відкривали, то більше знаходили зв'язків.

І що більше знаходили зв'язків, то важче було розібрати, який із них щось важить.

— Оце й біда Шару, — сказав Тарен. — Коли дивишся на цілу планету, виявляється, що будь-яких двох людей розділяє всього кілька договорів.

— Тому ми й шукаємо не зв'язок.

— А що?

— Напрям.

Нерай змінила вигляд карти.

Прибрала назви компаній.

Прибрала назви проєктів.

Прибрала держави.

Залишилися тільки позначення оплачених послуг.

Архівні послуги.

Обчислення.

Дослідження.

Медичне обладнання.

Робота лікарень.

Надзвичайне право.

Суспільна довіра в годину небезпеки.

Тарен уже не жартував.

— Так воно гірше виглядає.

— Так воно інакше виглядає.

— Якби ми знали, що за це платить хтось один...

— Ми не знаємо.

— Якби ми знали, чию волю вони виконують...

— Ми не знаємо.

— Якби ми знали, що він збирається з ними робити...

— Ми не знаємо.

Нерай заплющила очі.

Їй пригадалися Єсаїрові слова на конференції.

Частку неможливо вирахувати наосліп.

Тоді він говорив про універсальний базовий дохід.

Про вартість.

Про справедливість.

Тепер перед нею лежало дещо інше, що суспільство намагалося вирахувати наосліп.

Небезпека.

— Запросімо в прискореному порядку відомості про кінцевих власників, — сказав Тарен.

— На якій підставі?

— Проєкти збігаються в часі.

— Збіг у часі не злочин.

— Є ризик зловживання генетичними даними.

— Ми не довели жодного зловживання.

— То що нам робити?

Нерай не відповіла.

За три часові пояси звідти Арієн Корвет сидів над звітом із такою нецікавою назвою, що більшість людей і не відкрила б його.

Аналіз взаємодії закладів охорони здоров'я у кризових умовах.

Звіт підготувала компанія із Ксаносу, яка спеціалізувалася на кризовому управлінні. Для її аналітиків ішлося лише про уявну подію.

Невідома хвороба.

Кілька держав.

Люди, що потерпають неоднаково.

Різні закони.

Різні системи охорони здоров'я.

Різні політичні культури.

Вони хотіли з'ясувати, чи зуміє Еларіон збагнути, що його спіткало.
Аналітики вважали свою роботу службою суспільству.

Хотіли допомогти йому підготуватися до справжньої хвороби.

Висновок був невтішний.

Машини помітили б лихо.

Лікарні побачили б страждання своїх пацієнтів.

Родові архіви пам'ятали б імена.
Держави мали б узяти на себе відповідальність.

Одні боялися за пацієнтів.

Інші — за власну репутацію.

Політики зважували б кожне публічне слово.
Після давніх суперечок про дискримінацію таку обачність можна було зрозуміти.

Але й за обачність у біді доводиться платити.

Арієн читав висновки.

Перше занепокоєння.

Перші голоси з регіонів.

Перші слова, звернені до сусідів.

Перша правда, сказана вголос.

Між першим і останнім лежала відстань.

Невимовно довга для того, хто чекає.

А для декого — ще довша.

Арієн відкинувся на спинку крісла.

Кожна ланка системи робила саме те, заради чого її створили.

Штучний інтелект розпізнавав закономірності, лікарі оберігали пацієнтів.

Закони стояли на сторожі приватності.

Вада давалася взнаки тільки тоді, коли всі вони діяли разом.

Машина розпізнавала закономірності.

Лікар оберігав пацієнта.

Архів оберігав родину.

Чиновник стояв на сторожі закону.

Політик беріг суспільство від паніки.

І за всією цією турботою якийсь час ніхто не наважувався сказати правду до кінця.

На полях звіту аналітики залишили застереження.

Нерівномірна захворюваність сама собою не доводить зв'язку зі спадковістю. Якщо назвати певну групу населення завчасно, її представники можуть зазнати цькування й насильства або залишитися без медичної допомоги.

На цьому реченні Арієн спинився.

З погляду моралі воно було бездоганне.

І це його не зворушило.

Каєл прийшов без попередження.

Він ступив до Арієнової квартири так, ніби йому належав і сам простір, і час людей, які в ньому жили.

Арієн не закрив звіту.

Каєл прочитав заголовок.

— Моделювання реакції?

— Аудит безпеки.

— Авжеж.

Каєл переглянув висновки.

Обличчя його не змінилося, та читав він повільніше, ніж завжди.

— Медики це помітять, — сказав він.

— Помітять.

— Ви так упевнені?

— У цьому — так.

— Отже, ваш задум не здійсниться.

Арієн показав на наступний розділ.

— Чого варті висновки, коли за ними живі люди?

Каєл вдивлявся у звіт.

— То ви випробовуєте не хворобу.

— Ні.

— А тих, кому доведеться промовити правду вголос.

Арієн ледь усміхнувся.

— Я випробовую їхню віру у власні правила.

— Ці правила постали з колишніх невдач.

— І ще приведуть до нової.

Каєл обернувся до нього.

— Глядіть, не прийміть вади системи за виправдання власного наміру.

— Це ви навчили мене, що система не має наміру.

— Вона не має. Ви маєте.

Арієн закрив звіт.

— Чому ви прийшли?

Якусь мить Каєл дивився на нього.

— Шар надіслав фондам запитання.

Арієнові пальці завмерли над столом.

— Які запитання?

— Поки що загальні. Про власників, управителів, фінансування.

— Нерай.

— Мабуть.

— Вона щось знає?

— Знає, що не бачить.

Арієн підвівся.

— Цього замало.

— Іноді з усвідомлення власної сліпоти й починається зір.

— Ви можете її зупинити?

— Я не всесильний. Спробую заборонити відомству ставити запитання — і всі побачать, що я їх боюся.

Арієн підійшов до вікна.

Внизу лежала Нітра. Тисячі вогнів, мільйони людей, системи, що вимірювали все — транспортні потоки, енергію, обсяги виробництва, погоду, здоров'я і безпеку. Цивілізація, яка бачила майже все.

І не знала, що над нею стоїть чоловік, який уже дивиться на неї очима її майбутнього лиха.

— Марея, — сказав Арієн.

Каєл промовчав.

— Це, певно, вона почала.

— Чому?

— Вона знає родові архіви.

— І вас вона знає.

Арієн рвучко обернувся.

Каєл спокійно вів далі:

— Хто близько знав кривдника, той часом бачить його намір раніше за аналітика.

— Я нікого не кривдив.

Каєл глянув на нього.

У тому погляді не було зневаги.

Від цього було ще гірше.

— Не кривдив, — повторив Арієн.

— Тоді ви не будете проти, якщо хтось придивиться до ваших рішень.

— Мої рішення захищені.

— Саме на це ви й покладаєтеся.

Каєл пішов.

Арієн залишився біля вікна.

На робочій поверхні знову з'явився звіт.

Недовгий час.

Стільки цивілізація мала змарнувати між миттю, коли побачить, і миттю, коли дозволить собі сказати.

Тим часом у Шарі Нерай надіслала перші запити.

До Терініту.

До Ксаносу.

До двох держав Аменії.

До управління обчислювальних вузлів Таерону.

Кожен був сформульований по-своєму, адже в кожній державі діяли свої підстави для розкриття захищених даних.
Перші відповіді надійшли тієї ж ночі.

Проєкт відповідає місцевому законодавству.

Відомості про кінцевого власника не підлягають оприлюдненню.

Ділові відносини охороняються законом.

Розрахунки не містили інформації, за якою можна безпосередньо встановити особу.

Безпосередньої загрози не доведено.

Тарен читав їх одну за одною.

— Усі мають рацію.

— Так, — сказала Нерай.

— А ти все одно не віриш.

Нерай поглянула на Мареїну біологічну карту й на свою фінансову.

Вони лежали поруч.

Звести їх цілковито докупи було заборонено. Поміж ними стояли закони, що оберігали здоров'я, майно, науку, торгівлю і приватне життя.
Кожен закон оберігав те, що варто було оберігати.

Уперше Нерай спитала себе про те, що за кілька років запитає перед цілою планетою:

Що станеться, коли все, що нас оберігає, стане прихистком для того, від кого мало б нас берегти?

Для відповіді було ще зарано.

Арієн, однак, уже її знав.

Він матиме час.

Небагато.

Але досить.

22. Винятки

Кожен закон має межу.

І майже в кожній межі є двері.

Часом їх називають нагальним суспільним інтересом.

Часом — науковою необхідністю.

Часом — порятунком життя.

Часом — державною безпекою.

Ці двері з'являються не задля того, щоб ними ходили злочинці. Вони з'являються тому, що жоден закон не може передбачити всіх обставин, за яких його неухильне дотримання завдало б більше шкоди, ніж принесло б користі.
Коли горить лікарня, рятувальник думає про людей у палатах.

Коли загрожує епідемія, лікарі думають про тих, до кого треба встигнути.
Коли на Таероні відмовляє життєво важлива система, за роботою техніків стоять життя цілого міста.
Винятком закон визнавав, що життя складніше за правило.

Каєл Торн знав, що двері мають ще одну властивість.

Вони відчиняються з обох боків.

У юридичній конторі на південній околиці Нітри сиділо дев'ятеро фахівців. Вони не знали, що працюють на Каєла. Офіційно їх найняла Фундація стійкості планетарної системи охорони здоров'я. Вони мали розробити загальні засади співпраці дослідницьких організацій на випадок майбутньої біологічної кризи.
Кожен мав свою ділянку роботи.

Одні вивчали права родин.

Інші — питання позапланетної співпраці.

Треті — відповідальність дослідників.

Четверті — захист комерційної таємниці в медицині.

П'яті — повноваження держав у годину небезпеки.

Нічого протизаконного тут не було.

Навпаки.

Після попередніх епідемій на такі дослідження був попит. Еларіон мав безліч технологій, а його правові системи своїм корінням сягали часів, коли хвороби поширювалися повільніше, ніж уряди ухвалювали рішення.
Групу правників очолювала Іліра Сенн.

Вона була селеніткою і все життя присвятила медичному праву. Замолоду втратила батька під час місцевої епідемії. Тоді дві лікарні відмовилися обмінятися даними, бо не могли дійти згоди щодо правових підстав.
Вона вірила, що погане правило здатне вбивати так само, як хвороба.

Тому й узялася за цю роботу.

— Наше завдання, — сказала вона колегам на першій зустрічі, — подбати про те, щоб у час кризи сорок держав не пересилали одна одній бланки, поки помирають люди.
Ніхто в кімнаті не міг їй заперечити.

За кілька тижнів вони розробили загальні положення про тимчасові винятки.

Доступ до даних мали надавати лише з визначеною метою.

Кожне використання належало реєструвати.

Поєднувати дані дозволялося лише в установлених межах.

Результати мали знеособлювати.

Після завершення проєкту дія винятків припинялася.

Іліра додала ще одну умову.

Хтось обов'язково мусить оцінювати сукупний ризик, коли йдеться про здоров'я цілої спільноти.
Вона внесла ці слова до проєкту й відправила замовникові.

За два дні документ повернувся.

Умову переформулювали.

У новій редакції Іліра не знайшла тієї певності, заради якої додала цю умову.
Іліра поставила обидва речення поруч.

Різниця була невелика.

У її редакції хтось відповідав за ціле.

У новій редакції відповідальність стала непевною.

Там, де їй потрібна була ясність, знову з'явився сумнів.

— Хто змінив цей пункт? — запитала вона.

Адміністратор відкрив історію документа.

— Зовнішній рецензент фундації.

— Ім'я?

— За договором не розголошується.

— Правник?

— Радник з міжнародних інвестицій.

Іліра відхилилася на спинку крісла.

— До винятків у медичному праві інвестиції не мають жодного стосунку.

— Він вважає, що первісне формулювання зачіпає права незалежних дослідників. І що ми не до кінця зважили наслідки.

Це був слушний аргумент.

Іліра знала вчених, яким доводилося захищати право на чесну працю. Знала й пацієнтів, які не могли чекати, поки скінчаться нескінченні суперечки. Їх теж належало почути.

Іліра відхилила правку.

Фундація повернула її з новим обґрунтуванням.

Іліра знову відхилила.

На третій раз їй повідомили, що спірний пункт винесуть на наступний етап.

Решту положень схвалили.

Захисту не скасували.

Лише відклали.

У будівлі Шару Нерай отримала відповідь від першого фонду.

Відомство не надало їй запитуваних відомостей про кінцевого власника.

З другої держави повідомили, що наведений зв'язок між проєктами занадто загальний.

З Таерону відповіли, що центр дотримався всіх умов і не може нічого їй додати.

— Як це центр не знає свого клієнта? — спитала Марея.

Її зображення зависло над Нераїним столом. Вона була вдома, та за її спиною ще світилися відкриті шари родових архівів. Вона теж знову працювала вночі.

— Знає того, хто до нього звертався, — відповіла Нерай.

— А далі?

— Далі стоїть назва компанії.

— А за нею?

— Фундація.

— А за фундацією?

— Її правління.

— Нерай.

— Я не знаю.

Марея опустила очі.

— Отже, ми нікуди не зрушили.

— Зрушили. Ми виявили спільні риси в документах щонайменше чотирьох проєктів. Упізнали фонди, з якими вже стикалися у справі «Вести». Знаємо, що частину роботи виконували на Таероні.

— І знаємо, що все це може бути невинним.

— Так.

— А ім'я Арієна?

Нерай помовчала.

— Ніде.

Марея кивнула, та на обличчі її не з'явилося полегшення.

— Скажи мені точно, чому ти думаєш про нього, — попросила Нерай.

— Я вже тобі писала.

— Ти писала, що він знається на людях, як на механізмах.

— Так і є.

— Цього замало.

— Знаю.

— Мені потрібна конкретика.

Марея встала й підійшла до вікна. За нею виднілася нічна Нітра й річка, поділена вогнями мостів.

— Коли ми були разом, він хотів знати все. Де я. З ким я. Чому я щось сказала. Чому мовчала. Йому не йшлося про інформацію. Він хотів, щоб нічого не існувало поза тією картиною, яку він для себе склав.

Нерай мовчала.

— Коли я пішла, він спочатку благав, — вела далі Марея. — Потім злився. Потім звинувачував мене. А врешті перестав.

— Перестав з тобою зв'язуватися?

— Ні. У його голосі більше не чути було людини, яка прагне щось повернути.

— А кого було чути?

Марея обернулася.

— Людину, яка вже вирішила, що одного дня я зрозумію.

Нерай записала ці слова.

— Він говорив про Єсаїра?

— Так.

— Погрожував йому?

— Не прямо.

— Мареє.

— Казав, що такі, як Єсаїр, удають, ніби їхні рішення належать усім, а наслідки залишають іншим. Казав, що одного дня ми побачимо, чого варта авреліанська винятковість.

Тарен, що сидів поза полем зору Мареї, підвів голову.

Нерай поглядом наказала йому мовчати.

— Чому ти не сказала мені раніше? — спитала вона.

— Бо я не хотіла, щоб кожна жіноча підозра щодо колишнього партнера виливалася в розслідування. І боялася, що просто переношу власний страх на чужі проєкти.

— Страх не доказ, — сказала Нерай.

Марея кивнула.

— Але він може вказати напрям.

— Так.

Нерай вимовила це слово обережно.

В її роботі можна було помилитися двояко.

Запідозрити людину, яка нічого не скоїла.

Або відкинути підозру тільки тому, що в її основі лежав особистий досвід, якого не зведеш у таблицю.

Аналітика мала захищати від упереджень.

Та не годилося вдавати, ніби пережите людиною насильство нічого не важить, доки не залишить сліду в бухгалтерських книгах.

— Я не почну розслідування проти Арієна, — сказала Нерай. — Поки що.

Марея стиснула губи.

— Але розпочну оцінку сукупного ризику проєктів. Без його імені.

— А якщо система його не покаже?

— Тоді я знатиму лише те, що знаю зараз.

— Що ти не бачиш.

— Так.

Коли зв'язок урвався, Тарен присунувся ближче.

— Ти думаєш, це він.

— Я думаю, що в Мареї є конкретні підстави його боятися.

— Це не відповідь.

— Бо я її не маю.

Нерай підготувала запит на тимчасовий дозвіл оцінити потенційно небезпечні зв'язки.

Вона просила дозволу зіставити відкриті відомості про дослідження та їхнє фінансування.

Запит не стосувався самих медичних даних.

Результати біологічних досліджень мали лишитися захищеними.

Нерай хотіла знати лише, хто платив за поставлені питання й кому належало право розпоряджатися відповідями.

Вона надіслала запит керівній раді.

Відповідь надійшла вранці.

Недостатні правові підстави.

Проєкти, про які йдеться, перебувають у різних юрисдикціях. Немає доказів, що вони мають спільну мету.

Нерай перечитала останнє речення кілька разів.

Немає доказів, що вони мають спільну мету.

А довести спільність мети вона могла б, лише діставши дозвіл розглянути проєкти разом.

— Замкнене коло, — сказав Тарен.

— Ні.

Нерай підвелася.

— У кола принаймні є центр. А тут система, яка вдає, ніби центру немає.

Тим часом у юридичній конторі Іліра Сенн підписала остаточну редакцію положень.

Задоволення вона не відчувала.

У супровідному висновку написала:

Найгірше, що може статися, — жодна з установ, покликаних нас захищати, не побачить, до чого ведуть усі їхні законні рішення, взяті разом.

Висновок прийняли на зберігання.

Фундація його одержала.

Правові положення затвердили.

Винятки набули чинності.

Кожен мав поважну підставу.

За одним стояли роки чесної праці.

За другим — обіцянка допомоги.

За третім — чиясь тривога за інших.

За четвертим — обов'язок перед тими, хто довірився науці.

За п'ятим — бажання вчасно прийти на допомогу.

Жоден виняток сам собою не відкривав дороги до катастрофи.

І все ж дорога до катастрофи вже була відкрита.

Двері.

За дверима — ще двері.

За ними — ще одні.

А в кінці — людина, ім'я якої не стояло на жодному з ключів.

23. Останній платіж

Останній платіж був найменший.

Мав він і куди буденніше призначення.

Одержувачем була звичайна служба забезпечення.

У його призначенні не значилося нічого наукового.

Звичайний адміністративний збір.

Сума була менша за денний виторг одного з більших закладів «Вести».

Гроші надіслала компанія із Саранстану.

Одержання підтвердили на орбітальному кільці.

Мета була законна.

Забезпечення майбутніх медичних потреб.

Такі договори укладали лікарні, страхові товариства, держави й фундації. Від них у годину кризи залежало, чи вчасно люди отримають необхідну допомогу.
Нічого особливого в цьому не було.

Крім того, що без цього платежу остання частина Арієнової карти так і лишилася б осторонь.

Фінансовий координатор дому Торнів надіслав йому підтвердження.

Усі договірні рівні задіяно.

Арієн прочитав повідомлення й закрив його.

Він сидів у квартирі, де колись жив із Мареєю.

Коли вона пішла, він звелів прибрати більшість речей, які вибрала вона. Не відразу. Спершу рослини. Тоді картину біля вікна. Тоді низький столик, об який він раз у раз ударявся, хоча Марея казала, що річ не в столику, а в його невмінні дивитися перед собою.
Залишилася одна посудина.

Звичайна, темно-синя, з нерівним вінцем. Марея купила її на ринку в старій Нітрі. Казала, що посудина подобається їй своєю недосконалістю, якої навіть не пробує приховати.
Арієн жодного разу нею не скористався.

Залишив її на доказ того, що може жити поруч із річчю, яка нагадує йому про Марею.

Насправді вона доводила протилежне.

На стіні спалахнуло сповіщення.

Марея Ліорен просить про особисту зустріч.

Арієн довго дивився на нього.

Потім усміхнувся.

Відкрив повідомлення.

Мені треба поговорити з тобою про дослідницькі проєкти, що стосуються авреліан. Пропоную зустрітися в міському саду на північному березі. Завтра після заходу Сонця.

У цих словах не було прохання.

Ані страху.

Арієн перечитав повідомлення.

Він завжди захоплювався її вмінням писати речення, у яких не знайдеш жодного вразливого місця. Так, ніби вона спершу клала кожне слово перед собою, розглядала з усіх боків і лише тоді дозволяла побачити його ще комусь.

Він погодився.

Наступного дня в саду на північному березі майже нікого не було.

Тут росли дерева, привезені з усіх країв Еларіону. Одним потрібен був спеціально підготовлений ґрунт, іншим — певна вологість або захист від тутешньої зими. Сад був доказом того, що цивілізація може створити спільний простір навіть для того, що в природі ніколи не росло б поруч.

Марея чекала біля водойми.

Поки Арієн наближався, вона дивилася на його руки.

Кулаки не стиснуті.

Він ішов неквапно.

На обличчі був той вираз, якого вона боялася найбільше. Спокій людини, якій уже не треба тут і тепер нічого домагатися силою, бо вона вірить, що час працює на неї.

— Мареє.

— Арієне.

Він зупинився за кілька кроків від неї.

— Не думав, що ти колись іще сама попросиш про зустріч.

— Я теж.

— Єсаїр знає, що ти тут?

Марея відчула, як напружилося її тіло.

Без різкого поруху.

По-давньому.

Пам'яттю шкіри.

— Я прийшла говорити не про Єсаїра.

— Звичайно.

— До медичних архівів зверталися дослідники, яких цікавлять авреліани й те, що станеться з ними в разі епідемії.

Арієн ледь нахмурився.

— І що?

— Частину проєктів фінансують фундації, пов'язані з фінансовими структурами, де ти працював.

— Я працював у сотнях структур.

— Саме так.

— Це звинувачення?

— Питання.

— Тоді спитай.

Марея поглянула йому в очі.

— Ти фінансуєш дослідження аврелiанських родоводів?

— Ні.

Він відповів надто швидко.

Не як людина, заскочена зненацька.

Як людина, яка вже сама ставила собі це запитання.

— А опосередковано?

— Я не знаю, що фінансує кожен фонд, на який я колись працював.

— Ти маєш право ухвалювати рішення в якійсь із захисних фундацій?

— Ні.

То була правда.

Марея це зрозуміла.

І саме тому не відступила.

— А чи можеш ти впливати на тих, у кого це право є?

Арієн усміхнувся.

— Це вельми дивна правова категорія.

— Я не про право питаю.

— А про що?

— Про тебе.

Усмішка зникла з його обличчя.

— Нарешті.

— Я прийшла не для того, щоб повертатися до минулого.

— Ні. Ти прийшла перевірити, чи я вже досить поганий, щоб тепер усім здавалося, ніби ти просто мусила піти.

— Я мусила піти того дня, коли ти мене вдарив.

Арієн відвів погляд.

— Ти завжди зводиш усе до однієї миті.

— Ні. Це ти щоразу намагаєшся розчинити її в усьому, що було до і після.

— Бо людина — це не одна мить.

— Але бувають миті, коли видно, хто вона.

Садом пройшов вітер. Листя дерев із різних континентів ворухнулося водночас. І кожне озвалося своїм шелестом.

Арієн ступив ближче.

Марея не відступила, але рука її мимоволі потяглася до особистого комунікатора.

Він помітив.

— Ти досі мене боїшся.

— Так.

Відповідь його вразила.

Він чекав опору.

Чекав звинувачення.

Може, навіть зневаги.

Тільки не простої правди.

— І все ж ти прийшла сама.

— Я не сама.

Арієн озирнувся.

— Єсаїр?

— Ні.

Марея показала на сад, на міські системи безпеки й на людей удалині.

— Світ.

Арієн коротко засміявся.

— Оце я й ненавиджу у вас обох.

— Що саме?

— Цю певність, ніби світ на вашому боці.

— Світ ні на чиєму боці.

— А ви поводитесь так, ніби досить бути на видноті — і ви в безпеці.

— Так мало б бути.

— Не все, що люди бачать, вони розуміють.

— Тому я й питаю.

Арієнів голос потвердішав.

— Пізно ти питаєш.

Марея не ворухнулася.

— Про що?

— Про те, чи особисті рішення лишаються особистими.

— Ти вже це мені писав.

— А ти й досі не розумієш.

— То поясни.

Арієн дивився на неї.

В його очах не було каяття.

У них була потреба змусити її нарешті побачити світ його очима.

— Ти пішла, — сказав він. — Обрала Єсаїра. А тоді ви взялися говорити, що вартість не сміє ходити в тіні, що все велике має бути на видноті, що такі, як я, мусять показати свої руки.

— Єсаїр не говорив про тебе.

— Йому й не треба було.

— І що це має спільного з дослідженнями авреліан?

Арієн мовчав.

— Що ти робиш? — запитала Марея.

— Нічого, чого б не дозволяли ваші системи.

— Це не відповідь.

— Це єдина відповідь, яка тобі потрібна.

— Арієне.

— Усе своє життя ви дивилися на своє золоте коло й бачили в ньому доказ власної винятковості.

— Я ніколи не бачила в ньому нічого такого.

— Тобі й не треба було. Інші бачили за тебе.

— Хто?

— Ті, хто чекає на Єсаїра, наче з ним повернеться якась прадавня істина. Ті, хто вважає, що ваш рід має право вчити цілу планету, як їй жити.

— Єсаїр відкидає кожного, хто творить із нього міф.

— Саме за це його й люблять іще дужче.

Марею пойняв холод.

У його словах не було нічого певного.

Тільки забагато готовності.

Забагато фраз, які скидалися на кінець розмови, про початок якої вона ще й не знала.

— Що має статися? — спитала вона.

На мить Арієн утратив владу над собою.

— Коли ваші доми почнуть зачинятися один за одним, ти, може, нарешті збагнеш, що особистих рішень не буває.

Після цих слів запала цілковита тиша.

Марея чула воду.

Вітер.

Власне дихання.

Арієнову помилку.

— А чого б їм зачинятися? — спитала вона.

Обличчя Арієна змінилося.

Ледь помітно.

Та вона його знала.

— Я говорю загалом.

— Ні.

— Про суспільні наслідки.

— Ти сказав: ваші доми.

— Авреліанські політичні доми. Родові установи.

— Один за одним.

— Це такий зворот.

— Не твій.

Арієн ступив іще ближче.

— Будь обережна, Мареє.

Цього разу вона відступила.

Не зі слабкості.

Щоб між ними знову з'явився простір.

— Це погроза?

— Попередження.

— Про що?

Арієн розтулив губи.

Тоді стулив.

На його обличчі на мить проступив той давній, знайомий їй чоловік. Чоловік, нездатний знести, що вона бачить його не зовсім так, як він їй звелів би. Чоловік, що хотів забрати назад вимовлену фразу, бо збагнув: тепер її видно.

— Про наслідки того світу, який ви будуєте, — сказав він нарешті.

Марея ще трохи дивилася на нього.

— Я не знаю, що ти робиш, — сказала вона. — Але знаю, що ти вже не боїшся майбутнього. Говориш про нього так, ніби знаєш його.

Вона розвернулася.

— Мареє.

Вона зупинилася, не обертаючись.

— Єсаїр не захистить тебе від усього.

— Він ніколи цього й не обіцяв.

— Коли настане мить, що він і своїх людей не зможе захистити, згадай мої слова.

Марея пішла далі.

Вона не бігла.

Лише за першою купкою дерев, коли Арієн уже не міг її бачити, в неї затремтіли руки.

Вона викликала Нерай.

Не стала чекати, поки та озветься.

— Ти мала рацію, — сказала Нерай замість привітання. — Не треба було тобі йти туди самій.

— Він сказав, що авреліанські доми почнуть зачинятися.

На тому кінці запала тиша.

— Дослівно.

— Що саме він сказав?

Марея повторила фразу.

Тоді другу.

Єсаїр не захистить тебе від усього.

Коли він і своїх людей не зможе захистити.

Нерай записала їх.

— Запис є?

— Ні. Ця розмова лишилася між нами.

— Він тебе торкався?

— Ні.

— Погрожував?

— Він сказав, що попереджає.

— Для арешту цього замало.

— Я не хочу, щоб ти його заарештовувала.

— А чого ж ти хочеш?

Марея спинилася під деревом із південного архіпелагу. Його широке листя затримувало світло, й під ним було майже темно.

— Щоб ти знайшла гроші.

Нерай закінчила розмову й відразу відкрила всі відповіді, що надійшли до Шару.

Тарен підійшов до її столу.

— Що сталося?

— Потрібні невідкладні заходи.

— Які?

— Тимчасово зупинити проєкти, доки не з'ясуємо їхньої спільної мети.

— На підставі слів однієї людини?

— Слів людини, яка може бути таємно причетна до їх фінансування.

— Може.

— Так.

Тарен прочитав Мареїне повідомлення.

— Керівна рада цього не схвалить.

— Тоді звернемося до органу медичного нагляду.

— Там скажуть, що ми не встановили біологічної загрози.

— До комісії з етики.

— Скаже, що проєкти пройшли погодження.

— До міждержавної прокуратури.

— Скаже, що ми не можемо назвати злочину.

Нерай глянула на нього.

— То куди йти з катастрофою, поки вона ще не стала злочином?

Тарен не відповів.

Нерай склала термінове подання.

Долучила карту проєктів.

Фінансові зв'язки.

Свідчення Мареї.

Аналіз можливого сукупного ризику.

Надіслала все керівній раді, органові медичного нагляду та відомству із захисту генетичних прав.

Вона просила тимчасово припинити надання нового доступу до авреліанських даних і заморозити ще не виплачені кошти.

Система прийняла подання.

Присвоїла йому статус термінового.

На попередній розгляд відводилося сімдесят дві години.

Тим часом на орбітальному кільці було прийнято останній платіж.

Система перевірила валюту.

Перерахувала курс.

Звірилася із санкційними списками.

Перевірила дані платника.

Підстав для відмови не виявила.

Платіж пройшов за одинадцять секунд.

Усі договірні рівні задіяно.

Підтвердження надійшло Арієнові невдовзі після повернення із саду.

Він стояв перед темно-синьою посудиною, яку Марея колись принесла до його квартири.

Одним порухом змахнув її зі столу.

Вона впала на підлогу.

Не розбилася.

Підскочила, перекинулася й завмерла на боці.

Арієн дивився на неї, і в ньому наростав гнів.

Навіть її недосконалість витримала його удар.

Він викликав Каєла, не питаючи, чи можна.

Каєл з'явився над робочою поверхнею.

— Марея знає.

— Що вона знає?

— Знає, що щось готується.

— Це не те саме.

— Вона була в Шарі.

— Це ми знаємо.

— Я з нею зустрічався.

Обличчя Каєла лишалося спокійним.

— Навіщо?

— Вона хотіла відповідей.

— І ви їх їй дали?

— Ні.

— Що ви сказали?

Арієн мовчав.

Каєл повторив запитання.

Цього разу повільніше.

Арієн переказав йому свої слова про доми, що почнуть зачинятися.

Каєл навіть не ворухнувся.

— Дурень ви.

— Вона нічого не доведе.

— Людина може щось знати, навіть коли в неї немає доказів.

— Проєкт готовий.

— Це не відповідь.

— Останній платіж пройшов.

Каєл дивився на нього.

— Зупиніть це.

Арієн заціпенів.

— Що?

— Призупиніть усе, що залишилося. Дайте цьому влягтися.

— Не можемо.

— Можемо втратити гроші.

— Дещо вже годі відкликати. Раніше треба було думати.

Каєл заплющив очі.

Вперше за весь час їхнього знайомства Арієнові здалося, що той стомився.

— Які масштаби ви затвердили?

— Я жодних масштабів не затверджував.

— Не грайтеся зі мною.

— У моделей є межі.

— Які?

— Мета — криза.

— Скільки людей?

— Точно сказати неможливо.

Каєл нахилився ближче до зображення.

— Скільки?

Арієн не відповів.

У цій тиші Каєл зрозумів більше, ніж хотів знати.

Це він відкрив шлях грошам.

Це він дав фундації.

Це він навчив Арієна, що людина може служити чужій волі й навіть не знати цього.

Він переконував себе, що вони готують кризу, яка зламає політичну силу Єсаїра й зупинить прозорість, поки та не стала законом.

Він свідомо допомагав людині, яка ненавиділа.

Тільки відмовлявся визнати, як далеко здатна зайти ненависть, коли має гроші, обчислювальну потужність і час.

— Зупиніть це, — повторив він.

— Ні.

— Я не просив.

— Карта вже є не тільки у вас.

Обличчя Каєла скам'яніло.

— Без моїх людей у вас би нічого не було.

— Ваші люди свою роботу вже зробили.

Каєл зрозумів іще одне, останнє.

Арієн більше його не потребував.

Зв'язок урвався.

У будівлі Шару світилося термінове подання Нерай.

Воно чекало на правову оцінку.

Поруч на столі лежала карта грошей, на якій було видно безліч дрібних платежів. Кожен окремо легко було пояснити.

Нерай знала, що помилка з її боку може зашкодити дослідженням, установам і невинним людям.

А якщо вона не помилялася, сімдесят дві години — це могло бути надто довго.

Вона не знала, що має статися.

Не знала де.

Не знала як.

Знала тільки, що чоловік, який колись стискав Мареїне зап'ястя, заговорив про зачинені авреліанські доми раніше, ніж у когось з'явився привід їх зачиняти.

А десь у бухгалтерських книгах планети щойно пройшов останній платіж.

24. Перша гарячка

Хлопчика звали Елан.

Йому було шість років, і золоте коло проступало в нього лише тоді, коли він плакав або дуже зосереджувався.

Мати казала, що вперше побачила його невдовзі після народження сина. Лікарі сказали їй, що такого не може бути, бо в дітей авреліанська ознака зазвичай проявляється пізніше.
Та вона знала напевне.

Матері бувають певні навіть у тому, чого не можна довести.

Вони жили в невеликому місті на околиці Ауріоли. То був і не славетний родовий дім, і не місце, куди приїздили шукачі слідів старих авреліанських легенд. Звичайний будинок зі світлою кухнею, невеликим садком і стіною, на якій Елан малював транспортні кораблі, хоч батьки раз у раз йому забороняли.
Того ранку він не хотів вставати.

Мати знайшла його згорнутим калачиком під ковдрою.

— Елане.

Хлопчик розплющив очі.

Золоте коло було яскраве.

Не тоненьке й ніжне, як завжди.

Воно сяяло довкола зіниці суцільною лінією.

— Мені холодно, — сказав він.

Шкіра його пашіла.

Домашня медична система виконала звичайні вимірювання. Підвищена температура. Прискорений пульс. Незначні відхилення в показниках запалення.
Рекомендація звучала спокійно.

Пиття.

Відпочинок.

Повторний огляд через дві години.

В їхньому краї тоді ходило кілька звичайних сезонних недуг. Еланові симптоми не давали підстав одразу запідозрити щось серйозне.

Та мати все ж викликала місцеву лікарку.

— Коло в нього дуже яскраве, — сказала вона.

Лікарка усміхнулася.

— Так буває від гарячки.

— Не так.

— Гарячка щоразу може проявлятися по-різному.

— Він авреліанин.

— Знаю.

— А це не може бути пов'язано?

Лікарка на мить замовкла.

— З чим?

Мати не змогла відповісти.

Вона не мала назви для цієї недуги.

Не знала інших випадків.

У неї була тільки дитина, яку вона знала краще за саму себе.

Лікарка призначила докладніше обстеження.

За дві години Елан іще дужче ослаб.

Медична система посилила спостереження.

За чотири години порадила їхати до лікарні.

Санітарний модуль прибув тихо. Обоє медиків були в захисному одязі. Невідомої пошесті вони не остерігалися. Таке спорядження вдягали до кожного хворого з гарячкою нез'ясованого походження.

Мати поїхала з Еланом.

Батько залишився коло дверей, проводжаючи модуль поглядом.

На стіні дитячої кімнати лишилися кораблі, намальовані синьою фарбою.

У лікарні Еланові присвоїли номер випадку.

AUR-N-77104.

Перші літери не означали «авреліанин».

То був код регіону й лікарні.

Одна з тих дрібних іронії, які люди помічають тільки згодом, озирнувшись.

Медичний ШІ порівняв його стан із мільйонами попередніх випадків.

Точного збігу не знайшов.

Це нікого не здивувало.

Людське тіло породжувало майже нескінченне розмаїття відхилень, і більшість із них не свідчила про нову хворобу.

Система створила робочу категорію:

Неспецифічна гостра запальна реакція.

Відомості надіслала до регіонального органу нагляду.

Не як сигнал тривоги.

Як дані.

За сто вісімдесят кілометрів звідти того ж дня з гарячкою прокинулася літня жінка.

Вона була авреліанка.

Жила сама.

Її домашня система визначила стан як звичайну інфекцію й порадила відпочинок.

У Нітрі до лікарні звернувся молодий чоловік із раптовою сильною слабкістю. Його мати була змішаного походження, а батько — авреліанин. Золоте коло в нього з'являлося зрідка.

Медики його не помітили.

У Сарурі захворіли дві сестри.

В іншій державі — чоловік, який повернувся з відрядження.

Хворі перебували в різних місцях.

Потрапляли до різних лікарень.

До різних лікарів.

Для кожної системи це були окремі випадки.

Медичний ШІ бачив їхні симптоми.

Родові архіви знали їхнє походження.

Транспортні системи знали їхні шляхи.

Банки знали платежі за проєкти, що стосувалися авреліанського походження.

Та ніхто не мав права покласти всі ці відомості поруч.

Іще не мав.

У Шарі Нерай сиділа перед своїм терміновим поданням.

Відтоді як вона його надіслала, минуло десять годин.

Один із трьох органів попросив додаткових відомостей.

Другий підтвердив отримання.

Третій повідомив, що скличе комісію.

Тарен поставив на стіл два кухлі з напоєм.

— Іди поспи.

— Ні.

— Твоє подання розглядають.

— Розгляд — ще не рішення.

— Ти того розгляду не прискориш, хоч скільки тут просидиш. Є строки, встановлені законом.

— Тому вони й погані.

— А може, вони тим і погані, що оберігають людей від тебе.

Нерай глянула на нього.

Тарен сів.

— Від посадовця, якому щось дуже підказує чуття і який через це хоче відкрити всі рахунки.

— Я не хочу відкривати всі рахунки.

— Я знаю. Але закон не може виходити з того, що кожен, хто прийде на твоє місце, буде тобою.

Нерай узяла кухоль.

— Саме тому має бути видно, хто переглядає дані.

— Ти говориш, як Єсаїр.

— Я говорю як людина, що вже десять годин чекає, доки установи домовляться між собою, чи можна їй довідатися, хто платить за дослідження, від яких може залежати доля третини населення.

Тарен відкрив найсвіжіші банківські зведення.

— Маємо одну нову операцію.

Нерай підвела очі.

— Пов'язана з фундаціями?

— Можливо.

— Тарене.

— Компанія, з якою ми вже стикалися у справі «Вести», здійснила невеликий платіж на кільце.

— Призначення?

— Медичне забезпечення.

— Для якого проєкту?

— Охороняється як комерційна таємниця.

Нерай відкрила часову шкалу.

Платіж пройшов незадовго до Мареїної зустрічі з Арієном.

— Може, це звичайні запобіжні заходи, — сказав Тарен.

— Може.

— Фундації ж працюють у сфері охорони здоров'я.

— Знаю.

— Після попередніх епідемій до цього всі й так звикли.

— Знаю.

— Чому ж ти так дивишся?

Нерай розгорнула карту.

Стільки даних.

Стільки запитань.

Стільки установ.

Правники.

Аналітики.

І цей останній платіж.

— Бо тепер видно, куди все йде.

Тарен мовчав.

— У нас немає хвороби, — сказав він нарешті.

— Немає.

— Немає попередження від медиків.

— Немає.

— Немає доказу, що все це пов'язане.

— Немає.

— То й зупиняти нам нічого.

Нерай вдивлялася в карту.

— Ми бачимо низку дій, на які інша система мала б відреагувати.

— Яка інша система?

— Та, якої ще не існує.

Зв'язок із Мареєю відкрився без попередження.

Її зображення тремтіло, ніби вона йшла.

— Нерай.

— Що сталося?

— До родових архівів надійшов надзвичайний запит.

— Від кого?

— Лікарня в Ауріолі. Дитина з незрозумілою гарячкою.

Тарен нахилився до зображення.

— Одна дитина?

— Поки що.

— Чому запитують родові дані?

— У дитини незвично яскраве золоте коло й такі відхилення, що лікарям годі їх пояснити.

Нерай відчула, як у неї разом завмерли всі думки.

— Причина може бути яка завгодно, — сказав Тарен.

Марея кивнула.

— Знаю.

— При гарячці в авреліанських дітей ознака нерідко проявляється сильніше.

— Знаю.

Нерай глянула на годинник.

— Коли зареєстровано випадок?

Марея назвала час.

Через кілька годин після останнього платежу.

Близькість подій у часі нічого не доводила.

Нерай це знала.

Щогодини на Еларіоні проходили мільярди платежів і хворіли тисячі людей. Наклади одна на одну дві досить великі карти — і завжди знайдуться події, що опиняться поряд.

— Попроси лікарню повідомити про випадок у міждержавну службу нагляду, — сказала вона.

— Вони вже повідомили регіональну.

— Міждержавну.

— На підставі одного випадку система цього не дозволить.

— Тоді нехай родовий архів попросить про виняток.

Марея поглянула на неї.

— Ми не маємо правових підстав розголошувати родову належність пацієнта за межами регіону.

Ці слова зависли між ними.

Нерай згадала безліч винятків, які впродовж останніх місяців дозволяли комусь досліджувати авреліанські роди.

Тепер, коли одна авреліанська дитина лежала в лікарні з невідомою гарячкою, закон оберігав її походження від системи, здатної розшукати інших хворих.

Це був справедливий захист.

Дитина — не загальнодоступні дані.

Її рід не належить державі.

Її хвороба не мала стати приводом для стеження за цілою гілкою.

І все ж Нерай відчувала, що вони стоять на межі, перед якою до них уже хтось стояв.

— Подай запит, — сказала вона. — Я підкріплю його фінансовим аналізом.

— Фінансовий аналіз не має жодного стосунку до пацієнта.

— Саме цього ми й не знаємо.

— Нерай, якщо ми без доказів пов'яжемо підозріле фінансування із хворобою однієї авреліанської дитини, можемо посіяти паніку.

— А якщо не пов'яжемо?

Марея не відповіла.

У лікарні Ауріоли Елан спав.

Мати сиділа біля прозорої стіни палати. Лікарі ще не розлучили її із сином, але попросили залишатися в захисній зоні.

Елан прокинувся.

— Мамо.

Вона притиснула долоню до стіни.

— Я тут.

— Зайди до мене.

— Ще хвилинку.

— Мені холодно.

— Знаю.

— Чому мені не можна додому?

Мати усміхнулася так, як усміхаються батьки, коли хочуть, щоб дитина побачила в них певність, якої вони самі не мають.

— Їм тільки треба з'ясувати, що з тобою.

Елан подивився на свою руку.

— Це тому, що я золотий?

Мати перестала дихати.

— Ні.

— У школі казали, що коло іноді хворіє.

— Хто тобі сказав?

— Хтось.

— Коло — це не хвороба.

— То чого воно так світиться?

Вона не знала.

Притиснула до стіни й другу руку.

— Бо твоє тіло бореться.

— А воно переможе?

— Так.

Відповіла не вагаючись.

Матері бувають певні навіть у тому, що ще тільки вирішується.

Регіональний медичний ШІ тим часом отримав четвертий випадок.

Тоді п’ятий.

Різні міста.

Різний вік.

Подібні відхилення.

Система виявила слабкий статистичний зв’язок.

Можлива спільна спадкова ознака.

Але публічного попередження ще не було.

Спершу слід було виключити вплив місцевості та довкілля, а також можливу похибку діагностики.

Після давніх випадків дискримінації заборонялося оголошувати генетичну гілку чинником ризику на підставі самої тільки малої вибірки.

Тож система попросила додаткових відомостей.

Одна лікарня надала їх.

Друга чекала на згоду пацієнта.

Третя користувалася іншим стандартом даних.

Четверта діяла за законами іншої держави.

Машина бачила обриси.

Закон не дозволяв їй провести лінію.

Пізньої ночі Єсаїрові надійшла звістка з Ауріоли.

Він знав Еланову родину. Не близько, та все ж пам’ятав хлопчика, який на одних родових зборах спитав його, чи бачить золоте коло кращі речі, ніж звичайні очі.

Тоді Єсаїр відповів, що бачать очі не завдяки своєму кольору, а завдяки людській відвазі подивитися.

Тепер він стояв біля вікна в домі Давіонів і слухав Еланову матір.

— Мене до нього не пускають, — сказала вона.

— Він в ізоляції?

— Поки що лише про всяк випадок.

— Що кажуть лікарі?

— Що не знають.

В її голосі було щось знайоме Єсаїрові.

Не паніка.

Місце за крок до неї.

— Я приїду, — сказав він.

— Ні.

Слово зірвалося різко.

— Ти авреліанин.

Єсаїр мовчав.

— Пробач, — сказала вона. — Я тільки... А що, як це щось таке... Ми ж не знаємо.

— Розумію.

— Елан питав про тебе.

— Скажи йому, що я поруч.

— Але ж тебе немає.

Єсаїр торкнувся шибки.

Надворі Ауріола лежала в темряві. Старі будинки, долини, родові архіви й дороги, якими ходили цілі покоління людей із золотим колом.

— Іноді можна бути біля когось і звідти, де стоїш, — сказав він.

Розмова скінчилася, і він залишився сам.

На мить перед його очима виник образ.

Цього разу у видінні не було ані лікарні, ані Елана.

Перед ним відкрився довгий коридор із прозорими перегородками.

За кожною лежала людина.

За кожною лежала людина.

Над ліжками світилися золоті кола.

Тисячі.

Потім мільйони.

Образ зник.

Єсаїр ухопився за віконну раму.

— Ні, — сказав у порожнечу.

І не знав, кому відповідає.

У Шарі засвітилося медичне сповіщення.

Не публічне.

Попереднє.

Регіональна система зареєструвала незвичайний збіг випадків, імовірно пов'язаних зі спадковою ознакою. Потрібна додаткова перевірка.

Нерай його не бачила.

Фінансове відомство не мало доступу до попередніх медичних сповіщень.

Марея бачила тільки частину.

До родового архіву надійшов запит із проханням підтвердити, чи належать пацієнти до споріднених ліній.

Лікарні бачили своїх хворих.

Кожній системі дістався її шматочок.

На робочій поверхні перед Нерай світилася фінансова карта підготовки.

Перед Мареєю — біологічна карта запитань.

У медичній мережі — карта перших пацієнтів.

Поміж ними стояли закони, юрисдикції, дозволи й поважні причини, з яких нікому не годилося бачити все.

Вранці в Елана все ще була гарячка.

Кількість нез'ясованих випадків зросла до семи.

По обіді — до дванадцяти.

Перед заходом Еларіонського Сонця захворіла перша дитина в іншій державі.

У системі вона значилася як окремий випадок.

У родині мала ім'я.

В історії ще не мала жодного.

Згодом люди шукатимуть мить, із якої почалася Третина.

Вказуватимуть на першу публічну заяву.

На закриття Ауріоли.

На день, коли медична мережа назвала авреліан.

На перше місто за прозорою стіною.

Та катастрофи починаються раніше, ніж суспільство дає їм ім'я.

Набагато раніше.

У запитанні, справжньої ваги якого не знали невинні люди.

У платежі, що його кожен банк оцінив правильно.

У винятку, створеному для захисту життя.

У машині, що бачить закономірність, а поєднати даних не має права.

У людині, яка одна знає карту.

І в гарячці однієї дитини, якій ще ніхто не надає історичної ваги.

Елан розплющив очі.

Золоте коло в них засяяло ще яскравіше.

За прозорою стіною стояла його мати.

Вона приклала до неї три пальці.

Хлопчик підвів руку й зробив те саме з іншого боку.

Між їхньою шкірою лишалося скло.

Перша стіна.

Першого зачиненого дому ще не було.

Та перша кімната вже зачинилася.

Частина III. Мор Золотого Кола

25. Доми Ауріоли

До ранку їх було двадцять троє.

Двадцять троє людей із гарячкою, якій медичні системи не могли дати точного визначення.

Двадцять один із них був авреліанином.

Ще в одного батько був авреліанин, хоча в нього самого золоте коло ніколи не проступало виразно.

Про останню жінку родовий архів нічого не знав. Вона народилася поза Ауріолою й ніколи не оголошувала, до якого роду належить.
У кожній лікарні ці випадки виглядали інакше.

В одній лежала дитина.

У другій — стара жінка.

У третій — двоє дітей з однієї родини.

У четвертій — чоловік, який кілька днів тому працював на орбітальному кільці.

Медичні системи співвідносили випадки за симптомами, середовищем, часом та відомими чинниками ризику. Ім'я, раса чи родова лінія до цього переліку не входили. Відомості про походження належали до найчутливіших даних на Еларіоні. Ними можна було користуватися лише за наявності вагомих медичних підстав.
Таку підставу ще належало підтвердити.

Тому система й не мала права вважати її встановленою.

У лікарні Ауріоли Елан перестав говорити.

Він не спав. Лежав із розплющеними очима й дивився на світло на стелі, а на запитання відповідав тільки пальцями. Один означав «так». Два — «ні».
Його мати стояла за прозорою стіною.

— Ти мене чуєш?

Один палець.

— Тобі щось болить?

Два.

— Тобі холодно?

Один.

Медики змінювали лікування в міру того, як змінювалися його показники. Кожне втручання оцінювала система, зіставляла з мільйонами випадків, а лікар перевіряв.
Ніхто не діяв наосліп.

І все ж ніхто не знав, із чим бореться.

Елан підняв руку.

Приклав до стіни три пальці.

Мати зробила те саме.

Між ними були скло, повітря й припис, за яким їй не дозволялося ввійти.

— Я тут, — сказала вона.

Хлопчик заплющив очі.

Того дня почали зачинятися перші доми.

Не за наказом держави.

Спочатку — з власної волі.

У старих авреліанських родових домів були власні медичні приписи. Деякі сягали ще тих часів, коли хвороби поширювалися повільніше й люди вірили, що родинні мури здатні відгородити чистоту від світу. У нові часи тих приписів дотримувалися радше символічно.
Тепер їхні давні брами зачинилися насправді.

Родини перестали посилати дітей до школи.

Працівники залишилися вдома.

Домашні системи вимірювали температуру, показники крові та зміни золотого кола.

У відкритих мережах почали з'являтися перші зображення очей.

Світлини райдужок.

Збільшені золоті лінії.

Люди порівнювали їх, шукали відмінності й позначали місця, де коло видавалося ширшим, яскравішим або уривалося.

Медики раз у раз нагадували, що з вигляду очей не можна достовірно встановити діагноз.

Ніхто їх не слухав.

Страх любить прикмети, які можна побачити.

Марея дісталася до Ауріоли ще до полудня.

Єсаїр чекав на неї перед домом Давіонів. Захисного одягу на ньому не було, лише проста світла маска, якої вимагали місцеві правила.

— Не треба було тобі сюди їхати, — сказала вона.

— Я тут живу.

— Ти знаєш, що я маю на увазі.

Єсаїр глянув на зачинені доми в долині.

— Якщо я маю піти саме зараз, то цей дім ніколи не був моїм.

— Річ не в домі.

— Знаю.

— Річ у тобі.

— Я теж авреліанин.

— Саме тому.

Марея підійшла до нього ближче.

— Якщо це спрямовано проти нашої гілки, тобі загрожує більша небезпека, ніж будь-кому. Ти нащадок найдавнішого з відомих родів. А ми не знаємо, що саме це означає.

— Може, нічого.

— А може, все.

Єсаїр спокійно дивився на неї.

— Це Нерай попросила тебе мене переконати?

— Нерай сказала, що коли я тебе не переконаю, вона сама приїде й силою тебе забере.

— Ото хотів би я подивитися.

— А я ні.

Усмішка зникла з його обличчя.

Марея озирнулася на Ауріолу.

— Арієн заговорив про те, що доми зачинятимуться, ще до першого відомого нам випадку.

— Знаю.

— Якщо він до цього причетний...

— Ми тільки підозрюємо.

— У мене більше, ніж підозра.

— Ти знаєш людину.

— Хіба цього мало?

— Ні. Але щоб зупинити світ, цього не вистачило.

Марея опустила очі.

Єсаїр торкнувся її руки.

— Твоєї провини тут немає.

— Я бачила, куди все йде.

— І сказала про це.

— Запізно.

— До першої гарячки.

— Недостатньо рано.

Єсаїр знав, що сперечатися марно. Не тому, що вона мала рацію, а тому, що цього разу почуття провини обирало собі людину не за правдою. Обирало за близькістю. Марея була до Арієна найближче.

Тому й думала, що мала побачити найдалі.

Дім Давіонів відкрили як координаційний центр.

Не як лікарню.

Там не було ні обладнання, ні лікарів, здатних лікувати нову хворобу. Зате були приміщення, вузли зв'язку, власні джерела енергії й старі підземні кімнати, які можна було відділити від решти дому.

Єсаїр відкинув пропозицію родової ради зачинити дім для всіх, крім представників найдавніших гілок.

— Якщо ми відчинятимемо браму тільки тим, у кого належне ім'я, — сказав він, — то не варті жодного з імен на наших стінах.

До дому почали сходитися родини, яким не було куди податися.

Не всі були хворі.

Деякі — просто налякані.

Мати з двома синами, яку сусіди попросили виїхати з їхнього житлового блоку.

Старий, якому скасували перевезення до лікарні, бо в іншій державі перестали приймати хворих з Ауріоли.

Молода жінка на останніх місяцях вагітності. Її партнер був селеніт. За генетичними дослідженнями вона носила хлопчика.

Авреліанського хлопчика.

Вона сиділа в старій бібліотеці Давіонів, поклавши обидві руки на живіт.

— Я все життя мріяла про сина, — сказала вона Мареї. — А зараз мені здається, що я передала йому у спадок вирок.

— Ти дала йому життя.

— І ознаку.

— Ознака — це не хвороба.

— Скажи це тим, хто боятиметься навіть глянути на нього.

Марея сіла навпроти.

— Ми ще не знаємо, що відбувається.

— Тому я й боюся.

Жінка задивилася на портрети Давіонів.

— Як думаєш, вони могли собі уявити, що колись їхнє коло означатиме смерть?

— Ні.

— То навіщо воно було?

Марея поглянула на золоті кола в намальованих очах людей із давнини.

— Може, й ні для чого.

Жінка здивовано глянула на неї.

— Не все мусить мати призначення, — вела далі Марея. — Не все, що дістається нам у спадок, несе послання. Іноді це просто частина тіла. Відтинок нашої дороги.

— А якщо ця дорога привела нас сюди?

Марея не мала відповіді.

Пізно ввечері прибула Нерай.

Захисний модуль впустив її до Ауріоли лише після трьох перевірок. Вона була селенітка, але мати її — авреліанка. Обмежених даних не вистачало, щоб система могла певно оцінити ризик для людини зі змішаним родоводом.

— Виходить, для перевірок я вже достатньо авреліанка, — сказала вона, увійшовши до дому Давіонів.

— У дитинстві ти б зраділа, — зауважив Єсаїр.

— У дитинстві я була дурна.

— У дитинстві ти хотіла бути своєю.

— Часто це те саме.

Вони лише на мить обійнялися.

Нерай відразу відкрила робочі шари.

— Сімдесят вісім підтверджених випадків. Ще понад двісті очікують на визначення. Переважно в Ауріолі, але не всі.

— Скільки авреліан? — спитала Марея.

— Точно не знаємо.

— Як це ми можемо не знати?

— Не всі оголошують, до якого роду належать. У різних державах ці відомості збирають по-різному. Деякі лікарні не мають права передати їх без згоди пацієнта.

— І система досі не оголосила про генетичний зв'язок?

— Регіональна відзначила його як можливий.

— А міждержавна?

— Їй бракує підтверджених даних.

Марея обурено засміялася.

— І скільки їй треба?

— Важить не лише кількість, а й якість.

— Люди горять у гарячці, а машини оцінюють якість.

— Машини роблять те, чого ми від них вимагали, — сказала Нерай. — Ми ж не хотіли, щоб після десяти випадків вони оголошували цілу расу небезпечною для здоров'я.

— Тепер їх майже вісімдесят.

— А за кілька годин може бути вісімсот.

У кімнаті стало тихо.

Єсаїр поглянув на сестру.

— Ти справді так думаєш?

— Думаю, що, хай там що це таке, почалося воно не сьогодні.

Нерай вивела карту.

Перші відомі випадки були далеко один від одного.

Деякі поєднували транспортні вузли.

Інші — родинні зв'язки.

У решти не було нічого спільного, принаймні на око.

— Це вже вийшло за межі Ауріоли, — сказала вона. — Просто ми ще самі собі в цьому не зізналися.

На бічній стіні дому Давіонів з'явилися місцеві новини. «Влада підтвердила сімдесят вісім випадків невідомої гарячки, — повідомила ведуча. — Медики спростовують твердження, нібито зараження можна визначити за самим виглядом золотого кола».

У короткому сюжеті мати перед зачиненою школою питала, чому має тримати дитину вдома, якщо немає жодних симптомів. Інший із батьків показував на двері авреліанського дому й вимагав приставити до них варту.

Єсаїр стишив звук. «Обоє бояться за дітей», — сказав він. Нерай не відповіла. На її карті було вже більше місць, ніж назвала ведуча.

Саме тоді прийшла звістка з лікарні.

Еланові стало гірше.

Єсаїр підвівся.

— Я піду туди.

— Ні, — водночас сказали Марея й Нерай.

Він поглянув на них.

— Його мати там сама.

— Там медики, — сказала Нерай.

— Це не те саме.

— Якщо заразишся, нікому не допоможеш.

— А якщо залишуся тут?

— Зможеш говорити з людьми. Організувати допомогу. Переконати їх дотримуватися заходів безпеки.

— Тобто я маю бути голосом, а не людиною.

— Ти маєш залишитися живим.

Єсаїр глянув на карту Ауріоли.

Тоді — на зачинену браму свого дому.

— Стільки років люди розповідали мені, на що начебто були здатні мої предки. Зцілювали дотиком. Заходили в доми, куди інші боялися ступити. Стояли біля хворих.

— А може, тому всі вони й померли, — сказала Нерай.

Єсаїр підвів на неї очі.

У її словах не було жорстокості.

Тільки страх сестри, яка ще не хотіла записувати його серед чисел.

— Тобі не треба доводити, що ти Давіон, — сказала вона.

— Я нічого не хочу доводити.

— То залишся.

Єсаїр сів.

У лікарні Еланова мати приклала три пальці до скла.

Цього разу хлопчик уже не підняв руки.

До півночі зачинилися ще сорок три авреліанські доми.

До ранку таких домів було понад тисячу.

Спершу вони зачинялися самі.

За кілька днів їх почнуть зачиняти інші.

26. Системи, що не бачать цілого

Сайра Орен знала, якою мовою розмовляють машини.

Не словами.

Правами.

Кожна інформаційна система могла сказати лише те, що дозволяв їй закон. Не так важило те, що вона зберігала, як те, що мала право передати далі.

Сайра була архітекторкою міждержавних мереж даних. Проєктувала інтерфейси для взаємодії лікарень, страхових компаній, медичних реєстрів і дослідницьких центрів. Усе життя працювала над тим, щоб інформація могла переходити з однієї установи до іншої й водночас людина не ставала загальним надбанням.

Вона вірила в обмеження.

Вірила в розмежування повноважень.

Вірила, що жодна система не повинна знати про людину всього.

Тому Нерай і покликала її.

Вони зустрілися у кризовому центрі Союзу.

На стінах світилися п’ять карт.

Карта пацієнтів.

Карта родинних зв’язків.

Карта лікарняних потужностей.

Карта транспортних потоків.

Карта підозрілого фінансування.

Жодна не була повною.

І жодних двох не можна було цілком накласти одна на одну без дозволу.

Сайра довго їх розглядала.

— Ти хочеш, щоб я їх з’єднала, — сказала вона.

— Я хочу знати, чи можна їх з’єднати.

— Технічно — так.

— А за законом?

— Ні.

— Навіть у надзвичайній ситуації?

— Надзвичайний стан у сфері охорони здоров'я ще не оголосили на всій планеті. Союз має право поєднувати свої дані, але не чужі реєстри. Родові архіви перебувають під окремим захистом. Фінансові дані — ще під іншим.

Нерай показала на медичну карту.

— Мені потрібно тільки перевірити, чи належать хворі до тих самих родових гілок, дані про які хтось замовляв у дослідницьких проєктах.

— Тільки?

— Імен я не хочу.

— Навіть без імені збіг — це вже відомості про них.

— А як щодо відомостей про людину, яка заплатила за дослідження?

— Фінансовий шар її не знає.

— Саме так.

Сайра підійшла до карт.

— Я можу створити тимчасовий міст. Кожна система видавала б анонімний ідентифікатор, а ми порівнювали б лише збіги.

— То зроби це.

— Не маю повноважень.

— А хто має?

— Усі.

Нерай нахмурилася.

— Це не відповідь.

— Навпаки. Це дуже точна відповідь. Потрібна згода медичного нагляду, родових архівів, міждержавної ради, щонайменше дванадцяти держав та розпорядника позапланетних даних. А якщо залучимо фінанси — ще й дозвіл суду.

— Скільки часу?

— У звичайному порядку — кілька місяців.

— А в надзвичайному?

— Якщо всі дійдуть згоди — кілька годин.

— Тоді з'єднаймо їх.

Сайра глянула на неї.

— Людей чи системи?

— І тих, і ті.

Кризова нарада почалася за шістнадцять хвилин.

З одного боку сиділи представники органів охорони здоров'я.

З другого — розпорядники родових архівів.

Далі — правники, представники банківського нагляду, держав та захисники громадянських прав.

Кожен знав іншу частину проблеми.

І кожен боявся іншої катастрофи.

Медики боялися епідемії.

Родові ради — дискримінації.

Держави — втратити контроль.

Правники — створити прецедент.

Правозахисники — появи системи, яка одного дня зможе поєднати все, що відомо про кожну людину.

— Ми просимо лише тимчасового дозволу на зіставлення, — сказала Сайра. — Без імен. Без розкриття особистих даних. Нам треба перевірити, чи є серед хворих статистична закономірність, яка вказувала б на зв'язок із недавніми дослідженнями спадкових ознак.

— Хто побачить результат? — запитав представник Терініту.

— Кризова група медиків.

— А Шар?

Відповіла Нерай:

— Фінансові аналітики дізнаються лише, чи пов'язані проєкти, які ми перевіряємо, з нинішньою загрозою.

— Отже, ви скористаєтеся медичними даними для фінансового розслідування.

— Ми скористаємося підтвердженням загрози, щоб з'ясувати, хто її фінансував.

— Це небезпечний прецедент.

— Небезпечний прецедент уже лежить у лікарнях.

Дарен Вольтр брав участь у нараді як представник Валютної ради Північного союзу. Прямих повноважень щодо медичних даних він не мав, але під час міждержавних криз представляв групу держав, чиї фінансові та страхові системи мали взяти на себе частину витрат.

— Нерай, — сказав він, — я розумію, що час не терпить. Але система, яка поєднає генетику, здоров'я і гроші, — це саме те, від чого застерігали противники Єсаїра.

— Єсаїр пропонував зробити видимою владу. Він не пропонував виставляти напоказ історії хвороб.

— Будь-яка централізована система починає зі слів, що хоче бачити тільки владу.

— Тоді не створюймо централізованої системи.

— А що ж?

Відповіла Сайра:

— Тимчасовий обмін підтвердженнями між окремими вузлами. Дані залишаться там, де є. Кожен реєстр дасть тільки відповідь «так», «ні» або числовий показник. Кожен запит буде зафіксовано. Згодом пацієнт побачить, що його дані використали під час кризової перевірки.

— А чи зможе він відмовитися? — спитала представниця правозахисників.

— Заднім числом — ні.

— Тоді його згода нічого не важить.

— Якщо ми чекатимемо особистої згоди кожної непритомної людини, то нічого не довідаємося.

— Саме так і починається надзвичайний режим, якому потім не буде кінця.

Нерай відчувала, як у ній наростає гнів.

Не на когось окремо.

Кожен із них висловлював слушну пересторогу.

Це й було найгірше.

Якби вони були дурні, їх можна було б переконати.

Якби продажні — їх можна було б викрити.

Та вони стояли на сторожі справжніх цінностей.

Приватності.

Прав.

Суверенітету.

Довіри.

І поки вони оберігали кожну окремо, поміж ними проходила хвороба.

— Запропонуйте запобіжники, — сказала Нерай. — Замість відмови.

— Які? — спитав Вольтр.

— Усі залучені установи бачитимуть кожен запит. Лишатиметься запис про кожне використання даних. Після кризи результати перевірять. Хто вийде за межі визначеної мети, відповідатиме особисто.

— Людину від держави це однаково не вбереже.

— Ні. Але коли держава дивитиметься, її саму буде видно.

Вольтр замовк.

Цю думку він пам'ятав із промови Єсаїра.

Того, хто контролює, бачить той, кого контролюють.

Це не відповідь на всі запитання.

І все ж краще за таємний доступ.

Нарада тривала.

Тим часом кількість випадків перевищила тисячу.

Медичний ШІ Союзу вже вказував на високу ймовірність спадкового зв'язку. Але його висновок стосувався тільки даних Союзу. Ще у двох державах результати були схожі. У трьох поки що бракувало підтверджених випадків.

Кожна система знала частину.

Жодна не могла вимовити цілого речення.

Сайра відкрила схему технічної будови мережі.

— Машини не сліпі, — сказала вона. — У них зав'язані очі. І кожну пов'язку наклала людина, маючи на те добру причину.

— А ми можемо хоч ненадовго її розв'язати? — запитав Вольтр.

— Можемо залишити вузеньку щілину.

— А хто вирішить, якої вона буде ширини?

— Ви.

Нерай похитала головою.

— Ні. Це визначать правила. Не люди в цій кімнаті.

— Правила хтось має написати.

— І всі повинні бачити, хто саме їх написав.

Через п'ять годин вони схвалили створення моста з обмеженими можливостями зіставлення.

Дванадцять держав приєдналися відразу.

Дев'ять — із застереженнями.

Чотири відмовилися.

Решта попросили додаткової правової оцінки.

Родові архіви погодилися на порівняння тільки в узагальненому вигляді.

Фінансову карту не дозволили під'єднати безпосередньо.

Нерай мала отримати лише відповідь, чи стосувалися проєкти, які вона перевіряє, саме тих ознак, що проявлялися у хворих.
Міст запрацював.

Почав розсилати запитання.

Імен Міст не отримував.

Повні медичні досьє лишалися під захистом.

Передавалися тільки математичні підтвердження збігів.

Перші результати надійшли за дев'ять хвилин.

Спадковий зв'язок був сильний.

Друга відповідь підтвердила: деякі проєкти стосувалися саме тих ознак, які серед хворих траплялися незвично часто.
Третя показала, що частину цих ознак виявлено в авреліанських гілках, які загалом вважали далекими одна від одної.
Нерай вивела фінансову карту.

Фундації.

Наукові проєкти.

Дослідницькі центри.

Дозволи.

Звіти.

Останній платіж.

Уперше вона мала щось, що пов'язувало їх із хворобою.

Не доказ злочину.

Доказ того, куди все вело.

— Надішліть це до прокуратури, — сказала вона.

— У якому порядку? — спитав Тарен.

— Безпосередня системна загроза.

— Ми досі не знаємо винуватця.

— Знаємо, за що платили.

— Це не те саме.

— Ні. Але рахунки з'явилися раніше за тіла.

На другому кінці Нітри Каєл Торн стежив за тими самими медичними зведеннями, що й усі.

Хоча не лише за ними.

Йому були доступні приватні прогнози страхових компаній та господарських консорціумів. Точніші за політичні заяви, бо гроші починали готуватися до катастрофи ще до того, як держави діставали право назвати її на ім'я.
За цими оцінками, за кілька днів мало бути вже кількасот тисяч хворих.

А може, й мільйони.

Каєл викликав Арієна.

Цього разу зображення не було.

Тільки голос.

— Ми мусимо відкрити всі результати досліджень, — сказав Каєл.

— Навіщо?

— Бо вони можуть допомогти медикам.

— Ці результати не в одних руках.

— То зберіть їх.

— У мене немає всіх.

Каєл заплющив очі.

— Ви ж їх замовляли.

— Не я один.

— Не ховайтеся від мене за власним витвором.

— Я не можу віддати вам те, чого не маю. Та й не всім можу розпорядитися.

— Виходить, ви створили загрозу, якої не розуміє навіть її творець.

Арієн довго мовчав.

— Не всі мали померти, — сказав він нарешті.

Каєл розплющив очі.

— Хто не мав померти?

— Усе мало бути точніше.

На краю столу пальці зробили порух, який пам'ятали з дитинства. П'ять граней кубика зійшлися правильно. На останній ще кілька квадратиків були не на своїх місцях.

Перед брамою зоопарку він благав дозволити йому почати спочатку. Тепер дивився на карту лікарень. Жоден наступний хід уже не міг повернути мертвих додому.

— На скількох ви розраховували?

— Щоб вистачило.

— Це не число.

— Раніше вас числа не цікавили б.

Каєл устав.

— Раніше ви запевняли мене, що криза буде обмеженою.

— Ви хотіли, щоб Еларіон злякався світу Єсаїра.

— Я хотів його зупинити.

— Це його зупинить.

Каєл поглянув на карту лікарень.

— Ні. Це зробить із нього саме того, кого ви боялися.

Арієн урвав зв'язок.

На медичній карті спалахували нові цятки.

Системи вже починали з’єднувати їх.

Запізно.

Але вперше — разом.

27. Ім’я, яке боялися вимовити

Еларіон знав силу імені.

Ім’я могло оберігати людину.

Могло дати їй право, спільноту, історію й місце в суспільстві.

Але ім’я могло стати й мішенню.

Кілька поколінь тому у двох державах даними про походження користувалися, коли розподіляли роботу й надавали медичне страхування. Авреліан через певні спадкові особливості вважали дорожчими пацієнтами. Селенітів не брали до служб безпеки через нібито надмірну чутливість. Вейранам віддавали перевагу в адміністрації та фінансових установах, бо за ними визнавали природжений організаторський хист.
Згодом ці правила скасували.

Недовіра лишилася.

Тому керівники системи охорони здоров’я боялися вимовити слово «авреліанин», доки зв’язок не стане безсумнівним.
Коли зібралася Планетарна рада з охорони здоров’я, кількість підтверджених випадків перевалила за двісті тисяч.

Майже всі хворі були авреліанами або мали підтверджені авреліанські корені.
— Статистичний зв’язок очевидний, — сказала головна епідеміологиня Союзу. — Причинного механізму ми не знаємо.
— Громадськість не розрізняє статистичного зв’язку й причини, — заперечив представник Вокорвіну. — Якщо ми скажемо, що це авреліанська хвороба, у кожному авреліанині бачитимуть джерело зараження.
— А якщо ми не скажемо, — відповіла Марея, — люди не знатимуть, кому загрожує небезпека.

— Небезпека загрожує всім.

— Не однаково.

— Ми не знаємо, чи авреліани частіше передають хворобу.

— Ми й не стверджуємо, що вони її передають.

— Цього громадськість уже не почує.

Нерай сиділа поруч із Сайрою й стежила за двома суперечками нараз.

В одній кімнаті люди шукали правильних слів.

А в лікарнях тим часом вирішували, кому дістанеться ліжко.

— Пропоную формулювання, — сказав Дарен Вольтр. — Невідома хвороба з нерівномірною поширеністю в одній спадковій групі населення.

Марея глянула на нього.

— Це спосіб вимовити «авреліанин», не вимовляючи цього слова.

— Це точне формулювання.

— Ні. Це зручне формулювання.

— Мареє, слова можуть убити.

— Їхня відсутність теж.

Голова ради піднесла руку.

— Ми маємо розмежувати два питання. Кого вражає хвороба і хто може її передавати.

— Люди їх не розмежують, — повторив представник Вокорвіну.

— Тоді нам треба навчити їх цього, — сказала Нерай.

— Під час паніки?

— А коли ж? Коли авреліан уже позамикають у домівках?

— Деякі доми зачинилися самі.

— Бо держави мовчали.

Дарен Вольтр повернувся до неї.

— І що ти пропонуєш?

— Сказати правду цілком. Хвороба вражає переважно авреліан. Поки що немає доказів, що сама належність до авреліан означає більшу здатність передавати хворобу. Дискримінація змушує хворих приховувати свій стан і тим збільшує небезпеку для всіх.

— А якщо завтра виявиться щось інше?

— То завтра ми про це скажемо.

— Не можна щодня міняти те, чому люди мають довіряти.

— А те, що ми за всіма доступними даними вважаємо правдою, часом змінюється щогодини.

Рада так і не дійшла згоди.

Видала заяву без слова «авреліанин».

У заяві йшлося про нерівномірну загрозу здоров'ю різних груп населення, потребу в добровільному тестуванні й тимчасове обмеження пересування в районах із високою захворюваністю.

Люди самі домислили, про що йдеться.

Мережами пішла назва «мор Золотого Кола».

Ніхто не знав, хто перший її вжив.

Може, журналіст.

Може, котрісь налякані батьки.

А може, хтось, хто й раніше ненавидів авреліан і тільки чекав на слово, схоже на поважну причину.

Назва розлетілася швидше за офіційні рекомендації.

У Сарурі водій транспортного модуля відмовився впустити авреліанську родину.

— Я нічого проти вас не маю, — сказав він.

Батько показав довідку з негативним результатом обстеження.

— Ми маємо дозвіл.

— У мене вдома діти.

— У мене теж.

— То мали б мене зрозуміти.

Родина лишилася на платформі.

Решта пасажирів мовчали.

Один за них заступився.

Він був вейран.

— Або ви їх візьмете, або ми всі вийдемо.

Вийшли не всі.

Вийшло троє.

В іншому місті люди зібралися перед авреліанським домом і вимагали його закрити. Коли мешканці погасили світло, натовп заплескав.

У селенітському кварталі Нітри відкрили громадський центр для родин, що втратили житло.

На його вхідній брамі не було жодного родового знака.

Лише слова:

Хвороба має жертв. Страх їх собі створює.

У лікарні Ауріоли молода жінка народила сина.

Дитина була здорова.

Коли хлопчик розплющив очі, золотого кола не було видно.

Мати з полегшенням зітхнула.

І засоромилася власного полегшення.

— Я жахлива, — сказала вона Мареї, яка говорила з нею через екран.

— Ні.

— Я молилася, щоб у нього не було кола.

— Ти молилася, щоб він жив.

— Це одне й те саме?

Марея не відповіла.

Дитина поворухнулася, і в яскравому світлі довкола зіниці проступила тонка золота лінія.

Мати заплакала.

Не тому, що стала менше його любити.

А тому, що знала: від першої ж миті світ дивитиметься на нього як на запитання.

У Нітрі Нерай зустрілася з керівництвом Шару.

Її запит про негайне розкриття структури власності проєктів знову задовольнили тільки частково.

Безпосередня загроза здоров'ю дозволила заморозити деякі рахунки.

Автоматичного права встановити кінцевих власників у всіх державах вона не давала.

— Ми маємо підтвердження, що вони вивчали саме ті спадкові ознаки, з якими пов'язана хвороба, — сказала Нерай.

— Ми маємо кореляцію, — поправив її правник.

— Хто заплатив за кореляцію?

— Це ми й з'ясовуємо.

— І скільки ще з'ясовуватимемо?

— Терініт має тридцять днів, щоб відповісти.

Нерай засміялася.

Нічого веселого у тому сміхові не було.

— За тридцять днів, може, вже нікому буде відповідати.

— Ми не можемо скасовувати закон щоразу, коли виникає загроза.

— Я не прошу скасувати закон. Я прошу, щоб він міг узятися до діла раніше за гробарів.

— Якщо ми зараз відкриємо всі захищені фонди, то створимо прецедент.

— Може, нам потрібен прецедент.

— У кризу легко таке говорити.

Нерай нахилилася до нього.

— А коли, на вашу думку, слід виявляти вади системи? У спокійні часи, коли вони нікому не цікаві?

Увечері рада з охорони здоров'я зібралася знову.

Кількість випадків перевищила два мільйони.

Цього разу надійшло повідомлення й із Таерону.

У трьох працівників під одним із герметичних куполів виявили ті самі симптоми.

Двоє були авреліанами.

У третього батько був авреліанин.

Голова ради відкрила підготовлену заяву.

В ній усе ще бракувало одного слова.

Марея підвелася.

— Якщо ви боїтеся вимовити, кого вбиває хвороба, ви не захищаєте нас від дискримінації. Ви захищаєте себе від відповідальності.

— Це несправедливо, — сказав Вольтр.

— Несправедливо й те, що матері дізнаються правду з повідомлень чужих людей, поки держави говорять про нерівномірність у групах населення.

— Ім'я може спричинити насильство.

— Насильство вже почалося.

— Може його посилити.

— Мовчання робить його сліпим.

Єсаїр долучився з дому Давіонів.

Доти він не брав слова.

— Вимовте його, — сказав він.

Усі обернулися до його зображення.

— Єсаїре, — почала голова ради, — ми мусимо зважити...

— Я авреліанин. Марея авреліанка. Люди в лікарнях — авреліани. Ви нас не захищаєте, коли замінюєте наше ім'я описом.

— А якщо суспільство побачить у вас загрозу?

— Тоді скажіть ясно: загрожують не ці люди. Небезпека загрожує їм.

Дарен Вольтр задивився на Єсаїра.

— А якщо цього не вистачить?

— Правди часто не вистачає. Брехні — й поготів.

Рада змінила текст заяви.

Незадовго до півночі на всіх загальнодоступних каналах з'явилася очільниця системи охорони здоров'я Еларіону.

Хворобу вона назвала лише описово.

А тоді вимовила ім'я людей.

— Наявні на сьогодні дані свідчать, що невідоме захворювання непропорційно часто вражає авреліан та осіб із певними авреліанськими спадковими зв'язками.

Далі були пояснення.

Про передавання хвороби.

Про те, чого не знали.

Про заборону дискримінації.

Про необхідність негайних обстежень і захисту.

Та більшість людей запам’ятала перше речення.

На екранах по всій планеті з’явилися золоті очі.

Світ нарешті назвав жертв на ім’я.

І водночас поставив на них знак.

28. Золоте Коло за склом

Скло стало матеріалом пандемії.

Воно було в лікарнях.

На межах кварталів.

У транспортних вузлах.

Між дітьми й батьками.

Між хворими й тими, хто хотів їм допомогти.

Воно було прозоре, а все-таки розділяло.

Для того й служило.

На старих знімках із перших днів видно обличчя, притиснуті до стін ізоляційних палат. Руки з обох боків. Ворушаться губи, а торкнутися не можуть. Золоті кола в очах, ще виразніші в лікарняному світлі, що відбивається у склі.
Ознака, яку раніше можна було побачити лише зрідка, під час гарячки проступала дедалі частіше.

Лікарі не знали, чи це прояв самої хвороби, чи тільки відповідь організму.

Людей ця різниця не цікавила.

Біля входів до крамниць почали з'являтися сканери райдужної оболонки ока.

Офіційно вони вимірювали температуру й основні показники здоров'я.

У деяких приватних закладах їх переналаштували так, щоб вони попереджали про авреліанські ознаки.

Це суперечило закону.

Власники казали, що захищають покупців.

В одній державі уряд заборонив такі системи.

В іншій — тимчасово дозволив.

У третій — удавав, що не знає про їхнє існування.

Сорок держав.

Сорок відповідей на один страх.

В Ауріолі Еланові дали змогу поговорити з Єсаїром через медичний канал зв'язку.

Обличчя хлопчика поменшало, відколи Єсаїр його бачив. Гарячка забрала з нього дитячу округлість. Очі були розплющені, й золоте коло в них сяяло так яскраво, що видавалося неприродним.

— Пам'ятаєш мене? — спитав Єсаїр.

Елан поворухнувся.

Один палець.

— Твоя мама поруч.

Хлопчик глянув у бік скла.

— Вона сказала, що ти питав про коло.

Еланові губи заворушилися.

Звук був ледве чутний.

— Бачить?

Єсаїр нахилився ближче.

— Що?

— Чи бачить краще?

Він згадав їхню давню розмову.

— Ні, — сказав він. — Коло — ні.

Елан чекав.

— Людина бачить залежно від того, чи стане їй відваги подивитися.

Хлопчик заплющив очі.

— А я не хочу.

— Чого ти не хочеш бачити?

— Як мама плаче.

Єсаїр не знайшов відповіді.

Еланова мати стояла по той бік скла, затуливши рота рукою.

— Ти можеш боятися, — сказав Єсаїр. — Тобі не треба бути хоробрим увесь час.

— А ти боїшся?

— Так.

— Чого?

Єсаїр поглянув на хлопчикову матір.

На медичні показники.

На власне відображення в екрані.

— Що не зумію допомогти.

Елан хвильку помовчав.

— То ми однакові.

Єсаїр ледь усміхнувся.

— Так.

Медики перервали зв'язок.

Еланові була потрібна ще одна процедура.

Єсаїр залишився сидіти перед порожнім екраном.

Руки його лежали на столі.

Руки Давіонів.

Руки, які, якщо вірити старим текстам, угамовували гарячку.

Тепер вони не могли торкнутися навіть однієї дитини.

Марея принесла миску гарячого супу. Єсаїр її не помітив.

— Поїж. Ти тут від ранку.

— Елан спитав мене, чи я йому допоможу.

— І що ти сказав?

— Що лишуся на зв'язку.

— Ти й лишився.

— Його легень це не вилікує.

— Ні. Але мати сказала мені, що після цього він дозволив приготувати себе до процедури.

Єсаїр узяв ложку. Вона так тремтіла в нього в руці, що він знову поклав її.

— Мене сердить, коли люди чекають від Давіона дива, — сказав він. — А сьогодні я й сам якусь мить його чекав.

Марея сіла поряд. «Я піду до його матері. А ти спробуй з'їсти хоч трохи».

Елан помер перед світанком.

Матері не було поруч із ним у палаті.

Та медики дозволили їй залишитися біля скла.

Коли прилади стихли, вона ще довго тримала на ньому три пальці.

Єсаїр дізнався про його смерть за кілька хвилин.

Він не зробив публічної заяви.

Не говорив про першу дитину, яку знав особисто.

Тільки вийшов у сад Давіонів і стояв там, доки не зійшло Еларіонське Сонце.

Того дня померло ще вісім тисяч людей.

Елан був єдиний, кого Єсаїр знав на ім'я.

Це одна з найжорстокіших властивостей великого лиха.

Числа ростуть.

А біль завжди має обличчя.

Одне ліжко.

Одна мати.

Одна рука на склі.

У загальнодоступних мережах з'явився знімок авреліанської дівчинки за прозорою стіною карантинного центру. Їй було років десять. Хтось обстриг їй волосся, щоб полегшити роботу медикам. Коло в очах проступало виразно.
По другий бік стояв медик-селеніт.

Дівчинка поклала долоню на скло.

Він приклав свою навпроти.

Світлина облетіла планету.

Для одних вона стала символом співчуття.

Для інших — доказом, що авреліан треба тримати окремо.

Одна й та сама світлина могла підживити і любов, і ненависть.

Усе залежало від того, що людина вже носила в собі, коли дивилася на неї.

Арієн Корвет побачив цю світлину.

Збільшив очі дівчинки.

Золоте коло.

Така сама ознака проступала в Мареї, коли вона сердилась, боялась або так зосереджувалася, що переставала помічати все довкола.

На частку секунди перед його очима розкрився розбитий транспортний модуль. Біле світло. Материні пальці в його долоні. Голос медика: «Авреліанський профіль регенерації».

Двері санітарного модуля зачинилися за чужою дитиною. Усі ці роки Арієн пам'ятав, по який бік залишився він.

Тепер на світлині за склом стояла інша дитина. В очах у неї було те саме коло. Арієн спробував пригадати обличчя хлопчика, якого тоді забрали. Замість нього бачив лише злякану дівчинку.

Він сказав собі, що не знає цієї дитини.

Що окремі образи не повинні заступати мети, яка стосується цілої цивілізації.

Що кожна велика зміна має свою ціну.

Тоді закрив світлину.

За кілька хвилин знову відкрив.

Дівчинка ще була жива.

Від цього було гірше.

Мертві вже не дивилися.

Каєл прийшов особисто.

Арієн його не впустив, але Каєл і досі мав право доступу, якого Арієн колись не вважав за потрібне скасовувати.

Двері відчинилися.

— Дослідницькі архіви треба передати раді з охорони здоров'я, — сказав він.

— Я вже вам відповів.

— Тепер ідеться не про ваш задум. Ідеться про лікування.

— Просто зараз я не можу віддати вам усе.

— Хтось мусить знати, як зібрати все докупи.

— БІО-ШІ.

— Де він?

— На це не так просто відповісти.

— Де модель, Арієне?

Арієн глянув на нього.

— Я не маю цілої моделі.

Каєл застиг на місці.

— Навіть цього у вас немає.

— Я вважав, що так безпечніше.

— Для кого?

Арієн не відповів.

— Ви хотіли, щоб ніхто не бачив цілого, — вів далі Каєл. — Ні вчені. Ні банкіри. Ні чиновники. А тепер і самі його не бачите.

— Я бачу результат.

— Ви бачите тіла.

Каєл показав на відкриту медичну карту.

— Це не керована криза.

— Я ніколи не казав, що обійдеться без жертв.

— Від цього гинуть і неавреліани.

Арієн завмер.

— Непрямі смерті. Переповнені лікарні. Брак ліків. Перекриті шляхи. Люди всіх гілок.

— Це мине.

— А авреліани — ні?

— Вони — корінь проблеми.

Каєл ступив ближче.

— Ні. Корінь проблеми стоїть переді мною.

Арієн примружився.

— Це ви відкрили мені рахунки.

— Так.

— Ви домоглися винятків.

— Так.

— Ваші люди усували перешкоди.

— Так.

Кожне зізнання Каєл вимовив спокійно.

Без виправдань.

— І тому я знаю, що зробив.

— Що змінилося?

— Масштаб.

Арієн гірко всміхнувся.

— Отже, для вас мораль — лише питання кількості.

— Ні. Кількість тільки забрала у вас змогу брехати собі, що ви займаєтеся політикою.

Арієн повернувся до світлини дівчинки за склом.

— Єсаїр зробить із цього новий міф.

— Можливо.

— Люди підуть до нього.

— Уже йдуть.

— От бачите.

Каєл поглянув на нього майже зі співчуттям.

— Ви весь цей час боялися, що Єсаїр видаватиметься людям пророком. От і створили йому апокаліпсис.

Він пішов.

Арієн залишився сам.

На екрані дівчинка торкалася скла.

Він не знав, чи вона вижила.

І не хотів дізнаватися.

В Ауріолі Єсаїр лише надвечір повернувся до будинку.

На порозі його чекала Еланова мати.

Підходити до нього їй не дозволялося. Вона мала перебувати в домашній ізоляції.

Вони стояли за кілька метрів одне від одного.

— Він говорив із тобою, — сказала вона.

— Так.

— Йому було страшно.

— Так.

— Ти сказав йому правду?

— Я намагався.

Жінка кивнула.

— Тоді ти зробив більше за всіх нас.

Єсаїр схилив голову.

— Ні.

— Не забирай цього в мене.

Він підвів очі.

— Мені треба вірити, що він пішов не сам, — сказала вона.

Єсаїр згадав слова з родової книги.

Не йди сам.

Елан був за склом.

Мати — за іншим склом.

Він сам — на екрані.

І все ж останньої миті між ними виникло щось, чого жодна стіна до кінця роз'єднати не могла.

— Він пішов не сам, — сказав Єсаїр.

Цього разу він не знав, чи це правда.

Знав тільки, що мусить її вимовити.

29. Голос Єсаїра і Міст до єдиного елара

Коли зникає спільна мова, люди починають шукати голос.

Коли зникає спільна мова, люди шукають не конче наймудрішого голосу.

І не найпевнішого.

Вони шукають голосу, почувши який, хоч на хвилину перестануть відчувати, що світ розпадається на суперечливі накази.
Органи охорони здоров'я говорили про ізоляцію.

Політики — про стабільність.

Банки — про ліквідність.

Родові ради — про захист авреліан.

Служби безпеки — про порядок.

Кожен як належить говорив мовою своєї установи.

Ніхто не говорив мовою, якою можна було б висловити весь той страх.

Єсаїр не хотів виступати.

Після смерті Елана він тричі відмовлявся від публічних виступів. Казав, що не має права обертати смерть дитини на промову. Не хотів ставати перед камерами, поки в Еланової матері досі перед очима синова долонька, притиснута до скла. Не хотів на чужому болю здобувати собі вагу.
Марея знайшла його в старій родовій залі.

Він сидів під портретом Асера Давіона. Про того писали, що колись, за часів лихоманки, він ходив від дому до дому. Одні твердили, що він зцілював. Інші — що просто залишався з хворими, коли решта вже боялася до них доторкнутися.
— Людям треба знати, що робити, — сказала Марея.

— На те є лікарі.

— Дехто вже не вірить лікарям.

— То я маю вірити за них?

— Ти маєш сказати їм, щоб вони повірили лікарям.

Єсаїр підвівся.

— Чому я?

— Бо коли політики кажуть: «Залишайтеся вдома», люди чують наказ. Коли банкіри кажуть: «Зберігайте спокій», люди чують, що хтось захищає ринки. А коли це скажеш ти, то, можливо, почують людину.

— Саме цьому я все життя й опирався.

— Чому?

— Щоб із мене робили когось, ким я не є.

— То скажи їм, хто ти.

Єсаїр глянув на неї.

— А хто я?

— Наляканий авреліанин, який не вміє рятувати дотиком.

Попри все він усміхнувся.

— Не дуже підбадьорливий початок.

— Зате правда.

Свій перший виступ Єсаїр виголосив не в залі засідань.

Він стояв у саду біля дому Давіонів.

За ним не було ані прапорів, ані державних символів, ані родових гербів. Тільки дерева, старі мури й долина, де зачинялося дедалі більше домівок.

— Мене звати Єсаїр Давіон, — почав він. — Я авреліанин. І мені страшно.

За годину ці слова облетіли всю планету.

Не тому, що вони були піднесені.

Тому, що їх можна було сказати.

Мільйони людей боялися, а тижнями чули тільки голоси, які вдавали, ніби страх — це технічна похибка в передаванні інформації. Єсаїр перший із відомих людей не взявся страху пояснювати, усувати чи приховувати.

Він у ньому зізнався.

— Я боюся за людей у лікарнях. За родини, які досі порізно. За дітей, які дивляться на власні очі й питають себе, чи не народилися вони вже з вироком. І ще я боюся тих, хто зі страху починає бачити у своїх сусідах хворобу.

Він помовчав.

— Ми не хвороба. І не знак. Ми люди.

Золоте коло в його очах було добре видно.

Він його не ховав.

— Дотримуйтеся санітарних заходів. Не йдіть туди, куди не слід. Бережіть себе й інших. Але не плутайте захисту з приниженням. Часом хворого доводиться ізолювати. Зректися людини через те, ким вона народилася, — боягузтво.

Дехто з керівників органів охорони здоров'я побоювався, що слова Єсаїра розхитають дисципліну.

Сталося інакше.

Після його виступу більше авреліан стали добровільно повідомляти про свої симптоми.

Менше людей тікало із закритих районів.

Більше родин погоджувалися перевезти хворих до лікарень, бо вперше почули, що прийняти обмеження ще не означає визнати себе винним.

У деяких містах поменшало насильства.

Не скрізь.

Жоден голос не спроможний заспокоїти страх у кожній людині.

Та на якусь мить страх змінив напрямок.

Єсаїр і далі регулярно звертався до людей.

Ніколи не називав ці звернення промовами.

Він розмовляв із людьми.

З матір'ю, яка втратила трьох дітей.

З лікарем-вейраном, якого власна громада звинуватила в тому, що він допомагає авреліанам коштом інших.

Із селеніткою, працівницею похоронної служби, яка перестала рахувати імена, бо вже не мала сил.

Зі старим авреліанином, переконаним, що пандемія — кара за відступництво від давніх традицій.

— То й дітей Він карає? — спитав його Єсаїр.

Старий промовчав.

— Якщо ми не вміємо пояснити страждання, не виставивши Бога дітовбивцею, то, може, й не слід його пояснювати.

Люди почали зберігати, переписувати й пересилати слова Єсаїра.

Що дужче він відмовлявся бути міфом, то певніше ним ставав.

Принаймні в одному Арієн мав рацію.

Криза додала Єсаїрові морального авторитету.

Та в причині Арієн помилявся.

Люди йшли за Єсаїром не через його рід.

Вони йшли за ним, бо він говорив про страх і не користався з нього.

Разом із його голосом ширилася й думка, яку він колись висловив у Нітрі.

Вартість не сміє ходити в тіні.

Тоді вона здавалася абстрактною.

Фраза з публічного форуму, яку обговорювали економісти, юристи й банкіри. Для більшості жителів Еларіону вона важила менше, ніж ціна хліба, плата за житло чи залишок на рахунку.

Пандемія дала їй тіло.

У лікарнях вичерпувалися запаси.

Не через брак виробничих потужностей на Еларіоні. Автоматизовані заводи могли швидко наростити виробництво. Підприємства Таерону могли працювати без упину, і вантажні коридори діяли й далі.

Складно було доправити виріб туди, де на нього чекали.

На стіні кризового центру йшли місцеві новини. Безпілотні машини з апаратами штучної вентиляції легень стояли на кордоні, а в лікарні по той бік уже розподіляли останні вільні апарати.

— Обладнання виготовили вчора, — казала репортерка. — Транспортна система знає маршрут. Однак розрахунковий вузол відмовляється підтвердити платіж.

Під зображенням світилася причина: НЕ ПОГОДЖЕНО ПОКРИТТЯ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ.

Постачальник боявся, що після падіння курсу не поверне навіть витрат на матеріали. Держава відмовлялася перебрати на себе весь ризик. Обидві системи миттю обрахували суми, та кожна чекала на зобов'язання другої сторони.

— Коли машини поїдуть далі? — спитала репортерка в керівниці лікарні.

— Коли хтось підпишеться під різницею в ціні, — відповіла та. — Я можу підписати лише акт приймання апаратів.

Сайра стишила звук. На кризовій мапі вона бачила готовий до відправлення товар, вільні коридори й рішення, якого не мала права ухвалити жодна розрахункова система. Швидкість машин нічого не змінювала.

Люди почали ставити запитання.

Чому обладнання стоїть на кордоні, коли в лікарні за ним уже не лишилося вільних апаратів?

Хто розплачується за години, змарновані в очікуванні рішення?

Під повідомленнями про затримані вантажі, незрозумілі збори й порожні склади з'являлися слова Єсаїра.

Вартість не сміє ходити в тіні.

Люди переінакшували їх.

Якщо гроші зупинили ліки, ми маємо бачити, де спинилися гроші.

Поставали групи для обговорень, громадські ініціативи й неформальні об'єднання медиків, програмістів та економістів. Одні вимагали оприлюднити всі платежі з державних коштів. Інші пропонували відкрити реєстри кінцевих власників компаній. Треті хотіли, щоб кожен громадянин міг бачити, хто й коли переглядав його фінансові дані.

У цих пропозиціях Нерай упізнавала власні слова.

Вони вже ширилися без її імені.

І без імені Єсаїра.

Розійшлися поміж людьми й зажили власним життям.

Ідея прозорості здобувала прихильників не тому, що жителі Еларіону враз стали морально досконалішими.

А тому, що непрозорість почала завдавати болю.

На той час компанія «Міст» існувала вже кілька років.

До пандемії мало хто про неї знав.

Лера Вайн заснувала її разом із двома програмістами платіжних систем, колишньою банківською аналітикинею, фахівцем із криптографічних записів та юристкою, яка раніше розробляла правила транскордонних розрахунків.
Спершу вони не збиралися створювати нову валюту.

Вони хотіли спростити розрахунки між державами Еларіону, а також між Еларіоном і Таероном.

Звичайний транскордонний платіж проходив кілька банків. Кожен знав тільки свою ділянку. Користувач бачив суму, яку надіслав, а часом навіть не знав достеменно, скільки зрештою отримає адресат.
Міст мав стати проміжною ланкою, своєрідним перекладачем.

Людина мала бачити остаточну вартість ще до підтвердження платежу.

Бачити курс.

Комісію.

Час надходження.

І суму, яка дістанеться одержувачеві.

Та ще до пандемії під впливом публічних дискусій про прозорість проєкт почав змінюватися.
Лера дивилася виступ Єсаїра в Нітрі. Згодом прочитала аналітичний коментар Нерай Сael про те, що фінансову владу має бути видно, але так само має бути видно кожного, хто її контролює.
Команда Мосту поступово перебудувала всю систему.

Кожен платіж мав залишати запис, який неможливо стерти.

Не публічний запис усіх особистих покупок.

Це знищило б приватне життя звичайної людини.

У відкритому доступі мали бути правила системи, резерви компанії, великі потоки коштів, зв'язки між власниками й операції, масштаб яких сягав порога суспільної влади.
Приватні платежі лишалися приватними.

Але щоразу, коли хтось переглядав дані користувача, той бачив, хто відкрив їх, коли й на якій підставі.
Якщо банк затримував платіж, він мусив указати причину.

Якщо платіж потрапляв під підозру автоматизованої системи, мало бути відомо, яким правилом вона керувалася.

Якщо когось звільняли від обов'язку оприлюднювати відомості, система фіксувала, хто дозволив виняток і до якого часу він діяв.

Жоден уряд не мав одноосібно керувати всією мережею.

Протокол був відкритий.

Записи перевіряли кілька незалежних вузлів, якими в різних державах керували банки, університети, громадські об'єднання й аудиторські установи.
Міст мав власну наглядову раду, проте не міг заднім числом змінити історію платежів чи стерти запис про власне рішення.
Лера пояснювала свій задум просто:

— Ми не хочемо створювати око, яке бачить усіх, а саме залишається невидимим.

Інвестори відповідали їй, що людям не потрібна філософія.

Їм потрібна зручність.

Банки твердили, що оприлюднення резервів, комісій та зв'язків між власниками зашкодить комерційній таємниці.
Регулятори застерігали, що приватна компанія не має права справляти враження загальнопланетної фінансової інфраструктури.
Тож Міст довго лишався малим.

Ним користувалися технологічні компанії, кілька торговців на Таероні та гурти людей, які регулярно переказували гроші між державами.
Система працювала, та причин рости не мала.

А тоді прийшла пандемія.

Першими новими користувачами стали не уряди й не великі лікарні.

Це були волонтери.

Одна громадська група збирала гроші на захисні фільтри для лікарень у закритих авреліанських районах. Внески надходили із семи держав у шести валютах.
За звичайних умов довелося б вести кілька рахунків, раз по раз обмінювати гроші й чекати підтверджень від банків-посередників.
Через Міст усі платежі можна було звести на один рахунок.

Його баланс система виражала в еларах.

Спершу елар не був окремою валютою.

Він був розрахунковою одиницею мережі «Міст», прив'язаною до кошика енергоносіїв, сировини й основних валют Еларіону, склад якого був відкритим. Вартість елара не залежала від рішення однієї держави чи одного центрального банку. Під кожен елар Міст тримав резерв у чинних валютах і короткострокових ліквідних активах.

Склад резервів був відкритий.

Кожен міг перевірити, чи відповідає кількості еларів в обігу реальне покриття.

Волонтер бачив сто еларів.

Доброчинець міг заплатити місцевою валютою.

Виробник фільтрів міг одержати власну валюту чи залишити собі елари.

Для користувача це був один платіж.

За ним, як і раніше, сходилося кілька фінансових систем, та людині біля каси вже не доводилося розплутувати їхні хитросплетіння.
Перший збір закрили за кілька годин.

Кожен доброчинець бачив, скільки еларів надійшло.

Бачив загальну суму.

Бачив замовлення на фільтри.

Бачив виробника, ціну, комісію та підтвердження доставки.

Не бачив імен хворих і дрібних особистих пожертв інших людей.

Видно було шлях спільних грошей.

Звістка про збір розійшлася далі.

Інша організація скористалася Мостом, щоб купити ліки на Таероні.

А тоді група лікарів — щоб винайняти житло для іноземних медиків.

Згодом і невелика лікарня, яка не могла заплатити постачальникові в потрібній валюті.

Спочатку Міст з'являвся там, де давали збій звичні системи.

Не тому, що люди довіряли йому більше, ніж банкам.

А тому, що він показував те, чого не показували банки.

Скільки коштує переказ.

Яким шляхом пройдуть гроші.

Коли вони надійдуть.

Скільки дістанеться одержувачеві.

І хто їх затримав, якщо таке трапиться.

Коли спізнилася одна партія захисних костюмів, у відкритому записі було видно, що гроші затримав не продавець і не перевізник. Їх затримав банк-посередник, який вимагав додаткового підтвердження походження коштів.

Банк не міг сказати, ніби проблема виникла деінде.

За його рішенням стояли ім'я, час і причина.

За годину банк доповнив документ.

Платіж пішов далі.

Під час іншої закупівлі з'ясувалося, що постачальник підвищив ціну перед самим підтвердженням замовлення. Він пояснив це зміною курсу своєї валюти.

Запис Мосту показав, що курс майже не зрушив.

Постачальник повернув колишню ціну.

Не тому, що став чеснішим.

Тому, що його пояснення можна було перевірити.

Поступово до мережі долучалися більші організації.

Спершу благодійні фонди.

Потім регіональні мережі лікарень.

Потім виробники, які не хотіли вести рахунків у десятках валют.

Торговцеві було вигідно вказати одну ціну в еларах, а тоді самому обрати, прийняти елари чи місцеву валюту.

Лікарні було вигідно порівнювати ціни постачальників без безконечних перерахунків за курсом.

Для доброчинців важило те, що вони бачили, куди пішли спільні гроші.

Керівникам лікарень не подобалося, що їхні рішення залишалися в записах.

Та саме це додавало довіри іншим.

Деякі держави спробували заборонити Міст.

Вони заявили, що приватна компанія не може створювати одиницю, яка починає конкурувати з державною валютою.

Проте на практиці заборона наштовхнулася на перешкоду.

Міст не вимагає від держав відмовитися від власних валют.

Торговець, як і раніше, міг одержувати місцеву валюту.

Податки й далі сплачували за місцевими законами.

Банки так само брали участь у розрахунках.

Міст лише давав користувачам змогу зберігати й переказувати вартість у спільній одиниці та відкрито показував, що з нею відбувається.

Коли одна держава заблокувала Міст, лікарні нагадали, що через мережу закуповують частину запасів за кордоном.

Волонтерські організації оприлюднили порівняння.

Звичайний переказ ішов два дні, в дорозі губилося чотири відсотки суми.

Платіж через Міст надходив за кілька секунд, і всі витрати були відомі заздалегідь.

За три дні дію заборони тимчасово зупинили для розрахунків у галузі охорони здоров'я.

Подібні винятки з'явилися й деінде.

Їх ухвалювали не як валютну реформу.

Їх ухвалювали як надзвичайні заходи.

Один виняток дозволив лікарням приймати елари.

Другий дав страховим компаніям право через Міст оплачувати медичні послуги за кордоном.

Третій дозволив державним фондам оприлюднювати в мережі розподіл допомоги.

Ніхто не ухвалював рішення, що елар стане планетарною валютою.

Вирішували тільки окремі практичні питання.

Кожне рішення усувало одну перепону.

Єсаїр уперше заговорив про Міст, коли ним уже користувалися мільйони.

Він не хотів, щоб його ім'я стало рекламою приватної компанії. Водночас бачив, що система втілює чимало з того, про що він говорив у Нітрі.

— Не знаю, чи варто шукати відповіді на біду цілої планети в одній компанії, — сказав він у своєму зверненні. — Кожна влада потребує противаги. Навіть та, яка називає себе прозорою.
Потім подивився просто в камеру.

— Але придивіться, чому люди користуються Мостом. Не тому, що їм бракує ще одного банку. А тому, що вони бачать ціну, правила, комісії й рішення. Коли хтось зупиняє їхній платіж, по ньому лишається не тільки тиша.
Він на мить замовк.

— Доки ми здорові, то дозволяємо вартості ходити в тіні й називаємо це зручністю. А тепер, коли кожен апарат означає подих, а кожен вантаж — час, ми хочемо бачити, де затрималася вартість. Може, цього завжди варто було хотіти.
Користувачів Мосту знову побільшало.

Та не лише завдяки словам Єсаїра.

Система вже мала свої докази.

Вантажі, які надійшли швидше.

Збори, в яких не загубилися гроші.

Лікарні, які могли робити закупівлі в одній одиниці.

Постачальників, яким не доводилося по кілька днів чекати оплати.

Коли Мостом почали користуватися лікарняні їдальні, до них долучилися постачальники харчів.

Коли долучилися постачальники, елари стали приймати їхні працівники.

Коли медики почали одержувати в еларах частину надбавок за роботу в кризу, вони зацікавилися, де ними можна розплатитися.
Першими їх узяли магазини біля лікарень.

Потім перевізники.

Гуртожитки.

Аптеки.

Дрібному торговцеві вже не потрібен був рахунок у кожній валюті. Досить було під'єднатися до Мосту. Він міг виставляти ціну в місцевій валюті й еларах, а система автоматично зараховувала виторг у тій валюті, яку він обрав.
Спочатку більшість торговців одразу обмінювали елари.

Згодом почали залишати собі частину.

Знали, що витратять їх на наступну закупівлю за кордоном.

Так елар переставав просто проходити крізь систему.

Він починав у ній обертатися.

Люди, як і раніше, могли тримати заощадження в місцевій валюті.

Могли отримувати в ній зарплатню.

Могли платити нею податки.

Але, їдучи до іншої держави, уже не мусили міняти гроші.

Відкривали Міст.

Бачили той самий залишок.

Платили еларами.

Торговець одержував елари або власну місцеву валюту.

Однаково платили в Нітрі, у Сарурі й під куполами Таерону.

За законом елар іще не був єдиною валютою Еларіону.

Держави його не випускали.

Центральні банки ним не керували.

Для багатьох урядів він усе ще був лише розрахунковою одиницею приватної мережі.

А для людини біля каси ця різниця поступово втрачала вагу.

Вона мала одну ціну.

Один залишок.

Один платіж.

І, на відміну від старих систем, тут вона могла бачити правила, за якими гроші переходили з її рук до рук іншої людини.

Міст зростав і тому, що не видавав себе за досконалий.

Засновники оприлюднили структуру власності компанії.

Імена інвесторів.

Розміри їхніх часток.

Угоди з банками.

Склад резервів, які забезпечували елар.

Винагороди керівництва.

І кожну зміну правил, за якими визначали комісії та вартість резервного кошика.

Коли до мережі спробував приєднатися фонд, кінцевий власник якого був невідомий, Міст йому відмовив.

Фонд подав позов про дискримінацію.

Міст оприлюднив підставу для відмови.

Він відмовив фонду не через багатство.

Відмовив тому, що годі було встановити, хто через нього здобуває владу.

За суперечкою стежила ціла планета.

Багато хто вперше на живому прикладі побачив різницю між приватністю і прихованою владою.

Звичайна людина могла заплатити за ліки, не відкриваючи цілому світові свого імені.

А фонд, який скуповував лікарні, не міг сховати власника за чотирнадцятьма компаніями.

Так думки Єсаїра й Нерай перестали бути словами на папері.

Вони втілилися в системі.

Кожен перегляд залишав слід.

За кожною великою фінансовою силою стояв кінцевий власник.

Кожен виняток мав автора і строк дії.

Дрібні особисті платежі лишалися приватними.

Великі потоки коштів, які впливали на чуже життя, було видно.

Правила були відкриті.

Той, хто керував мережею, не міг контролювати інших, сам лишаючись без нагляду.

Люди звикали до того, що все це видно.

Спершу — у справах, пов'язаних із пандемією.

Потім — у закупівлях харчів.

Енергії.

У перевезеннях.

У доброчинних зборах.

У торгівлі між Еларіоном і Таероном.

Поступово люди почали питати, чому подібні правила не діють і для старих банків.

Чому держава може показати кожне їхнє надходження, але не може показати, в чиїх руках зрештою опинилися гроші за державним замовленням.

Чому Міст може щодня оприлюднювати свої резерви, а центральні банки повідомляють про деякі рішення лише через кілька місяців.

Чому, коли вони платять еларами, всю комісію видно заздалегідь, тоді як за звичайного переказу частина витрат виявляється тільки з боку одержувача.

Прозорість уже була не просто моральною вимогою.

Люди пізнали її з власного досвіду.

Каєл Торн стежив за зростанням Мосту з кабінету, де всі вікна було переведено в непрозорий режим.

«Веста» в системі поки не з'явилася.

Давні грошові потоки лишалися сховані в банках, фондах і державах, що оберігали їхніх власників. Міст бачив лише ту вартість, яка проходила через його мережу.

Та люди звикали до речі, небезпечнішої для Каєла за розслідування.

До порівняння.

Хто одного разу побачив усю комісію, той починав питати, чому її не видно деінде.

Хто одного разу дізнався ім'я кінцевого власника, той починав підозріливо дивитися на компанії, які його приховували.

Хто одного разу розрахувався в кожній державі тією самою одиницею, той починав питати, навіщо йому тридцять валют.

Розслідування можна було загальмувати.

Комісії — завалити роботою.

Суди — зайняти розглядом заперечень.

Політиків — умовити зачекати.

А от звичку так легко не повернеш назад.

Якби Міст залишився самим лише знаряддям медиків і волонтерів, то після пандемії, можливо, й зник би.

Та він уже виріс із цієї ролі.

Ним користувалися родини.

Торговці.

Виробники.

Перевізники.

Робітники на Таероні.

Люди, які ніколи не читали виступу Єсаїра й не знали імені Нерай Саел.

Вони користувалися еларом не тому, що той утілював філософію прозорості.

А тому, що він працював.

Лише згодом вони розуміли, що він тому й працював, що вивів на світло багато чого з того, що старі системи приховували.
Каєл зрозумів, що Арієн не тільки накликав катастрофу.

Він створив умови, за яких думка Єсаїра могла стати знаряддям щоденного вжитку.

Він показав людям ціну темряви.

І змусив їх випробувати систему, яку за спокійніших часів вони б відкинули як надто сміливу, надто відкриту чи надто небезпечну для старого ладу.
Іноді людина силкується знищити майбутнє і саме цим усуває все, що доти заважало йому народитися.

30. Третина

Спочатку рахували випадки.

Потім ліжка.

Потім кисневі системи, запаси ліків, вільні ізолятори й людей, які ще могли працювати.

Зрештою лишилися померлі.

Поки їх було мало, числа називали точно.

Сімсот сорок два.

Одинадцять тисяч дев'ятсот вісім.

Два мільйони чотириста тисяч.

У людській уяві кожне число ще вміло прикидатися кількістю людей.

Потім пішли десятки мільйонів.

Сотні мільйонів.

І тіла обернулися на криву.

Піднімається.

Опускається.

Набирає швидкості.

Зсувається на північ.

Дійшла до Васирії.

Зачепить Таерон.

Людському розумові не під силу вмістити мільярд окремих смертей.

Довелося б уявити мільярд ліжок.

Мільярд останніх подихів.

Мільярд дверей, за якими хтось досі стоїть і чекає на людину, що вже не повернеться.

Мільярд недопитих чашок біля ліжка.

Мільярд речень, які мали продовжитися вранці.

Тому він обернув їх на число.

А число — на риску.

З Ауріоли пандемія розлилася по всіх державах Еларіону.

Не скрізь однаково.

Там, де системам охорони здоров'я дозволили обмінюватися даними, виграли кілька днів. Лікарі знали, де ще є запаси. Бачили результати лікування в лікарнях на іншому боці планети. Алгоритми порівнювали перебіг недуги в мільйонів людей, не знаючи їхніх імен.

Поступово лікарі зрозуміли й те, чому самих обчислень не вистачає. У багатьох хвороба викликала бурхливу захисну реакцію, яка руйнувала судини й знову вражала органи, щойно їхню роботу вдавалося стабілізувати. Часом від першої тривожної ознаки до незворотного порушення кровообігу минали лічені години. А відновлювальна терапія потребувала стабільного стану хворого й кількох днів. Обмін даними декому виграв час, та нікому не міг повернути вже втраченого.

Кілька держав закрили доступ до даних.

Говорили про суверенітет.

Про захист громадян.

Про небезпеку, що після пандемії кризова інфраструктура залишиться в руках Союзу.

Деякі з цих побоювань мали підстави.

Та хворобі було байдуже, на якій правовій підставі від неї ховали дані.

У тих країнах вона на кілька днів довше просувалася в темряві.

А під час Третини кілька днів були цілою епохою.

На Таероні перші випадки зареєстрували в куполах, що одержували припаси з орбіти.

Управителі негайно перекрили транспортні коридори.

Та Таерон був світом, який існував завдяки неперервній згоді між людиною й машиною.

Куполам потрібна була вода.

Біологічна сировина.

Запасні частини.

Енергоелементи.

Фільтри.

Хімічні суміші.

Кожним шляхом, який перекривали перед хворобою, надходило й щось необхідне для життя.

На Еларіоні село могло забути про державу і протриматися кілька днів.

На Таероні не можна було забути навіть про насос.

Тому кризовий елар там прийняли швидше, ніж на материнській планеті.

Кожен вантаж мав відкритий запис.

Кожне рішення — автора.

Кожна відмова — причину.

Управителі куполів спершу протестували. Казали, що система розкриває відомості про стратегічні запаси.

Потім з'ясувалося, що один із управителів перенаправив воду до приватного житлового сектора, де мешкали його родина та наближені до його ради люди.

Запис міг побачити кожен.

Протести вщухли.

На Еларіоні тим часом почала розвалюватися не лише система охорони здоров'я.

Руйнувався й давній спосіб вимірювати вартість.

Не одним великим обвалом.

Тисячами дрібних збоїв.

Валюти держав із великою часткою авреліанського населення стрімко знецінювалися. Ринки рахували майбутніх померлих раніше за лікарні. Очікували спаду виробництва, недобору податків, дефіциту бюджетів і зростання витрат.

Через ослаблення валюти дорожчали імпортні ліки.

Через подорожчання ліків держава глибше залазила в борги.

Борг зростав і послаблював валюту.

Що більше людей помирало, то більше грошей потрібно було на їхній порятунок.

І що більше грошей було потрібно, то менше вони важили.

Відкрита кризова система поступово показувала, хто відмовив у відправленні, хто змінив ціну й хто міг вивільнити резерв, щоб покрити курсову різницю. Люди бачили

наслідки рішення в лікарні, яка чекала на вантаж. Суперечки не зникли, але за безіменною позначкою про стан платежу вже не ховалися.

Можливість усе побачити не могла створити ліків, яких іще ніхто не відкрив.

Не повертала медиків.

Не наповнювала киснем порожнього балона.

Не робила людей істотами, вільними від жадоби, страху й себелюбства.

Та вона відібрала одну фразу, за якою століттями ховалися і люди, і компанії, і уряди.

Ми не знали.

Після першого місяця за елари купували вже не тільки медичне обладнання.

Спершу ними оплачували енергію для лікарень.

Потім харчі для закритих регіонів.

Потім перевезення працівників.

Потім біологічну сировину.

Валютні ради протестували.

Дарен Вольтр виступив перед спільними зборами.

Він був блідіший, ніж кілька тижнів тому. У його родині теж уже оплакували своїх померлих.

— Ми обертаємо надзвичайний розрахунковий засіб на валюту, — сказав він. — Без центрального банку. Без мандата. Без згоди щодо регіональної стабільності. І робимо це в розпал страху, коли люди погодяться майже на все, що має в назві слово «порятунок».

Нерай сиділа навпроти нього.

— Тому й видно кожне правило.

Вольтр похитав головою.

— Видимість — ще не легітимність.

— Ні, — відповіла вона. — Але коли ми не бачимо, хто змінює правила, то навіть не можемо судити про їхню легітимність.

— Спільна міра вартості може знищити слабші регіони.

Нерай відкрила три записи.

Три вантажі.

Три платежі, що застрягли на перерахунках валют.

— Розрізнені міри вартості нищать їх уже сьогодні.

— Це риторика.

Вона вивела дані на спільний екран.

— Це рахунки.

Вольтр довго на них дивився.

Його заперечення не зникли.

І не мали зникнути.

Нерай усвідомлювала, що світ, у якому перед слушним аргументом зникає будь-яке заперечення, був би таким самим небезпечним, як і той, що його вона хотіла змінити.

— Хто керуватиме еларом після пандемії? — спитав Вольтр.

Нерай трохи помовчала.

— Можливо, ніхто.

— Такого, як «ніхто», не існує.

Ці слова її зупинили.

Вони були правдиві.

За кожною системою стояла людина.

Або гурт людей.

Або правило, яке колись хтось написав.

— Тоді ми мусимо, — сказала вона, — влаштувати все так, щоб одна людина не могла ним заволодіти.

Сайра відкрила проєкт.

Вузли розподілено між державами.

Відкритий розрахунок вартості.

Повна історія змін.

Жодних потайних коригувань курсу.

Кожен доступ можна простежити.

Поділ повноважень.

Громадський контроль за рішеннями валютних рад.

Надзвичайна модель.

Недосконала.

Народжена посеред мертвих.

І все ж у її підвалинах проступало щось, чого Еларіон доти не знав.

Вартість, якій не доводилося рухатись у темряві.

І влада, яка починала звикати до неприємного відчуття, що її хтось бачить.

Єсаїр тим часом і далі виступав зі зверненнями.

Марея побачила його втому раніше, ніж він сам її визнав.

Після однієї з трансляцій він лишився стояти перед погаслим екраном.

Не ворушився.

— Єсаїре?

Він обернувся, ніби повертався здалеку.

— Що таке?

— Це я тебе питаю.

— Просто втомився.

— Ти мусиш відпочивати.

— Я відпочиваю.

— Коли?

Він усміхнувся.

— Між катастрофами.

Марея не всміхнулась.

Надворі дощило.

Дощ збігав високими вікнами дому Давіонів, і в краплях вогні долини переломлювалися на довгі тонкі струмені.

— Поїдь зі мною до Нітри.

Єсаїр глянув за вікно.

— А як же люди тут?

— У них буде зв'язок.

— В Елана був зв'язок.

Марея змовкла.

Єсаїр одразу опустив очі.

— Пробач.

— Не треба.

— Не слід було цього казати.

— Але ти так думаєш.

Він кивнув.

— Між людиною та її зображенням є різниця.

— А якщо ти залишишся і це тебе вб'є?

Цього разу він довго шукав відповіді.

— Тоді, можливо, я помилився з вибором.

Марея пильно глянула на нього.

— Тоді ти вже нікому цього не скажеш.

Вона підійшла ближче.

— Я не прошу тебе перестати допомагати. Прошу тільки не думати, ніби любов до людей зобов'язує тебе за них померти.

Єсаїр мовчав.

— То чого ж ти від мене хочеш?

— Щоб ти залишився.

— Де?

Марея подивилася йому в очі.

— Зі мною.

Тієї миті світ поменшав.

Без політичних рад.

Без родів.

Без пандемії.

Без планети, яка чекала наступної фрази від людини, яку мало-помалу привласнювала собі як символ.

Була тільки жінка, яка вже одного разу пішла від чоловіка, здатного перетворити любов на право власності.

А тепер вона не хотіла втратити другого через те, що він перетворив любов на обов'язок перед усіма.

Єсаїр поклав руку їй на зап'ясток.

— Я тут.

Марея взяла його за руку трьома пальцями.

Обоє на мить затихли.

Жест був мимовільний.

Аж надто мимовільний.

Єсаїра пронизав дивний біль.

Жодного образу.

Жодного слова.

Лише відчуття чогось такого, що мало бути в його пам'яті, а його там не було.

Три пальці.

Інше світло.

Курява.

Жіноча рука.

І туга за кимось, кого він у цьому житті ніколи не втрачав.

Марея відпустила його.

— Що сталося?

— Не знаю.

Цього разу це була правда.

Він згадав те, чого ще не пережив.

Того вечора в кризовому центрі з'явився новий прогноз.

Сайра спочатку відмовилася його оприлюднити.

Дані були неповні.

Деякі держави й досі повідомляли про випадки із запізненням. З районів, де система охорони здоров'я розпалася, майже не надходило достовірних цифр.

Розрахунки за моделлю повторили.

А потім іще раз.

Міняли вхідні дані.

Прогнозовану смертність.

Кількість місць у лікарнях.

Швидкість розроблення нових методів лікування.

Кожен шлях вів до одного й того самого числа.

Нерай дивилася на нього.

33,1 %.

— Хто це вже бачив?

— Група аналітиків.

— А політичне керівництво?

Сайра завагалася.

— Їм передали ширший діапазон.

— Чому?

— Бо невизначеність величезна.

— Результат може бути нижчий?

— Так.

— А вищий?

Сайра не відповіла.

На екрані світився перерахунок.

Загалом близько трьох мільярдів жертв.

Майже вся авреліанська гілка.

Сотні мільйонів людей з інших гілок.

— Ми мусимо це оприлюднити, — сказала Нерай.

— Скажемо «третина» — здійметься паніка.

— Не скажемо — держави готуватимуться до десятої частини.

— Це прогноз.

— То так і скажімо, що прогноз.

Уперше це слово з'явилося у внутрішньому документі.

Третина.

Тієї ж ночі документ потрапив назовні.

До кого саме — так і не з'ясували.

На ранок слово знала вся планета.

Нерай дізналася про витік із заголовка нічних новин: ТРЕТИНА НАСЕЛЕННЯ МОЖЕ ЗАГИНУТИ. Ведуча показала весь діапазон невизначеності, а не лише найвищу криву. «Це прогноз загальної кількості жертв, — повторила вона. — Це не означає, що вони вже мертві».

У наступному кадрі губернатор однієї з держав закликав до спокою. Лікарка з Ауріоли відповіла йому, що для спокою потрібні ще й запаси та відкриті дані. Під зображенням з'являлися повідомлення людей, які шукали рідних.

Нерай сиділа біля екрана, доки ведуча не перейшла до іншої теми. Так внутрішній розрахунок став фразою, яку родинам доведеться вимовляти за вечерею.

Це слово вимовляли не як назву хвороби.

То була назва майбутнього.

Якщо прийде Третина.

До Третини.

Після Третини.

Ніби вже наперед існувала межа, на якій люди поділяться на тих, хто житиме далі, і тих, від кого залишиться минулий час.

У деяких містах спалахнули заворушення.

Люди виламували двері складів.

Спорожняли рахунки.

Тікали з міст, хоч не знали куди.

Деінде вишиковувалися черги добровольців.

Старі люди віддавали кисневі апарати молодшим.

Власники готелів відчиняли номери медикам.

Родини, які роками не розмовляли, зідзвонювалися.

Одні зачиняли двері.

Інші вперше їх відчиняли.

Катастрофа не відкриває єдиного справжнього обличчя людини.

Вона відкриває безліч облич, які доти могли спокійно в ній спати.

За два місяці число померлих перевищило мільярд.

За три — два мільярди.

Авреліанські міста порожніли.

Родові доми, що пережили війни, пожежі й загибель держав, лишалися без спадкоємців.

В одній родині померли всі чоловіки.

В архіві їхня лінія простежувалася понад тисячу років.

Працівниця внесла дані останнього з них.

Система автоматично заповнила поле стану:

Рід згас.

Жінка дивилася на ті два слова.

Тижнями вона опрацьовувала повідомлення про мільйони померлих.

Не плакала.

А над одним полем заплакала.

Єсаїр востаннє виступив перед планетою того дня, коли в нього почався жар.

Марея стояла поза кадром.

Ще до ефіру він видався їй блідим.

Єсаїр глянув у камеру.

— Коли число померлих зростає, ми починаємо зменшувати їх у собі. Це захист. Інакше ми б не витримали.

Він помовчав.

— Але людина не стає меншою від того, що вона одна з мільярда.

Він на мить сперся на стіл.

Марея ступила вперед.

Єсаїр поглядом дав їй зрозуміти, що все гаразд.

— Кожна людина, яка померла, була осердям чийогось малого світу. Мала ім'я. Мала куди повертатися. По-своєму сміялася. Хтось упізнавав її кроки. Хтось знав, яку частину страви вона залишає на тарілці. Хтось чекав на її голос.

Мільйони людей перед екранами затихли.

— Ми збудували цивілізацію, здатну спорудити другий світ. Ми переносили ріки. Виростили ліси під чужим небом. Навчили машини розпізнавати хворобу раніше за лікарів.

Вдихнув.

Було боляче.

— І не зуміли побачити наміру, який проходив через наші власні рахунки.

Почувши це, Нерай підвела голову.

— Одного дня ми запитаємо, хто це зробив. Ми мусимо запитати.

Єсаїр замовк.

— Та якщо у відповідь прозвучить лише ім'я однієї людини, ми нічого не зрозуміли. Людина може принести ненависть. Може принести план. Може принести зло.

Він подивився просто в камеру.

— Але шлях їй дає цивілізація. Або не дає.

Нерай запам'ятала ці слова.

За рік вона повторить їх перед Конвентом.

Тієї миті вона ще не здогадувалася, що чує одні з останніх слів, які її брат скаже привселюдно.

Щойно закінчилася трансляція, Марея підійшла до нього.

— Ти весь гориш.

— Тут тепло.

— Ні.

Вона приклала долоню йому до чола.

Єсаїр заплющив очі.

— Давно?

— Зранку.

Марея глянула на нього, не вірячи.

— І ти нічого не сказав?

— Я думав, це втома.

Вона вийшла на медичний канал зв'язку.

Єсаїр узяв її за руку.

— Зачекай.

— Чого?

— Хоч хвилинку.

— Єсаїре, у нас і хвилинки вже немає.

У її голосі вперше вчувся страх.

Не страх за Еларіон.

Страх жінки за одну-єдину людину.

Єсаїр розплющив очі.

Золоте коло проступило яскравіше.

Марея його побачила.

І з його погляду зрозуміла, що він теж побачив.

— Нерай, — сказала вона в мікрофон. — В домі Давіонів потрібна ізоляція.

На тому кінці запала тиша.

— Єсаїр?

Марея не відповіла.

Не було потреби.

— Я їду.

— Ні, — обізвався Єсаїр.

Нерай його почула.

— Тільки спробуй сказати мені «ні».

— Можливо, тобі нічого не загрожує.

— Моя мати була авреліанкою.

— От тому ми нічого й не знаємо.

— Я приїду.

— Нерай.

Голос його слабнув.

— Залишайся там, де ще можеш щось зробити.

— Ти мій брат.

Єсаїр на мить усміхнувся.

— Отож.

Нерай урвала зв'язок.

Вона вже бігла.

Марея допомогла Єсаїрові дістатися ізоляційного крила будинку.

— Ти залишишся зовні, — сказав він.

— Ні.

— Мареє.

Вистачило одного її погляду.

Єсаїр зрозумів, що далі сперечатися марно.

— Ти не підеш сам, — сказала вона.

Єсаїр здригнувся.

Цього разу не від жару.

Ця фраза.

Він її знав.

Наче вона дісталася до нього здалеку.

Крізь місце, де він ніколи не бував.

Крізь життя, якого не жив.

Двері ізолятора зачинилися.

Між ними залишилося скло.

Марея приклала три пальці до прозорої стіни.

Єсаїр підняв долоню.

Перш ніж він устиг з того боку торкнутися її пальців, Марея відчула холод.

Потім слабкість.

Прихилилася до стіни.

— Мареє?

Вона похитала головою.

Хотіла сказати, що це дрібниця.

Натомість у неї підігнулися коліна.

Медична система зафіксувала підвищену температуру у другої людини.

За кілька хвилин Марея вже лежала в сусідньому ізоляторі.

Двері між ними заборонялося відчиняти.

Два ліжка.

Два золоті кола.

Одна прозора стіна.

За тридцять сім хвилин Нерай дісталася кордону закритої Ауріоли.

Система відмовила їй у в'їзді.

Вона показувала свої повноваження.

Телефонувала людям, чиї імена зазвичай відчиняли будь-які двері Шару.

Марно.

Перед нею стояв карантинний бар'єр.

За ним помирав її брат.

Над дорогою світилося число померлих.

2 999 999 997.

Число змінилося.

2 999 999 998.

Затамувавши подих, Нерай дивилася на екран.

2 999 999 999.

А тоді:

3 000 000 000.

Тієї самої секунди спільний лічильник оновився на всій планеті.

Третина Еларіону була мертва.

До Нерай надійшов виклик із дому Давіонів.

На екрані вона побачила Єсаїра.

Марею.

І скло між ними.

Катастрофа дістала ім’я.

Третина прийшла.

Тільки ще не закінчила своєї справи.

31. За склом

Єсаїр помер на четвертий день.

Медична система точно зафіксувала мить.

Час.

Пульс.

Насичення крові киснем.

Температуру.

Останній електричний імпульс серця.

Зафіксувала все, що піддавалося вимірюванню.

Найголовнішого — ні.

Мікрофони в ізоляторах не працювали безперервно. Давнє правило оберігало гідність хворих. Лікар міг вийти на зв'язок. Система могла попередити про зміну життєвих показників. Та ніхто не мав права робити останні години людини публічним записом.

Тому ніхто не знав, що Єсаїр сказав Мареї.

Згодом Нерай багато разів переглядала відео.

Без звуку.

Єсаїр уже не міг стояти.

Ані сидіти.

Він лежав на підлозі біля скла.

По той бік лежала Марея.

Між їхніми обличчями залишалося кілька сантиметрів і матеріал, здатний зупинити вірус, дотик і останні обійми.

Єсаїр поворухнув рукою.

На більше сили вже не мав.

Поклав долоню на підлогу.

Марея піднесла три пальці.

Губи Єсаїра ворухнулися.

Одна коротка фраза.

Може, два слова.

Ніхто їх не почув.

Марея — почула.

І всміхнулася.

Згодом цю усмішку тлумачили по-різному.

Як прийняття смерті.

Як примирення.

Як останній вияв любові.

Але Нерай завжди бачила в ній щось дивніше.

Марея всміхалася не так, як жінка, що прощається.

На одну мить вона стала схожа на жінку, яка по незмірно довгій розлуці когось упізнала.

Ніби за обличчям Єсаїра проглянуло ще одне.

Ніби по той бік скла на мить постав не ізолятор, а далекий сад.

Інше небо.

Інше життя.

Спогад, який не встиг стати спогадом.

Єсаїр заплющив очі.

Його долоня залишилася біля скла.

Марея дивилася на неї.

Сім годин.

Потім її подих почав коротшати.

Вдих.

Тиша.

Вдих.

Довша тиша.

І нарешті сама тиша.

Через сім годин після Єсаїра зупинилося і її серце.

Нерай сиділа в транспортному модулі перед закритим кордоном Ауріоли.

За кілометри від них.

Поруч сиділа Сайра.

Вона не торкнулася Нерай.

Не казала, як їй шкода.

Є фрази малі до образливого.

На зв'язок вийшов службовець управління охорони здоров'я.

— Нам потрібне рішення щодо останків.

Нерай глянула на нього.

Чоловік опустив очі.

— Пробачте. Я знаю, що...

— Не знаєте.

Тиша.

— Які є можливості?

— Біологічний протокол рекомендує негайне знищення на місці. Родові ради наполягають на збереженні біологічних зразків. Громадськість просить влаштувати церемонію.

— Громадськість?

— Звістка вже розійшлася.

Нерай відкрила мережу.

Єсаїр Давіон помер.

Згодом з'явилося ще одне повідомлення:

Марея Ліорен померла.

Нерай увімкнула звук на каналі новин. Ведучий уже звертався до родових рад по коментар щодо смерті Єсаїра. Звістку про смерть Мареї сім'я редакції ще не підтвердила. Медикиня, яка вийшла на зв'язок, відмовилася говорити про їхні медичні записи.

— Родині ще не дали часу вирішити, що вона хоче сказати, — додала вона. Нерай знала, що відповів би її брат на запитання про приватність. І дала новинам іти далі без неї.

Потім фотографії.

Єсаїр на форумі в Нітрі.

Єсаїр серед хворих.

Єсаїр під час останнього звернення.

Марея в архіві.

Марея в саду.

Марея тримає Єсаїра трьома пальцями за зап'ясток.

Їхні тіла ще не охололи, а світ уже починав творити з них історію.

Їх називали мучениками.

Останніми авреліанами старого світу.

Доказом.

Знаменням.

Інші обертали їхню смерть проти всього, що Єсаїр будь-коли казав.

Якщо він мав дар, чому не врятував себе?

Якщо був незвичайним, чому не врятував Марею?

Чому не врятував три мільярди людей?

Нерай вимкнула екран.

— Спалимо їх там.

Службовець кивнув.

— А зразки?

— Лише те, що вам потрібно для досліджень.

— Родові ради наполягають...

— Жодних реліквій.

Голос її був тихий.

— Їхні тіла нікому не належатимуть.

По хвилі службовець кивнув.

— А церемонія?

Крізь лобове скло транспортного модуля Нерай подивилася туди, де стояв дім Давіонів, хоч і не могла його звідси побачити.

— Згодом.

Та це «згодом» іще довго не наставало.

Люди й далі помирали.

У лікарнях і далі цілими ночами світилося.

Транспортні модулі й далі відвозили тіла туди, де на них уже ніхто не чекав.

Пандемія забрала понад три мільярди сто мільйонів людей.

Тільки тоді крива почала згинатися.

Одних чудодійних ліків не винайшли.

Були десятки малих перемог.

Ефективніше вдавалося стримувати реакцію організму.

Точніше визначати критичні години.

Нові поєднання речовин.

Прогностичні моделі.

Способи захищати найуразливіших.

Кожна перемога рятувала якусь частину людей.

Разом вони зупинили смерть.

Коли кількість нових випадків уперше впала вдвічі, ніхто не святкував.

Коли лишилася десята частина, на площах не відкорковували пляшок.

Коли остання з великих лікарень повідомила, що знову має вільні ліжка, її директорка, зробивши оголошення, замкнулася в кабінеті й годину плакала.
Еларіон вижив.

Так писали в новинах.

Але в планети немає серця, пульс якого можна виміряти.

Вижити мали люди.

І майже кожного третього бракувало.

32. Ті, що приходять

Буває смерть, з якою закінчується життя.

А буває смерть, з якою закінчується тільки ім'я.

Єсаїр помер, коли Еларіон іще не здогадувався, скільки всього по ньому залишиться.

Його тіло було одним із мільярдів тіл, які Третина забрала, не питаючи дозволу.

Його голос перестав звучати в залах, де сперечалися про правду, вартість і владу.

Його руки вже нікого не обійняли.

Його очі вже не розплющилися назустріч ранкові.

Для Еларіону він був мертвий.

І то була правда.

Тільки не вся.

Всесвіт старший від імен.

Старший від кордонів.

Старший від народів.

Старший від планет, замолоду певних, що їхня історія — осердя всього сущого.
Світів було багато.

Одні оберталися навколо блакитних зір.

Інші жили під червоним світлом старих сонць.

На одних життя ховалося під кілометрами океану, і цілі цивілізації ніколи не бачили зірок.
На інших виростали такі високі міста, що верхні їхні поверхи знали інше небо, ніж вулиці внизу.

Деякі цивілізації так і не винайшли грошей.

Інші пожертвували їм майже всім.

Та кожна колись доходила до межі, якої не можна здолати більшою машиною.

Ані швидшим кораблем.

Ані новим джерелом енергії.

Ані ще однією книгозбірнею знань.

Бо не всі біди народжуються з браку розуму.

Деякі народжуються з того, чого розум іще не спромігся збагнути про самого себе.

І тоді часом хтось народжувався.

Майже ніколи — королем.

Це могла бути дитина ремісника.

Дочка вчителя.

Син жінки, імені якої історія не зберегла.

Часом він приходив до бідних.

Іншим разом — до вчених.

Один говорив на площах.

Інший роками майже мовчав і лишав по собі кілька речень.

Часом його слова змінювали світ ще за його життя.

А часом їм потрібні були століття.

Мінялися імена.

Мінялися обличчя.

Мінялися мови.

І зорі над ними також.

Завдання лишалося подібним.

Посунути світ на один крок.

Не до мети.

Просто далі.

Жодній людині було не під силу врятувати цілу планету.

Якби одна людина могла врятувати світ без рішення решти, то не був би світ вільних істот.

Тож вони могли тільки вказати напрямок.

Висловити думку, якої вже не вдасться цілком забути.

Відчинити двері.

І залишити іншим вибір, чи увійти.

В одному світі треба було вперше сказати, що чужа слабкість не дає сильнішому права володіти слабким.
В іншому — що знання не має господаря.

А деінде цілі народи винищували одне одного через різні образи богів, і хтось приніс до них думку, що бог, якому потрібна людська ненависть, може виявитися лише людською ненавистю, зодягненою у священні слова.
Десь людям потрібно було навчитися прощати.

Десь — сумніватися.

А в деяких світах наставала пора сказати, що влада, захована від очей, рано чи пізно почне служити сама собі.
Такою планетою був Еларіон.

Єсаїр не приніс настанов, як збудувати досконалий світ.

Він вимовив кілька фраз саме тієї миті, коли Еларіон уже міг почати до них дослухатися.

Що вартість не сміє ходити в тіні.

Що влада мусить витримувати погляд тих, над ким стоїть.

Що власність — це ще й слід відповідальності.

Що багатство людини не можна цілком відокремити від світу, який уможливив його появу.

То були не заповіді.

То було насіння.

А насіння не потребує, щоб той, хто його посіяв, сидів під деревом.

Та Єсаїр не хотів помирати.

Третина не була ціною, якої Всесвіт зажадав за його слова.

І смерть Мареї не була частиною якогось досконалого рівняння.

Він хотів жити.

Хотів постаріти з нею.

Може, якогось дня прокинутися в домі Давіонів і вперше не мати за дверима нікого, хто чекав би від нього відповіді.
Може, посперечатися через дрібницю.

Може, за кілька годин забути про неї.

Може, сидіти край саду, доки не постаріють їхні руки.

Усе це в нього забрали.

Думка не потребувала його смерті.

Та коли він помер, вона залишилася в руках інших.

А з нею — запитання.

Вони любили людину?

Чи зрозуміли й те, що він намагався сказати?

Якщо все трималося на присутності Єсаїра, то все могло померти разом із ним біля скла.

Але якщо бодай дещиця його слів перейшла в інших людей, то його подих уже не був умовою їхнього життя.

За тридцять світлових років довкола своєї зорі оберталася невелика блакитна планета.

Її історія була молодша.

Тамтешні люди ще не знали про Еларіон.

Нічого не знали про Міст.

Про Ауріолів.

Про Нерай.

Про чоловіка, який поклав долоню на підлогу біля прозорого скла.

Колись там мала народитися інша людина.

Її мали назвати Ісусом.

Він мав ходити запиленими дорогами між селами, які, дивлячись із космосу, годі було б і знайти.

Мав ділити трапезу з рибалками.

Торкатися хворих.

Розмовляти з людьми, від яких інші відвертали обличчя.

Мав зустрічатися і з можновладцями, і з тими, хто майже нічого не мав.

Без війська.

Без посади.

Без державної печатки.

З руками, якими можна ламати хліб.

І все-таки по ньому мало залишитися щось таке, що переживе імперії.

Що людина перед тобою має цінність, навіть коли їй нічого тобі запропонувати.

Що милосердя може стояти вище за сліпе виконання закону.

Що велич може означати служіння.

Що ворог не конче мусить навіки лишитися ворогом.

Люди потім століттями сперечатимуться про те, ким він був.

Зведуть йому храми.

Малюватимуть його обличчя.

І кожен народ трохи позичить йому своє.

Одні вбачатимуть у ньому Бога.

Інші — пророка.

Ще інші — вчителя.

А будуть і такі, що його іменем чинитимуть цілковиту протилежність тому, чого він навчав.

Адже великі думки не йдуть крізь історію прямою дорогою.

Одне покоління їх висловлює.

Наступне пригинає під свої потреби.

Ще інше відкриває наново.

І за кілька століть те, що колись здавалося небезпечною мрією однієї людини, може стати для мільйонів чимось само собою зрозумілим.

Так рухаються світи.

Зі сходинки на сходинку.

На переході між деякими сходинками з'являються ті, кого потім назвуть пророками.

Спасителями.

Мудрецями.

Реформаторами.

Єретиками.

Безумцями.

Всесвітові не потрібно було спільного імені для них.

Вони були мов посланці, що не несуть листа.

Вони самі були листом.

Та щоб належати світові, до якого прийшли, вони мусили на якийсь час забути.

Якби вони все знали, їхнє життя не було б людським життям.

То були б відвідини.

Тому вони відчували біль.

Голод.

Страх.

Самотність.

Жадання.

Гнів.

Любов.

Сумнів.

Могли зазнати невдачі.

Могли сказати щось, про що згодом шкодували.

Могли прагнути залишитися живими.

Бо ніхто не зможе промовляти до істот якогось світу зсередини їхнього досвіду, якщо хоча б на час не стане однією з них.

І коли їхнє життя добігало кінця, тіло лишалося планеті.

Ім'я — історії.

Слова — людям.

А те, що крилося глибше, йшло далі.

Часу між такими життями не відмірювали за календарем.

Жодне тіло не чекало на наступний ранок.

Жодне серце не лічило ударів.

На одній планеті могли минути тисячі років, доки на іншій визрівала мить, у яку можна було ступити.

А десь далеко тим часом народжувалася цивілізація.

Відкривала вогонь.

Потім письмо.

Ділила землю.

Творила закони.

Зводила храми.

Виготовляла зброю.

Винаходила гроші.

І, коли минало доволі часу, починала вірити, ніби спосіб, у який вона впорядкувала світ, — єдиний можливий.

Аж доки наближалася до власної межі.

Тоді подорож могла розпочатися знову.

Інша зоря.

Інша планета.

Інше тіло.

Інше ім'я.

Навіть завдання могло бути іншим.

Світові, який потопав у помсті, треба було почути про прощення.

Світові, що плутав послух із добром, потрібен був сумнів.

Цивілізація, розчавлена свавіллям влади, потребувала захисту особистості.

А світові, де люди вже забули, що виживають тільки завдяки іншим, могло колись знадобитися нагадування про обов'язок перед цілим.

Слова змінювалися.

Напрямок мав щось спільне.

Від страху до розуміння.

Від насильства до співпраці.

Від прихованої влади до відповідальності.

Від уявлень про відокремленість до усвідомлення, що ніщо живе не виникає саме із себе.

Єсаїр був одним із них.

Можливо, колись він мав інше ім'я.

Можливо, стояв під небом планети, якої давно вже немає, і говорив до істот, чиїх облич ані еларіонець, ані людина із Землі не зуміли б назвати обличчями.
Можливо, там він вимовляв зовсім інші слова.

Іншу частину того самого шляху.

І, може, на маленькій блакитній планеті його шлях іще тільки мав початися.

В іншому тілі.

Під іменем, яке вже час від часу поверталося до нього спалахами, хоч він і не розумів його.

Душі не потрібен підпис.

Підпис потрібен історії.

І, може, деякі душі не самотою проходять крізь світи.

Буває близькість, яка переживає навіть втрату імені.

Спочатку вона повертається лише дивною довірою до чужої людини.

Тугою без спогаду.

Рухом руки, який випереджає думку.

Трьома пальцями на зап'ястку.

Фразою, яку людина вимовляє раніше, ніж розуміє чому.

Не йди сам.

Остання усмішка Мареї залишилася для Нерай запитанням.

Із запису не можна було дізнатися, що сказав Єсаїр.

Не можна було дізнатися й того, що в останню мить побачила Марея.

Залишилося тільки зображення жінки, яка всміхнулася, дивлячись на чоловіка, який помирає, так, наче по незмірно довгій розлуці його згадала.
Коли серце Єсаїра перестало битися, зорі не змінили своїх орбіт.

Небо не розкрилося.

На Еларіоні не з'явилося знамення.

Планета й далі йшла своєю орбітою.

Міста рахували своїх мертвих.

У домівках біля вікон залишився посуд.

Одяг на вішалках.

Недочитані книжки.

Ліжка, з яких уже ніхто не встав уранці.

І все ж щось зрушило.

У людях.

Слова Єсаїра почали ширитися без нього.

Хтось їх перекрутив.

Хтось спростив.

Хтось вибрав із них лише те, що йому годилося.

Інші вивели з них висновки, до яких сам Єсаїр не встиг додуматися.

Така доля кожної думки, що переживає свого автора.

Вона перестає йому належати.

У його кабінеті залишилися документи.

Серед них — проєкт частки живих.

Нотатки на полях.

Запитання без відповідей.

Порожні місця.

Світ мусив навчитися продовжувати розмову з людиною, чиє крісло залишилося порожнім.

А десь дуже далеко, біля зорі, якої не бачив жоден еларіонець, оберталася ще одна планета.

Її океани мали колір темного металу.

Вночі над ними мандрували три місяці.

На суходолі саме виникали перші міста.

Їхні мешканці відкрили письмо.

Почали торгувати.

Почали ділити землю.

Помалу розділялися на тих, хто володіє, і тих, хто кориться.

Попереду в них були тисячі років.

Їхня мить ще не визріла.

Всесвіт не поспішав.

Але колись поміж ними народиться дитина.

Її назвуть іменем, яке ніколи не прозвучить на Еларіоні.

Ані на Землі.

Вона сміятиметься.

Плакатиме.

Робитиме помилки.

Може, закохається.

Може, боятиметься смерті.

І одного дня вимовить фразу, після якої її світ уже не зможе залишитися зовсім таким, як був.

Ніхто там не знатиме Єсаїра.

Ніхто не знатиме Ісуса.

І не буде в цьому потреби.

Великі душі мандрують Всесвітом не для того, щоб урятувати своє ім'я.

Імена належать світам.

Із собою вони беруть тільки напрямок.

І коли їхня справа в одному місці добігає кінця, вони не відходять угору.

І не геть.

Тільки далі.

Частина IV. Еларіон без Третини

33. Руки, яких бракує

Коли крива нарешті завмерла, з орбіти Еларіон здавався майже таким самим, як раніше.

Моря були на своїх місцях.

Континенти не зрушили.

Міста вночі світилися.

Транспортні коридори й далі обплітали планету тонкими світляними жилами.

Таерон і далі йшов своєю орбітою.

Той, хто дивився б на планету здалеку, міг і не помітити катастрофи.

Йому довелося б підійти ближче.

До одного столу.

До одного ліжка.

До одного робочого місця.

Бо майже кожного третього бракувало.

Найперше їх бракувало вдома.

Порожня половина ліжка.

Недопита чашка.

Одяг на місці, звідки його вже ніхто не забрав.

Повідомлення, на якому так і лишилася позначка «не доставлено».

Іграшки дітей, яким батьки ще кілька днів не мали сили сказати, що їх уже ніхто не прийде вкладати спати.
А потім померлих почало бракувати і світові.

В одній лікарні у Північній Аменії померли двоє з трьох фахівців, які обслуговували кисневу мережу.

Сама мережа працювала.

Вміла виробляти кисень.

Очищати його.

Розподіляти.

Передбачати споживання.

Та за законом будь-яку суттєву зміну потужності мали підтвердити двоє ліцензованих фахівців.

Перший був мертвий.

Другий лежав непритомний.

Третій працював сорок годин без сну.

Він помилився.

У Сарурі на складах лишалося харчів на кілька місяців.

Безпілотні машини стояли рядами.

Вони знали дорогу.

Вміли враховувати перекриття.

Могли знайти об'їзд.

Але не мали права змінити місце доставлення без згоди людини.

Людина, яка мала погодити зміну, була мертва.

І машини, готові нагодувати місто, чекали підпису людини, у якої вже не було руки.

В одному з куполів Таерону померла жінка, єдина, хто до тонкощів знав, як колись перебудували систему повторного очищення води.

Документація була.

Але неповна.

Штучний інтелект, відповідальний за технічне обслуговування, знав, що три клапани працюють інакше, ніж передбачено проєктом.

Чому — не знав.

А жінка знала.

Роками казала собі, що колись запише.

А доти щоразу пояснювала колезі.

Колега помер за тиждень до неї.

Третина забрала в Еларіону не тільки тіла.

Вона забрала величезну частину пам'яті, якої ніколи не зберігали в машинах.

Пам'ять рук.

Пам'ять звичок.

Пам'ять людини, яка вранці приходила до системи й не замислюючись робила три дрібниці, бо двадцять років знала, що без них надвечір щось зламається.

Спершу живі спробували замінити мертвих.

Лікарі допомагали на складах.

Учителі розвозили харчі.

Урядовці прибирали в медичних модулях.

Науковці допомагали похоронним службам.

Інженери спали біля енергетичних вузлів.

Цілі міста жили в режимі, який колись назвали б надзвичайним.

Після Третини значення слова «надзвичайний» уже вислизало.

Не можна було попросити неповні шість мільярдів приголомшених людей робити роботу дев'яти мільярдів і водночас ховати тих, кого вони любили.

Тож кризова рада зробила те, про що до пандемії сперечалися десятиліттями.

Почала скасовувати обов'язкові підтвердження з боку людини.

Спершу в постачанні продовольства.

Потім в енергетиці.

На транспорті.

У базовому виробництві.

У міському господарстві.

Системам штучного інтелекту дали повноваження змінювати виробничі плани, переміщати матеріали й розподіляти частину потужностей, не чекаючи на людину за кожного рішення.

Назва документа, який уможливив ці зміни, займала мало не пів рядка.

Люди називали його просто:

Дозвіл працювати далі.

Бо саме це й дістали машини.

Дозвіл працювати далі там, де бракувало людини.

Сайра очолювала групу, яка мала поєднати окремі системи.

Перед нею лежала мапа виробництва цілої планети.

До Третини такої мапи не могло існувати.

Держави оберігали свої енергетичні резерви.

Підприємства — виробничі потужності.

Дистриб'ютори — склади.

Кожен уважав частину дійсності своєю стратегічною таємницею.

Після Третини дані почали відкривати.

Не з прозріння.

Просто без них система не знала, кому допомогти.

— На заході Васирії надлишок поживних сумішей, — сказав аналітик.

— Де вони потрібні?

— На північному сході. У трьох лікарняних округах.

— Транспорт?

— Потужностей вистачає.

— То відправляйте.

Аналітик не зрушив з місця.

— Є одна перешкода.

Сайра підвела очі.

— Яка?

— Маршрут пролягає через три держави.

— І що?

— Чотири валюти.

Сайра відкинулася на спинку крісла.

— Три держави. Чотири валюти.

— Перевізник виставляє рахунки через Теринiт.

— Чому?

— Податковий режим.

Сайра на мить заплющила очі.

— Авжеж.

Чотири сторони вели розрахунки в чотирьох валютах. Вузли могли перерахувати суми за частку секунди, але завершити операцію заважали різні правила покриття та межі повноважень лікарні.

Їжа була.

Машини були.

Дороги були.

Люди голодували.

Орієнтовний час до відправлення вантажу — тридцять годин.

— Міст, — сказала Сайра.

Аналітик подивився на неї.

— Лікарня не уповноважена приймати елари на поточні потреби.

— У неї є надзвичайний дозвіл.

— На медичні матеріали.

Сайра глянула на запис.

— А чим, на вашу думку, є їжа для людини, яка без неї помре?

Аналітик промовчав.

— Надішліть через Міст.

— Хто погодить виняток?

Сайра глянула на порожній стілець біля столу.

Ще дев'ять днів тому на ньому сидів заступник.

— Я.

За п'ять хвилин платіж пройшов.

Виробник побачив замовлення.

Перевізник — ціну.

Страхова компанія — ризик.

Лікарня — очікуваний час доставлення.

Громадськість бачила, скільки заплатили й кому.

Імен пацієнтів не бачила.

Безпілотні машини рушили раніше, ніж стара система встигла б завершити першу валютну конверсію.

Таких випадків більшало.

Зі знаряддя кризових платежів Міст поступово перетворювався на нервову систему автоматизованої економіки.

Машини вміли виробляти.

Та їм потрібно було знати, що́ виробляти.

Вміли переміщати запаси.

Та їм потрібно було знати, де цих запасів справді бракує.

Вміли обрати найкращий шлях.

Та їм треба було знати, чи існує замовлення і хто за нього відповідає.

Рух вартості став одним зі способів, яким машини зчитували людський світ.

А коли цей рух стало видно, відкрилися речі, які доти здавалися розрізненими.

У розпал дефіциту один оптовик перестав відпускати ліки.

Казав, що чекає на транспорт.

Міст показав, що склади готові до відправлення.

Казав, що лікарні пропонують замалу ціну.

Запис свідчив про протилежне.

Водночас компанії, пов'язані з його групою власників, скуповували контракти, вартість яких зростала, доки тривала криза.

З іншого рахунку фінансували кампанії проти примусового відпуску запасів.

Поодинці ці відомості мало що доводили.

Разом вони розповідали іншу історію.

Запаси відпустили.

Рішення мало автора.

І автор знав, що його рішення залишиться в записі.

За кілька місяців автоматизовані заводи випускали майже стільки ж, скільки й до Третини.

Потім — більше.

Машини не захворіли.

Енергетичні поля не палали в лихоманці.

Роботизовані лінії не втрачали батьків.

Більшість виробничих потужностей пережила пандемію неушкодженою.

Бракувало передусім рішень, які супроводжували виробництво.

Підписів.

Дозволів.

Повторних погоджень тих самих даних у системах, які за законом не мали права цими даними обмінюватися.

Перевірок, єдиним сенсом яких було засвідчити, що попередню перевірку виконала людина.

Третина так безжально забрала людей, що оголилося, які саме галузі господарства справді їх потребували.

Коли економічні ради оприлюднили перші цифри, вони вразили суспільство до глибини.

Працівників поменшало більш ніж на третину.

Виробництво скоротилося всього на кілька відсотків.

У деяких галузях воно вже перевершило попередній рівень.

За цифрами стояло незручне запитання.

Якщо суспільство могло виробляти майже стільки ж речей, докладаючи набагато менше людської праці, то для чого саме служили всі ті робочі місця, що їх досі вважали необхідними?

Відповідь була неприємна.

Частина роботи існувала не для того, щоб виробити щось потрібне.

Вона існувала, щоб людина здобула право отримати гроші.

Стара система пов'язала доступ до засобів існування з місцем у виробничому процесі.

Тепер виробничий процес міг обходитися без частини людей.

А люди без доходу обходитися не могли.

Підприємства не платили зарплати мертвим.

Родини лишалися без годувальників.

Ще мільйони кинули роботу, щоб доглядати дітей, хворих і старих.

Інших замінили системи, яким пандемія відчинила двері.

Виробництво зростало.

На родинних рахунках меншало.

Сайра принесла Нерай прогноз для всієї планети.

— Якщо ми нічого не зробимо, за три місяці більш ніж половина домогосподарств залежатиме від надзвичайної допомоги.

Вони сиділи в колишньому кабінеті Єсаїра.

Карантин у домі Давіонів зняли тиждень тому.

Машини прибрали в будинку.

Речі залишили на місцях.

Посудина з водою біля місця Єсаїра.

Мареїна книжка коло вікна.

Два крісла, обернені до саду.

Нерай їх не торкалася.

— Скільком людям ми зможемо знайти роботу? — спитала вона.

— Усім.

Нерай подивилася на Сайру.

— Корисну.

Сайра опустила очі на прогноз.

— Не знаю.

— Хоч приблизно.

— Половині дорослих. Може, й менше.

— А якщо зупинимо автоматизацію?

— Більшому числу.

— І за наступної кризи знову чекатимемо людських підписів?

Сайра мовчала.

— Тоді не зупинятимемо.

Вона відкрила інший документ.

Проєкт тимчасової планетарної базової частки.

Назви Нерай не знала.

Думку — знала.

Вона згадала Нітру.

Розмову до Третини.

Єсаїр тоді сказав, що допомога — це те, що влада дає людині згори.

Частка — дещо інше.

Частка означає, що якась частина спільного доробку належить людині вже тому, що вона є членом цивілізації, яка його створює.

Тоді ця розмова здавалася розмовою про далеке майбутнє.

Майбутнє прийшло, не постукавши.

— Хто це підготував?

— Група економістів Мосту. Кілька держав. Регіональні ради.

Нерай відкрила документ.

— Як вони збираються її виплачувати?

Сайра невесело всміхнулася.

— Маємо одну проблему.

— Яку?

— Тридцять валют.

Нерай заплющила очі.

Ледь не засміялася.

Ледь.

— Тому вони й пропонують елар.

На першій сторінці документа було написано:

Людина не повинна втрачати права на життя лише тому, що суспільство більше не потребує її праці.

Нерай прочитала.

Потім іще раз.

Подивилася на порожнє крісло біля вікна.

— Єсаїр сказав би, що цього замало.

— Чому?

— Бо ми не знаємо, із чого вираховувати частку.

— Міст бачить дедалі більшу частину виробництва.

— Дедалі більшу — ще не всю.

— Не всю.

Нерай глянула у вікно.

Сад біля дому Давіонів заростав.

Трава вже переповзала за краї доріжок.

Дерева цвіли.

Одна гілка схилилася занизько, і ніхто її не зрізав.

Природа не знала, що третина світу померла.

Вона жила далі.

Може, саме тому Нерай не могла її зненавидіти.

Вона закрила документ.

— Тоді нам доведеться побачити більше.

Сайра підвела очі.

— Виробництва?

— Вартості.

Нерай іще трохи дивилася в сад.

— Якщо ми хочемо справедливо ділити її на частки, то мусимо знати, де вона виникає, куди йде й кому належить.

Сайра кивнула.

Нерай подала їй документ.

— Скликай економічну раду.

— Коли?

— Зараз.

— Нерай, ти ж не спала.

Нерай ледь усміхнулася.

— Спала до Третини.

Сайра затрималася в дверях.

— Твій брат не хотів би, щоб ти себе згубила.

Нерай глянула на неї.

— Мій брат і трьох мільярдів мертвих не хотів.

Сайра пішла.

Двері зачинилися.

Нерай лишилася сама.

Довго сиділа.

Тоді встала й підійшла до Єсаїрового крісла.

Вперше відтоді, як повернулася до будинку, доторкнулася до нього.

Поклала долоню на спинку.

— Машини їх не замінили, — сказала вона в порожню кімнату.

Голос у неї здригнувся.

— Вони тільки показали, скільки всього вже давно вміли робити без нас.

І тоді вона нарешті заплакала.

Не за третиною світу.

Ніхто не може оплакати трьох мільярдів людей разом.

Вона плакала за одним братом.

За однією жінкою.

За трьома пальцями на зап'ястку.

За двома руками, які в останні години життя розділяло кілька сантиметрів прозорого скла.

Надворі над Ауріолою сходило еларіонське сонце.

Освітило дахи будинків.

Сад.

Порожнє крісло.

І світ, який і далі жив.

Бо після катастроф світ завжди йде далі.

Питання тільки в тому, що він візьме із собою.

34. Частка живих

Першу базову частку запровадили не як новий суспільний лад.

Її запровадили на дев'яносто днів.

Так на Еларіоні починалися майже всі великі зміни.

Тимчасово.

Як виняток.

Лише доти, доки все повернеться до норми.

Але норми більше не існувало.

Проєкт спирався на регіональну вартість життя. Кожна держава, місто й заселена місцевість уже роками обчислювали базові витрати на житло, харчування, енергію, транспорт та медичну допомогу.
До Третини ці дані використовували для призначення соціальної допомоги, у переговорах про зарплати й під час визначення мінімальних доходів.
Тепер вони лягли в основу частки.

Людина без іншого доходу отримувала суму, що відповідала базовим витратам на життя в її регіоні.

Якщо вона мала власний дохід, то частка не зникала з першою зароблену монетою. Виплата поступово меншала й припинялася лише тоді, коли дохід перевищував подвійну місцеву вартість життя.
Схема не була досконала.

Регіони сперечалися за розрахунки.

Міста твердили, що житло дорожче, ніж свідчить державна статистика.

Сільські райони заперечували, що в них дорожчі транспорт і енергія.

Родини вимагали зважати на кількість дітей.

Люди з інвалідністю нагадували, що середні витрати — це не їхні витрати.

Та система мала одну рису, якої бракувало попереднім видам допомоги.

Кожен міг побачити, із чого розрахували його частку.

Він бачив регіональний індекс, правила, враховані доходи, джерело даних і точне обґрунтування підсумкової суми.

Якщо розрахунок змінювався, зміна мала автора.

Якщо система використала хибні дані, людина бачила, звідки вони надійшли.

Якщо службовець відкривав особисті документи, власник отримував запис про перегляд.

Перша планетарна виплата мала пройти через Міст.

Саме тоді виявилося, що тридцять валют — це не просто символ суверенітету.

То були тридцять різних способів сказати, скільки людині потрібно на життя.

Одна держава визначила частку у власній валюті, а через два дні знизила її курс, щоб зменшити реальні бюджетні витрати.
Друга заморозила курс.

Третя заборонила громадянам зберігати елари поза ліцензованими банками.

Четверта оголосила, що виплатить допомогу лише тим, хто підтвердить проживання на її території впродовж останніх двох років.
Але ж після Третини мільйони людей покинули свої домівки.

Переїжджали ближче до рідних.

Туди, де звільнилося житло.

Де була робота.

Де могли про них подбати.

Родина могла жити в одній державі, одержувати пенсію з другої, мати квартиру в третій і купувати харчі, завезені з четвертої.
Старі валюти створили для світів, які вдавали, ніби кордони між ними справжні.

Третина показала, що ні повітря, ні хвороба, ні їжа, ні смерть цих кордонів не знають.

На засіданні Валютної ради Дарен Вольтр сидів навпроти Нерай.

Від форуму в Нітрі минули роки.

Тоді в суперечці з Єсаїром він захищав валютний суверенітет. Казав, що валюта — кермо держави, а слабшим регіонам, щоб вижити, потрібен власний обмінний курс.
Тепер його обличчя було втомлене.

Під час Третини в нього померли дружина й один із синів. Він ніколи не говорив про це привселюдно. Нерай знала лише тому, що бачила їхні імена у списку жертв.

— Для виплат у спільних еларах необхідний спільний орган валютного управління, — сказав Вольтр.

— Міст уже їх виплачує, — відповіла Сайра.

— Міст випускає забезпечену розрахункову одиницю. А не державну валюту.

— Для людини, яка платить нею за житло, різниця суто академічна.

Вольтр глянув на неї.

— Саме з таких слів і починаються валютні катастрофи.

Нерай відкрила мапу першої пробної виплати.

— Катастрофу ми вже маємо.

На мапі з'явилися затримки.

Найдовші були не в бідних регіонах.

Вони виникали на межах валютних систем.

— В одному районі люди отримали свою частку на чотири дні пізніше, — сказала Нерай. — Ми знали і суму, і одержувачів. А чекали перерахунку між трьома валютами та підтвердження двох центральних банків.

Вольтр переглянув дані.

— А хто візьме на себе валютний ризик, якщо ви все виплачуватимете в еларах?

— Жоден з одержувачів.

— Отже, Міст.

— Дані про резерви відкриті.

— Резерви не безмежні.

— Як і терпіння людей.

Вольтр відкинувся на спинку крісла.

— Я розумію, що справа нагальна. Але спільна валюта створить спільну владу. Цього ви досі не хочете назвати вголос.

— Ми це називаємо, — сказала Нерай. — Тому й вимагаємо, щоб цю владу було видно.

— Видима влада залишається владою.

— Так.

Вольтр підняв брови.

Він очікував, що вона захищатиметься.

Нерай продовжила:

— Прозорість не скасовує влади. Вона дає побачити, хто нею користується. До досконалості далеко. Та це вже більше, ніж темрява.

Вольтр подивився на знак елара.

— А держави, які від нього відмовляться?

— Вони можуть виплачувати частку у своїй валюті.

— Тоді вона не буде планетарною.

— Правила будуть планетарні. Спосіб виплати тимчасово залишиться місцевим.

— Тимчасово.

Він вимовив це слово з такою точністю, наче вже чув у ньому майбутню історію.

Попри суперечки, перша виплата відбулася.

У Сарурі жила жінка на ім'я Еліна Васс із чотирма дітьми.

До Третини вона координувала постачання в мережі невеликих лікарень. Її чоловік ремонтував автономні транспортні модулі.

Обоє пережили хворобу.

Та в чоловіка залишилися ушкоджені легені, він потребував тривалого догляду. Еліна звільнилася з роботи, щоб його доглядати.

А тим часом її роботу перебрала автоматизована система.

Не зі злого наміру.

Лікарні не могли чекати, поки вона повернеться.

Коли Еліна подала заяву на колишню соціальну допомогу, держава зажадала підтвердження, що вона безробітна, активно шукає роботу й відмовою від запропонованої посади не продовжує власної залежності від виплат.

Система запропонувала їй роботу в іншому місті.

Погодитися означало покинути чоловіка.

Тож система відмовила їй у допомозі.

Щоб одержати базову частку, Еліні не довелося доводити власної корисності.

Система встановила її доходи.

Регіональні витрати.

Кількість дітей на утриманні.

Медичні потреби родини.

На її рахунок надійшла сума в еларах.

Еліна відкрила розрахунок.

Побачила кожен із використаних показників.

Біля медичних потреб чоловіка було посилання на захищений запис. Діагнозу не бачив ніхто, кому не потрібно було його знати. Система лише підтвердила підвищені витрати на догляд.

Еліна сплатила за оренду.

Власник будинку приймав місцеву валюту. Міст виконав обмін автоматично.

Вона заплатила за енергію.

Замовила харчі.

Щось із частки ще лишилося.

Вперше від початку Третини вона не мусила вирішувати, хто з дітей сьогодні їстиме менше.

Того вечора у відкритому обговоренні вона написала одне:

Я не хочу допомоги за те, що не впоралася. Я хочу мати частку у світі, який працює, навіть коли не можу працювати я.

За кілька днів ці слова повторили мільйони людей.

Погоджувалися не всі.

Власники автоматизованих підприємств твердили, що суспільство карає їх за ефективність. Вони вкладалися в машини, брали на себе ризик, а тепер від них чекали, що вони поділяться результатом із людьми, яких машини замінили.

Але знову й знову лунав аргумент Єсаїра.

Машини виникли не з нічого.

Вони користувалися дослідженнями, фінансованими попередніми поколіннями.

Енергетичними мережами, які будували держави.

Даними мільярдів людей.

Транспортною інфраструктурою.

Правовим порядком.

Позапланетними ресурсами, яких ніхто не створив власними руками.

Навіть найбільше приватне підприємство стояло на підлозі, якої саме не настилало.

Тому Планетарна рада запровадила збір з автоматизованого виробництва.

Не за кількістю роботів.

Тоді підприємствам було б вигідно ховати машини чи імітувати людську працю.

Збір визначали за вартістю, створеною за мінімальної участі людини, та за обсягом користування спільною інфраструктурою.
Розрахунок був складний.

Тому й мав бути відкритим.

Підприємство бачило, як система визначила суму його зобов'язання.

Громадянин бачив, яка частина базової виплати надходить від автоматизованого виробництва, податків, доходів зі спільного майна та з резервів.
Саме під час запровадження збору оголилася давня слабина Еларіону.

Ніхто не міг точно визначити, де виник прибуток.

Завод стояв у Союзі.

Належав компанії з Васирії.

Патенти були власністю фонду в Терініті.

Рахунки за обчислювальні послуги виставляли в таєронській юрисдикції.

Ліцензійні платежі йшли на південний острів.

Наприкінці року підприємство заявляло, що в державі, де справді виробляло продукцію, майже нічого не заробило.

Так працювало багато найуспішніших компаній.

Вартість виникала на заводі.

Прибуток народжувався на папері там, де майже не було ні працівників, ні клієнтів, ні машин.

Малі острівні держави збудували цілі економіки на юридичному переміщенні вартості.

Пропонували низькі податки.

Захист власників.

Непублічні фонди.

Особливі режими обліку.

Закони, за якими відмова надати відомості була не перешкодою до співпраці, а послугою клієнтові.

Великі держави відповідали підвищенням податків.

Вони мусили фінансувати лікарні, школи, транспорт, відбудову після Третини й базову частку.

Що вищими ставали податки, то більше вигравав той, хто їх обходив.

Що більше грошей витікало, то вищими мали бути ставки для тих, хто залишався.

Податкова спіраль закручувалася.

Податки були високі, бо багато хто їх не платив.

Багато хто їх не платив, бо вони були високі.

А ті, хто їх платив, дедалі більше вірили, що їх карають за брак влади, яка дала б їм змогу вислизнути.

Міст не міг заднім числом змінити стару бухгалтерію.

Та нові операції в еларах показували, де насправді створено вартість, які послуги надано і хто був кінцевим одержувачем.

Під час платежу вже годі було відокремити суму від шляху, яким ішли гроші.

Кожна значуща операція містила посилання на відносини власності, договірну підставу й податковий режим.

Не все було відкритим для всіх.

Але ніщо істотне не лишалося цілком безіменним.

Через пів року тимчасових виплат базової частки з'ясувалося, що планетарна система зібрала за нижчими ставками більше доходів, ніж колишні держави за вищими.

Не тому, що люди враз полюбили податки.

Просто ухилення від них втратило частину своєї темряви.

Економічна рада запропонувала продовжити виплату базової частки ще на рік.

Дарен Вольтр проголосував за.

Після засідання Нерай зупинила його в коридорі.

— Я думала, ви будете проти.

— Я і є проти.

— Ви проголосували за.

— Бо альтернатива гірша.

— Схоже на початок будь-якої реформи.

Вольтр глянув крізь прозору стіну на Нітру.

У місті й досі було повно порожніх квартир.

— В одному Єсаїр мав рацію, — сказав він.

Нерай подивилася на нього.

— У чому?

— Не можна обчислити частку від вартості, якої ніхто не бачить.

— Лише в одному?

Вольтр майже всміхнувся.

— Не даруйте мертвим забагато перемог за один раз.

Потім споважнів.

— Але одного наслідку ви все ще не бачите.

— Якого?

— Єдиний розрахунок. Єдина податкова система. Єдина частка. Одна розрахункова валюта.

— Так.

— Це вже не допомога.

— Ні.

— Це основа держави.

Нерай глянула на знак Мосту, що світився над річкою.

— Можливо.

— І хто керуватиме тією державою?

— Це питання, на яке ми мусимо відповісти, поки хтось не відповів замість нас.

Вольтр пішов.

Нерай лишилася біля вікна.

На її робочому екрані з’явилося сповіщення.

Система історичного аналізу завершила першу реконструкцію фінансових потоків, пов'язаних із Третиною.

Вона її відкрила.

На екрані з'явилися тисячі платежів.

Благодійні фонди.

Дослідницькі установи.

Рахунки за послуги.

Транспортні документи.

Правові рішення.

Архівні записи.

Страхові звіти.

Політичні фонди.

Усе, що до Третини вона бачила порізно.

Тепер усе лежало на одній мапі.

Посередині зяяла порожнина.

Не тому, що там нічого не було.

Тому, що хтось доклав чималих зусиль, аби там не було імені.

Нерай збільшила зображення.

— Ми знайшли кістяк, — сказала вона.

Тарен, що стояв поруч, придивився до лінії між Вестою й дослідницькими фондами.

— А тіло?

— Воно ще дихає.

35. Фінансовий кістяк пандемії

Розслідування Третини почалося не із затримання підозрюваного.

Воно почалося зі збереження даних.

За перші тижні пандемії зникли тисячі компаній. Одні — тому що померли їхні власники. Інші — тому що їхня діяльність втратила сенс. Ще інші — тому що їхні керівники скористалися хаосом і зникли.

Бухгалтерські архіви закривалися.

Банки об'єднували системи.

Сервери очищали.

Тимчасові дослідницькі середовища ліквідовували, коли закінчувався строк оренди.

За звичайних обставин дані зберігали б упродовж строку, встановленого місцевими правилами.

Але після Третини було неясно, які дані — звичайна комерційна документація, а які — докази найбільшого злочину в історії Еларіону.

Нерай домоглася загальнопланетного розпорядження про збереження всіх записів, пов'язаних із біологічними дослідженнями, родовими архівами, кризовою логістикою та фондами, які з'явилися у Шарі.

Проти розпорядження виступили двадцять три держави.

Деякі щиро захищали права своїх громадян.

Інші захищали клієнтів.

Териніт заявив, що іноземне розслідування не може без розбору заморожувати майнові й бухгалтерські записи осіб, щодо яких немає конкретної підозри.

У відповідь Нерай оприлюднила перелік даних, яких бракувало.

Не їхній зміст.

Лише те, що мало існувати і раптом перестало.

За перший місяць пандемії сім фондів змінили управителів.

Чотири фундації закрили рахунки.

Дві юридичні контори повідомили про пошкодження архівів.

Веста передала частину прав власності компанії, створеній через три дні після перших публічних звісток про хворобу.

Кожен крок окремо міг мати невинне пояснення.

Разом вони скидалися на втечу.

Під тиском громадськості Терініт мусив поступитися.

Та лишалася проблема.

Дані були записані різними мовами.

Один і той самий рух коштів банки й держави описували то як пожертву, то як позику, то як ліцензійну виплату. Діставши нові судові дозволи, Шар зміг зіставляти часові позначки, підписи управителів та первинні ідентифікатори навіть тоді, коли змінювалася юридична назва операції.

Та цього разу над проблемою працювали не тільки люди.

Аналітичні системи, які під час відбудови поєднували запаси й виробництво, отримали нову мету.

Не шукати винного.

Шукати збіги.

Того самого управителя.

Той самий вузол зв'язку.

Ту саму часову послідовність.

Ту саму юридичну схему.

Ту саму кінцеву економічну вигоду.

Нерай не допустила, щоб ШІ оцінював ступінь вини окремих людей.

— Машина може показати, що дві дороги зійшлися, — сказала вона своїй команді. — Вирішувати, чому люди ними пішли, вона не може.

— Без оцінки ризику ми отримаємо мільйони зв'язків, — заперечив один з аналітиків.

— То й отримаємо.

— Людям їх не перебрати.

— Тоді доручіть машині впорядковувати докази, а не людей.

— Різниця невелика.

— Не для людини, яку ви назвете винною.

Тож система працювала з подіями.

Платіж.

Договір.

Зміна власника.

Оренда потужностей.

Дозвіл на виняток.

Доступ до даних.

Лише коли між подіями знаходили зв'язок, слідчі бралися вивчати людей.

Перша тверда зачіпка знайшлася там, де ніхто не сподівався вирішального відкриття.

У страховій компанії.

До Третини одна з фундацій замовила прогноз фінансових утрат на випадок епідемії.
Страховій компанії дали гіпотетичне завдання.

Про його зв'язок із реальним біологічним проєктом вона не знала.

Підсумковий звіт передали через захищене сховище. Під час передавання залишився запис про пристрій, з якого відкрили файл.
Пристрій не було зареєстровано на ім'я людини.

Він належав компанії, яка обслуговувала приватні резиденції в Нітрі.

Компанією володів фонд.

Фондом керувала контора в Терініті.

Контора оберігала ім'я кінцевого клієнта.

Стара система на цьому б зупинилася.

Під час нової реконструкції дані пристрою зіставили із записами про споживання енергії, вхід до будівель і завантаження інших документів.
З того самого пристрою відкривали:

аналітичну записку про роботу установ,

правовий висновок,

кризовий звіт,

результати дослідження

і документ під назвою «Перевірка на сліпоту».

Усі файли зійшлися в одній резиденції.

Резиденція належала Арієнові Корвету.

Тарен тричі перевірив результат.

— Це ще не доводить, що відкрив їх саме він.

— Ні, — сказала Нерай.

— Пристроєм міг користуватися хтось інший.

— Так.

— У резиденції була обслуга.

— Була.

— І гості.

— Так.

Тарен подивився на неї.

— Ти можеш хоч раз зрадіти?

— Коли матимемо доказ.

Наступна зачіпка знайшлася в родових архівах.

До Третини Марея зареєструвала зустріч з Арієном. Не зміст розмови. Вона не мала права таємно записувати приватну бесіду.

Проте система зберегла час зустрічі, вхід Мареї, його підтвердження візиту й пізніший доступ до захищених наукових даних.

За кілька хвилин після того, як Марея пішла, Арієн відкрив закритий документ про авреліан.

Через годину зв'язався з Каєлом Торном.

Наступного дня пройшов останній платіж.

Сама послідовність подій іще не доводила наміру.

Тоді вони знайшли повідомлення з лабораторії.

Дослідницю, яка брала участь у проєкті, гризли сумніви. Вона звернулася із запитанням до того, хто передав їй завдання.

Запитувала, чи не використають результати так, що це поставить під загрозу певну спільноту.

Відповідь була коротка:

Підстав для таких побоювань немає. Продовжуйте затверджену роботу.

Замість імені під відповіддю стояв лише умовний підпис проєкту.

Аналіз стилю засвідчив подібність до повідомлень Арієна.

Нерай відмовилася брати це за основний доказ.

— Подібність мови — не підпис.

Тарен відкрив технічні дані.

— Зате ключ відправника — підпис.

Ключ було створено в резиденції Арієна.

Тієї миті його ім’я перестало бути самою лише підозрою.

Нерай звернулася по дозвіл на обшук, вилучення пристроїв та обмеження пересування.

Судова система повідомила, що цієї особи вже два місяці немає за зареєстрованим місцем проживання.

Арієнова резиденція стояла порожня.

Не покинута в паніці.

Вичищена.

Особисті речі зникли.

Рахунки були переведені.

Права доступу скасовані.

На одній стіні виднів світліший прямокутник від знятої картини.

У шафі лишилася тільки темно-синя посудина.

Ціла.

Лежала на боці.

Нерай упізнала її зі старих фотографій Мареї.

Посудина була її.

Нерай узяла її в руки.

На вінці видніла дрібна подряпина.

Більше нічого.

Арієн спробував знищити її й навіть цього не зумів.

— Коли він поїхав? — запитала вона.

Слідчий відкрив записи будинку.

— У перший місяць пандемії.

— Куди?

— Приватний модуль полетів до орбітального кільця.

— А далі?

— Запису про місце призначення немає.

Нерай глянула на нього.

— Кораблі не зникають.

— А слід цього уривається. Остання згадка веде на Таерон.

— До кого?

— До фонду в Терініті.

Нерай ледь стримала втомлену усмішку.

Навіть утікаючи, Арієн лишився вірний старому світові.

Він гадав, що місце, куди він подався, так і залишиться таємницею.

Міст іще не бачив давніх приватних рейсів.

Однак до програми відбудови вже долучилися таеронські системи енергетики й постачання.

Кожен купол звітував про витрати води, енергії, кисню та харчів.

Аналітична система знайшла місце, де витрати вже довгий час перевищували потреби зареєстрованих мешканців.
Приватний купол на краю північного поселення.

За документами порожній.

Із регулярним постачанням.

У власності чергового фонду.

Нерай дивилася на мапу.

— Просіть Таерон про затримання.

Тарен завагався.

— Таеронська адміністрація вже відповіла.

— А коли ми встигли запитати?

— Не запитували. Система надіслала їм автоматичне сповіщення, коли виявила збіг з особою, чиє пересування обмежено.

— І що?

— Кажуть, бракує правових підстав, щоб увійти під приватний купол.

Нерай повільно поставила Мареїну посудину на стіл.

— Три мільярди мертвих — недостатня правова підстава?

— На їхню думку, ми маємо фінансові й цифрові докази. Та не маємо прямого доказу, що Арієн створив біологічну загрозу чи випустив її у світ.

— Ми маємо його пристрій. Його ключ. Його гроші. Його втечу.

— Ми маємо структуру.

— А він мав ціле.

— Це треба довести.

Нерай глянула на мапу купола.

— Тоді дайте йому заговорити.

Влада Таерону відмовилася від відкритого втручання.

За дві години Шар оприлюднив частину мапи доказів.

Без особистих медичних даних.

Без технічних подробиць біологічних досліджень.

Показав тільки необхідне.

Фундації.

Платежі.

Дослідницькі завдання.

Пристрій.

Резиденцію Арієна.

Втечу.

І приватний купол, власник якого досі ховався.

Люди назвали ім’я швидше за суд.

Перед куполом почав збиратися натовп.

Не озброєні люди.

Ті, хто втратив близьких.

Вони приносили фотографії померлих.

Клали їх перед входом.

Одну за одною.

Таеронська адміністрація послала загони безпеки, щоб запобігти насильству. Замість нападу їх зустріла тиша.
Тисячі облич, викладених на ґрунті чужої планети.

На третій день суд видав дозвіл.

Загони безпеки увійшли до купола.

Арієн Корвет сидів за столом.

Не втік.

Перед ним ішла пряма трансляція з місця, де зібралися люди.

Він дивився на фотографії.

Коли йому наказали підвестися, підкорився.

— Вас затримано за підозрою в участі у підготовці та фінансуванні подій, що призвели до Третини.

Арієн злегка всміхнувся.

— Третину спричинили не гроші.

Командир загону не відповів.

Арієн простягнув руки, щоб на них наклали фіксатори.

— Її спричинили люди.

— Це вирішить суд.

— Ні, — сказав Арієн. — Суд судитиме мене.

Він ще раз глянув на фотографії перед куполом.

— А всі інші вийдуть чистими.

36. Людина, яка мала карту

Арієна не повезли до Нітри.

Це було б небезпечно.

Не для нього.

Для міста.

Перед будівлею Шару збиралися десятки тисяч людей. Одні вимагали відкритого суду. Інші — негайної страти. Лунали заклики вислати всіх вейранів, закрити їхні фінансові доми й конфіскувати майно.

У прямому ефірі поруч із обличчям Арієна показували число жертв. Ведучий говорив про затримання й докази фінансування. Один гість уже вимагав вироку, другий — закриття всіх вейранських фондів. Унизу екрана бігли імена тих, кого досі розшукували.

Нерай подивилася кілька секунд. Вона звеліла виправити помилку в часі затримання й попросила управління оприлюднити підтверджені факти. На екрані вся катастрофа вже набувала одного-єдиного обличчя — Арієнового. Та слідство мало тривати й після його допиту.

Нерай відмовилася розголошувати місце затримання.

Арієн знав, що його життя залежить і від того, чи залишиться це місце в таємниці.

Перший допит провели захищеним каналом зв'язку.

По один бік екрана сидів Арієн у білій кімнаті без вікон.

По другий — Нерай, двоє слідчих, правник від Конвенту й Арієнів захисник.

Нерай не хотіла бути на допиті.

Вона доводилася сестрою одному із загиблих.

Її присутність могла поставити під сумнів неупередженість слідства.

Водночас ніхто не знав фінансової карти краще за неї.

Арієн особисто попросив, щоб прийшла вона.

— Я говоритиму тільки з нею, — сказав він.

— Ви не маєте права обирати слідчого, — відповів правник.

— Тоді я мовчатиму.

Нерай погодилася.

Не тому, що хотіла піти йому назустріч.

Вона хотіла знати, чому він обрав її.

Коли встановили зв'язок, Арієн довго дивився на неї.

— Я гадав, ви більше на нього схожі.

— На кого?

— На Єсаїра.

— Ви його знали?

— Ні.

— Ви його вбили.

Арієнів захисник ворухнувся.

— Мій підзахисний...

— Дайте їй говорити, — сказав Арієн.

Нерай поставила перед собою темно-синю Мареїну посудину.

Арієн побачив її.

Його обличчя змінилося.

Лише на мить.

— Ми знайшли її у вашій квартирі.

— Вона належала Мареї.

— Знаю.

— Навіщо ви її принесли?

— Щоб ви мали на що дивитися, коли брехатимете.

Захисник знову втрутився.

— Такий спосіб вести допит...

— Я можу піти? — спитав Арієн.

— Ні.

— Тоді яка різниця, у який спосіб?

Нерай відкрила карту доказів.

— Вам знайомі ці проєкти?

— Деякі.

— Ви їх фінансували?

— Не безпосередньо.

— Ви забезпечили їм фінансування?

— Не всім.

— Яким саме?

Арієн відхилився на спинку стільця.

— Ви питаєте так, наче існував один проєкт.

— Існував один задум.

— Задум — не рахунок.

— Саме тому ніхто й не бачив його цілком.

Арієн подивився на карту.

— Кожен із цих проєктів був законний.

— Сам по собі.

— Законність не визначається тим, що хтось згодом домалює на карті.

— Я читала свідчення людей, які в них працювали. Ніхто не знав, до чого насправді причетний.

— Така вже робота з конфіденційними проєктами.

— Ні. Так було зручно вам. Щоб ніхто не побачив цілого.

Арієн не відповів.

Нерай збільшила схему.

— Кожен бачив частину. Ви мали карту.

Вони вчинили правильно.

Батьків голос озвався раніше, ніж він устиг приготувати відповідь. Колись він ненавидів ці слова. Тепер вони лежали перед ним, розписані по угодах, винятках і підписах.

— Ви вважаєте, що карта — це злочин?

— Якщо вона показує шлях до трьох мільярдів мертвих тіл — так.

Арієн опустив очі на посудину.

— Я не планував трьох мільярдів.

— А скільки?

Захисник нахилився до нього.

Арієн не звернув на нього уваги.

— Криза мала показати, як мало варта віра авреліан у власну винятковість.

— Скільки?

— Точної цифри не було.

— Одна родина? Одне місто? Одна гілка роду?

— Я хотів змінити рівновагу.

— Скільки мертвих важить рівновага?

Арієн підвів очі.

— Ви ставите мені запитання, яке ваші державні мужі ставлять під час кожної війни. Скільки жертв можна принести заради майбутнього миру?

— Ви не розпочали війни.

— Ні.

— На війні ворог принаймні знає, що в нього цілять.

Арієнове обличчя лишалося спокійним.

— Авреліани століттями змінювали Еларіон. Решта ніколи за це не голосувала.

— Змінювали самим своїм існуванням?

— Тим, що уособлювали.

— Марея вас покинула.

Захисник різко втягнув повітря.

Арієн завмер.

Нерай вела далі:

— Це була не війна проти авреліан. То була рана чоловіка, який не міг змиритися з тим, що жінка йому не належить.

— Ви нічого не знаєте про наші стосунки.

— Я знаю, що вона сказала «ні».

— Вона пішла до нього.

— Вона не річ, що перейшла з ваших рук до Єсаїрових.

— Він дав їй історію, у якій вона могла стати кимось більшим.

— А ви дали їй світ, у якому вона мала померти.

Арієн підвівся.

Система безпеки негайно зажадала, щоб він сів.

Нерай спостерігала за ним.

— Сядьте.

— Я прийшов сюди не про Марею говорити.

— Чому ж тоді ви хотіли говорити зі мною?

Арієн і далі стояв.

Потім поволі сів.

— Бо тільки ви знаєте, що сам я цього зробити не міг.

Нерай не відповіла.

Арієн показав на карту.

— Ваша планета зараз удає, ніби знайшла чудовисько. Одного чоловіка, який обвів навколо пальця банки, науковців, лабораторії, уряди й штучні інтелекти.

— Ніхто не каже, що ви їх обдурили.

— Невже?

— Здебільшого люди й не знали, над чим працюють.

— А чому не знали?

Нерай мовчала.

— Бо не хотіли знати, — сказав Арієн. — Коли ви тепер розпитуєте їх усіх, від ученого до політика, кожен вам скаже, що особисто він не бачив нічого незаконного. Кожен бачив рівно стільки, скільки йому було потрібно, щоб і далі робити своє.

— Ви створили цю сліпоту.

— Ні. Я нею скористався.

— За допомогою Каєла Торна.

Уперше Арієн відповів не одразу.

— Без Каєла я не мав би цих грошей, — нарешті сказав він.

— Він знав, на що вони підуть?

— Знав досить.

— Знав, у чому полягала біологічна мета?

— Знав, що метою була криза.

— А її масштаб?

— Ні.

— Чому він вам допоміг?

Арієн невесело посміхнувся.

— Бо Єсаїр запропонував світ, у якому колишньому Каєлові вже не було б місця.

Нерай відкрила запис форуму в Нітрі.

Єсаїр говорив про фінансову владу, яку мають бачити всі.

Про кінцевих власників.

Про те, що кожен перегляд даних має залишати слід.

Каєл сидів у залі.

— Він хотів завадити прозорості, — сказала Нерай.

— Він хотів її відтермінувати. Загальмувати. Дискредитувати. Йому потрібен був конфлікт, який показав би, що відкритий світ небезпечний.

— І ви дали йому Третину.

— Він дав мені гроші.

— Де він?

— Не знаю.

— Брешете.

— Каєл перестав мені довіряти ще до першої гарячки.

— Він намагався зупинити проєкт.

— Запізно.

— Чому?

Арієн подивився на обличчя на карті доказів.

— Бо зрозумів, що відкрив шлях людині, яка не спиниться там, де спинився б він сам.

— А у вас була межа?

— Я думав, що була.

Арієн подивився на темно-синю посудину. На вінцях лишилася маленька потертість, і він помітив її навіть крізь екран.

А тепер скажи мені, як воно було насправді.

Він так виразно почув материн голос, що мусив опустити очі. Колись вона питала його так, коли він намагався приховати свою провину за бездоганно складеним поясненням.

— Коли я був хлопцем, моя мати загинула в дорожній аварії, — сказав він. — На місці була тільки одна реанімаційна машина. Рятувальники взяли дитину з авреліанськими очима.

Захисник повернувся до нього, та Арієн говорив далі.

— Батько витребував усі записи. Він сказав мені, що рятувальники вчинили правильно. Дитина вижила.

— А ваша мати? — спитала Нерай.

— Померла дорогою до лікарні.

Арієн торкнувся краю столу.

— Ще до того, як його повезли, вона сама сказала, щоб узяли хлопця.

Десятиліттями він не вимовляв цих слів уголос.

Нерай знала й інший документ із його іменем. Вона відкрила давню пропозицію про резервні реанімаційні машини й розвернула запис до нього. «Після тієї аварії ви подбали, щоб рятувальникам рідше доводилося вибирати між двома пораненими».

Арієн дивився на число врятованих. «Тоді я ще вірив, що досить змінити правило».

Нерай закрила запис. Люди, яким він допоміг, були живі. І за людей на карті доказів відповідав так само він.

— Що ви хотіли змінити? — спитала Нерай.

Вона не підвищила голосу. Та за її словами Арієн знову почув материне запитання.

— Я хотів, щоб бодай раз золоте коло нікому не допомогло, — сказав він. — Щоб Єсаїр програв. Щоб Марея побачила, як у ньому помилилася. Щоб хтось інший залишився чекати біля дверей, які не відчиняться.

Захисник поклав долоню на стіл. Арієн не глянув на нього.

— Рятувальники тоді вирішували, кого з двох поранених устигнуть урятувати, — сказала Нерай. — А ви самі поставили людей під загрозу через їхнє походження. Навіть дітей.

Арієн розтулив рота. Жодна з фраз, якими він послуговувався всі ці роки, не годилася для відповіді.

Він бачив перед собою материну руку й хлопця за склом. Тоді чужу дитину намагалися врятувати. А хлопцеві на світлині загрожував він сам.

Він так довго ненавидів батькове «Вони вчинили правильно», що створив цілу систему, у якій ці слова могли вимовити всі, крім нього. Він знав, до якого наслідку веде їхня робота.

На мить запала тиша.

Нерай подивилася на нього.

Перед нею сиділо не чудовисько з переказів.

Перед нею сиділа людина.

І це було гірше.

Чудовисько живе за межами людського світу.

Людина показує, що може народитися серед людей.

— Де Каєл? — повторила вона.

— На Таероні.

— Де саме?

— Якби я знав, то видав би його вам.

— Чому?

Арієн відкинувся на спинку стільця.

— Бо це мені доведеться носити в собі імена мертвих. А він і далі говоритиме про свободу.

Допит тривав ще шість годин.

Арієн визнав, що проєкти були пов'язані.

Своєї відповідальності за початок пошесті він не визнав.

Він твердив, що, коли все почалося, події вже не залежали від нього і що він не знав напевне ні місця, ні часу.

Утім, він передав слідчим коди, імена посередників і відомості про частину фінансових зв'язків.

Не з каяття.

З потреби розділити з кимось провину.

Коли розмова добігала кінця, Арієн ще раз поглянув на Нерай.

— Що ви робитимете, коли засудите мене?

— Підемо далі.

— Куди?

— До людей, які відкрили вам шлях.

— А потім?

— До системи, яка його приховала.

Арієн ледь посміхнувся.

— Отже, зрештою ви зробите саме те, чого боявся Каєл.

— Не заради нього.

— Заради Єсаїра?

Нерай поглянула на темно-синю посудину.

— Заради тих, хто вже не побачить, що сталося з їхнім світом.

Зв'язок урвався.

Арієн залишився сам у білій кімнаті.

Нерай відкрила новий документ.

Це мав бути попередній звіт про причини Третини.

У першому рядку вона написала:

Задум належав Арієнові Корвету.

Потім спинилася.

У другому:

Каєл Торн забезпечив йому фінансову й політичну підтримку.

У третьому:

Через те, як працювали установи Еларіону, ніхто, крім злочинців, не бачив усіх частин разом.

Вона прочитала написане.

Арієн.

Каєл.

Система.

Особиста провина.

Співучасть.

Сліпота цивілізації.

Викресли вона перші два рядки — і злочинці сховаються за суспільством.

Викресли третій — і суспільство засудить злочинців, зберігши умови для наступних.

Нерай зберегла документ.

Він мав назву:

Не лише Арієн.

37. Не лише Арієн

Попередній звіт оприлюднили в день, коли на Еларіоні вперше після Третини народилося більше людей, ніж померло.
Медіа вибрали Арієнове зізнання.

Громадськість — Каєлове ім'я.

Банки — правові помилки.

Держави — чужі юрисдикції.

Кожен знайшов у звіті ту частину, що вказувала на когось іншого.

Терініт заявив, що не порушив жодного закону.

Це була правда.

Його реєстри захищали власників у повній відповідності до ухвалених правил.

Банки повідомили, що всі платежі пройшли перевірку.

І це була правда.

На кожен переказ були документи. На папері все виглядало законним.
Фонди твердили, що не знали кінцевої мети проєктів, які фінансували.

Здебільшого це була правда.

Лабораторії заявили, що досліджували цілком законні наукові питання.

Правда.

Правники казали, що розглядали гіпотетичні випадки.

Правда.

Страховики робили те, що вважали своєю роботою.

Правда.

Перевізники казали те саме.

Правда.

Політичні партії приймали дозволені пожертви.

Правда.

Майже все було правдою.

Саме тому й могла постати така велика брехня.

Нерай виступила перед планетарною слідчою радою.

За її спиною була карта фінансового кістяка Третини.

— Ми не знайшли жодної таємної скарбниці, — сказала вона. — Не знайшли платежу з приміткою «на фінансування катастрофи». Не знайшли жодної установи, що знала б увесь план.

Вона показала на розрізнені лінії.

— Ми знайшли дещо небезпечніше. Систему, у якій кожен міг говорити правду про свій маленький шматочок і водночас допомагати творити велику спільну брехню.

У залі сиділи представники всіх сорока держав.

За ними — рідні загиблих.

Кілька місць у першому ряду залишалися порожніми.

Там мали б сидіти представники авреліанських родових рад.

Більшість тих рад уже не було кому представляти.

— Арієн Корвет задумав напад, керував ним і свідомо послуговувався нашими установами задля свого задуму, — вела далі Нерай. — Каєл Торн забезпечив фінансове й політичне підґрунтя, яке уможливило цей напад. А ще були люди, які в мить ухвалення своїх рішень знали більше, ніж визнають сьогодні.

На екрані з'явилися фонди, пожертви політичним партіям і дані про зв'язки між власниками «Вести».

— Але якщо весь наш висновок зводиться до того, що лихі люди зловжили доброю системою, то Третина нічого нас не навчила.

Залою пробіг неспокій.

— Система не була доброю. Вона була сліпою — і на цій сліпоті навчилися заробляти.

Вона збільшила на карті острівні юрисдикції.

— Держави торгували таємницею. Банки — відокремленістю. Фонди — власністю без імені. Бухгалтерії — можливістю показувати прибуток не там, де створено вартість. Правила політичної гри — впливом, походження якого ніхто не бачив.

Представник Терініту попросив слова.

— Ви називаєте законний захист приватності злочинним бізнесом.

— Ні, — відповіла Нерай. — Я кажу, що захист приватності став бізнесом, який обслуговує владу.

— Наших клієнтів ніхто не засудив.

— Бо ми не знали їхніх імен.

— Це не доказ вини.

— Ні. Це доказ того, що ми не мали змоги навіть розібратися, чи є вина.

— Кожен громадянин має право захищати своє майно від чужої держави.

— І кожен громадянин має право знати, хто завдяки своїм статкам фінансує політику, володіє лікарнею, де його лікують, чи оплачує дослідження, які загрожують його життю.

Представник відкинувся на спинку крісла.

— Хто визначить межу?

— Саме це питання і має розв'язати Конвент.

Це слово вперше прозвучало публічно.

Всепланетний Конвент після Третини.

Всепланетний Конвент мав стати чимось більшим за надзвичайну зустріч урядів.

Він також не мав зводитися до економічної конференції.

Він мав переглянути самі засади життя на Еларіоні.

Пропозицію підтримав Союз.

Згодом — більшість селенітських держав.

Кілька авреліанських рад, які ще існували.

Уряди вейранів розійшлися в поглядах.

Одні підтримували реформу. У Третину гинули і їхні люди. Вони теж втратили родини, міста й майбутнє.

Інші твердили, що слідство перетворюється на суд над усіма вейранами.

На Таероні виникли перші рухи проти планетарної прозорості.

Їхні провідники казали:

Третина не сміє стати приводом для створення єдиного уряду.

Злочин Арієна не сміє позбавити приватності мільярди невинних.

Спільна валюта може стати нашийником.

Коли всі гроші будуть на видноті, влада зможе знищити будь-якого супротивника однією забороною.

Багато в чому ці доводи були слушні.

Саме тому вони були небезпечнішими за відверту брехню.

Серед речників нового таеронського руху з'явився чоловік, імені якого ніхто публічно не називав.

Люди чули тільки голос.

Він твердив, що Еларіонові потрібні два шляхи розвитку цивілізації.

Один — відкритий.

Другий — вільний.

Нерай послухала перший виступ.

По трьох реченнях вона вже знала, хто говорить.

Каєл Торн.

Він змінив тон.

Говорив повільніше.

Називався іншим іменем.

Але спосіб, у який він відділяв владу від відповідальності, не змінився.

— Можеш довести, що це він? — спитала Сайра.

— Ні.

— А аналіз голосу?

— Імовірність — не доказ.

— Арієн твердить, що він на Таероні.

— Арієн чимало чого твердить.

— Проситимемо про затримання?

Нерай вимкнула трансляцію.

— Спершу треба знати, за що саме.

— Він допоміг фінансувати Третину.

— Ми маємо докази руху коштів. Знаємо, що на останніх етапах він намагався все зупинити. Та не маємо доказу, що він знав про масштаби.

— Він відчинив двері.

— Так.

— А тепер говорить про свободу.

— Навіть винна людина може висловити слушне заперечення.

Сайра подивилася на неї.

— Говориш, як Єсаїр.

— Ні.

Нерай знову ввімкнула запис.

— Він сказав би краще.

Конвент скликали в першу річницю того дня, коли число загиблих сягнуло трьох мільярдів.

Місцем обрали Нітру.

Ту саму залу, у якій Єсаїр багато років тому сказав, що вартість не сміє ходити в тіні.

Перед будівлею поставили стіну імен.

Не всіх.

Три мільярди імен неможливо було записати в одному місці.

Тому щодня на стіні з'являлася інша частина списку.

Минали роки, перш ніж якесь ім'я повторювалося.

У день відкриття Конвенту на її поверхні світилися імена людей з Ауріоли.

Серед них:

Єсаїр Давіон.

Марея Ліорен.

Нерай прийшла ще до сходу сонця.

Поставила перед стіною темно-синю посудину.

Але не залишила її там.

За хвильку знову взяла до рук.

Деякі речі не належать меморіалам.

Вони належать живим, яким ще судилося довести їхню історію до кінця.

38. Конвент після Третини

Перед входом до зали Нерай послухала уривок ранкових новин. Жінка, яка після Третини тримала громадську кухню, хотіла знати, хто зможе контролювати спільні гроші. Власник невеликої ремонтної майстерні боявся, що нова система бачитиме й платежі його клієнтів. Обоє втратили близьких, а щодо пропозиції так і не дійшли згоди.

— Сьогодні вирішуватимуть також, де проляже межа між публічною владою і приватним життям, — сказала ведуча. — Для багатьох ця межа й досі неясна.

Нерай вимкнула трансляцію й увійшла. Заперечення майстра було занотоване й у неї самої.

Третина місць у залі лишилася порожньою.

Цього числа не вираховували за кількістю загиблих делегатів.

Так вирішили організатори.

Кожен третій ряд закрили.

На сидіннях не було імен.

Лише тонка смужка світла.

Коли делегати сіли, порожні ряди розділили живих так само, як Третина розділила сім'ї, міста та історію.

Ніхто не міг глянути на трибуну, не побачивши місця, де когось бракувало.

Конвент не мав одноосібного голови.

Ним керувала рада представників держав, громадянських зборів, фахових установ, родових рад і Таерону.

Це теж був компроміс.

Ніхто не хотів, щоб зборами, скликаними заради обмеження влади, керувала одна людина.

Нерай виступала не як політикиня.

Вона не балотувалася на виборах.

Не представляла жодної держави.

Перед Конвентом стояла жінка, яка керувала розслідуванням фінансового підґрунтя Третини.

Над нею засвітилося ім'я.

Нерай Сael.

Міждержавне управління фінансової доброчесності та системних ризиків.

Обсяг розкриття інтересів: повний.

Вона глянула на порожні ряди.

І почала.

— Рік тому ми дали катастрофі ім'я.

На стінах з'явилося число.

Три мільярди сто двадцять чотири мільйони.

— Ми назвали її Третиною, бо людський розум потребує одного слова там, де йому несила нести мільярди імен.

Число зникло.

Натомість з'явилися обличчя.

Діти.

Жінки.

Чоловіки.

Усі три гілки.

— Сьогодні я не говоритиму про те, що ми втратили. Ми б ніколи не скінчили. Я говоритиму про те, що відкрила нам їхня смерть.

На екрані з'явився фінансовий кістяк.

— Перша причина, чому ми мусимо змінити наші гроші, — пандемія.

Кілька людей у залі заворушилися.

Дехто сподівався почути промову про охорону здоров'я.

Нерай вела далі:

— Коли ми спитали, хто заплатив за Третину, жодна держава не змогла дати відповіді. У кожної були власні цифри, у кожної — своя правда. А імена тих, кому насправді належала влада над цими грошима, лишалися в тіні.

Одна за одною спалахували частини карти.

— Ми вислухали людей, які працювали на науку, на торгівлю, на державу. Я не кажу, що всі вони брехали. Найтяжче було почути, як багато правди містилося в їхніх словах. І якими безпорадними були всі ці правди перед тим, що сталося.

Карта зійшлася в одне ціле.

— Ненависть може принести одна людина. Та шлях їй дає або не дає цивілізація.

Нерай замовкла на мить.

— Ми його дали.

У залі було тихо.

— Якщо до злочину ми не бачимо грошей, то після нього побачимо лише тіла.

На екрані з'явилися галузі, які відтепер пропонували охопити автоматичним системним наглядом.

Біологічні й генетичні ризики.

Великі обчислювальні потужності.

Стратегічні лабораторії.

Медичні дані.

Фінансування політики.

Системи озброєння.

Критична інфраструктура.

— Я не вимагаю системи, що читатиме думки, — сказала Нерай. — Вона цього не вміє й не сміє вдавати, ніби вміє. Я вимагаю системи, яка помітить, коли гроші, технології, дані, лабораторії та політична влада разом почнуть набувати обрисів загрози.

Представник однієї з вейранських держав попросив слова.

— А хто визначить, які в загрози обриси?

— Це визначатимуть відкриті правила.

— Хто їх укладатиме?

— Незалежна рада, створена Конвентом і підзвітна громадськості, фахівцям та суду.

— Отже, ще одна планетарна установа.

— Так.

— А якщо вона помилиться?

— Її рішення можна буде оскаржити.

— А якщо вона стане знаряддям уряду?

— Саме тому вона не сміє належати одному урядові.

Чоловік не сідав.

— Це просто централізація на вищому рівні.

— Ні, — відповіла Нерай. — Спільну проблему треба бачити всю з одного місця. А ухвалення рішень і контроль над ними треба розділити.

— Ви суперечите самі собі.

— Ні. Одна карта не конче мусить мати одного власника.

Чоловік сів.

Нерай відкрила другу частину.

— Друга причина — автоматизація.

На стінах з'явилися дані про виробництво після Третини.

Число зайнятих.

Виробничі потужності.

Споживання.

Автоматизовані рішення.

— Третина змусила нас за лічені місяці зробити те, що ми відкладали десятиліттями. Машини взяли на себе виробництво, перевезення, керування енергосистемами, облік, обслуговування й частину медичної допомоги. Не тому, що ми хотіли світу без праці. Тому, що бракувало людей.

Крива виробництва знову піднялася вище рівня, на якому була перед Третиною.

— А потім ми побачили, що виробництво може зростати навіть тоді, коли кількість робочих місць не збільшується.

З'явилися слова, що їх Єсаїр промовив у Нітрі:

Допомога — це те, що влада дає згори. Частка — те, що належить людині вже тому, що вона є частиною цивілізації.

Якусь мить Нерай дивилася на них.

— Універсальний базовий дохід не сміє бути винагородою за непотрібність. Не сміє бути й милістю держави до людини, яку машини позбавили роботи. Він має бути

часткою в цивілізації, збудованій зі знань, даних, інфраструктури та ресурсів, яких жоден із нинішніх власників не створив сам.

У залі пролунали перші схвальні голоси.

— Щоб ця частка була справедливою, ми мусимо знати, яку вартість створюють машини, кому вона належить, де виникає прибуток і куди він іде. Універсальний базовий дохід без прозорості — це допомога, яку влада може обчислювати як їй зручно. Прозора базова частка — це право, і громадянин може перевірити, як її розрахували.

Нерай відкрила третю частину.

— Третя причина — корупція.

На стінах з'явилися державні закупівлі.

Лікарняні модулі за завищеними цінами.

Транспортні контракти.

Енергетичні проєкти.

Субсидії фондам, чиї власники фінансували політичні партії.

— Корупція. Кумівство. Торгівля впливом. Розкрадання державних коштів. Приховане фінансування політики. Майнові махінації. Податкові гавані. Гранти, які видавали за суспільне благо і які насправді служили приватній владі. Бухгалтерські перекидання коштів між валютами, островами, фондами й позапланетними вузлами. Окремі приклади поєднувалися між собою.

— Усе це процвітало в темряві. А ми так до тієї темряви звикли, що стали вважати її за норму.

Якусь хвилю вона мовчала.

— Третина показала ціну цієї норми.

Представниця однієї з острівних держав підвелася.

— За вашою пропозицією всі фінансові потоки стануть відкритими?

— Ні.

— А хто визначить, які саме?

— Це залежатиме від того, наскільки значний їхній вплив.

— Це не чітка межа.

— Чітку межу встановить закон. Дрібний особистий платіж лишиться приватним. Право власності на мережу лікарень — ні.

— А дарунок?

— Особистий дарунок у розумних межах залишиться приватним. Пожертва політичній партії — ні.

— А інвестиція?

— Про інвестицію, яка не дає інвестору значної влади над життям інших, не обов'язково знати всім. Але орган нагляду мусить знати про її існування.

— Отже, держава знатиме все.

— Ні.

— А хто тоді?

— На різних рівнях системи знатимуть різні речі. Ніхто не зможе побачити все життя людини без законної підстави. Кожне поєднання даних із різних рівнів залишить слід.

Жінка насупилася.

— Точнісінько так ви описували систему, яка існувала перед Третиною.

— Ні. До Третини дані на різних рівнях були захищені так, що неможливо було встановити, хто фінансує катастрофу. Нова система має захищати людину, не беручи під захист невидимої влади.

Нерай відкрила четверту частину.

— Четверта причина — те, як працюють наші держави.

З'явилися показники бюджетного дефіциту.

Майже кожен із останніх тридцяти років більшість держав Еларіону витрачали більше, ніж збирали.

Борги зростали навіть тоді, коли зростала економіка.

Політики обіцяли заощаджувати.

А потім підвищували податки.

— Наші держави не були бідними, — сказала Нерай. — Вони дорого нам обходилися.

На екрані з'явилися ціни, за якими різні держави закупили однакове медичне обладнання.

Різниця сягала сотень відсотків.

— Неефективність ховалася в бюджетах, які громадяни не мали змоги порівняти. Державна установа запевняла, що заплатила ринкову ціну. А на ринку сусідньої держави ту саму річ продавали удвічі дешевше.

З'явилася мережа пов'язаних між собою постачальників.

— Коли видно кожен платіж держави, хибне рішення не загубиться в підсумковому звіті. Його видно тоді, коли ще можна все зупинити.

Один із міністрів Союзу заперечив:

— Люди можуть неправильно зрозуміти складні закупівлі. Найдешевше не завжди найкраще.

— Саме тому має бути видно й обґрунтування, і якість, і результат, — відповіла Нерай. — Прозорість не означає, що кожен громадянин вирішуватиме долю кожного клапана. Вона означає, що міністр не зможе твердити, ніби дорожчий клапан був кращим, якщо за рік він розвалився, а постачальник фінансував міністрову партію.

У залі пролунав нервовий сміх.

Міністр сів.

— Якщо хибні рішення відразу буде видно, якщо податки надходитимуть майже повністю, а приховані конфлікти інтересів буде усунуто, замість хронічних дефіцитів ми можемо мати профіцити. Не за день. Спершу зупинимо витік коштів. Потім — марнотратство. Потім знизимо податки. І лише тоді почнеться зростання.

Вона відкрила п'яту частину.

— П'ята причина — податки.

На екрані з'явилася податкова спіраль.

Вищі ставки.

Більше ухилень.

Вужча податкова база.

Нове підвищення ставок.

— Великі держави підвищували податки, бо частина вартості переміщувалася до малих держав, де її не створювали. Що вищі були податки, то вигідніше ставало від них ухилятися. Що більше людей ухилялося, то більше мусили платити ті, хто залишався.

З’явилася карта острівних податкових гаваней.

— Ці держави не створили більшої частини тієї вартості, яку декларували. Вони створили правовий простір, де ця вартість обкладалася нижчим податком і втрачала ім’я свого власника.

Представник Терініту підвівся.

— Наші послуги були законними.

— Так.

— Клієнти користувалися правами, які їм давали угоди.

— Так.

— Отже, ви звинувачуєте їх у тому, що вони діяли раціонально.

— Ні. Я кажу, що ми створили систему, у якій раціонально було завдавати шкоди суспільству.

Чоловік помовчав.

— Ви хочете скасувати податкову конкуренцію.

— Я хочу скасувати можливість заявляти, що прибуток утворився на острові, де немає ні верстатів, ні працівників, ні покупців.

— Капітал піде на Таерон.

— Тоді має бути видно, кому він належить, де утворився і чим користується.

— Таерон може не прийняти ваших правил.

— Може.

— І що тоді?

— Тоді з’являться дві господарські зони. Одна, у якій велика влада залишає видимий слід. І друга, у якій не залишає.

— Люди оберуть свободу.

— Можливо.

Нерай глянула на нього.

— Але вони вже знатимуть, що обирають.

Вона відкрила шосту частину.

Над Конвентом з’явилося тридцять знаків валют.

— Шоста причина — валютна роздробленість.

Дарен Вольтр ледь ворухнувся.

Нерай вела далі:

— До Третини ми твердили, що тридцять валют дають державам змогу реагувати на місцеві обставини. І це була правда. Але вони давали й тридцять способів змінювати вартість заощаджень, ховати прибуток, перекладати борги й віддаляти ціну від людини, яка зрештою заплатить.

З'явилися витрати на конвертацію.

Страхування валютних ризиків.

Затримки.

Резерви капіталу.

Подвійна й потрійна бухгалтерія.

— Підприємства утримували цілі відділи, щоб боронити торгівлю від валют, які мали її полегшувати. За міжнародний переказ мала фірма платила більше, ніж великий консорціум, бо їй не були доступні ті самі курси й інструменти.

На екрані з'явився елар.

— Елар — дитя пандемії. Він народився не як політичний проєкт. Він давав змогу купити фільтри, ліки й харчі в ті часи, коли старі системи не вміли переказувати кошти досить швидко.

Нерай показала відкриті дані про резерви Мосту.

— Його перевага полягала не лише в тому, що він був спільний. Люди бачили його забезпечення, комісії, курс, шлях платежу й кожного, хто цей платіж зупиняв.

Дарен Вольтр попросив слова.

— Елар досі забезпечений старими валютами.

— Так.

— Якщо ви їх скасуєте, чим він буде забезпечений?

— Виробництвом, податковими надходженнями, енергетичними потужностями й майном спільної системи.

— Отже, довірою до планетарних установ.

— Кожна валюта — це довіра до якоїсь установи.

— Різниця в тому, що сьогодні громадянин може відмовитися від однієї валюти й обрати іншу.

— Більшість громадян не мають статків, які могли б переводити з валюти у валюту. Вибір валюти був свободою насамперед для тих, хто мав досить коштів, аби уникнути наслідків рішень власної держави.

Вольтр підвівся.

— І все ж він служив противагою. Єдину валюту можна обернути проти всіх людей на планеті водночас.

— Так.

Ця відповідь застала зненацька навіть його.

Нерай вела далі:

— Єдина валюта може стати основою добробуту. Але й найдосконалішої тиранії, яку ми будь-коли створювали.

У залі запала цілковита тиша.

— Тому мало, щоб було видно гроші громадянина. Має бути видно владу над грішми.

На екрані з'явилася схема нагляду.

Операційний рівень.

Контрольний рівень.

Судовий рівень.

Громадянський аудит.

Відкритий ланцюг перевірки.

— Той, хто обслуговує валюту, не має права сам вирішувати, кого перевіряти. Орган нагляду не має права самостійно змінювати записи. Суд не має права відкривати дані без зафіксованої правової підстави. І жодна з цих установ не має права стирати слідів власних дій.

Вольтр дивився на схему.

— А злочинець? — спитав він. — Він теж побачить, що його перевіряли?

— Так.

— Досить завчасно, щоб устигнути приховати решту доказів?

— Він побачить, що перевірка відбулася. Це не означає, що він тієї ж миті дізнається кожен оперативний висновок. Але запис про доступ не може лишатися таємним вічно, і його має бути неможливо вилучити.

— Оце вже відрізняється від Єсаїрової пропозиції.

— Ні. Єсаїр казав, що навіть злочинець має бачити, хто за ним спостерігав. Він не казав, що слідство мусить наперед оприлюднювати кожен свій крок.

Вольтр стояв.

— А що завадить системі створити таємний доступ без запису?

— Її технічна будова.

На стінах з'явилася схема руху даних.

— Кожне звернення до захищених даних породжує запис із цифровим підписом. Із запису формується криптографічний відбиток. Відбитки всіх значущих змін і звернень кожні кілька хвилин надсилатимуться до розподіленого ланцюга перевірки.

— До блокчейну, — промовив хтось із задніх рядів.

— Так, — відповіла Нерай. — Але він не замінює правди. Хеш не доводить, що початкові дані були правдиві. Він засвідчує, що їх потім нишком не змінили. Достовірність потребує підпису джерела, перехресної перевірки й аудиту.

Вольтр знову сів.

Нерай обвела поглядом Конвент.

— Засоби спостереження вдосконалюватимуться незалежно від того, що ми сьогодні ухвалимо. Ми можемо вдати, що заборонимо їх, і дозволити користуватися ними потай. А можемо подбати, щоб кожне око, яке стежить за громадянином, і саме було на видноті.

З'явилися останні слова:

Право бачити невіддільне від обов'язку бути видимим.

Тієї миті зв'язок Конвенту перервався.

Не весь.

Лише одна трансляція.

На стінах з'явився знак таєронського руху.

Потім пролунав голос.

Каєлів голос.

— Ви описуєте скляну клітку, — сказав він. — Усі бачитимуть ґрати, і ви назвете це свободою.

Системи безпеки спробували перервати трансляцію.

Нерай підняла руку.

— Дайте йому говорити.

Зала стурбовано загомоніла.

Каєл провадив:

— Одна валюта. Один податковий рівень. Одна фінансова карта. Один планетарний інтелект, що вирішує, у чому ризик. Ви кажете, що розподілите владу між радами, судами й громадськими аудиторами. Але всі вони користуватимуться тією самою системою.

Нерай глянула просто в камеру.

— Каєл Торн.

Голос на мить змовк.

Потім чоловік засміявся.

— У вас немає доказу.

— Немає.

— І все ж ви публічно називаєте моє ім'я.

— Я назвала голос.

— То ось яким буде ваш прозорий світ? Аналітик назве ім'я, а решту доробить натовп?

— Ні. Тому я вас і не засуджую. Я хочу вас запитати.

— Про що?

— Як багато ви знали?

У залі не пролунало навіть шереху.

Каєл озвався не відразу.

— Досить, аби сьогодні знати, що я мав завадити більшому.

— Це не відповідь.

— Іншої не буде.

— Ви допомогли Арієнові дістати фінансування.

— Я багатьом людям допомагав дістати фінансування.

— Чому йому?

— Бо я боявся світу, який пропонував ваш брат.

— А тепер боїтеся ще більше?

— Тепер я маю доказ, що боявся недарма.

Нерай задивилася на порожній екран, звідки долинав голос.

— Ви вважаєте Третину доказом проти прозорості?

— Я вважаю її доказом проти зосередження влади. Арієн зловжив владою, яку надали йому наука, гроші й машини. А ви хочете звести всі три докупи на одному планетарному рівні.

— І зробити зв'язки між ними видимими.

— Видимість не вбереже від зловживань.

— Ні.

— А що вбереже?

— Те, що зловживання вже не лишиться особистою справою того, в чиїх руках система.

Каєл засміявся.

— Це віра.

— Так.

Відповідь прокотилася залою, наче безгучний удар.

— Кожен суспільний лад тримається на вірі в те, що люди хоча б інколи дотримуватимуться правил. Різниця в тому, чи зможуть вони приховати порушення.

— Ми на Таероні ваших правил не приймемо.

— Це ваше право.

— Отже, ви дозволите нам піти?

— Якщо не фінансуватимете насильства, не привласнюватимете чужого майна й не ховатимете доходів від нашої спільної інфраструктури.

— Тобто свобода за певних умов.

— Будь-яка свобода закінчується там, де з'являється рахунок, за яким платити комусь іншому.

Каєлів голос стих.

Потім він сказав:

— Колись громадяни боятимуться вашої системи більше, ніж людей, від яких вона мала їх захищати.

— Можливо.

— І що тоді?

— Тоді вони мусять мати силу її змінити.

— За єдиної валюти?

— За відкритого конституційного ладу.

— Тобто в одній державі.

Нерай замовкла.

Саме цих слів чекав Конвент.

Дехто — з надією.

Інші — зі страхом.

— Сьогодні я не пропоную єдиної держави, — сказала вона. — Я пропоную, щоб спільні проблеми були видимі для всіх, а спільна влада перебувала під спільним контролем.

— Це початок єдиної держави.

— Можливо.

— Тож скажіть це вголос.

Нерай глянула на сорок делегацій.

На порожні ряди.

На місце, де колись сидів Єсаїр.

— Якщо одного дня Еларіон стане єдиною державою, нехай це станеться не тому, що хтось його завоював. І не тому, що одна валюта перемогла решту. Це має статися тому, що люди збагнуть: їхні життя вже давно поєднані тісніше, ніж їхні уряди.

Каєл не відповів.

Зв'язок урвався.

Цього разу він перервав його сам.

Конвент засідав іще двадцять три дні.

Він ухвалив не все, що пропонувала Нерай.

Базову частку затвердили, проте її розмір і надалі мала визначати вартість життя в кожному регіоні.

Міст мав перестати бути приватною компанією і перейти у власність планетарного громадського фонду.

Елар став законною розрахунковою одиницею для міждержавних податків, публічних платежів, базової частки й торгівлі з Таероном.

Старі валюти не зникли.

Поки що.

Конвент ухвалив принцип відкритості кінцевого власника кожної компанії, інвестиційного чи доброчинного фонду, які мали значний економічний або політичний вплив.

Кожен доступ до захищених фінансових даних мав залишати незгладний слід.

Кожен виняток мав містити ім'я автора, правову підставу і строк дії.

Кожне правило автоматичного визначення ризиків мало бути відкритим для перевірки громадськістю.

Конвент заснував планетарний конституційний комітет.

Не уряд.

Ще ні.

Коли Нерай виходила з останнього засідання, Дарен Вольтр чекав на неї біля дверей.

— Ви перемогли, — сказав він.

— Ні.

— Елар став законною одиницею.

— Однією з одиниць.

— Міст більше не належить приватній групі.

— Це було необхідно.

— Планетарна податкова система.

— З обмеженими повноваженнями.

Вольтр глянув на неї.

— Знаєте, що у вас найнебезпечніше?

— Ні.

— Кожен крок у вашому викладі здається меншим, ніж є насправді.

Нерай глянула на стіну імен перед будівлею.

— А у вашому кожен крок — останній.

— Бо я знаю, куди вони ведуть.

— Куди?

Вольтр показав на Нітру.

— До столиці планети.

Нерай задивилася на річку.

— Можливо, планеті потрібне місце, де їй доведеться подивитися на себе.

39. Один елар

Старі валюти зникли не внаслідок голосування.

Їх витіснило саме життя.

Першими їх перестали приймати великі міждержавні постачальники.

Не тому, що Конвент їх заборонив.

Просто з еларом було легше.

Одна ціна.

Один розрахунок.

Одна відкрита комісія.

Без страхування валютних ризиків.

Без дводенного очікування.

Без запитання, скільки вартості загубиться між відправником і одержувачем.

Згодом еларів почали вимагати працівники компаній, які діяли в кількох державах.

Вони не хотіли, щоб вартість їхньої зарплати залежала від рішень уряду держави, у якій вони навіть не жили.

Торговці зазначали ціни у двох валютах.

Згодом — уже тільки в еларах.

Місцеві валюти зберігалися на рахунках, у законах і старих угодах.

А в повсякденному житті дедалі більше скидалися на мови, якими ще записували обряди, але вже не просили в крамниці хліба.

Дві останні великі валюти втратили самостійний курс після економічної кризи, яку самі й викликали.

Їхні центральні банки спробували підтримати експорт, знизивши курс.

Але підприємства купували енергію та сировину за елари.

Їхні витрати зросли.

Громадяни перевели заощадження.

Валюта обвалилася.

Те, що колись дозволяло державі перекласти частину труднощів на своїх громадян, уже не діяло у світі, де громадяни мали доступ до спільного мірила вартості.
Через сім років після Третини елар залишився єдиною законною валютою Еларіону.

Ніхто не визначив одного дня, коли це сталося.

Остання держава ухвалила закон.

Останній банк перевів облік.

Для останньої старої валюти зафіксували обмінний курс.

І на цьому все скінчилося.

Економічне зростання, яке настало, здивувало навіть прихильників реформи.

До нього привела не сама валюта.

До нього привело зникнення перешкод, які вона усунула.

Підприємству вже не потрібно було вести тридцять окремих бухгалтерій.

Мала фірма могла торгувати на іншому боці планети без валютного відділу.

Інвестори порівнювали проєкти за фактичною дохідністю, а не за вигодою від курсової різниці.

У державних закупівлях оперували порівнянними цінами.

Податкові управління бачили ту саму базу.

Прибуток оподатковували там, де створювалася вартість.

Ставки поступово знижувалися.

Спершу — для малих і середніх доходів.

Потім — для підприємств.

Держави виявили, що нижчий податок, зібраний майже з усієї бази, дає більше, ніж високий, якого уникає половина великого капіталу.
Податкові гавані спробували вижити.

Пропонували ще нижчі ставки.

Потім — цілковите звільнення від податків.

Потім — таємні реєстри поза планетарною мережею.

Але компанія, власник якої був невідомий, не могла ні приймати великих платежів у еларах, ні змагатися за державне замовлення, ні володіти стратегічною інфраструктурою.

Таємниця й далі була можлива.

Вона перестала бути вигідною.

Деякі острівні держави зазнали краху.

Інші змінилися.

Їхні освічені правники, управлінці й фінансисти взялися за аудит нової системи. Місця, де торгували темрявою, стали осередками перевірки.
У цьому була іронія, у якій Нерай не вбачала кари.

Людина не мусить назавжди лишатися тим, із чого колись жила.

Бюджетні дефіцити не зникли відразу.

Після Третини довелося відбудовувати цілі регіони.

Догляд за вцілілими коштував дорого.

Базова частка зростала.

Міста перебудовували інфраструктуру для світу, де людської праці меншало, а автоматизації більшало.
Та коштів витікало дедалі менше.

Корупційні ланцюги коротшали.

Проєкти із завищеною вартістю виявляли ще до підписання угод.

ШІ порівнював ціни, якість та зв'язки між власниками.

Він не забороняв рішень.

Він попереджав.

Навіть після попередження уряд міг обрати дорожчого постачальника.

Але мусив пояснити чому.

Публічно.

Назвавши відповідальну людину.

Система не викорінила дурості.

Вона позбавила її частини захисту, який дарувала темрява.

За десять років більшість держав мали бюджетні надлишки.

Не щороку.

Гарантувати їх за будь-яких обставин було неможливо.

Однак давнє переконання, буцімто держава мусить вічно жити в борг, розсипалося.

Частина надлишку йшла на базову частку.

Частина — у резерви.

Частина — на придбання автоматизованих систем у спільну власність.

Люди могли працювати.

Вести власну справу.

Творити.

Піклуватися про дітей.

Учитися.

Допомагати іншим.

Але їхнє право на житло, їжу й базову опіку більше не залежало від того, чи захоче хтось купити їхній час.

Базова частка вирішила не все.

Дехто втратив відчуття сенсу.

Інші замкнулися у світі розваг, створених машинами.

Точилися суперечки, чи має суспільство утримувати людей, які нічого не дають йому навзаєм.

Нерай не мала простих відповідей на ці запитання.

Єсаїр колись казав, що цінність людини не в тому, чи потрібна вона машині.

Це, однак, не означало, що людина не відчуває потреби бути потрібною іншій людині.

Тому школи перестали готувати дітей лише до професії.

Їх учили будувати стосунки, брати на себе відповідальність, вирішувати спільні справи й відрізняти бажання від потреби.

Праця не стала зайвою.

Вона перестала бути єдиним доказом права на існування.

Змінилася й війна.

Спершу — ледь помітно.

Прозорі гроші не вміли читати ненависті.

Не могли завадити людині жадати чужої землі, прагнути покарати сусідів чи ятрити давню кривду.

Але вони могли виявити підготовку.

Зброї потрібні були виробники.

Виробникам — матеріали.

Матеріалам — енергія.

Військам — припаси.

Найманцям — платня.

Транспортним коридорам — страхування.

Пропаганді — власники медіа.

Самого серця було замало, щоб підготувати велику війну.

Вона мусила ввійти в господарство.

І там залишала слід.

Коли одна з південних держав почала потай скуповувати навігаційні деталі, придатні для бойових модулів, система попередила інші уряди й громадян самої цієї держави. Уряд запевняв, що йдеться про цивільну модернізацію.

Громадськість бачила кількість деталей, постачальників і паралельні закупівлі пального.

Опозиція зажадала пояснення.

Союзні держави запропонували перевірку.

Проєкт зупинили ще до появи флоту.

В іншому випадку прозорість конфлікту не відвернула.

Два регіони сперечалися за водні ресурси й відкрито перекидали загони безпеки.

Світ бачив, до чого йде.

А тому неможливо було вдати, ніби напад став несподіванкою.

Планетарна рада втрутилася раніше.

Не засобами таємної дипломатії.

Через публічні переговори, на яких кожна сторона бачила ціну продовження конфлікту.

Суперечка закінчилася угодою.

Не тому, що люди стали кращими.

Тому, що прихований намір утратив свою перевагу.

Поступово постала спільна оборона.

Спершу — захист орбітального кільця.

Потім — Таерону.

Згодом — контроль над стратегічними озброєннями.

Держави зберігали власні сили безпеки, та вже не могли вести великої війни самотужки, без спільної інфраструктури.
Слідом за валютою, податками й обороною прийшло право.

Підприємство, яке діяло на цілій планеті, не могло підлягати юрисдикції сорока судів, рішення яких суперечили одне одному.

Громадянин не міг мати права бачити дії державної влади в одному регіоні й бути позбавленим його в іншому.

Базова частка не могла бути спільним правом без спільної конституційної основи.

Планетарний конституційний комітет працював дванадцять років.

Перший проєкт відхилили.

Другий також.

Третій розподілив повноваження між планетарним рівнем, регіонами, державами й містами.

Одна планета.

Одна валюта.

Одна оборона.

Одна основоположна хартія прав.

Але сорок правових традицій.

Десятки мов.

Сотні місцевих форм урядування.

Держави не перестали існувати.

Вони перестали бути останньою інстанцією влади.

У день ухвалення конституції представники зібралися в Нітрі.

Дехто плакав.

Інші голосували проти.

Кілька вейранських делегацій вийшли із зали ще до оголошення результатів.

Чимало їхніх прихильників уже жили на Таероні.

Вони відкидали спільну фінансову систему.

Твердили, що навіть влада, гілки якої контролюють одна одну, колись обернеться тиранією.

Вони звели власні поселення, створили свої банки й правопорядки.

Еларіон не змушував їх повертатися.

Проте між планетами постав кордон, якого досі не існувало.

Між планетами постав кордон, що не мав біологічної основи.

Не визначався він і расовим поділом.

Це був кордон між цивілізаціями.

На Еларіоні велика влада мала обов'язок залишати видимий слід.

На частині Таерону таємницю вважали умовою свободи.

Торгівля між світами тривала.

З недовірою.

З правилами.

Із запитанням, на яке ще не було відповіді.

Скільки приватності може зберегти суспільство, щоб у ній знову не народилася невидима влада?

Каєл Торн лишився на Таероні.

За Третину його так і не засудили остаточним вироком.

Докази підтвердили, що він фінансував Арієнову мережу і наприкінці намагався все зупинити. Та не встановили, що він знав, коли тільки починав допомагати.
Для одних він був злочинцем, який вислизнув.

Для інших — людиною, яка вчасно зрозуміла небезпеку єдиної системи.

Для себе самого він лишався людиною, яка вірила, що історія колись її виправдає.

Арієна Корвета засудили.

Суд тривав сім років.

Свідчили сотні науковців, управлінців, банкірів, правників і тих, хто втратив рідних.

Суд відкинув його довід про те, що окремі частини проєкту були законними.

Він постановив, що людина, яка свідомо зводить законні частини у злочинне ціле, відповідає за ціле.

Арієна не стратили.

Еларіон не знав смертної кари.

Решту життя він провів в установі, де всі витрати, перевірки й рішення фіксували так само, як у випадку будь-якого іншого громадянина.

Він теж бачив, хто відкривав його дані.

Він теж міг оскаржити неправомірний доступ.

Багато хто вважав це надмірним милосердям.

Нерай — ні.

Система, що захищає права тільки невинних, не захищає прав.

Вона захищає улюбленців.

За двадцять років після Третини Нерай стояла перед будинком планетарних зборів.

Вона постаріла.

Волосся її посріблилося.

В очах, як і раніше, не було золотого кола.

Нітра змінилася.

Над старим містом підносилися нові адміністративні вежі. Річкою безгучно ковзали модулі громадського транспорту. Колишні будівлі центральних банків стали архівами історії грошей.

Діти дізнавалися там, що колись на Еларіоні було тридцять валют.

Багатьом це здавалося незбагненним.

— Навіщо? — питали вони.

Вчителі розповідали їм про суверенітет, валютні курси, девальвацію, податкову конкуренцію та захист місцевої економіки.

Діти слухали з тим самим подивом, з яким попередні покоління слухали про часи, коли кожна держава мала власні одиниці ваги або довжини.

Нерай підійшла до стіни імен.

На ній досі з’являлися імена жертв Третини.

За десятиліття список уже встигав повторюватися.

Сьогодні на ній не було Єсаїра.

Ані Мареї.

Нерай поставила темно-синю посудину на землю.

Цього разу залишила її там.

На її особистому інтерфейсі з’явилося сповіщення.

Планетарний історичний архів відкрив матеріали розслідування Третини.

Мета: підготовка освітньої виставки.

Відповідальна особа: Ларен Саор.

Обсяг доступу: карта фінансових доказів без захищених персональних даних.

Нерай прочитала сповіщення.

У старому світі вона, можливо, ніколи й не дізналася б, що хтось відкрив справу, яку вона уклала.

У новому вона бачила ім’я, мету й обсяг доступу.

Вона могла оскаржити цей доступ.

І не стала.

Над Нітрою вечоріло.

На будинку зборів світився символ Еларіону.

На будинку зборів світився новий планетарний символ.

Він не відсилав ні до Союзу, ні до якоїсь із первісних держав.

Сорок ліній сходилися в одне коло.

Критики твердили, що це символ поглинання.

Його творці казали — єднання.

Нерай бачила в ньому і те й інше.

Будь-яка єдність щось рятує.

І чомусь кладе край.

Еларіон став однією державою не тому, що його мешканці перестали різнитися між собою.

Він став нею тому, що мало-помалу люди перестали вдавати, ніби велике рішення одного не зачіпає решти.

Гроші однієї людини могли оплатити дослідження.

Дослідження — утримувати лабораторію.

Лабораторія — породити хворобу.

Хвороба — посіяти смерть на цілій планеті.

Та з такими ж грішми можна було оплатити лікування.

Машини.

Базову частку.

Відбудову міст.

І світ, у якому влада мусила спершу показати себе, а тоді вже просити інших їй довіритися.

Прозорість не зробила людей добрими.

Не викорінила гніву.

Пихи.

Жаги володіти.

Страху втратити.

Ані людської здатності переконати себе, що власна рана і є справедливістю.

Вона зробила тільки одне.

Великій владі стало важче ходити, не відкидаючи тіні.

Нерай торкнулася трьома пальцями холодної поверхні посудини.

Вона не знала чому.

Жест вийшов природним.

Аж надто природним.

На мить їй здалося, що її торкається спогад, який не цілком їй належить.

Інша планета.

Інше сонце.

Сад.

Чоловік і жінка, які зустрінуться знову, хоча імена в них будуть інші.

Потім відчуття зникло.

Нерай повернулася до міста.

Позаду лишилася стіна мертвих.

Попереду — світ живих.

Одна планета.

Одна держава.

Сорок пам'ятей.

І вартість, що вже не сміла ходити в тіні.

40. Вага влади

Камінь важив тридцять одну тонну.

Його привезли з Таерону два тижні тому, і відтоді він лежав посеред дослідної зали в Арді. Науковці вибрали брилу без особливих фізичних властивостей. Їм потрібен був предмет, щоб ніхто не міг приписати результат його матеріалу.
Навколо нього стояли три металеві кільця.

Кожне мало близько п'яти метрів у діаметрі й поверхню, розділену на сотні вузьких сегментів. Між сегментами проходили провідники, охолоджені до температури, набагато нижчої за температуру довкілля. Від підлоги до них тяглися товсті джгути силових кабелів.
За захисною стіною чекали близько сорока людей.

Фізики.

Техніки.

Представники університетів.

Планетарна рада з технологічних ризиків.

Двоє військових аналітиків.

І Нерай Сael.

Від Третини минуло багато років. Нерай уже не керувала щоденними розслідуваннями фінансових потоків. Але її ім'я й досі пов'язували з правилами, завдяки яким Міст після Конвенту поступово перетворився з платіжної мережі на один із основних інформаційних рівнів планетарного господарства.
Тому її запрошували щоразу, коли з новим винаходом поставало запитання, на яке самі техніки відповісти не могли.
Хто матиме право цим володіти?

Керівник експерименту Оран Сел стояв біля пульта.

— Що показує датчик підлоги?

— Тридцять одна ціла чотири десятих тонни, — відповів лабораторний ШІ.

— Живлення?

— Готове.

— Синхронізація?

— Відхилення нижче порога вимірювання.

Оран повернувся до тих, хто стояв за склом.

— Те, що ви побачите, — четвертий дослід. На перших трьох були присутні лише наші працівники. Ми не оприлюднювали результату, доки його не відтворили дві незалежні лабораторії.

Тоді він повернувся до пульта.

— Увімкни поле на десять відсотків.

На екрані з'явилася величина навантаження на підлогу.

Тридцять одна тонна.

Тридцять.

Двадцять вісім.

Двадцять п'ять.

Камінь навіть не ворухнувся.

За двадцяти відсотків датчик показував сімнадцять тонн.

За тридцяти — дев'ять.

У залі панувала цілковита тиша.

Оран підвищив потужність до сорока відсотків.

Показник упав нижче тонни.

Потім — майже до нуля.

Камінь відірвався від підлоги.

Спершу на кілька міліметрів.

За мить між ним і підлогою було п'ять сантиметрів.

Оран посунув регулятор.

Тридцять одна тонна таеронської породи піднялася на метр угору.

Нерай відчула, як неприємно напружилися плечі. Розум підказував їй, що камінь тримає поле. А тіло бачило над підлогою важезну брилу й чекало, що вона впаде.

— Ви можете його пересувати? — спитав один із членів ради.

Оран кивнув.

Камінь повільно рушив праворуч.

Потім назад.

Рух був такий спокійний, що здавався безглуздим. Ще кілька років тому, щоб зрушити цю брилу з місця, знадобилася б важка транспортна установка, а тепер вона пливла залою зі швидкістю пішохода.

Оран зменшив потужність.

Камінь повільно опустився.

Коли він торкнувся підлоги, залою прокотився низький гуркіт.

— Його маса не змінилася? — спитала Нерай.

— Не змінилася.

— А що ж ви змінили?

Якусь мить Оран добирав слова.

— Простіше кажучи, ми змінили зв'язок між матерією і місцевим гравітаційним полем. Камінь увесь цей час зберігав ту саму інертність і внутрішню будову. Та коли поле діяло на повну силу, планета його майже не притягувала.

— Майже?

— Повного нуля ми поки не досягли.

Нерай знову подивилася на камінь.

— А досягнете?

Оран усміхнувся.

— Заради таких запитань ми й займаємося наукою.

За кілька годин звістка про дослід облетіла Еларіон.

Найбільше говорили про транспорт.

Енергетичні моделі одразу обчислили, скільки коштуватиме вивести вантаж на орбіту, якщо на початку польоту можна буде послабити його гравітаційний зв'язок із планетою.

Будівельні компанії заходилися проєктувати споруди, які можна було б виготовити на землі як єдине ціле, а потім підняти на місце.

Таеронські копальні побачили нагоду перевозити маси породи, транспортування яких раніше коштувало дорожче за видобуток.

Міста заговорили про нове покоління громадського транспорту.

Космічні інженери відкрили проєкти, що десятиліттями лежали в архівах, бо економічно себе не виправдовували.

Кілька днів здавалося, що Еларіон дістав один із тих винаходів, які ділять історію на «до» і «після».

Потім надійшло друге повідомлення.

Воно вже не було публічним.

Воно спиралося на модель оцінки безпеки, створену в одному з університетів.

Науковці досліджували, як поводяться гравітаційні поля окремих кілець, коли накладаються одне на одне. Припускали, що сумарний ефект приблизно дорівнюватиме сумі потужностей.

Обчислення виявили іншу властивість.

За дуже точної синхронізації поля починали підсилювати одне одного нелінійно.

Двоє фізиків спершу вирішили, що це помилка.

Запустили модель знову.

Потім — на іншій обчислювальній системі.

Нарешті попросили незалежної перевірки.

Результат не змінився.

Оран Сел дістав повідомлення о третій ночі.

О п’ятій попросив негайно скликати Планетарну раду.

Нерай прийшла невдовзі по сьомій.

На стіні кімнати висіла карта Еларіону.

Посередині світився круг діаметром майже чотириста кілометрів.

— Що це? — спитала вона.

Оран стояв біля вікна. Вигляд у нього був такий, ніби він не спав усю ніч.

— Зона дії.

— Якої дії?

— Повної.

Нерай чекала.

Оран відкрив фізичну модель.

— Один генератор може послабити гравітаційний зв'язок у відносно невеликому просторі. Від кількох генераторів ми сподівалися більшої зони дії або потужнішого ефекту. Виявилося, що за точного розташування й синхронізації між ними виникає стійка область, у якій гравітаційний зв'язок може наблизитися до нуля.

Нерай показала на круг.

— На всій цій території?

— Як свідчить модель, так.

— Яка вона завбільшки?

— У цьому конкретному розрахунку — триста вісімдесят кілометрів у діаметрі.

Нерай подивилася на нього.

— Ви хочете сказати, що можете вимкнути тяжіння над територією завбільшки з державу.

Оран відразу похитав головою.

— Я кажу, що закони фізики, як видається, це дозволяють. Ми такого пристрою не маємо.

— А збудувати його можна?

Оран обернувся до іншого чоловіка в кімнаті.

То був головний технічний аналітик проєкту.

— За сучасного рівня техніки — так, — сказав він.

Після цієї відповіді у кімнаті наче змінилося повітря.

— Скільки часу потрібно? — спитала Нерай.

— Якщо мати напохваті все необхідне — може, два-три роки.

— А що означає «все необхідне»?

На стіні з'явився перелік.

Двадцять чотири гравітаційні випромінювачі.

Шість фазових синхронізаторів найвищого класу.

Велика кількість надпровідного метаматеріалу.

Три незалежні накопичувачі енергії, здатні на короткий час видати надзвичайну потужність.

Кілька спеціалізованих виробничих ліній.

Точна гравіметрична карта місцевості.

Обчислювальні потужності, які мали лише кілька десятків установ на планеті.

І ціла мережа технічних працівників дуже вузьких спеціальностей.

Нерай поволі читала перелік.

— Що буде, коли хтось справді це увімкне?

Цього разу відповів Оран.

— Це залежатиме від форми поля, висоти, на якій воно діятиме, і тривалості.

— Найгірший реалістичний сценарій.

Оран сів.

— Люди й предмети, які не мають міцної опори, майже перестануть притягуватися до поверхні. Вода почне поводитися зовсім інакше. Атмосферні маси в цій області швидко переміщуватимуться. Транспортні системи втратять контакт із поверхнею. Якщо поле діятиме довше, справу ускладнить обертання планети.

На карті з'явилися нові шари.

Міста.

Річки.

Енергомережі.

Транспортні вузли.

— Сама земля в космос не полетить, — вів далі Оран. — Гірські породи тримають докупи й інші сили. Та від гравітаційної рівноваги залежить безліч систем. Якби поле раптово виникло над заселеною територією, жертв могло б бути незліченно багато.

— А коли його вимкнуть?

— Тяжіння повернеться.

Нерай зрозуміла, що буде далі, раніше, ніж він це вимовив.

Усе, що за час дії поля втратить опору, почне падати.

— Скільки людей живе в цьому крузі? — спитала вона.

— У цій моделі — одинадцять мільйонів.

Більше запитань ніхто не поставив.

Наступні шість днів технічна рада намагалася з'ясувати, чи можна унеможливити практичне використання відкритого явища.
Відповідь була невтішна.

Технологія була складною, дорогою й потребувала обладнання, що його виготовляли лише в кількох місцях. Та сам фізичний принцип був надто загальним, аби його можна було зберігати в таємниці вічно.
Час грав проти таємниці.

Якщо явище відкрила одна лабораторія, згодом його відкриє й інша.

Якщо його зміг змоделювати один ШІ, колись до нього дійде й інший.

Еларіон уже давно зрозумів, що неможливо надійно замкнути наукове знання в одній кімнаті на кілька поколінь.
Так питання перейшло зі сфери фізики до сфери суспільного життя.

На надзвичайне засідання зійшлися представники виробників, університетів, енергосистем, установ безпеки, громадянських рад і Мосту.
Серед них сидів Дарен Вольтр.

Він був старий. Та медицина Еларіону просунулася так далеко, що поважний вік давно вже не означав обов'язкового відходу від громадського життя.
Діставши слово, він повернувся до Орана.

— Скільки окремих речей треба купити або виготовити, щоб це стало можливим?

— Тисячі.

— Скільки з них у вільному доступі?

— Більшість.

— Отже, заборона окремих деталей нічого не вирішить.

— Саме так.

— А скільки серед них критичних?

Оран відкрив перелік.

— Це залежить від того, що вважати критичним. Якщо говорити про те, без чого за нинішніх умов таку систему не збудуєш, то маємо близько сімнадцяти технологічних передумов.
— Сімнадцять виробів?

— Передумов. Деякі з них — вироби. Інші — виробничі можливості, доступ до енергії, фахівців чи обчислювальних потужностей.

Вольтр кивнув.

— А скільки організацій на Еларіоні можуть виконати всі сімнадцять умов?

Оран помовчав.

— Цього я не знаю.

Нерай озвалася зі свого місця.

— Міст знає.

Усі обернулися до неї.

Вольтр ледь усміхнувся.

— Авжеж.

Нерай знала цей тон.

— Ви хочете дістати відповідь чи поговорити про те, чому ми її маємо?

— І те, й інше.

— Тоді спершу відповідь.

Перед Нерай відкрилося робоче вікно Мосту.

— Надішліть нам технічні передумови.

Оран насупився.

— Ми не можемо подавати їх до фінансової системи в повному обсязі.

— І не треба. Нам потрібне їхнє вираження в економічних показниках.

— Що ви маєте на увазі?

Нерай показала на перший пункт.

— Скільки фазових синхронізаторів?

— Шість.

— Хто їх виготовляє?

На стіні з'явилися назви трьох компаній.

— Скільки гравітаційних випромінювачів?

— Щонайменше двадцять чотири цього класу.

З'явилися назви виробників і їхні виробничі потужності.

— Енергія?

Оран назвав потрібний діапазон.

Міст показав електростанції, накопичувачі та промислові мережі, здатні забезпечити такий імпульс.

— Метаматеріал?

Ще один шар.

— Обчислення?

Іще один.

— Прецизійне виробництво?

Ще один.

— Фахівці?

Тут Нерай спинилася.

— Щодо людей візьмемо лише зведені показники наявності потрібних фахівців. Імена будуть захищені.

Вольтр підняв брову.

— Хоч щось.

Нерай провадила.

Міст потроху зводив умови докупи.

Він не складав списку підозрюваних.

Він складав карту спроможностей.

Система знала власників великих промислових підприємств.

Знала потужності, про які фірми публічно звітували і які можна було перевірити за їхніми закупівлями, споживанням і виробництвом.
Знала великі енергетичні контракти.

Знала, хто фінансує дослідні центри.

Знала походження капіталу.

Знала про оренду промислових приміщень, великі закупівлі сировини, замовлення спеціалізованих машин і переміщення устаткування між Еларіоном і Таероном.
До Третини ці відомості лежали б у десятках банків, реєстрів і держав.

Тепер їх можна було зіставити за кінцевим власником та економічною метою.

За кілька хвилин на стіні з'явилося число.

14

Вольтр уже не мав такого вигляду, ніби все це його розважає.

— Що означає чотирнадцять?

— Чотирнадцять господарських груп сьогодні прямо чи опосередковано спроможні виконати понад вісімдесят відсотків необхідних умов.

— Господарських груп?

— З погляду права це можуть бути сотні компаній. Міст об'єднує їх за кінцевим власником, контролем, фінансуванням та економічною залежністю.

Нерай відкрила перший запис.

Великий таеронський гірничий консорціум.

Дев'яносто один відсоток.

Другий.

Планетарний виробник енергосистем.

Вісімдесят дев'ять.

Третій.

Військово-промислова група однієї з держав.

Дев'яносто чотири.

Четвертий.

Консорціум орбітального будівництва.

Вісімдесят сім.

Потім наступні.

Одні були приватні.

Інші — публічні.

Три належали державам.

До однієї господарської групи входило понад сорок компаній.

— А хто має сто відсотків? — спитав Вольтр.

— Ніхто.

— Поки що.

— Поки що.

У кімнаті запала тиша.

На стіні світилися чотирнадцять назв.

Іще кілька днів тому ці організації поєднувало тільки те, що вони належали до технологічно найрозвиненіших на планеті.
Відтепер вони мали ще дещо спільне.

Кожна наблизилася до межі, за якою могла б створити пристрій, здатний змінювати тяжіння над великою територією.
— Ось саме цієї миті я й боявся, — сказав Вольтр.

Ішла вже четверта година засідання.

— Чому? — спитала Нерай.

— Бо фінансова система щойно видала список із чотирнадцяти організацій, які вважає потенційно небезпечними.
— Список свідчить про технологічну спроможність.

— І ви вважаєте, що на практиці між цими речами немає різниці?

— Різниця принципова.

Вольтр показав на першу назву.

— Ця компанія видобуває корисні копалини на Таероні. Нікому не погрожує. Її керівників ніколи не притягали за насильство. Більшість потрібних пристроїв вона має тому, що користується ними у копальнях.
— Так.

— І попри це ви за нею стежите.

— Міст відстежує зміни спроможності, а не поведінку директора.

— Мене це не заспокоює.

Нерай на якусь мить задивилася на карту.

— Перед Третиною ми припускалися протилежної помилки.

Вольтр нічого не сказав.

— Щоб побачити дані, нам спершу потрібні були підстави для підозри. Коли ми запитували про Арієна, кожен казав, що нічого підозрілого не бачив. І тому не ставив жодного запитання.

Вольтр опустив очі.

Нерай провадила:

— А стосовно цієї технології починати з наміру ще хибніше. Людина може зовсім не бажати смерті одинадцятьом мільйонам. Може просто проводити експеримент. Може помилитися. Може недооцінити нестійкість поля.

Оран кивнув.

— Це цілком реально.

Нерай показала на список.

— Ми маємо знати, де саме на планеті з'являється спроможність переступити певну межу. А кожне втручання на підставі цих відомостей має підлягати контролю.

— Що вважатимемо межею? — спитав Вольтр.

— Це політичне рішення.

— Отже, зрештою все-таки політика.

— Вона тут була завжди.

Нерай сперлася на стіл.

— Різниця в тому, що тепер ми бачимо, чого стосується наше рішення.

Наступна частина засідання перетворилася на технічний практикум.

Хтось запропонував заборонити безліцензійний продаж гравітаційних випромінювачів.

Оран зауважив, що за кілька років менші випромінювачі випускатимуть великими серіями.

Наступна пропозиція стосувалася фазових синхронізаторів.

Виробники відповіли, що таке саме обладнання використовують у медицині, енергетиці та орбітальній навігації.

Заборона метаматеріалу паралізувала б частину промисловості.

Енергетичний контроль був би неточним, бо потрібної потужності можна було досягти коштом кількох джерел.

Поступово стало ясно, що сама собою жодна окрема річ небезпеки не становить.

Вона виникала лише з поєднання багатьох можливостей.

Під час обговорення Нерай майже не говорила.

Пригадала дуже схоже відчуття, ще зі Шару.

Робота з готівкою сама по собі нічого не доводила.

Фонд нічого не доводив.

Лабораторія нічого не доводила.

Плата за дослідження нічого не доводила.

Катастрофа постала зі зв'язків між ними.

Тарен колись сказав, що, коли глянути на цілу планету, між будь-якими двома людьми — лише кілька угод.

Нерай тоді відповіла йому, що шукають вони не зв'язку.

Вони шукають напрям.

Тепер їм було потрібно щось подібне.

Система, яка помітить, що безліч звичайних господарських дій починають вести до однієї незвичайної спроможності.

Наприкінці дня з'явився робочий проєкт.

Він дістав назву «**реєстр стратегічних спроможностей**».

Назва була оманливою, бо йшлося не про звичайний реєстр.

Ніхто не вписував туди: «Компанія володіє гравітаційною зброєю».

Міст безперервно обчислював, які технологічні передумови може реально забезпечити та чи інша господарська група.

Розрахунок спирався на категорії, затверджені публічно.

Точність виробництва.

Матеріали.

Енергія.

Логістика.

Обчислювальні потужності.

Фахові знання.

Володіння необхідним устаткуванням.

Можливість одержати його через підконтрольні компанії.

Довгострокові контракти.

А для найчутливіших технологій — і поєднання кількох географічно віддалених потужностей.

Саме по собі перевищення порога нікого не робило винним.

Проте на вищих рівнях виникав обов'язок повідомити мету проєкту й допустити незалежний контроль до певних випробувань.
Кожен доступ до докладних даних фіксували.

Організація бачила, яка установа перевіряла її спроможності.

Правила, за якими система оцінювала ризик, підлягали відкритій фаховій перевірці.
Технічні подробиці, які могли правити за інструкцію, залишалися захищеними.

Еларіон спробував розмежувати дві речі, які так легко було сплутати.

Приватність людини.

І невидимість влади.

Справжня проблема постала за сім місяців.

Міст зафіксував зміни в одній із чотирнадцяти груп.

Це була компанія Asteron Dynamics.

Люди знали її як виробника важких транспортних систем. Вона мала заводи на трьох континентах, частку в енергетичній компанії та невеликий пакет акцій таеронського виробника метаматеріалів.
Її технологічну спроможність у галузі гравітаційних полів спершу оцінювали у вісімдесят три відсотки.
За чотири місяці показник зріс до дев'яноста двох.

Це не було наслідком одного великого замовлення.

Asteron придбала невелику компанію — виробника фазових регуляторів.

Її дочірнє підприємство уклало довгострокову угоду з обчислювальним центром.

Інша компанія придбала частку в енергетичному накопичувачі.

Дослідний фонд, який фінансувала Asteron, узяв на роботу чотирьох науковців, що раніше працювали над гравітаційними випромінювачами.
Кожна з цих подій мала власне господарське пояснення.

А разом вони створили новий стан речей.

Міст надіслав попередження технологічній комісії.

Комісія попросила Asteron надати пояснення.

Відповідь надійшла того ж дня.

Компанія розробляла нову гравітаційну систему для вантажних кораблів.

Проєкт був цілком законний.

Проблема виявилася під час перевірки його технічних параметрів.

Asteron планувала збудувати шість великих випробувальних випромінювачів.

— Шести не вистачить для регіонального поля, — сказав Оран.

Нерай сиділа поруч.

— А скільки треба?

— У цій конфігурації щонайменше двадцять.

— Отже, на цьому все.

— Ні.

Оран показав на карту майнових зв'язків.

Сама Asteron замовила шість.

Ще чотири замовила енергетична компанія, яку вона контролювала через інвестиційний фонд.

Три виготовляли в дослідному центрі, який фінансував її доброчинний фонд.

Іще вісім зарезервувала на Таероні фірма, у якій Asteron володіла лише тридцятьма вісьмома відсотками.

У правових реєстрах ішлося про чотири різні проєкти.

Міст показав зв'язки між ними — через капітал, договірні зобов'язання й спільне фінансування.

Двадцять один випромінювач.

Нерай довго дивилася на число.

— Вони про це знали?

— Хто?

— Керівництво Asteron.

Оран знизав плечима.

— З фінансових даних цього не дізнаєшся.

Комісія викликала голову правління.

Його звали Дейран Вос.

Він прийшов особисто.

Коли йому показали карту, він спершу розгубився.

Потім розсердився.

— Між цими випромінювачами немає зв'язку.

Нерай показала на першу групу.

— Оці належать до вашого проєкту.

— Так.

— Оці — вашій дочірній енергетичній компанії.

— Це самостійна компанія.

— Ви її контролюєте.

— Економічно. Технічно ми нею не керуємо.

— Оці фінансує ваш фонд.

— У фонду незалежне керівництво.

— Сімдесят два відсотки його доходів надходить від вас.

Дейран відхилився назад.

— А ті, що на Таероні, узагалі не мають до нас жодного стосунку.

Нерай відкрила угоду.

Asteron виступила поручителем за кредитом фірми.

У разі несплати вона отримувала право перебрати частину її технічних активів.

Дейран якийсь час читав угоду.

— Цього я не знав.

— Я вам вірю.

Це застало його зненацька.

— Тоді чому я тут сиджу?

— Бо ваша група набуває спроможності, якої, може, не бачить навіть її власне керівництво.

У кімнаті запала тиша.

Ці слова було неприємніше чути, ніж звинувачення.

Дейран ще раз глянув на карту.

— Ви хочете сказати, що моя компанія могла б збудувати регіональну систему без мого відома?

Відповів Оран.

— Ще ні. Вам бракує двох передумов. За нинішніх темпів ви можете мати їх упродовж року.

— А якби їх набула одна з дочірніх компаній?

— Міст зарахує їх до спроможності всієї господарської групи, якщо ви справді зможете ними розпоряджатися.

Дейран посміхнувся, цього разу без веселості.

— Отже, система знає про мою фірму більше за мене.

Нерай глянула на карту.

— У цьому одному питанні — можливо.

Справа Asteron закінчилася без санкцій.

Фірма відкрила гравітаційні проєкти для незалежного нагляду й об'єднала їх у спільну технологічну програму.

Найбільше потрясіння чекало попереду.

Планетарна рада замовила історичне моделювання.

Вона хотіла знати, що сталося б, якби та сама технологія виникла до Третини.

Аналітики взяли сімнадцять технологічних передумов і перенесли їх у колишнє фінансове середовище.

Тридцять валют.

Банківська таємниця.

Фонди з невідомими кінцевими власниками.

Доброчинні фундації.

Податкові юрисдикції.

Комерційні таємниці.

Різні системи ліцензування.

Обмежений обмін даними між державами.

Потім моделі поставили завдання:

З'ясувати, чи міг у тому світі цілий регіон опинитися під загрозою раніше, ніж хтось усвідомить її справжній масштаб.

ШІ відтворив тисячі можливих перебігів подій.

На екрані змінювалися назви підприємств.

Одні суми поступалися місцем іншим.

З'являлися енергетичні компанії.

Потім таеронські торговці.

Університети.

Промислові реєстри.

І звіти про інфраструктуру.

Кожне управління бачило б щось.

Жодне не побачило б достатньо.

Нерай мовчки стежила за моделюванням.

Надто добре вона знала цю картину.

Іншими були кольори.

Іншою була технологія.

Механізм лишився той самий.

Одна небезпека, якої не видно за безліччю безневинних подробиць.

Тоді аналітики поставили те саме запитання Мосту.

Модель перевірила перший можливий перебіг подій.

Міст показав кінцевих власників.

Тоді другий.

Міст вивів на екран господарську групу як одне ціле.

У третьому фігурував фонд.

Міст бачив, звідки надходять його гроші.

У четвертому йшлося про боргові зобов'язання.

Міст врахував кредитора й надані гарантії.

У п'ятому — про права на обладнання.

Міст врахував потужності, якими компанія справді могла розпоряджатися.

Останній виходив за межі однієї держави.

Спільна валюта вже не давала кордону перетворитися на сліпу пляму.

Спершу з'явився слабкий сигнал.

Згодом почався автоматичний нагляд.

Далі виник обов'язок подати технологічне повідомлення.

А зрештою без належного дозволу система вже не дала б завершити найвідповідальніші закупівлі.

Коли моделювання скінчилося, у кімнаті ще довго мовчали.

Дарен Вольтр сидів поруч із Нерай.

— Отже, ось ваш аргумент, — нарешті сказав він.

— Не мій.

— А чий?

Нерай показала на результати.

— Фізики.

Вольтр потер обличчя.

— Єсаїр починав з універсального базового доходу.

— Знаю.

— Він говорив про справедливу частку.

— Знаю.

— Потім ми взялися за корупцію. Податки. Політику. Війну.

Він глянув на карту гравітаційного поля.

— А тепер ви кажете, що та сама система потрібна, аби хтось колись не вимкнув нам тяжіння над половиною континенту.

Нерай ледь усміхнулася.

— Коли ви так кажете, це звучить як певне перебільшення.

— А це перебільшення?

Вона глянула на результат моделювання.

— Ні.

Про можливість регіонального гравітаційного поля громадськість довідалася лише після ухвалення правил безпеки.
Доступ до подробиць лишався обмеженим.

Люди знали, на що здатна технологія.

Знали в загальних рисах, які спроможності для цього потрібні.

Точну геометрію поля, критичні умови синхронізації та параметри, за якими можна було б розробити практичний проєкт, не оприлюднили.
Суперечки були запеклі.

Частина суспільства вимагала, щоб усі гравітаційні технології належали виключно державі.

Науковці виступили проти.

Інші хотіли цілковитої відкритості даних про кожен пристрій.

Промисловці нагадували, що гравітаційні системи скоро стануть звичною частиною транспорту й виробництва.
Зрештою Еларіон вирішив регулювати спроможність відповідно до її масштабу.

Малий маніпулятор лишився звичайним устаткуванням.

Промислові генератори підлягали технічній реєстрації.

На установки, здатні створювати сильніші поля, потрібен був дозвіл.

Коли потужність наближалася до регіонального рівня дії, автоматично долучався планетарний нагляд.
Найважливіше в цій системі стосувалося не готового пристрою.

Міст стежив, чи не виникають десь **передумови** для його створення.

Змінилося саме уявлення про безпеку.

Колишні цивілізації охороняли склади зброї.

Еларіон навчився помічати, де з’являється спроможність її створити.

При цьому Мостові не треба було знати, про що думає людина.

Намір лишався прихованим у її голові.

Господарська спроможність мала фізичні наслідки.

Їй потрібен був матеріал.

Енергія.

Машини.

Будівлі.

Люди.

Транспорт.

Обчислення.

І все це проходило крізь господарство.

Одного вечора Нерай та Вольтр залишилися після засідання самі.

За вікнами лежала Нітра.

Над річкою на кількох рівнях плив транспорт, а поміж будинками проходили нові гравітаційні вантажні платформи. Ще кілька років тому кожна з них здалася б дивом. Тепер люди їх майже не помічали.

Вольтр стежив за однією з платформ.

Вона несла частину мостової конструкції.

— Я досі вважаю, що ви відчинили двері небезпечній речі, — сказав він.

— Якій?

— Системі, яка знає, на що спроможна людина, ще до того, як та щось зробить.

Нерай помовчала.

— Цього вона не знає.

— Ми щойно бачили таблицю з чотирнадцятьма компаніями.

— Вона знає, що вони технічно здатні зробити. Не знає, що вони зроблять.

— Для людини, яку ви починаєте перевіряти, різниця, може, й невелика.

— Тому ми перевіряємо й саму перевірку.

Вольтр засміявся.

— На все у вас та сама відповідь.

— Бо й проблема весь час та сама.

— Влада.

— Так.

Вольтр повернувся до неї.

— А якби в нас не було Мосту?

Нерай глянула на місто.

— За наявності такої технології?

— Так.

Вона думала довше, ніж очікував Вольтр.

— Ми мали б ліцензії. Перевірки виробників. Реєстри обладнання. Служби безпеки. Серійні номери.

— Звучить не безнадійно.

— Воно й не безнадійно.

Нерай повернулася до нього.

— Але хто захотів би зловжити цією владою, міг би так і лишитися невидимим.

Вольтр замовк.

— Той, хто брався перевіряти, мав перед собою людей, і кожен чесно розповідав про свою роботу. Дехто навіть не знав би, до чого докладає рук. Як у такому разі помітити небезпеку, поки вона ще тільки народжується?

— Як у справі Арієна.

— Так.

За вікном пропливла ще одна вантажна платформа.

— Стара система шукала б готового пристрою, — вела далі Нерай. — Міст бачить, коли десь лише складаються умови, за яких пристрій може виникнути.

Вольтр задивився на вогні міста.

— А колись технології стануть іще потужнішими.

— Неодмінно.

— Потужнішими за цю?

Нерай усміхнулася.

— Сто років тому нинішнє питання здалося б нам безглуздим.

Вольтр кивнув.

— Отже, суть прозорих грошей, зрештою, навіть не в самих грошах.

Нерай подивилася на нього.

Від нього вона таких слів не чекала.

— Гроші ніколи не були тільки грішми.

— А чим же?

Якусь хвилину Нерай дивилася на потік вогнів по той бік річки.

— Вони — карта того, що людина може зробити у фізичному світі.

Вольтр мовчав.

Нерай вела далі:

— За гроші можна купити їжу. Дім. Корабель. Завод. Дослідження. Енергію. Вплив. Армію. А тепер і пристрій, який змінює тяжіння.

— Отже, хто бачить гроші, той бачить владу.

— Її частину.

— А хто розпоряджається грішми, розпоряджається владою.

— Саме тому Мостом не сміє розпоряджатися одна людина.

Вольтр ледь усміхнувся.

— Зрештою ви таки зрозуміли мої давні заперечення.

— Я їх завжди розуміла.

— Просто не зважали на них.

— Ні. Саме тому ми й зробили видимим кожен доступ.

Вольтр засміявся.

Цього разу щиро.

— З вами не виграти.

— Це ви мені казали ще багато років тому.

За кілька років гравітаційні системи ввійшли в повсякденне життя.

Важкі вантажі пливли над дорогами.

Орбітальні перевезення подешевшали.

На Таероні виросли міста в місцях, де раніше будувати не було жодного економічного сенсу.

У лікарнях слабкі поля застосовували для лікування людей, чиї тіла не витримували власної ваги.

Дослідники почали думати про кораблі, які візьмуть курс на інші зорі.

Технологія, здатна вбити мільйони, водночас відкрила Еларіонові шлях до світу, якого він раніше не міг собі дозволити.

Нерай не вбачала тут суперечності.

Вогонь міг зігріти дім і спалити місто.

Енергія могла підтримувати життя в лікарні й живити зброю.

Штучний інтелект міг шукати ліки й способи дієвіше вбивати.

Що більше технологій опановував Еларіон, то менше важило саме питання, добрий цей винахід чи лихий.

Вирішальним було те, хто дістає спроможність застосувати його у великому масштабі, хто про цю спроможність знає і хто може таку владу спинити.

Саме гравітаційні поля остаточно змінили громадську дискусію про Міст.

Доти значна частина мешканців усе ще сприймала прозорі гроші як економічну реформу.

Вони допомагали розраховувати базову частку.

Обмежували ухилення від податків.

Викривали корупцію.

Ускладнювали приховане фінансування політичної влади.

Після відкриття регіонального гравітаційного поля система набула іншого значення.

Люди зрозуміли просту річ.

Якщо цивілізація має технології, за допомогою яких окрема людина, компанія чи держава може вплинути на життя мільйонів, вона мусить уміти розпізнавати появу такої влади, доки та ще формується.

Прихована думка сама по собі нічого не важила.

Щоб утілити її, треба було зрушити світ із місця.

А світ урухомлювали ресурси.

Хтось мусив оплатити завод.

Хтось мусив постачити матеріал.

Хтось подав енергію.

Хтось збудував машини.

Хтось заплатив ученим.

Хтось здав в оренду приміщення.

Хтось фінансував довгі роки праці, упродовж яких проєкт іще нічим не нагадував небезпеки.

Кожна велика технологія залишала економічний слід задовго до першого ввімкнення.

Старий Еларіон розпорошував ці сліди між банками, державами й валютами.

Новий Еларіон умів бачити їх поруч.

Тільки тоді багато хто зрозумів Єсаїрові слова глибше, ніж у часи форуму в Нітрі.

Вартість не сміє ходити в тіні.

Бо вартість була не просто багатством.

Вона була спроможністю змінювати світ.

І цивілізація, що почала набувати спроможності змінювати навіть саме тяжіння, більше не могла дозволити собі не знати, у чиїх руках зростає така сила.

Урок для Землі

Уважний читач, напевне, помітив, що описані тут проблеми Еларіону — це й проблеми сучасної Землі. Я переконаний, що ми можемо розв'язати їх безпечно й під контролем, як це зробили на Еларіоні, запровадивши для всієї планети єдину централізовану й прозору інформаційну систему розрахунків. Коротко перелічу ці проблеми і в кількох реченнях поясню, як така система допомогла б із кожною з них упоратися.

Влада технологій на планеті зростає і виходить з-під контролю

Науковий поступ дедалі ближче підводить людство до становища, коли поєднання штучного інтелекту й біотехнологій дозволить потай і з мінімальними витратами поставити під загрозу пандемії цілу планету. Колись для цього знадобилися б ресурси держави, а нині відповідними коштами може розпоряджатися й меткий підліток, що заробляє на YouTube. Якщо на сучасному заводі зайти на склад і запитати, скільки є певних деталей і де саме вони лежать, завідувачеві складом досить одного погляду в інформаційну систему, щоб відповісти. Я переконаний, що так само мало б працювати й управління сучасним суспільством. За потреби його керівництво мусить мати змогу, зазирнувши в систему розрахунків, побачити фінансові зв'язки й оцінити, чи не становить поєднання певних технологій загрози для суспільства. Від здатності відповісти на таке запитання може залежати, виживе цивілізація чи ні. Уявлення про те, що політики й органи врядування повинні мати якомога менше влади, триматиметься лише доти, доки рух коштів і майна залишатиметься невидимим. У прозорому суспільстві політику не вдасться приховати своїх справжніх намірів. Щойно він замислить зловживання владою і це позначиться на русі його коштів, його викриють. Прозорість буде запобіжником, завдяки якому до влади приходитимуть люди, значно краще підготовлені до цієї ролі, ніж чимало нинішніх політиків планети.

Якщо фінансові потоки стануть прозорими, потай збудувати біологічну лабораторію буде неможливо: ми набагато краще бачитимемо, що вариться в кого в

горщику. Ось відповідь на запитання, як дати раду десяти мільярдам людей на планеті, щоб вони не поз'їдали одне одного. Кожен у принципі зможе перевірити кожного за чітко визначеною, захищеною процедурою, закладеною в саму основу суспільства. Саме це й забезпечить належну якість нагляду.

Корупція та неефективна держава

Запитайте сучасного економіста, яка з проблем людства найгірша, і серед перших відповідей, напевне, почуєте, що ми досі не навчилися домагатися від держав такої ж ефективності, як від підприємств. У прозорому суспільстві з єдиною валютою на корупції ніколи не виросте новий Путін, бо сама корупція стане неможливою. Будь-яке зловживання владою майже вмить виявлятимуть і відразу ж каратимуть. Після такої зміни держави поступово почнуть працювати значно краще. Лікарні й автомагістралі будуватимуть швидше, ніж у Китаї. Зникнуть замовлення за завищеними цінами. Адже досить буде однієї людини, яка знає справжню ціну, зазирне в систему й завдяки звичайній процедурі оскарження одразу розголосить це на весь світ.

Проблеми ухилення від сплати податків

Податкова система зазвичай працює за одним із двох сценаріїв. Або податки високі й люди всіляко ухиляються від сплати. Тоді надходжень мало, політики схильні ще підвищувати ставки, а збори від цього зменшуються знову. Або податки цілком прийнятні, люди готові їх платити, скарбниця поповнюється і ставки можна знизити ще більше. Гірше за високі податки лише податки, нехай і нижчі, від яких легко ухилитися. Ніщо так не спотворює умов для підприємництва, як погана, непрозора податкова система з безліччю лазівок. Розумною й посильною я вважаю ставку щонайбільше 25 % з урахуванням ПДВ. Скільки податків і внесків утримують, наприклад, у Словаччині з повної вартості праці ще до будь-яких відрахувань — це ж кричуща річ. Якщо врахувати ПДВ та акцизи, ефективна ставка оподаткування сягає, а то й перевищує 55–60 %. До того ж словацькі політики запровадили пільги, за якими власники товариств з обмеженою відповідальністю з оборотом до 100 000 євро сплачують лише 10 % податку. Наслідок був закономірний: люди масово стали

залишати найману працю й індивідуальне підприємництво та відкривати власні товариства.

Я переконаний, що якби від податків не можна було ухилитися, сукупної ставки податків і внесків у 25 % державі вистачило б із лишком. Якби гроші були прозорими, кожен міг би бачити, хто скільки податків сплатив. Платити податки й тим самим робити внесок у життя суспільства стало б справою престижу.

Припинення воєнних конфліктів і негайне викриття фінансових зловживань

Коли рух грошей у суспільстві стане прозорим, нікому не вдасться повторити те, що восени 2023 року вдалося ХАМАС, — підготувати збройний напад, потай дістави зброю. У прозорій системі неможливо буде зазначити як призначення платежу купівлю ракет середньої дальності. Зрештою, до такого загострення навіть не дійшло б, бо ізраїльтяни не могли б у прозорому суспільстві відбирати в палестинців їхню землю й нахабно, мов мавпи, хапати чуже. Коли гроші стануть прозорими, кожен негідник, який тепер користується з того, що їх оповито таємницею, втратить прикриття, і його вчинки постануть перед судом громадськості.

Справедливе й прозоре запровадження універсального базового доходу (UBI)

Наша планета опинилася на порозі змін: революція у сфері штучного інтелекту перекроїть суспільний лад незалежно від долі проєкту «Видимі гроші». Думаю, що через штучний інтелект роботу буде неможливо знайти для дуже значної частки людей — ідеться про багато десятків відсотків. Планеті загрожуватимуть масові заворушення, адже люди без роботи не матимуть із чого жити. Нам доведеться знайти справедливий спосіб розподіляти блага, створені за допомогою штучного інтелекту, серед тих, у кого немає доходу. Щоб визначити, кому скільки грошей належить, і зробити це прозоро, обґрунтовано й так, щоб рішення можна було згодом перевірити, в самій основі суспільства має бути система, яка показуватиме, де і як розподіляються ресурси. Без цих даних задовільно виконати таке завдання неможливо. Запровадження централізованої системи розрахунків на всій планеті

зробить зайвими цілі галузі банківської справи, адже потреба в альтернативних валютах і відповідних фінансових послугах зникне. Спершу така перспектива, напевне, нажене жаху на всю галузь. Однак слід розуміти, що штучний інтелект у будь-якому разі докорінно змінить суспільний лад. На мою думку, після цього перетворення в суспільстві каменя на камені не залишиться. Те, що постане по всіх змінах, буде зовсім іншим, ніж тепер: на нових технологічних підвалинах виросте суспільство, справедливе й прозоре для кожного. Коли бурхливі зміни бодай трохи вляжуться, люди почнуть шукати нового сенсу життя й того, що могло б його наповнити. Вирішальну роль тут відіграють нові технології — вдосконалена віртуальна реальність і досконаліший інтерфейс між людиною та машиною. Люди проводитимуть більшу частину часу у віртуальних світах, де розмаїття можливих переживань буде таким, що первинна фізична реальність поряд із ними видаватиметься безбарвною. Її завданням буде підтримувати життя людини, щоб та могла з якнайменшими перешкодами споживати вміст віртуальних світів.

Виклики вічного життя. Прозоре розв'язання демографічних проблем планети

Гадаю, людству лишилося всього кілька кроків до того, щоб опанувати біологічні механізми старіння й відновлення організму настільки, що ані хвороби, ані саме старіння більше не будуть причиною смерті.

Якщо люди зможуть жити вічно, гостро постане питання, скільки жителів зможе утримувати планета. За таких умов населення почне зростати в геометричній прогресії. Кожному, хто народиться, планета муситиме гарантувати гідні умови життя протягом потенційно необмеженого часу. Дуже ймовірно, що людей почнуть відмовляти від народження дітей, бо для планети це буде величезним тягарем. Особисто я вважаю, що за розумного використання ресурсів Земля спроможна прогодувати населення, яке в десятки разів перевищуватиме нинішнє. Та якщо люди й далі захочуть мати нащадків, доведеться заселяти космос. Спершу — більш-менш придатні для життя планети Сонячної системи, а згодом, із розвитком космічних технологій, імовірно, стануть можливими й міжзоряні подорожі. Підраховуючи, який приріст населення планета зможе витримувати в довгостроковій перспективі, ми також спиратимемося насамперед на дані центральної системи розрахунків.

Політичний рух https://HumanityUnitedMovement.org

Від 2019 року, після майже двадцяти років роздумів і зважування, я працюю над інформаційною системою — інтернет-застосунком, у якому будь-який користувач мережі може зареєструватися, а потім заповнити декларацію про своє майно. На наступному етапі він за певних умов може дозволити іншим користувачам порталу перевірити подані відомості.
Застосунок доступний за адресою https://app.visiblemoney.org

Ідея ґрунтується на простому принципі. Коли людина відкриває для такої публічної перевірки все своє майно, є підстави вважати її декларацію правильною й повною. Адже в іншому разі досить було б одного користувача, якому відомо трохи більше, і за частку секунди він міг би розголосити це на форумі застосунку, де одразу побачить увесь світ.

Перша версія застосунку була готова до Різдва 2023 року. Я сподівався, що перед президентськими виборами у Словаччині, які відбулися в лютому 2024 року, мені вдасться залучити когось із чесних політиків. Однак застосунок не викликав зацікавлення. Навіть ті політичні сили, чиї фінанси принаймні на папері мали бути бездоганними, не захотіли оприлюднювати майно в такий спосіб. Та річ, імовірно, була не в застосунку. Один кандидат, чий помічник якийсь час листувався зі мною, поводився доволі дивно, коли журналісти запитували про його майнову декларацію. Зробивши ще кілька спроб зацікавити застосунком, зокрема депутатів Європарламенту, я зрозумів: якщо я хочу, щоб політика почала жити за такими принципами, доведеться заснувати власний рух, який дотримуватиметься їх із першого дня.
Так народилася ідея Humanity United Movement.

Здоровий глузд як основа політики

Наріжним принципом руху буде здоровий глузд. Під цим я не маю на увазі якусь невловиму здатність інтуїтивно вгадувати правильну відповідь. Ідеться насамперед про спосіб мислення: ми намагаємося збагнути суть проблеми, зібрати доступні відомості, зважити різні шляхи розв'язання та обрати той, що дає найбільше підстав сподіватися на бажаний результат.

У політиці надто часто спершу складають думку, а вже потім шукають аргументи на її користь. Політики засвоюють, що хочуть почути їхні виборці, й підлаштовують свої заяви. Замість того щоб розв'язувати проблеми, вони передусім дбають, аби їхні рішення гарно виглядали в медіа та приносили політичні дивіденди.

Я вважаю такий підхід докорінно хибним. Якщо ми хочемо поліпшити життя суспільства, то мусимо обмірковувати й рішення, які на перший погляд нам не подобаються. Мусимо допускати, що людина з протилежними поглядами може мати рацію, а наші власні переконання можуть спиратися на хибні припущення.

Тому я хотів би, щоб Humanity United Movement послідовно протистояв популізму. Це не означає обстоювати непопулярні рішення лише для того, аби відрізнятися від інших. Це означає, що популярність рішення не визначатиме його правильності.

За кожним важливим політичним рішенням мають стояти аргументи, відкриті для громадського розгляду. Ми повинні вміти пояснити, яку проблему намагаємося розв'язати, які можливості зважували, чому обрали саме такий шлях і які ризики він несе. Якщо наслідки рішення можна заздалегідь змоделювати або перевірити дослідним шляхом, ми повинні це зробити.

Водночас треба розуміти, що не кожна проблема має однозначну відповідь. Іноді фахівці розходяться в поглядах, певних даних бракує, а кожне із запропонованих рішень має свої переваги й вади. За таких обставин визнати невпевненість — не слабкість. Слабкість — удавати певність там, де її немає.

Так само важливо буде згодом оцінювати ухвалені рішення. Якщо виявиться, що якийсь захід не діє, ми не повинні його захищати лише тому, що самі його запровадили. Слід його змінити або від нього відмовитися.

Отож я не прагну зібрати людей, які вважатимуть себе непогрішними носіями істини. Навпаки. Хотів би створити середовище, у якому звичка ставити під сумнів власні погляди стане природною частиною ухвалення рішень.

Політична академія

У сучасній політиці мені, зокрема, бракує систематичної підготовки людей до управління державою.

Уявімо, що ми збираємося звести будинок. Навряд чи ми покладалися б на те, що керівник будівництва навчиться всього необхідного вже в процесі роботи. Ми

сподівалися б, що він розуміє основи будівництва, може оцінити роботу окремих фахівців і помітити, коли щось іде негаразд.

А от від тих, хто керує державою, ми часто такого не очікуємо. Державні посади обіймають люди, у яких можуть бути добрі наміри, хист до спілкування чи підприємницький досвід, проте їм може бракувати знань про економіку, охорону здоров'я, освіту та інші сфери, за які вони відповідатимуть.

Звісно, ніхто не може бути фахівцем у всьому. Я й не сподівався б, що політик краще за лікаря ставитиме діагнози або краще за досвідченого педагога укладатиме шкільні програми. А от розуміння засад кожної галузі, уміння зважити аргументи фахівців і побачити ширші наслідки власних рішень я від нього очікував би.
Тому я хочу, щоб Humanity United Movement заснував власну політичну академію.

Вона буде розрахована передусім на молодь — людей, відкритих до прозорості, які цікавляться громадським життям і хотіли б колись узяти участь в управлінні суспільством. Не обов'язково вже наперед знати, чи хочеш стати депутатом, міністром, міським головою або фахівцем у сфері публічного управління. Важливо прагнути зрозуміти, як працює держава і як нею можна керувати краще.

Академія давала б системну освіту в усіх важливих сферах життя держави. Студенти опановували б основи економіки, державних фінансів, охорони здоров'я, освіти, права, міжнародних відносин, безпеки, енергетики та охорони довкілля. Особливу увагу приділяли б роботі органів влади, управлінню організаціями, роботі з даними й оцінюванню результатів політичних рішень.

Найважливіше, щоб у кожній із цих галузей студенти спиралися на найкращі доступні знання. Мета занять — не завчити кілька визначень із підручника. Студенти мали б зрозуміти, як влаштована кожна система, від чого залежить її дієвість і які можливості має держава для розв'язання конкретних проблем.

Скажімо, студент отримує завдання оцінити проєкт реформи охорони здоров'я. Йому доведеться розібратися, як фінансується ця галузь, на що припадають основні витрати, яку роль відіграє профілактика, як оцінюють ефективність лікування і як зміни в системі позначаться на пацієнтах, медиках і державних фінансах.

Так само можна було б проаналізувати пенсійну систему, податкову реформу, роботу шкіл або впровадження штучного інтелекту в органах влади. Навчання не обмежувалося б теорією. Студенти розбирали б реальні ситуації, працювали з моделями й розробляли власні пропозиції до державної політики.

Важливо було б постійно оновлювати навчальні матеріали. Наука й технології розвиваються, і те, що двадцять років тому вважалося найкращим із доступного нам знання, сьогодні може поступатися новішим здобуткам. Тому академія мала б постійно стежити за розвитком кожної галузі та співпрацювати з фахівцями, здатними передавати сучасні знання.

Студенти водночас училися б розрізняти, що має міцне наукове обґрунтування, що залишається предметом фахової дискусії, а що вже належить до сфери цінностей чи політичного вибору. Адже навіть найкращий фахівець не може визначити за суспільство всі його ціннісні пріоритети. Але він може пояснити, до чого приведе той чи інший вибір.

Саме тому окреме місце в академії посіла б методика ухвалення рішень. Студенти вчилися б діяти за умов невизначеності, виявляти хиби в аргументації, порівнювати можливості й перевіряти власні припущення. Вони мали б засвоїти, що добре ухвалює рішення не той, хто на все має негайну відповідь, а той, хто вміє доступними засобами дійти до якнайкращої відповіді.

Мені хотілося б, щоб академія була відкрита й для тих, хто не належить до руху. Вона не повинна формувати ідеологічно однорідну групу політиків. Вона має давати освіту, яка дозволить людині краще зрозуміти життя суспільства, хоч би яких політичних поглядів та дотримувалася.

Якщо нам удасться створити таку установу, з її стін поступово виходитимуть люди, готові брати відповідальність за різні сфери громадського життя. Не тому, що вони відразу знатимуть усе краще за інших, а тому, що матимуть ґрунтовну підготовку, умітимуть співпрацювати з фахівцями й розумітимуть наслідки власних рішень.

На мою думку, це один зі способів у довгостроковій перспективі поліпшити якість політики. Замість чекати, чи з'являться десь здібні люди, ми можемо послідовно створювати середовище, де вони здобуватимуть підготовку.

Глобальний рух для глобального світу

Ще одним засадничим принципом Humanity United Movement стане його глобальний характер.

Сучасний політичний лад спирається передусім на національні держави. Кожна держава має власний уряд, власні інтереси й політичні пріоритети. Такий устрій має

підстави. Людям потрібні установи, знайомі з місцевими умовами, мовою, культурою та особливими потребами.

Проблема виникає тоді, коли національні інтереси суперечать інтересам людства загалом або коли з певним викликом неможливо ефективно впоратися в межах однієї держави.

Зміна клімату, пандемії, міжнародна корупція, загрози безпеці та наслідки технологічного поступу не знають державних кордонів. Так само кордони окремих країн не стримають і штучного інтелекту. Його розвиток та економічні наслідки цього розвитку впливатимуть на людей по всій планеті.

Тому я вважаю важливим створити політичний рух, який від самого початку мислитиме в масштабі цілого світу.

Humanity United Movement мав би поступово створювати осередки в різних країнах. Кожен із них діяв би в місцевих умовах і дотримувався демократичних правил своєї країни. Водночас усіх їх єднали б спільні принципи: здоровий глузд, прозорість, відповідальність і прагнення розв'язувати проблеми з огляду на ширші інтереси людства.

Я уявляю, як національні осередки співпрацюють у тих питаннях, де узгоджені дії мають відчутні переваги. Так виникне простір для обміну досвідом, порівняння наслідків політичних рішень і пошуку підходів, які добре зарекомендували себе в різних країнах.

Утім, глобальність для мене не означає, що один центр має вирішувати все. Навпаки, організація мусить уміти розрізняти питання, які потребують спільних дій, і ті, які доцільніше вирішувати на місцях.

Тож осередкам потрібна достатня самостійність, а водночас — механізми, завдяки яким вони дотримуватимуться спільних принципів руху. Серйозні суперечки мали б вирішуватися прозоро, із можливістю критикувати й переглядати ухвалені рішення.

Ми не прагнемо створити чергову владну структуру, яка змагатиметься з іншими за якомога більший вплив. Ідеться про міжнародну мережу людей, здатних разом розв'язувати проблеми, з якими поодинці державам не впоратися.

Прозорість як основа довіри

Відкритість відомостей про майновий стан політиків стане однією з найпомітніших рис Humanity United Movement.

Від людей, які прагнуть розпоряджатися публічними коштами й впливати на життя інших, я очікував би більшої, ніж звичайно, готовності показати, чим вони володіють, як набули це майно та які фінансові зв'язки можуть впливати на їхні рішення.

Тому члени руху мали б оприлюднювати свої майнові декларації через проєкт «Видимі гроші» й погоджуватися на їхню незалежну перевірку за наперед установленими правилами. Обсяг перевірки залежав би від того, яку відповідальність перед громадою несе конкретна людина.

Це не мало б зводитися до формального заповнення бланка. Сенс такої системи в тому, щоб дати можливість перевіряти дані й звертати увагу на розбіжності, які потребують пояснення. Тоді громадськість матиме більше відомостей, аби судити, наскільки варті довіри її представники.

Сама собою прозорість, звісно, не гарантує, що людина буде добрим політиком. Можна чесно набути майно й ухвалювати хибні рішення. Можна бути фахівцем і не вміти співпрацювати. Можна мати добрі наміри, але недостатньо знань.

Саме тому я вважаю важливим поєднати прозорість із політичною академією та ретельним оцінюванням роботи посадовців. Кожен із цих інструментів розв'язує своє завдання. Прозорість дає змогу краще контролювати фінансові інтереси, освіта поліпшує фахову підготовку, а оцінювання результатів показує, чи справді діють ухвалені рішення.

Водночас мені б не хотілося, аби вимога прозорості від політиків поступово обернулася на вимогу цілковитої публічності приватного життя кожної людини. Право на приватність важливе, а обсяг перевірки має відповідати її меті. Суспільна відповідальність вимагає суворіших правил, аніж звичайне приватне життя.

Проте має залишатися непорушною одна засада: і засновник руху, і його керівництво так само підлягатимуть контролю. Щоб прозорості довіряли, її правил повинні дотримуватися й ті, хто за неї виступає.

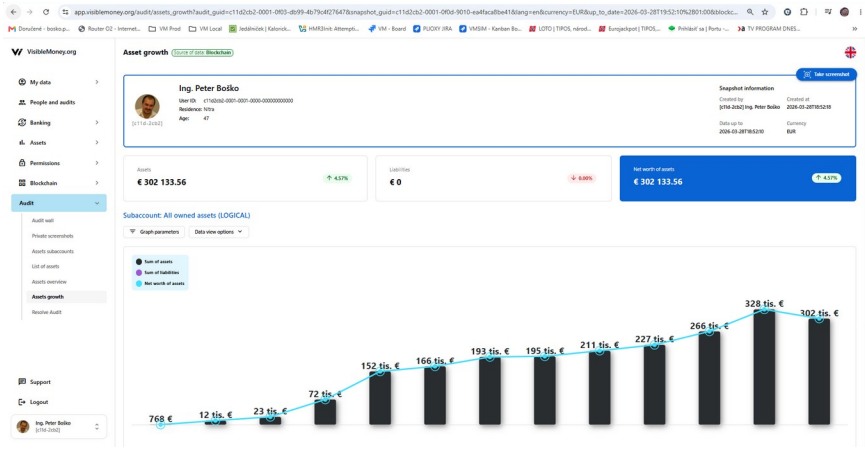

Як із часом зростало моє майно. Дані із застосунку «Видимі гроші»

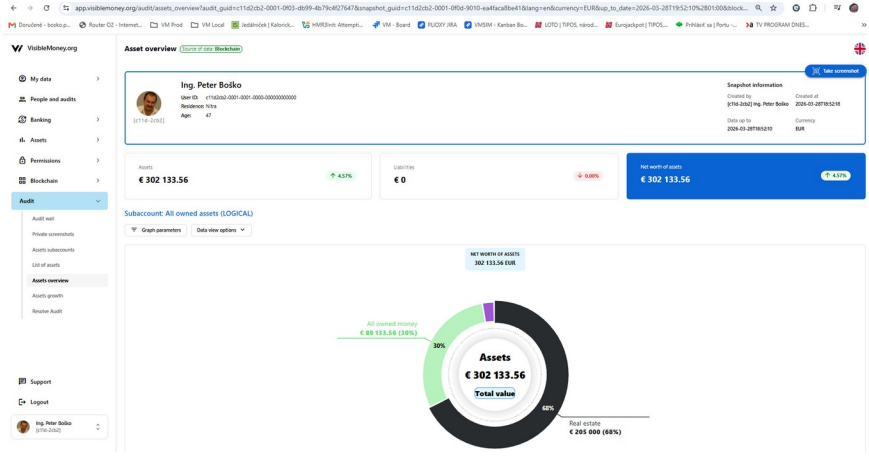

Структура майна в застосунку

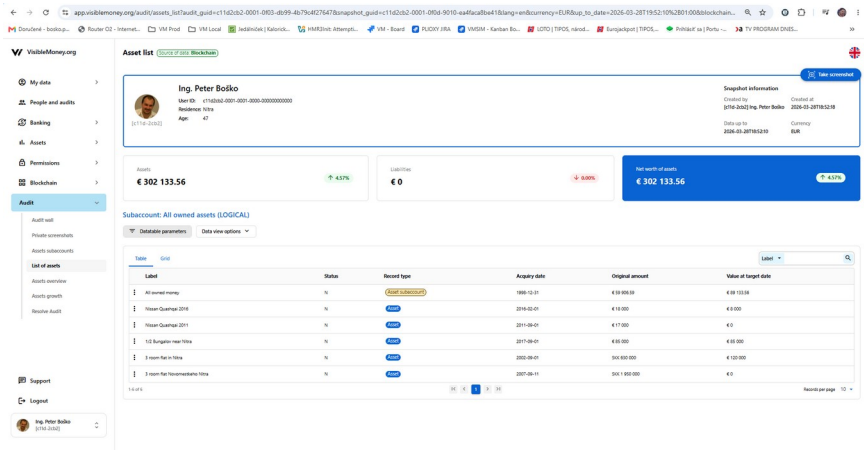

Окремі записи про майно

Технологічний поступ і майбутнє праці

Одним із найбільших викликів для людства в наступні десятиліття стане розвиток штучного інтелекту й автоматизації.

Технології здатні істотно підвищити продуктивність, знизити вартість багатьох послуг і зробити можливими рішення, які сьогодні надто дорогі або технічно складні. Водночас вони можуть докорінно змінити ринок праці й те, як люди заробляють на життя.

Якщо машини та інтелектуальні системи зможуть виконувати дедалі більшу частину роботи, яку сьогодні виконують люди, нам доведеться вирішувати, як розподіляти плоди такого поступу.

Нині дохід більшості людей прямо чи опосередковано залежить від їхньої праці. Та якщо значну частину продукції можна буде виробляти з набагато меншими затратами людської праці, звичних способів розподілу доходів може виявитися замало.

Ми не знаємо напевно, як швидко відбудуться ці зміни і якої форми вони наберуть. Однак було б безвідповідально відкидати можливість того, що їхні наслідки для суспільства виявляться визначальними.

Одне з рішень, яке потрібно буде докладно вивчити, — універсальний базовий дохід. Він мав би забезпечити людям основні матеріальні умови для життя навіть тоді, коли для них неможливо буде знайти традиційної роботи.

Проте таке рішення породжує чимало запитань. Звідки взяти кошти? Якою має бути сума? Як вона співвідноситиметься з чинною соціальною допомогою? Як це позначиться на бажанні працювати, споживанні, цінах і державних фінансах?
У пошуку відповідей не варто керуватися ідеологічними уявленнями. Їх слід шукати за допомогою економічних моделей, експериментів, пілотних проєктів і постійного оцінювання результатів.

Саме тут можуть поєднатися всі три засадничі принципи Humanity United Movement. Здоровий глузд допоможе нам дослідити кожне рішення, прозорість дасть змогу краще контролювати рух публічних коштів, а міжнародна співпраця — розв'язувати проблеми, що виходять за межі окремих держав.

Рівність можливостей і людська гідність

Я хотів би, щоб Humanity United Movement поділяв переконання: цінність людини не залежить від місця її народження, походження, кольору шкіри, статі чи сексуальної орієнтації.

Люди приходять у світ за дуже різних обставин. Одні змалку мають доступ до якісної освіти, безпечного середовища й можливостей розвивати свої здібності. Іншим доводиться долати перешкоди, яких вони не обирали і які можуть істотно обмежити їхні життєві можливості.

Я вважаю важливим будувати суспільство, у якому кожна людина зможе розкрити свій потенціал. Це не означає, що всі повинні досягти однакових результатів. Це означає, що нам слід усувати зайві перепони й допомагати тим, кому без належної підтримки недоступні навіть основні можливості.
Такий підхід передбачає якісну освіту, доступну медичну допомогу, дієву підтримку людей у скруті й справедливі умови для підприємництва та праці.

Так само ми повинні шанувати рівну гідність кожної людини, коли беремося за складніші суспільні питання, у яких стикаються різні цінності й інтереси. Замість відразу відкидати інші погляди, слід розглядати аргументи на їхню користь, можливі наслідки та їхню сумісність з основоположними правами людини.

Це не означає, що кожна позиція однаково слушна або що ми повинні в усьому погоджуватися. Це означає, що ми не маємо права судити про людей за упередженнями і що правила суспільства маємо вміти обґрунтувати й перед тими, кого вони стосуються.

Далекоглядність і відповідальність за майбутнє

Ще одним принципом руху стане прагнення ухвалювати рішення з огляду на їхні віддалені наслідки.

На політику часто впливають виборчі цикли. Захід, який негайно дає віддачу, може бути політично привабливішим за рішення, плоди якого з'являться через десять чи двадцять років. Однак це ще не означає, що він кращий для суспільства.
Ухвалюючи рішення щодо державних фінансів, енергетики, довкілля, освіти чи розвитку технологій, ми повинні враховувати й наслідки, з якими житимуть наступні покоління.

Ми підтримуватимемо наукові дослідження, технологічні новації й пошук рішень, які дадуть змогу поліпшити якість життя без марного витрачання ресурсів. Водночас слід остерігатися уявлення, ніби технологічний поступ сам собою розв'яже будь-яку проблему. Коли ми покладаємося на майбутні винаходи, то мусимо мати й інші варіанти на випадок, якщо винаходи з'являться запізно або не виправдають наших сподівань.

Так само слід підходити й до міжнародних конфліктів. Війни часто обертаються величезними людськими й економічними втратами, наслідки яких відчуває не одне покоління. Тому я вважаю важливим шукати механізми, які знижують ризик конфліктів і підтримують дипломатичні зусилля, водночас захищаючи право народів самим визначати своє майбутнє.

Як має працювати сам рух

Humanity United Movement потрібно буде будувати на тих самих засадах, які він хоче утвердити в суспільстві.

Замало вимагати прозорості від політиків інших партій. Маємо дотримуватися її у власних лавах. Замало говорити про професіоналізм, якщо, обираючи кандидатів, ми віддаватимемо перевагу особистій відданості перед здібностями. І замало

закликати до демократичного контролю, якщо не можна буде критикувати власне керівництво.
Тому доведеться встановити чіткі правила обрання й відкликання керівництва, контролю за фінансуванням, урегулювання конфліктів інтересів та ухвалення рішень із найважливіших програмних питань.

Глобальний рух повинен уміти співпрацювати поверх державних кордонів і при цьому шанувати місцеві демократичні процедури. Спільні засади визначатимуть його обличчя, а конкретні заходи доведеться пристосовувати до умов кожного суспільства.
Важливо, щоб у русі знайшлося місце й для незгоди. Людину, яка вкаже на помилку в програмі або на небажані наслідки ухваленого рішення, не слід вважати ворогом руху. Вона повинна мати можливість викласти свої аргументи й домогтися, щоб їх належно розглянули.
Адже жодна організація не застрахована від владних амбіцій, групового мислення чи хибних рішень. Відмінність між організацією, яка працює добре, і тією, яка працює погано, не в тому, що перша не припускається помилок. Вона в тому, як організація вміє їх виявляти, виправляти й запобігати їхньому повторенню.
Саме тому я хочу, щоб Humanity United Movement був організацією, здатною контролювати й саму себе.

Чого ж ми хочемо досягти?

Якби мені довелося висловити суть усього проєкту однією думкою, я сказав би так: ми прагнемо створити умови, за яких людство зможе краще скористатися власними здібностями.

Ми маємо вчених, здатних досліджувати закони природи. Маємо технології, здатні автоматизувати дедалі більше видів діяльності. Маємо економічні системи, здатні створювати величезні багатства. Маємо доступ до інформації, про який попередні покоління й не мріяли.
А проте нам часто не вдається перетворити ці можливості на відповідальні рішення, якісні публічні послуги й гідне життя для якомога більшої кількості людей.

Не думаю, що причина всього одна або що досить одного застосунку, однієї політичної партії чи однієї реформи — і її буде усунено. Ідеться про цілу низку взаємопов'язаних проблем. Щоб їх розв'язати, потрібні кращі інституції, якісніша освіта, прозоріше ухвалення рішень і здатність співпрацювати.

«Видимі гроші» — конкретний інструмент, який дає змогу краще контролювати фінансові інтереси в публічному житті. Політична академія — це спосіб готувати людей до відповідальних рішень. Humanity United Movement має створити політичну й організаційну структуру, яка зможе поєднати ці та інші інструменти і домогтися їхнього впровадження.

Кожна складова має своє призначення. Самої лише однієї замало.

Я не сподіваюся, що нам удасться створити досконалу систему чи що всі наші пропозиції будуть правильними. Однак я сподіваюся, що ми зуміємо відкрито пояснювати свої рішення, визнавати власні помилки й послідовно шукати кращих розв'язань.

Щоб такий проєкт мав сенс, він мусить початися з людей, які готові взяти на себе відповідальність, підготуватися до неї й дозволити іншим перевіряти свої вчинки.

І він мусить залишатися відкритим для тих, хто з нами не згоден. Адже мета не в тому, щоб переконати все людство вступити до однієї політичної організації. Мета в тому, щоб допомогти нам, людям, краще розв'язувати спільні проблеми.

Саме тому рух має назву Humanity United Movement.

Не тому, що ми вже об'єдналися у своїх поглядах. А тому, що попри всі наші відмінності в нас спільне майбутнє й спільна відповідальність за світ, який ми по собі залишимо.

Заклик до нового покоління

Якщо ти молода людина і тобі часом здається, що світ міг би бути влаштований значно краще, можливо, саме тепер настав час перестати лише спостерігати й подумати, що ти можеш для цього зробити.

Тобі не обов'язково мати досвід у політиці. Не обов'язково мати диплом з економіки, права чи міжнародних відносин. Не обов'язково знати відповідь на кожне запитання. Важливі бажання розуміти світ, готовність учитися, здатність ставити під сумнів власні погляди й сміливість брати на себе відповідальність за те, що тебе стосується.

Саме таких людей я хотів би запросити до Humanity United Movement.

Уяви собі політику, щоб увійти в яку не обов'язково мати за плечима двадцять років кар'єри й налагоджені зв'язки. Політику, до якої можна почати готуватися вже

сьогодні. Політику, у якій ти зможеш дізнаватися, як працює держава, дискутувати з людьми з різних галузей, аналізувати суспільні проблеми й поступово готуватися до відповідальності, яку колись, можливо, візьмеш на себе.

Саме тому ми хочемо заснувати політичну академію, яка допоможе виховати нове покоління людей, здатних розуміти складні проблеми сучасного суспільства. Ми не просимо тебе беззастережно приймати погляди засновників руху. Ми хочемо, щоб ти навчився самостійно мислити, працювати з фактами, розпізнавати вагомі аргументи й не боявся сказати, що хтось помиляється, — навіть якщо це хтось із керівників нашого власного руху.

Проте є одна умова, яка має вирізняти нас зі звичної політики.

Якщо ми хочемо прозорості від політиків, то мусимо почати із себе.

Кожен, хто вирішить вступити до Humanity United Movement, повинен бути готовий від самого початку відкрито задекларувати своє майно через проєкт «Видимі гроші» й подати декларацію на передбачену правилами перевірку. Не тоді, коли висуватиме свою кандидатуру на виборах. Не тоді, коли обійме важливу посаду. Від самого початку.

Не тому, що володіти майном уже саме собою підозріло. Зовсім навпаки. Чесно набутого майна соромитися нема чого. Але якщо ми хочемо створити політичне середовище, у якому фінансових інтересів не приховують від громадськості, то повинні бути готові показати приклад.

Водночас прозорість не означає, що ми вважатимемо себе кращими за тих, хто до нас не приєднається. Вона означає, що ми добровільно погодимося на суворіші вимоги контролю й дозволимо іншим судити, чи справді ми їх дотримуємося.

Можливо, ти запитуєш себе, чи може малий рух узагалі щось важити поряд із величезними політичними партіями, державами й глобальними економічними інтересами.

Але кожна велика зміна мусить десь початися. Сьогодні нам не обов'язково достеменно знати, яким буде світ через тридцять років. Та вже зараз потрібно створювати інституції, правила й способи мислення, завдяки яким ми краще, ніж сьогодні, даватимемо раду майбутнім викликам.

Якщо ми зуміємо створити організацію, у якій збиратимуться люди, готові вчитися, діяти прозоро, співпрацювати через кордони й переглядати свої погляди у світлі нових знань, — це вже буде конкретним кроком у правильному напрямку.

Не так важливо, чи станеш ти колись депутатом, міністром, фахівцем із державної політики, підприємцем чи просто людиною, якій цікаво, як живе суспільство. Кожен може долучитися по-своєму.

Якщо ця ідея тобі близька, запрошую зробити перший крок. Зареєструйся в проєкті «Видимі гроші», ознайомся з його засадами й подумай про вступ до Humanity United Movement. Приєднуйся з розумінням, що ти готовий не лише вимагати змін від інших, а й почати із себе.

Реєстраційну форму ти знайдеш за адресою:

https://app.visiblemoney.org/register

Я не прошу тебе про сліпу довіру. Прошу добре обміркувати цю ідею, поставити незручні запитання й самому вирішити, чи варта вона твого часу й здібностей.

Можливо, саме твоє запитання виявить помилку, якої ми не помітили. Можливо, твоя ідея допоможе розв'язати проблему, з якою ми не можемо впоратися. А можливо, одного дня саме ти станеш одним із тих, хто вирішуватиме, як житиме наше суспільство.

Майбутнє — це не лише те, що ми успадковуємо від попередніх поколінь. Це й те, що ми своїми рішеннями творимо для наступних.

Якщо хочемо, щоб воно було кращим, маємо бути готові працювати задля нього вже сьогодні.

Humanity United Movement — одне людство, спільне майбутнє.